

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/113524>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Kwaliteit

Noodt tot

Meer

Gebruik

Bruikbaarheid van sociaal-
wetenschappelijke onderzoeksresultaten
volgens arts-bestuurders

Ingrid Tijssen

KWALITEIT NOODT TOT MEER GEBRUIK

Tijssen, Ingrid Marie-José Georgine

Kwaliteit noodt tot meer gebruik; bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksresultaten volgens arts-bestuurders. een wetenschappelijke proeve op het gebied van geneeskunde en tandheelkunde / Ingrid Marie-José Georgine Tijssen. - [S.l.: s.n.] - I11.
Proefschrift Nijmegen. - Met lit. opg. - Met samenvatting in het Engels.

ISBN 90-9002225-2

SISO 300 6 UDC 303 1 003 8:61(043.3) NUGI 756

Trefw.. sociaal-wetenschappelijk onderzoek; gezondheidszorg

©1988 I.M.J.G. Tijssen

Ontwerp omslag Peter Tychon, Wychen

Zetwerk: Infobever, Nijmegen

Druk Quickprint, Nijmegen

KWALITEIT NOODT TOT MEER GEBRUIK

**Bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijke
onderzoekresultaten volgens arts-bestuurders**

Een wetenschappelijke proeve op het
gebied van geneeskunde en tandheelkunde

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen
volgens het besluit van het college van decanen
in het openbaar te verdedigen op
woensdag 29 juni 1988
des namiddags te 3.30 uur

door
Ingrid Marie-José Georgine Tijssen
geboren op 14 augustus 1952
te Roermond

Promotores:

Professor dr. J.M.G. Persoon

Professor dr. A.J.A. Felling

Inhoud

1	INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
Noot		3
2	RELATIE TUSSEN ONDERZOEK EN BELEID	4
2.1	Beleidsgericht sociaal-wetenschappelijk onderzoek	4
2.2	Gebruik van onderzoek	6
2.3	Onderzoek naar de relatie tussen onderzoek en beleid	11
2.3.1	Onderzoeksinterne factoren	15
2.3.2	Beleidsspecifieke factoren	20
2.3.3	De relatie tussen onderzoek en beleid	25
2.4	Onderzoeksbenaderingen inzake het gebruik van onderzoek	28
Noten		30
3	NAAR EEN CONCEPTUEEL MODEL TER VERKLARING VAN BRUIKBAARHEID VAN ONDERZOEK	35
3.1	Inleiding	35
3.2	Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980)	36
3.3	Kanttekeningen bij het onderzoek van Weiss en Bucuvalas	43
3.4	Conceptueel model	43
Noten		51
4	OPZET VAN HET ONDERZOEK	52
4.1	Onderzoekspopulatie	52
4.2	Methode van het onderzoek	53
4.3	Medewerking aan het onderzoek	55
4.4	Representativiteit	57
4.5	Het KNMG-onderzoek: Artsen over beroep en organisatie	60
4.6	Operationalisatie	67
4.6.1	Bruikbaarheid	67
4.6.2	Kenmerken van onderzoek	68
4.6.3	Kenmerken van bestuurders	71
Noten		73
5	RESULTATEN MET BETREKKING TOT BESTUURDERSKENMERKEN, ONDERZOEKSKENMERKEN EN HET OORDEEL OVER BRUIKBAARHEID EN OVER FEITELIJK GEBRUIK	74
5.1	Bestuurders van de KNMG	74
5.1.1	Sociaal-structurele kenmerken	74
5.1.2	Betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG	77
5.1.3	Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek	80

5.1.4	Houding ten aanzien van veranderingen	84
5.1.5	Relaties tussen sociaal-structurele en houdingskenmerken	87
5.2	Kenmerken van onderzoek	88
5.2.1	Actualiteitswaarde van het onderzochte vraagstuk	89
5.2.2	Kenmerken van het onderzoek zelf	91
5.2.3	Relaties tussen kenmerken van onderzoek	98
5.2.4	Waardering van het KNMG-onderzoek 1983	101
5.3	Bruikbaarheid en verwacht feitelijk gebruik	102
5.3.1	Bruikbaarheid en feitelijk gebruik voor de geledingen binnen de KNMG	102
5.3.2	Bestuurders nader bekeken op hun oordeel over bruikbaarheid en over feitelijk gebruik	111
5.3.3	Schaalconstructie bruikbaarheid en feitelijk gebruik	115
Noten		116
6	VERBANDEN TUSSEN BESTUURDERS- EN ONDERZOEKS- KENMERKEN EN DE BEOORDELING VAN BRUIKBAARHEID EN VAN FEITELIJK GEBRUIK	117
6.1	Het oordeel van de bestuurders over de onderzoekskenmerken	119
6.2	Het oordeel van de bestuurders over bruikbaarheid en over feitelijk gebruik	123
6.3	Verbanden tussen onderzoekskenmerken en oordeel over bruikbaarheid en over feitelijk gebruik	126
6.4	Samenvattende conclusies	129
6.5	Causale modelanalyse	131
Noten		142
7	SLOTBESCHOUWING	143
7.1	Bruikbaarheid van beleidsgericht sociaal-wetenschappelijk onderzoek	143
7.2	Vergelijking van de resultaten met de uitkomsten van het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980)	150
7.3	Voorwaarden voor vergroting van de bruikbaarheid van beleidsgericht onderzoek	153
7.4	Tot besluit	157
Summary		159
Literatuur		164

Bijlagen		
1	Tabellen bij hoofdstuk 5	172
2	Model parameters en deelmodellen LISREL-ANALYSES	185
3	Oorspronkelijke variabelen, hercoderingen, schaal-constructies en specificatie afhankelijke en onafhankelijke variabelen	190
4	Vragenlijst en begeleidende brieven	198
5	De Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunst: doeleinden, organisatie en structuur	226
Dankwoord		232
Curriculum Vitae		233

Lijst van schema's, tabellen en figuren

SCHEMA'S

Schema 2.1	Typologie van beleidsgericht onderzoek op basis van twee criteria	5
Schema 2.2	Factoren die het gebruik van onderzoek beïnvloeden naar herkomst en niveau	14
Schema 3.1	Verklaringsmodel 'bruikbaarheid van onderzoek'	46
Schema 3.2	Nadere uitwerking van het verklaringsmodel 'bruikbaarheid van onderzoek'	48
Schema 5.1	Overzicht van de belangrijkste correlaties ($r > .20$) tussen kenmerken van onderzoek	99
Schema 6.1	Analyseschema	118

TABELLEN

Tabel 3.1	'Research characteristics' waarop de respondenten de onderzoeken beoordeelden	40
Tabel 3.2	Factors of research characteristics (PA1, oblique rotation)	41
Tabel 3.3	Intercorrelations among factors describing studies (Pearson correlation coefficients for decision-makers' ratings on factors)	41
Tabel 3.4	Effects of research characteristics on usefulness (standardized regression coefficients for measures of usefulness regressed on research characteristics, as rated by decision-makers)	42
Tabel 3.5	Effects of research and decision-maker characteristics on likelihood of use (standardized regression coefficients for likelihood of use regressed on research characteristics, truth and utility interactions, and selected decision-maker characteristics)	42
Tabel 4.1	Respons	56
Tabel 4.2	Representativiteit naar geslacht, leeftijd, aard van vestiging en medische functie van de responsgroep voor de onderzoeksgroep	58
Tabel 5.1	Sociaal-structurele kenmerken van bestuurders binnen de KNMG (Hoofdbestuur en afdelingen), leden van de KNMG, artsen in Nederland; percentages	75
Tabel 5.2.	Associatiecoëfficiënten tussen sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders	172
Tabel 5.3	Betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG	78
Tabel 5.4	Associatiecoëfficiënten tussen indicatoren voor 'betrokkenheid bij de KNMG'	173

Tabel 5.5	Meningen van bestuurders over functies van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van beleid; percentages (N=235)	81
Tabel 5.6	Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek; oblique geroteerde factorpatroonmatrix, principale factoranalyse (NFactors=2, PA2, SPSS)	174
Tabel 5.7	Bestuurders over het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor het beleid van de KNMG; percentages (N=235)	83
Tabel 5.8	Antwoorden van bestuurders op drie uitspraken met betrekking tot de functie van het KNMG-onderzoek 1983 voor het beleid; percentages (N=235)	83
Tabel 5.9	Associatiecoëfficiënten tussen indicatoren voor 'houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek'	175
Tabel 5.10	Meningen van bestuurders over acht uitspraken met betrekking tot veranderingen in de samenleving; percentages (N=235)	85
Tabel 5.11	Meningen van bestuurders van de KNMG, artsen in Nederland, hogere beroepen en volwassen bevolking in Nederland over vier uitspraken met betrekking tot veranderingen in de samenleving c.q. gezondheidszorg; percentages	86
Tabel 5.12	Veranderingsgezindheid; gefixeerde principale factoranalyse (NFactors=1, PA2, SPSS)	176
Tabel 5.13	Associatiecoëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders	177
Tabel 5.14	Mate van prioriteit die door bestuurders wordt toegekend aan het beleidsvraagstuk van de afnemende organisatie-graad voor resp. de KNMG, afdelingen binnen de KNMG, LSV, LHV, LAD en LVSG; percentages (N=235)	90
Tabel 5.15	Beleidsprioriteit van het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad voor resp. LHV, LSV, plaatselijke afdelingen, LAD, LVSG en KNMG; ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970) (N=235)	178
Tabel 5.16	Prioriteit van het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad; gefixeerde principale factoranalyse (NFactors=1, PA2, SPSS)	178
Tabel 5.17	Relevantie van het onderwerp van het onderzoek; frequentieverdelingen (%) en betrouwbaarheidsanalyse (N=235)	91
Tabel 5.18	Karakteristieken van het KNMG-onderzoek 1983; percentages (N=235)	92
Tabel 5.19	Kenmerken van onderzoek; oblique geroteerde factorpatroonmatrix van 25 'research characteristics' in een gefixeerde vijf-dimensionele ruimte (NFactors=5, PA1, SPSS)	179

Tabel 5.20	Pearson-correlatiematrix van 25 'research characteristics'	180
Tabel 5.21	Overeenstemming tussen de dimensies die binnen kenmerken van onderzoek zijn onderscheiden in resp. het onderzoek van Weiss en Bucuvalas en het KNMG-bruikbaarheidsonderzoek van Tijssen	96
Tabel 5.22	Betrouwbaarheidsanalyse over vijf itemsets ontleend aan factoranalyse over 25 'research characteristics'	181
Tabel 5.23	Pearson-correlaties tussen zes kenmerken van onderzoek	181
Tabel 5.24	Hiërarchie van kenmerken van onderzoek, waardering	101
Tabel 5.25	Oordeel bestuurders over de bruikbaarheid van het KNMG-onderzoek 1983 voor resp. de KNMG, plaatselijke afdelingen binnen de KNMG, de vier Maatschappelijke Verenigingen en voor henzelf als individuen; percentages (N=235)	102
Tabel 5.26	Bruikbaarheid (+) van het KNMG-onderzoek 1983 voor resp. individuele bestuurders, afdelingen binnen de KNMG en KNMG; ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970) (N=235)	182
Tabel 5.27	Bruikbaarheid (+) van het KNMG-onderzoek 1983 voor de vier Maatschappelijke Verenigingen; ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970) (N=235)	182
Tabel 5.28	Aantal keren dat de volgende categorieën als meest aangewezen gebruikers van de onderzoeksresultaten zijn genoemd (N=235)	104
Tabel 5.29	Verwachting van bestuurders ten aanzien van het feitelijk gebruik van de onderzoeksresultaten door de KNMG, de plaatselijke afdelingen binnen de KNMG en de vier Maatschappelijke Verenigingen; percentages (N=235)	104
Tabel 5.30	Oordeel bruikbaarheid en verwachting feitelijk gebruik per organisatieniveau; percentages (N=235)	106
Tabel 5.31	Gemiddelde bruikbaarheidsscore van Hoofdbestuurders (N=32) en leden van Afdelingsbesturen (N=203) voor KNMG en geledingen binnen de KNMG	112
Tabel 5.32	Percentage Hoofdbestuurders, c.q. leden van Afdelingsbesturen, dat verwacht dat de KNMG, dan wel geledingen binnen de KNMG de onderzoeksresultaten feitelijk zullen gebruiken (N=235)	113
Tabel 5.33	De bruikbaarheid van het onderzoek voor de vier Maatschappelijke Verenigingen door leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk beoordeeld; percentages	114

Tabel 5.34	Beoordeling van de leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk van het verwachte feitelijk gebruik door de vier Maatschappelijke Verenigingen; percentages	115
Tabel 5.35	Bruikbaarheid van het onderzoek voor de KNMG; principale factoranalyse (NFactors=1, PA2, SPSS)	183
Tabel 5.36	Bruikbaarheid van het onderzoek voor de Maatschappelijke Verenigingen; principale factoranalyse (NFactors=1, PA2, SPSS)	183
Tabel 5.37	Frequentietabel van de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik; aantal keren 'ja' per respondent op de zes vragen naar feitelijk gebruik vermindert met het aantal keren 'nee'	183
Tabel 5.38	Pearson-correlaties tussen de bruikbaarheid voor de KNMG, de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik	184
Tabel 6.1	Associatie-coëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders en kenmerken van onderzoek	120
Tabel 6.2	Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van bestuurders aan de totale variantie van kenmerken van onderzoek; multiple regressie analyse	122
Tabel 6.3	Associatie-coëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders en bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik	124
Tabel 6.4	Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van bestuurders aan de totale variantie van de bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de Maatschappelijke Verenigingen en het verwachte feitelijk gebruik; multiple regressie-analyse	126
Tabel 6.5	Pearson-correlaties tussen kenmerken van onderzoek enerzijds en bruikbaarheid voor de KNMG, bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik anderzijds	127
Tabel 6.6	Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van onderzoek aan de totale variantie van de bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik; multiple regressie-analyse	128
Tabel 6.7	Correlatiematrix voor LISREL-analyse (Nobs = 222, LISREL IV, versie 6.4)	136

FIGUREN

Figuur 1	Structureel model	135
Figuur 2a	LISREL-ANALYSE ter verklaring van de bruikbaarheid van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten	138
Figuur 2b	LISREL-ANALYSE ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten	139
Figuur 3a	LISREL-ANALYSE ter verklaring van de bruikbaarheid van onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten	140
Figuur 3b	LISREL-ANALYSE ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten	141

2

Inleiding en probleemstelling

De vraag naar bruikbaarheid en gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek is één van de vele vragen die worden gesteld in het kader van de bredere discussie over de relatie tussen onderzoek en beleid. De aandacht voor deze relatie, die vooral onder beleidsfunctionarissen de laatste vijftien jaar sterk is toegenomen, komt voor een belangrijk deel voort uit de teleurstelling van zowel onderzoekers als beleidsfunctionarissen over het maatschappelijk rendement van onderzoek en later, bij het beschikbaar komen van steeds meer overheidsgelden voor onderzoek, over het uitblijven van het verwachte beleidsrendement voor de overheid.

Binnen de sociale wetenschappen heeft deze problematiek geleid tot een onderzoekstraditie die in de Angelsaksische literatuur vaker wordt aangeduid onder de naam 'the Sociology of Knowledge Application' (Holzner en Fisher, 1979; Weiss en Bucuvalas, 1980).¹ Terwijl in de wetenschapssociologie de nadruk ligt op bestudering van de maatschappelijke en historische grondslagen van de wetenschap en van daaruit op de bredere relatie tussen wetenschap en samenleving en wetenschap en politiek, gaat het bij de sociologie van de kennistoepassing veeleer om bestudering van de sociale en maatschappelijke gevolgen van kennis en om de voorwaarden waaronder bepaalde gevolgen zich voordoen dan wel uitblijven.

Weiss en Bucuvalas (1980: 271 en verder) hebben een lange termijn agenda opgesteld van de verschillende onderwerpen en vragen, waarmee de sociologie van de kennistoepassing zich bezighoudt danwel in de toekomst zou dienen bezig te houden. Zij onderscheiden de navolgende vijf brede interessegebieden:

- Vragen met betrekking tot het sociaal-wetenschappelijk *onderzoeksbedrijf* ('social science research enterprise'): welke typen onderzoek worden uitgevoerd? Onder welke voorwaarden? Welke persoonlijke, sociale en structurele condities bepalen (mede) de onderwerpen die sociale wetenschappers onderzoeken? In welke mate bevorderen de tradities en de modes van de disciplines bepaalde typen onderzoek en belemmeren andere?
- Vragen met betrekking tot de *overdracht* en de *verspreiding* ('transmission') van sociaal wetenschappelijk onderzoek: hoe worden de resultaten

van sociaal-wetenschappelijk onderzoek overgedragen aan beleidsactoren? Wat is de invloed van verschillende rapportagevormen en verschillende kanalen die worden gebruikt op betrouwbaarheid, geloofwaardigheid en bereik van onderzoeksresultaten?

- Vragen met betrekking tot de *ontvangst* van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ('reception') in beleidskringen: hoe oordelen beleidsvoerders over sociaal-wetenschappelijk onderzoek? Door welke factoren worden verschillen in ontvankelijkheid voor onderzoek verklaard? Hoe selecteren beleidsvoerders tussen verschillende informatiebronnen en op welke gronden?

- Vragen met betrekking tot het *effect* van sociaal-wetenschappelijk onderzoek op het handelen ('effect of social science research on action'): onder welke omstandigheden maken beleidsactoren gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek bij het vaststellen van beleid? Wat is de aard van de kennis waarvan zij gebruik maken? In hoeverre komen de inzichten die zij ontleen aan de sociale wetenschappen overeen met de bedoelingen van de sociale wetenschappers zelf? Wat is de relatieve bijdrage van de sociale wetenschappen vergeleken met andere bronnen van kennis?

- Aan welke groeperingen komt het gebruik van sociaal-wetenschappelijke kennis ten goede ('*Cui bono*')? Is het voornamelijk de overheid die gebruik maakt van sociaal-wetenschappelijk onderzoek of zijn het ook buitenstaanders en oppositionele groeperingen?

Het onderwerp van dit proefschrift heeft betrekking op het derde thema, de ontvangst van sociaal-wetenschappelijk onderzoek door beleidsvoerders. Na binnen het Instituut voor Sociale Geneeskunde te Nijmegen enige onderzoeken in opdracht van derden te hebben uitgevoerd, waarbij onze betrokkenheid beperkt bleef tot het doen van het onderzoek en de rapportage ervan, ontstond bij ons de behoefte na te gaan hoe de opdrachtgevers de relevantie beoordelen van de aan hen gepresenteerde resultaten en in welke mate zij er in de praktijk gebruik van (denken te) maken ten behoeve van hun beleid. Wij hebben besloten deze vragen te onderzoeken met betrekking tot een onderzoek dat wij zelf hebben uitgevoerd in opdracht van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) (Boerma en Tijssen, 1983). Na uitvoerige literatuurstudie hebben wij ervoor gekozen onze aandacht te richten op de bruikbaarheid van het onderzoek zoals die beoordeeld wordt door de beleidsfunctionarissen zelf. Het feitelijk gebruik van het onderzoek laten wij buiten beschouwing. Dat onderzoek als bruikbaar beoordeeld wordt, is naar onze mening een noodzakelijke, zij het onvoldoende, voorwaarde voor gebruik.

In ons onderzoek staan de volgende vraagstellingen centraal:

- Hoe beoordelen beleidsfunctionarissen van de KNMG de bruikbaarheid van een onderzoek dat in opdracht van hun eigen organisatie is uitgevoerd?
- Welke criteria hanteren zij bij hun beoordeling van de bruikbaarheid?
- In welke mate is hun oordeel over de bruikbaarheid terug te voeren op onderzoeksinterne kenmerken en/of op kenmerken van de beleidsfunctionarissen zelf?

Inhoud

In hoofdstuk 2 brengen wij de belangrijkste literatuur in kaart en gaan wij in op de verschillende dimensies die in de relatie tussen onderzoek en beleid een rol spelen.

In hoofdstuk 3 presenteren wij ons conceptueel model. Wij beginnen met een uitvoerige bespreking van het onderzoek dat Weiss en Bucuvalas (1980) in de tweede helft van de zeventiger jaren hebben uitgevoerd in de Verenigde Staten. Hun onderzoek heeft zowel in opzet als in uitwerking model gestaan voor ons eigen onderzoek. Op basis hiervan en op basis van de in hoofdstuk 2 gepresenteerde theoretische overwegingen en resultaten van empirisch onderzoek ontwikkelen wij ons conceptueel model en selecteren wij de variabelen die wij voor de beantwoording van onze vraagstellingen van belang achten.

In hoofdstuk 4 bespreken wij de opzet van ons onderzoek en gaan wij in op de operationalisatie van onze theoretische variabelen.

Hoofdstuk 5 bevat beschrijvende analyses en schaalconstructies. Wij gaan afzonderlijk in op de samenstelling en de kenmerken van onze onderzoeksgroep, op de beoordeling van het KNMG-onderzoek op een aantal omschreven kenmerken en op het oordeel over de bruikbaarheid van het onderzoek.

In hoofdstuk 6 staat de toetsing van ons conceptueel model centraal en onderzoeken wij in welke mate het oordeel over de bruikbaarheid verklaard kan worden uit kenmerken van het onderzoek en kenmerken van de bestuurders.

In hoofdstuk 7 volgt de slotbeschouwing. De gepresenteerde inzichten en resultaten worden samengevat en geevalueerd op de bijdrage die zij leveren aan de gebruikswaarde van het beleidsgericht onderzoek.

Literatuurlijst en bijlagen ronden het boek af.

NOOT

- 1 Zoals nog zal blijken, doet deze benaming geen recht aan tal van andere disciplines van waaruit op dit terrein onderzoek wordt verricht. Weiss en Bucuvalas (1980: 271) wijzen erop dat het misschien beter is te spreken van een interdisciplinaire wetenschap van kennistoepassing, gezien de psychologische, economische en politicologische dimensies die ermee verbonden zijn. Dunn e.a. (1984: 387) vatten het onderzoek op dit terrein samen onder de term 'utilization research'. Deze term verwijst naar de processen en producten van onderzoek die gericht zijn op het trekken van conclusies over oorzaken en gevolgen van 'knowledge creation, diffusion and utilization'.

Relatie tussen onderzoek en beleid

Wij beginnen dit hoofdstuk met een korte omschrijving van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek dat wij als beleidsgericht onderzoek willen betitelen (2.1). Vervolgens gaan wij in op drie varianten in de wijze waarop dit onderzoek in de beleidspraktijk wordt gebruikt (2.2). In de daarop volgende paragraaf geven wij op basis van de literatuur een globaal overzicht van de verschillende dimensies waaruit de relatie tussen onderzoek en beleid is opgebouwd. Daarbij bespreken wij tevens de belangrijkste factoren die geacht worden van invloed te zijn op de aansluiting tussen onderzoek en beleid zoals die zich in concrete gevallen zal voordoen (2.3). Wij besluiten het hoofdstuk met een korte bespreking van vier belangrijke invalshoeken van waaruit het gebruik van onderzoek in beleid is bestudeerd (2.4).

2.1 BELEIDSGERICHT SOCIAAL-WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

De term 'sociaal-wetenschappelijk onderzoek' is een brede noemer voor zeer uiteenlopende typen onderzoek, die zich ondermeer onderscheiden in de aard van de sociaal-wetenschappelijke informatie die wordt nagestreefd en, daaraan gekoppeld, in de gevolgde methoden en werkwijzen. In het hierna volgende geven wij een beschrijving van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek dat als beleidsonderzoek of als beleidsgericht onderzoek¹ betiteld kan worden. Om nader aan te geven wat wij onder beleidsgericht onderzoek verstaan, maken wij gebruik van een indeling van Albinski (1978). In aansluiting bij Lazarsfeld, Sewell en Wilenski (1976) wijst Albinski het stricte onderscheid tussen fundamenteel en toegepast onderzoek af als zijnde een schijndichotomie waaraan verschillende dimensies ten grondslag liggen:

- Waar komt het onderzoeksprobleem vandaan ('field-induced' versus 'autonomous')?
 - Welke bijdrage levert het onderzoek aan de sociologische en, breder gesteld, aan de sociaal-wetenschappelijke kennis en theorievorming?
 - Welke bijdrage levert het onderzoek aan de praktijk van het handelen?
- Het gangbare onderscheid tussen toegepast en fundamenteel onderzoek heeft vaak betrekking op de gerichtheid van onderzoek waarbij in fundamenteel onderzoek het accent ligt op de bijdrage aan de theorievorming terwijl in

toegepast onderzoek het accent ligt op de bijdrage aan de praktijk van het handelen. Albinski spreekt in plaats van over toegepast onderzoek dan ook liever over toepassingsgericht of actiegericht onderzoek.

Wij gebruiken de drie dimensies voor een nadere plaatsbepaling en omschrijving van beleidsgericht onderzoek:

Onder beleidsgericht onderzoek verstaan wij onderzoek dat in opdracht van te identificeren beleidsinstanties wordt uitgevoerd ('field-induced') met de uitdrukkelijke bedoeling dat het onderzoek een bijdrage levert aan het beleid. Dit hoeft niet te betekenen dat het onderzoek geen bijdrage levert aan de theoretische kennis. In navolging van Bressers en Hoogerwerf (1984) verstaan wij onder beleid een min of meer weloverwogen streven bepaalde doeleinden met bepaalde middelen in een bepaalde tijdsvolgorde te bereiken.

Welke specifieke bijdrage een beleidsonderzoek zal leveren, wordt ten dele bepaald door het type onderzoek, dat wordt uitgevoerd. Dit willen wij illustreren aan de hand van een indeling van beleidsonderzoek die Mur-Veeman (1985) heeft gegeven.²

De auteur onderscheidt verschillende typen beleidsonderzoek op basis van twee criteria:

- de fase in het beleidsproces waarop het onderzoek betrekking heeft: beleidsvorming (voorbereiding en vaststelling) dan wel beleidsuitvoering (het in werking stellen van het beleid)
- het tijdstip waarop of de tijdspanne waarbinnen het onderzoek plaatsheeft: voorafgaande aan de beleidsvorming resp. de beleidsuitvoering (ex-ante), dan wel na en deels tijdens de beleidsvorming resp. de beleidsuitvoering (ex-post).

De combinatie van deze twee indelingscriteria levert vier globale typen van beleidsgericht onderzoek op (schema 2.1).

Schema 2.1

Typologie van beleidsgericht onderzoek op basis van twee criteria

	Ex-ante	Ex-post
Beleidsvorming	ondersteunend onderzoek	procesevaluatie
Beleidsuitvoering	instrumentonderzoek	implementatie/effecten-onderzoek

Bron: Mur-Veeman (1985)

In beleidsondersteunend onderzoek ligt de nadruk op probleemidentificatie en probleemanalyse, soms ook op het genereren en evalueren van beleidsalternatieven. Het onderzoek is vaak beschrijvend en inventariserend van aard. In instrumentonderzoek ligt de nadruk op de te kiezen beleidsinstrumenten. In beleidsprocesevaluatie ligt de nadruk op de evaluatie van beleidsvormingsprocessen, die plaatshebben of al hebben plaatsgehad.

In beleidsimplementatieonderzoek ligt de nadruk op bestudering van de wijze waarop eenmaal vastgesteld beleid wordt of is uitgevoerd. Beleidseffectonderzoek richt zich op de gevolgen van beleid wanneer het al is uitgevoerd.

De onderscheidingen die in schema 2.1 zijn aangebracht, verdienen enige relativisering. Afhankelijk van de wijze waarop men beleidsprocessen analyseert, komt men tot andere indelingen bij de typering van beleidsonderzoek.³ Zo is er de laatste jaren veel meer aandacht voor de problemen die naar voren komen bij de uitvoering van beleid en wordt het beleidsproces als geheel in de beschouwing betrokken. In die zin is een strak onderscheid tussen beleidsvorming vooraf en uitvoering later een kunstmatig onderscheid. Tegelijkertijd zien wij een toename van ex-ante evaluatieonderzoek (zie Becker, 1983). Hierbij worden vooraf de gevolgen van beleidsmaatregelen geschat. In de verschillende fasen van het beleid wordt op deze wijze onderzoek uitgevoerd waarbij zowel ex-ante als ex-post het beleidsproces bestudeerd wordt.

Uit de voorafgaande beschrijving zal duidelijk zijn dat verschillende typen beleidsonderzoek leiden tot verschillende soorten kennis of informatie. Dit heeft implicaties voor de toepasbaarheid van de resultaten in beleid. Zo zal beleidsonderzoek dat gericht is op het verschaffen van inzicht in de achtergronden van een beleidsprobleem (type 1), doorgaans geen concrete handelingsstrategieën opleveren; het beleidsonderzoek dat expliciet gericht is op de ontwikkeling van beleidsinstrumenten (type 2) daarentegen, zal als het aan zijn doelstelling voldoet, wel kennis opleveren die direct toepasbaar is in het beleid. De verschillen in soorten kennis en in toepasbaarheid van kennis komen tot uitdrukking in verschillende varianten van gebruik. Wij bespreken deze in paragraaf 2.2.

2.2 GEBRUIK VAN ONDERZOEK

In hoofdstuk 1 hebben wij de bruikbaarheid van onderzoek omschreven als een noodzakelijke, zij het onvoldoende, voorwaarde voor gebruik.

In de literatuur wordt het onderscheid tussen deze twee begrippen vaak niet gemaakt. De meeste publicaties hebben betrekking op het feitelijk gebruik van onderzoek. Hiervoor worden verschillende termen naast en door elkaar gehanteerd. Behalve over gebruik, waarbij soms onderscheidingen worden aangebracht in de zin van onder-, niet-, prematuur en verkeerd gebruik, wordt ook wel gesproken over implementatie, impact, doorwerking, invloed, benutting, aanwending en bijdrage (Adriaansen, 1985). In de Angelsaksische literatuur staan daar vergelijkbare begrippen tegenover zoals (over-, under-)utilization, implementation, adoption, impact. Het onderzoek op dit terrein wordt vaak samengevat onder de term 'utilization research'. Het aantal publicaties dat aan definiëring en conceptualisering van het begrip onderzoeksgebruik aandacht besteedt, is groot.⁴ De meeste hiervan geven

weinig nieuwe inzichten; slechts enkele auteurs trachten een eigen bijdrage te leveren aan de begripsvorming. Het zijn vooral degenen die zelf empirisch onderzoek hebben gedaan naar (aspecten van) onderzoeksgebruik (Caplan et al,1975; Weiss c.s,1977; Rich,1977; Weiss,1978,1979,1980,1983; Knorr,1977; Dunn,1983). Hun definities en indelingen van gebruik zijn in de publicaties van tal van andere auteurs herhaald. Algemeen wordt nu aangenomen dat het gebruik dat van sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt gemaakt, globaal te rangschikken is onder drie brede noemers: instrumenteel gebruik, conceptueel gebruik en overredingsgebruik (Leviton en Hughes,1981).⁵

Instrumenteel gebruik

Van instrumenteel gebruik van onderzoek is sprake wanneer resultaten van onderzoek concreet vertaald worden in beleidsmaatregelen en beleidsombuigingen. Er is een aantoonbare relatie tussen de resultaten van een bepaald onderzoek en het gevoerde beleid.

In de eerste onderzoekingen naar onderzoeksgebruik heeft deze opvatting van gebruik, vaak impliciet, als normatief referentiekader gefungeerd. Het is lange tijd het meest gangbare gebruiksmodel geweest dat het verwachtingspatroon van zowel onderzoekers als beleidsfunctionarissen ten aanzien van de bijdrage van sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft bepaald. Dit gebruiksmodel, ook wel het probleemoplossingsmodel genoemd, ziet de relatie tussen onderzoek en beleid als een lineair proces: er bestaat een beleidsprobleem dat om een oplossing vraagt maar waarvoor de benodigde informatie ontbreekt. Onderzoek moet de ontbrekende informatie aanvullen op grond waarvan een beslissing genomen kan worden. Beleidsmakers kunnen de ontbrekende informatie gericht zoeken binnen bestaand onderzoek ofwel zij kunnen opdracht geven tot het doen van een nieuw onderzoek.

Men is het er niet over eens in welke mate instrumenteel gebruik voorkomt. Instrumenteel gebruik is beschreven in een aantal studies (o.a. Rich,1977; Caplan c.s.,1975; Patton c.s.,1977). Weiss en Bucuvalas (1980) en ook andere auteurs hebben erop gewezen dat specifiek, instrumenteel gebruik betrekkelijk weinig voorkomt. Uit onderzoek is inmiddels gebleken dat, gezien de aard van het beleid en de aard van de sociaal-wetenschappelijke kennis,⁶ vaak geen duidelijk waarneembare effecten te verwachten zijn van sociaal-wetenschappelijk onderzoek op de richting of de inhoud van beleid (Rich,1977; Knorr,1977; Alkin c.s.,1979; Weiss,1977,1980). Desondanks blijft dit model van onderzoeksgebruik de beeldvorming overheersen. Dit blijkt onder andere uit de 'Beleidsnota Gedrags- en Maatschappijwetenschappen' die minister Deetman van Onderwijs en Wetenschappen in november 1983 aan de Tweede Kamer heeft aangeboden. Deze nota, ook wel bekend als de 'Vervolgnota' is een uitvloeisel van het in 1978 verschenen 'Meerjarenplan Sociaal Onderzoek en Beleid'. Een citaat hieruit: 'De sociale wetenschappen hebben de afgelopen twintig jaar een explosieve groei doorgeemaakt. Daarbij zijn verwachtingen gewekt over wat zij voor onze samenleving kunnen betekenen. Nu moeten die verwachtingen worden waargemaakt. Het *probleemoplossend* vermogen (cursivering van ons) van de gedrags- en maatschap-

pijwetenschappen zal de komende jaren sterk worden aangesproken'. Dezelfde verwachtingen klinken door in het advies van de RAWB ten aanzien van prioriteiten in het gezondheidsonderzoek (augustus 1983: 67): '... dat gezondheidszorgonderzoek door de overheid als erg belangrijk wordt beschouwd omdat het als beleidsonderbouwend wordt gezien. Langlopende ervaringen in Engeland en Wales leren echter dat de invloed van dit onderzoek op het beleid in de praktijk gering is'.

Het feit dat instrumenteel gebruik lange tijd heeft gefungeerd als hét criterium bij uitstek voor gebruik moet ten dele de desillusies verklaren over de relevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek dat niet, te weinig of onderbenut zou zijn.

Tot instrumenteel gebruik rekenen wij ook het politieke gebruik van onderzoek. Deze vorm van gebruik betreft selectief gebruik van onderzoek door degenen die hun reeds ingenomen standpunten door de resultaten bevestigd en ondersteund zien.

Conceptueel gebruik

Deze vorm van gebruik verwijst naar een indirecte, meer diffuse bijdrage van sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan beleid. Terwijl het bij instrumenteel gebruik gaat om de directe beïnvloeding van de manier van handelen, gaat het bij conceptueel gebruik om de indirecte beïnvloeding van de manier van denken over bepaalde beleidsvraagstukken. In deze optiek verschaft sociaal-wetenschappelijk onderzoek inzichten, begrippen en theoretische perspectieven die via een indirect en diffuus proces doordringen in de sfeer van beleid en praktijk. Er is geen duidelijke relatie tussen specifieke onderzoeksbevindingen en bepaalde beleidsuitkomsten. In navolging van Crawford en Biderman (1969) verwijst Weiss (1979) naar deze vorm van gebruik als de 'enlightenment' functie van onderzoek. Het is ook met name Weiss die gesuggereerd heeft dat dit de belangrijkste bijdrage is die sociaal-wetenschappelijk onderzoek levert en kan leveren aan het beleid.

Of deze conclusie juist is, is moeilijk empirisch vast te stellen. Op de eerste plaats vereist conceptueel gebruik geen onmiddellijke, directe toepassing. Op de tweede plaats wordt conceptueel gebruik niet zo belemmerd door de beperkingen die de beleidscontext vaak wel aan instrumenteel gebruik oplegt. Daardoor zijn de grenzen vaag wanneer wel en wanneer niet sprake is van conceptueel gebruik.

Overredingsgebruik

Van overredingsgebruik van onderzoek is sprake wanneer onderzoek primair of uitsluitend een legitimerende functie vervult. Het gaat hierbij in feite niet om gebruik van de onderzoeksresultaten als wel om gebruik van het onderzoeksproces. Met andere woorden, de uitkomsten van het onderzoek doen vaak niet ter zake. Onderzoek wordt aangegrepen als rechtvaardiging om beslissingen uit te stellen, kritiek te ontlopen, om aan te geven dat het onderwerp de volle aandacht heeft, om het prestige van het beleid te verhogen. Weiss (1979) spreekt hier over tactisch gebruik; Knorr (1977),

Pelz (1978) en Beyer en Trice (1982) over symbolisch gebruik. Gegevens over het relatieve voorkomen van overredingsgebruik zijn schaars en het onderzoek ernaar is problematisch. Hoe vaak is men zich ervan bewust dat men onderzoek op deze manier gebruikt? Hoe vaak is men bereid deze vorm van gebruik toe te geven? Knorr, aldus Leviton en Hughes (1981), is de enige die kwantitatieve onderzoeksgegevens heeft verschaft voor het optreden van overredingsgebruik. Afhankelijk van de criteria die auteurs gebruiken, wordt deze vorm van gebruik ook wel als niet-gebruik gekwalificeerd.

De categorieën 'instrumenteel gebruik' en 'conceptueel gebruik' zijn in de literatuur vaak als elkaar uitsluitende modellen gepresenteerd waarbij het tweede model geleidelijk het eerste model verdrongen heeft. Het uitsluitend aanvaarden van conceptueel gebruik, het 'enlightenment' model, als paradigma voor onderzoeksgebruik is in zekere zin een comfortabel alternatief voor zowel sociale wetenschappers als voor beleidsvoerders: sociale wetenschappers hoeven niet meer te bewijzen dat hun onderzoek ook daadwerkelijk invloed heeft op beleid; het niet benutten van onderzoeksresultaten in beleid hoeft op zich zelf niets te maken te hebben met de kwaliteit of beleidsgerichtheid van sociaal-wetenschappelijk onderzoek (Simonis en Van Houten, 1985). Beleidsvoerders op hun beurt kunnen onderzoek dat hen niet welgevallig is, negeren of naast zich neerleggen met verwijzing naar de gecompliceerde beleidscontext. Verschillende auteurs hebben er inmiddels op gewezen dat het reëler en ook vruchtbaarder is de verschillende gebruiksmodellen als varianten van gebruik te beschouwen, die naast elkaar kunnen voorkomen. Zij zijn weliswaar analytisch te onderscheiden maar sluiten elkaar in de praktijk niet uit. Hetzelfde onderzoek kan zowel een probleemoplossende functie hebben op korte termijn als een tactische, een politieke of een 'enlightenment' functie op langere termijn. Pelz (1978) spreekt dan ook liever over gebruik in termen van primair instrumenteel of primair conceptueel. Ook kan er gelijktijdig sprake zijn van conceptueel, instrumenteel en overredingsgebruik (Knorr, 1977). In haar meer recente publicaties (1981; 1983) vat Weiss gebruik op als een continuum: aan het ene uiteinde bevinden zich voorbeelden van onmiddellijke toepassing van onderzoek; vandaar is er een geleidelijke verschuiving naar minder directe vormen van gebruik, vermengd met eigen praktijkervaringen en inzichten; aan het andere uiteinde bevindt zich het diffuse gebruik, de meer algemene beïnvloeding van inzichten in maatschappelijke verschijnselen.

Onder welke voorwaarden de gebruiksvarianten voorkomen, is niet duidelijk. De onderzoeksgegevens zijn op dit punt fragmentarisch. De verschillende vormen van gebruik houden verband met de aard van het beleidsproces en de plaats van onderzoek daarbinnen. Caplan (1979: 462) komt op grond van zijn onderzoek onder hooggeplaatste beleidsvoerders tot de conclusie dat 'approximately 90% of the reported instances of use were associated with day-to-day policy issues of limited significance, usually involving either

small segments of the population or the user's own organization'. Ook Weiss en Bucuvalas (1980) komen in hun onderzoek tot de conclusie dat de vorm van gebruik samenhangt met het beleidsniveau: 'Instrumental use is often restricted to low level decisions, where the stakes are small en users interests relatively unaffected; conceptual use which does not involve immediate and direct application of conclusions to decisions, can gradually bring about major shifts in awareness and reorientation of basic perspectives'. Elders concludeert Weiss (1980 a: 397): 'Instrumental use seems in fact to be rare, particularly when the issues are complex, the consequences are uncertain, and a multitude of actors are engaged in the decision-making process, i.e., in the making of policy'.

Simonis en Van Houten (1985) verwijzen naar Carley (1983) die een typologie van beleidsproblemen heeft geschetst op basis van de gecompliceerdheid van de beleidsvragen, de mate van afbakening van de beslissingsomgeving, het aantal mogelijke beleidsalternatieven, de beslissingscriteria en de looptijd van het probleem. Afhankelijk van het soort beleidsprobleem zal het beleidsproces meer de kenmerken vertonen van het analytisch-rationele beleidsmodel dan wel van het sociaal-interactiemodel.⁷ Zij suggereren dat een directe, instrumentele relatie tussen onderzoek en beleid slechts verwacht mag worden in situaties die de kenmerken vertonen van het analytisch-rationele beleidsmodel, waarin sprake is van een operationeel beleid, met duidelijke beleidsintenties waarover consensus bestaat en waarbij het beleid gericht is op een klein, nauw omschreven deel van de beleidssector. In een situatie waarin het beleid gekenmerkt wordt door een grote mate van complexiteit, een hoge mate van conflict over de doeleinden en de middelen van beleid en een sterke dynamiek in de beleidsomgeving, biedt het rationeel-analytisch model geen uitkomst want daar overheersen ideologische uitgangspunten, waardenpatronen en belangen. Het beleidsproces zal dan meer de kenmerken vertonen van het sociaal-interactiemodel. Dit betekent niet dat de onderzoeksresultaten hier geen rol spelen, maar dat het verloop van beleidsprocessen niet eenduidig en direct bepaald wordt door wetenschappelijke kennis en onderzoek. Schuyt (1984) constateert in dit verband een logische kloof tussen kennen en handelen, tussen wetenschappelijke kennisverwerving en politieke wilsvorming.

Leviton en Hughes (1981: 531) wijzen erop dat de cycli van het besluitvormingsproces grenzen stellen aan het type gebruik dat van onderzoek kan worden gemaakt: 'For example, instrumental use of information is not possible if there is no relevant decision pending'. Deshpande (1981) toont in zijn onderzoek onder managers in het bedrijfsleven een nadruk op instrumenteel gebruik aan. Hij schrijft dit toe aan het type beleidsorganisatie, profit-organisatie, dat doorgaans onderzoek laat doen met het expliciete doel specifieke informatie te krijgen voor een beslissing die vaak op korte termijn genomen moet worden. Ook Dunn (1980) vond meer instrumenteel gebruik in particuliere dan in overheidsorganisaties. Rich (1977) komt in zijn onderzoek tot de conclusie dat alleen in crisissituaties zoals bijv. de oliecrisis, onderzoeksgegevens direct en instrumenteel gebruikt worden.

Onder normale omstandigheden neigt het gebruik ertoe meer conceptueel te zijn.

Van Oyen e.a. (1984) concluderen op basis van hun onderzoek dat de mate van gebruik een (sterke) positieve samenhang vertoont met de volgende factoren: de rationaliteit van het beleid; de informatiebehoefte bij het beleid; de duidelijkheid van de beleidsvraag; de continuïteit van de contractrelatie, de intensiteit van de communicatie; de ervarenheid van de onderzoekers alsmede hun kundigheid met betrekking tot beleidsonderzoek. De mate van gebruik vertoont geen samenhang met: de vorm van de samenwerking; het beleidsinzicht bij onderzoekers; de duur van de projecten; de complexiteit van de onderzoeksstrategie; de technische kwaliteit van de onderzochte projecten.

Zij definiëren gebruik als 'het sluitstuk van een proces van aansluiting tussen beleid en onderzoek waarin vanuit een onderzoeksproject kennis wordt verschaft die wordt opgenomen in de intellectuele perspectieven, het denken en handelen van personen of instanties aan beleidszijde' (Van Oyen e.a.,1984: 113).

De voorafgaande bespreking laat zien dat er een scala van factoren in de literatuur wordt opgesomd die een rol spelen bij het al dan niet benutten van onderzoek. Ons gaat het niet zozeer om de vraag of er feitelijk gebruik (om welke reden dan ook) gemaakt wordt van een sociaal-wetenschappelijk onderzoek, maar om de vraag in welke mate en op welke gronden sociaal-wetenschappelijk onderzoek bruikbaar is. Daartoe gaan wij in de volgende paragraaf meer systematisch in op de factoren die de relatie tussen onderzoek en beleid beïnvloeden.

2.3 ONDERZOEK NAAR DE RELATIE TUSSEN ONDERZOEK EN BELEID

Het onderzoek naar de relatie tussen onderzoek en beleid is vooral de laatste decennia tot ontwikkeling gekomen. De ontwikkeling is het meest geprononceerd in de Verenigde Staten.⁸

Eén van de eerste omvangrijke studies die volledig gewijd is aan dit thema is 'The uses of sociology' dat in 1967 verschijnt onder redactie van Lazarsfeld e.a. De aanleiding tot deze publicatie was een vraag van de American Sociological Association in 1962: 'Doubt is often raised as to whether the rapidly mounting stream of empirical studies and the increasing number of publications in social theory have contributed to anything the educated citizen would find worthwhile..' (geciteerd uit Lazarsfeld e.a.,1967:IX). Het boek bevat bijdragen van 41 auteurs. Centrale thema is de samenwerking tussen client en socioloog. In 1975 bouwen Lazarsfeld en Reitz voort op de resultaten van deze studie in 'An Introduction to Applied Sociology' waarin zij pogen een eerste aanzet te geven tot een theorie van 'research utilization'. Zij geven een systematische analyse van het proces van 'benutting'⁹ als sociologisch verschijnsel, iets dat tot dan toe, naar hun zeggen, ont-

breekt. Hun pretenties zijn bescheiden: 'The best one can hope for is a first classification of the ingredients that have to be added if one wants to move from knowledge to action' (Lazarsfeld en Reitz, 1975: 37). Andere belangrijke initiatieven in de Verenigde Staten zijn afkomstig van het op dit terrein gespecialiseerde 'Center for Research on the Utilization of Scientific Knowledge' in Ann Arbor, Michigan. Hieraan zijn de namen verbonden van Havelock en Caplan. Een bekend werk van Havelock (1969) is 'Planning for Innovation through Dissemination and Utilization of Knowledge'. Caplan heeft vooral bekendheid gekregen door zijn twee-werelden theorie (1979), waarin hij naar voren brengt dat sociale wetenschappers en beleidsvoerders opereren in gescheiden werelden met uiteenlopende en soms conflicterende waardensystemen, methoden en zienswijzen, verschillende beloningssystemen en een verschillende taal ('Gap Theories' of 'Two-Communities Theories'). Behalve de genoemde auteurs, zijn er nog tal van andere wetenschappers die dit terrein als veld van studie hebben gekozen. In 1976 verschijnt het literatuuroverzicht van Glaser, Abelson en Garrison (in 1983 gereviseerd). Deze studie geeft een goede indruk van de vele wetenschappelijke en maatschappelijke instellingen, disciplines en wetenschappers die zich incidenteel dan wel regelmatig met dit probleemveld hebben beziggehouden. Bovendien wordt daaruit ook duidelijk hoe uiteenlopend de aandachtsgebieden zijn. Een ingang om snel inzicht te krijgen in de verschuivingen die in de discussie hebben plaatsgehad, biedt chronologische bestudering van het werk van Weiss. Weiss houdt zich sinds de beginjaren zeventig intensief bezig met het gebruik van sociaal-wetenschappelijke kennis door beleidsvoerders en geeft daarvan blijk in tal van publicaties (o.a. Weiss en Bucuvalas, 1977; Weiss ed., 1977; Weiss, 1978, 1979; Weiss, 1980; Weiss en Bucuvalas, 1980; Weiss, 1981; Weiss, 1983).

Sinds 1979 wordt er in de Verenigde Staten ook een tijdschrift uitgegeven dat speciaal op dit terrein is georiënteerd, te weten 'Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization'. Naast publicaties over onderzoek, bevat het tijdschrift theoretische en filosofische bijdragen.

In andere landen hebben parallelle ontwikkelingen plaatsgehad, zij het op minder grote schaal. In Engeland hebben vragen met betrekking tot het gebruik van onderzoek eveneens geleid tot de oprichting van een gespecialiseerd centrum: het 'Centre for the Utilization of Social Science Research', Loughborough, University of Technology. Aan dit centrum is bijvoorbeeld de naam van Cherns verbonden. Een bekend boek van zijn hand is 'Using the social sciences' uit 1979, een bundeling van artikelen met als verbindend thema de bruikbaarheid van de sociale wetenschappen en de mate waarin deze bruikbaarheid beïnvloed wordt door de wijze waarop de sociale wetenschappen zijn georganiseerd.

Ook in Nederland is er in toenemende mate aandacht voor dit thema. Dit blijkt ondermeer uit de nadruk op beleidsgericht onderzoek binnen maatschappelijke en (para)universitaire instellingen; uit de onderzoeken die in deze periode zijn uitgevoerd; uit een groot aantal beleidsnota's die sinds

1974 zijn verschenen; uit conferenties en studiedagen die vanuit diverse instellingen aan dit thema worden gewijd; en uit een stroom van publicaties in tijdschriften zoals *Beleid en Maatschappij*, *Beleidsanalyse*, *Wetenschapsanalyse* en in de 'Cahiers beleidsonderzoek'. Een overzicht van de Nederlandse (en buitenlandse) inspanningen tot 1982 is te vinden in Hutjes en Cuisinier (1982).

Zoals in alle westerse landen, heeft ook in Nederland het meeste empirisch onderzoek betrekking op de relatie tussen onderzoek en overheidsbeleid waarbij de overheid als belangrijkste initiatiefnemer en opdrachtgever heeft gefungeerd.

Een aantal Nederlandse onderzoekspublicaties op dit terrein vloeit voort uit de 'Nota Meerjarenplan Sociaal Onderzoek en Beleid' (1978). De Nota Meerjarenplan heeft betrekking op een periode van vijf jaar en is uitgewerkt in een viertal projecten. Het plan heeft in zijn totaliteit tot doel door het creëren van betere voorwaarden de beleidsrelevantie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nederland te vergroten.¹⁰ De conclusies en aanbevelingen van de onderzoeken naar aanleiding van dit meerjarenplan hebben betrekking op het programmeren van onderling samenhangend beleidsonderzoek op een bepaald probleemveld en op een betere afstemming/samenwerking tussen onderzoeker en opdrachtgever (Hutjes en Cuisinier, 1982; Van Oyen e.a., 1982; Van Oyen e.a., 1984; Van Hoesel e.a., 1982; Becker e.a., 1986). Een aparte plaats in de Nederlandse literatuur wordt ingenomen door het onderzoek van Van de Vall (1980). Dit onderzoek verdient vermelding allereerst omdat het één van de weinige kwantitatieve onderzoeken is op dit terrein; op de tweede plaats omdat het anders dan de meeste andere onderzoeken, betrekking heeft op de relatie tussen onderzoek en beleid in de particuliere sector; op de derde plaats vanwege de stroom van controversiële reacties die de resultaten van zijn onderzoek hebben opgeleverd.

In de nu volgende bespreking geven wij een brede oriëntatie op factoren die een rol kunnen spelen bij gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Wij hebben getracht de diversiteit aan inzichten en bevindingen met betrekking tot de verschillende deelaspecten tot uitdrukking te laten komen. De literatuur is bestudeerd tot 1985. Op basis van de toen onderscheiden factoren hebben wij ons eigen onderzoek ingericht. De weergegeven literatuur is voor een deel ontleend aan secundaire bronnen. Er zijn goede literatuurstudies beschikbaar van Hutjes en Cuisinier (1982), Beyer en Trice (1982) en Glaser, Abelson en Garrison (1983), die alle zij het vanuit een verschillende invalshoek, de pretentie hebben de belangrijkste resultaten uit empirisch onderzoek in kaart te hebben gebracht.¹¹ Daarnaast geven wij de inzichten weer die bestudering van oorspronkelijke bronnen heeft opgeleverd.¹² Niet altijd is uit de literatuur duidelijk of de factoren ontleend zijn aan empirisch onderzoek dan wel het resultaat zijn van afgeleide theoretische beschouwingen.

Voor de ordening van de literatuur nemen wij als uitgangspunt de indeling van Hutjes en Cuisinier (1982). Zij benoemen de factoren die onderzoeksgebruik beïnvloeden in termen van herkomst en van niveau.¹³ Zij baseren zich hierbij op indelingen van o.a. Havelock (1969), Caplan c.s. (1975), Glaser (1976) en Rothman (1980).

De factoren die onderzoeksgebruik beïnvloeden, zijn wat betreft hun *herkomst* te localiseren in de wereld van het onderzoek, in de wereld van het beleid en/of in de relationele verhouding tussen beide.¹⁴ Zowel onderzoek, beleid als de verhouding tussen beide zijn te analyseren op drie *niveau's*: het projectniveau, het psycho-sociaal niveau en het structureel-organisatorisch niveau.

Het projectniveau verwijst naar het samenspel tussen onderzoek en beleid zoals dat zich in concrete gevallen voltrekt.

Het psycho-sociaal niveau verwijst naar individuele waarden, opvattingen, attitudes, interessen en deskundigheden van de betrokkenen bij onderzoek en beleid en naar het cultureel klimaat ten aanzien van onderzoek en wetenschapsbeoefening. In verband hiermee zijn ook de positionele mogelijkheden van bij onderzoek en beleid betrokken actoren van belang.

Het structureel niveau verwijst naar de diversiteit aan organisatorische kaders die als zodanig medebepalend zijn voor de bruikbaarheid en het feitelijk gebruik van de in onderzoek verworven inzichten (schema 2.2).

Schema 2.2

Factoren die gebruik van onderzoek beïnvloeden naar herkomst en niveau

Niveau	Herkomst	Onderzoeksinterne factoren (§ 2.3.1)	Relatie ↔ (§ 2.3.3)	Beleids specifieke factoren (§ 2.3.2)
Projectniveau		onderzoek (§ 2.3.1a)	afstemming (§ 2.3.3a)	beleidsvraagstuk (§ 2.3.2a)
Psycho-sociaal niveau		onderzoekers (§ 2.3.1b)	communicatie (§ 2.3.3b)	beleidsvoerders (§ 2.3.2b)
Structureel niveau		onderzoekssysteem (§ 2.3.1c)	coördinatie (§ 2.3.3c)	beleidsstelsel (§ 2.3.2c)

Bron: aangepaste versie van schema Hutjes en Cuisinier (1982)

Gezien onze vraagstellingen zijn wij in het bijzonder geïnteresseerd in factoren die de bruikbaarheid van onderzoek voor beleidsvoerders bepalen. Wij besteden in de hieronder volgende bespreking van schema 2.2 dan ook vooral aandacht aan de kenmerken van onderzoek op projectniveau (2.3.1a) en aan de kenmerken van beleidsvoerders op psycho-sociaal niveau (2.3.2b). De andere dimensies komen minder uitgebreid aan bod.

2.3.1 Onderzoeksinterne factoren

1a Kenmerken van onderzoek

Een voorwaarde voor onderzoek om tot gebruik in welke zin dan ook te kunnen leiden is dat het onderzoeksproduct op zich zelf informatie bevat die bruikbaar en (letterlijk en figuurlijk) toegankelijk is voor diegenen die het moeten of willen gaan gebruiken. Vele auteurs hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen onderzoek en beleid vanuit de behoefte meer inzicht te krijgen in de eisen waaraan onderzoek moet voldoen wil het bruikbaar zijn voor beleid. Doorgaans hebben zij deze eisen retrospectief proberen af te leiden uit onderzoek naar het feitelijk gebruik. Weiss en Bucuvalas (1980) hebben voor een andere benadering gekozen. Vanuit de constatering dat bij gebruik van onderzoek factoren meespelen die niets te maken hebben met de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek zelf, hebben zij besloten het onderzoek zelf als uitgangspunt te nemen. Door beleidsvoerders een aantal concrete voorbeelden van onderzoek te laten beoordelen op bruikbaarheid en op een aantal relevante onderzoekskenmerken, komen zij tot de conclusie dat aan onderzoek vijf dimensies te onderscheiden zijn die in hun onderlinge samenhang voor een belangrijk deel bepalen hoe beleidsvoerders de bruikbaarheid van aan hen voorgelegd onderzoek beoordelen. Het zijn achtereenvolgens:

- de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek
- de plausibiliteit of geloofwaardigheid van de resultaten
- de mate waarin de resultaten gericht zijn op praktische toepassing
- de mate waarin de onderzoeksresultaten de status quo ter discussie stellen of in een nieuw licht plaatsen
- de relevantie van het onderwerp van onderzoek voor het eigen werkgebied.

De bevindingen uit ander onderzoek leveren geen nieuwe of wezenlijk andere dimensies op. Zo vat Van de Vall (1980) de vereisten waaraan beleidsgericht onderzoek moet voldoen onder de termen epistemologische, implementaire en strategische validiteit. De epistemologische validiteit verwijst naar wetenschapsinterne criteria zoals geldigheid, betrouwbaarheid, representativiteit en exactheid. De implementaire validiteit verwijst naar de manipuleerbaarheid van de in onderzoek opgenomen variabelen. De strategische validiteit verwijst naar de strategische haalbaarheid van de aanbevelingen die worden gedaan ten behoeve van het beleid.

Hutjes en Cuisinier (1982) komen op grond van hun literatuurstudie tot een algemene beschrijving van de voorwaarden waaraan beleidsgericht onderzoek zou moeten voldoen.¹⁵ Volgens deze auteurs wordt de bruikbaarheid van onderzoek bepaald door de wijze waarop de volgende aspecten van onderzoek vorm krijgen:

- de vertaling van het beleidsprobleem in onderzoekstermen; is het gestelde probleem ook het reële probleem? Vindt er geen simplificatie van de werkelijkheid plaats om het probleem toegankelijk te maken voor onderzoek?

- de kwaliteit van de onderzoeksuitvoering; is het onderzoek op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd? Hoe staat het met de geloofwaardigheid van de resultaten? (Hutjes en Cuisinier bespreken deze dimensie van Weiss en Bucuvalas onder de noemer van wetenschappelijke kwaliteit)
- de vertaling van het onderzoek in beleidshandelen; wordt er aandacht besteed aan de implicaties van de onderzoeksresultaten voor het beleid? Wat is de aard van de gegevens: beschrijvend, verklarend, handelingsgericht? Heeft het onderzoek betrekking op manipuleerbare variabelen?
- de vormgeving, de overdracht en de verspreiding van de onderzoeksresultaten; eventueel verschillende rapportages en rapportagevormen gericht op uiteenlopende doelgroepen (in vaktermen 'multi-media packaging' genoemd)
- de 'politieke doelmatigheid' van het onderzoek; zijn de implicaties van het onderzoek in te passen in het beleid, met andere woorden zijn ze strategisch en organisatorisch haalbaar? Zijn de resultaten op het juiste moment in het beleidsproces beschikbaar ('timeliness')?

Het vraagt weinig verbeeldingskracht om de raakvlakken te kunnen constateren tussen de 'voorwaarden' van Hutjes en Cuisinier en de 'dimensies' van Weiss en Bucuvalas. Het zijn vooral de verschillen in benadering die tot gevolg hebben dat in wezen grotendeels dezelfde dimensies op een ander abstractieniveau worden geformuleerd. Weiss en Bucuvalas gaan uit van afgeronde onderzoeksrapportages en bestuderen vervolgens de criteria die potentiële gebruikers van onderzoek hanteren bij beoordeling van bruikbaarheid.

Hutjes en Cuisinier doen zelf geen empirisch onderzoek maar gaan uit van de inzichten die onderzoekers zoals Weiss en Bucuvalas hebben geleverd. Zij reconstrueren op basis daarvan de verschillende fasen van onderzoek en momenten daarbinnen die voor de bruikbaarheid van de resultaten van belang blijken te zijn.

Over het belang van de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek spreken de resultaten uit onderzoek elkaar tegen. Terwijl in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980), zoals reeds vermeld, beleidsvoerders aan onderzoek een hogere bruikbaarheid toeschreven, naarmate de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek beter was, vonden Van de Vall en Bolas (1980,1981) dat gebruikers van onderzoek (onbewust) de voorkeur gaven aan onderzoek dat methodologisch gezien van minder kwalitatief gehalte was. Dat wil zeggen dat gebruikers aan onderzoek dat was uitgevoerd volgens wetenschappelijke maatstaven minder impact toekenden dan aan onderzoek dat daar niet aan voldeed. Van de Vall (1980,1984) suggereert dat onderzoekers die zich in sterke mate richten op de norm van methodologische nauwgezetheid, wellicht minder geneigd zijn veel aandacht aan de minder wetenschappelijke toepassingsregels te besteden (epistemologische versus implementaire en strategische validiteit). Een andere verklaring zou kunnen

zijn dat het kwalitatief betere onderzoek meer gebruik maakt van geavanceerde technieken die minder goed te begrijpen zijn door de gebruikers van onderzoek. Andere studies vonden geen relatie tussen kwaliteit en gebruik van onderzoek (Van Oyen e.a.,1984; Alkin, Daillak en White,1979; Dunn,1980). De tegenstrijdige resultaten kunnen het gevolg zijn van de verschillende karakteristieken van de gebruikers zelf en van de verschillende maten die voor gebruik gehanteerd zijn (Beyer en Trice,1982). Algemene conclusie is dat het niet duidelijk is hoe belangrijk wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek is voor de gebruikers van onderzoek.

Ook de onderzoeksmethodiek, kwantitatief dan wel kwalitatief, wordt van invloed geacht op de bruikbaarheid en het gebruik door potentiële gebruikers. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat beleidsfunctionarissen de voorkeur geven aan kwalitatieve onderzoeksinformatie boven kwantitatieve gegevens (Caplan c.s.,1975; Van de Vall,1980; Pelz, 1978: 348; Alkin, Daillak en White,1979). Beyer en Trice (1982) verklaren dit door erop te wijzen dat kwalitatief onderzoek concreter is en gemakkelijker te begrijpen dan kwantitatief onderzoek, dat abstraheert van herkenbare personen, omstandigheden en gebeurtenissen. De methoden van kwalitatief onderzoek staan dichtbij de methoden die mensen in hun dagelijkse praktijk hanteren om 'ordinary knowledge' te verkrijgen (Lindblom en Cohen,1979: 12-17).

Uit het onderzoek van Van de Vall (1980) wordt bovendien de suggestie gewekt dat de hantering van formele, sociologische begrippen en/of theorieën het gebruik door beleidsvoerders negatief beïnvloedt; onderzoek met laag-abstracte of gefundeerde begrippen blijkt meer impact te hebben. Wippler (1983) brengt naar voren dat de bevindingen van Van de Vall er slechts op wijzen dat gebruik door beleidsvoerders ongunstig wordt beïnvloed indien de resultaten in een theoretisch *jargon* gegoten zijn.

Leviton en Hughes (1981) laten zien dat het onderzoek ook wat betreft de tijdigheid van de resultaten, geen eenduidige bevindingen oplevert en dat het niet geheel duidelijk is onder welke omstandigheden dit vooral van belang is. Young en Comptois (1979) suggereren dat dit waarschijnlijk vooral dan van belang is wanneer onderzoek gericht is op instrumenteel gebruik op korte termijn. Het lijkt minder van belang voor conceptueel gebruik. Ook Patton c.s. (1977) en Weiss en Bucuvalas (1980) merken in dit verband op dat het accent dat door velen op dit punt wordt gelegd, ingegeven is door een traditionele optiek op gebruik van onderzoek waarbij primair gedacht wordt aan onderzoek als basis voor het nemen van duidelijk te specificeren en te identificeren concrete beslissingen.

In dit verband is het wellicht ook zinvol onderscheid te maken tussen onderzoek dat erop gericht is specifieke vragen op specifieke tijdstippen te beantwoorden en onderzoek dat een bredere vraagstelling heeft, die minder tijd- en contextgebonden is. Voor het eerste type onderzoek is het van belang dat het direct gebruikt wordt omdat de resultaten vaak niet generaliseerbaar zijn naar andere tijdstippen, situaties en omstandigheden. In feite komt het erop neer hoe toegepaster de gegevens, des te groter de noodzaak

deze onmiddellijk te gebruiken (Lindblom en Cohen,1979), des te belangrijker ook een goede timing van de resultaten. Voor onderzoek met een bredere reikwijdte en geldigheid is de timing waarschijnlijk veel minder belangrijk. De resultaten van dit soort onderzoek kunnen een reservoir vormen waaruit beleidsvoerders bij tijd en gelegenheid informatie kunnen putten.

Van de Vall (1980) vat een aantal van bovengenoemde factoren samen onder de noemer 'feedback-strategieën'. Hij onderscheidt zes feedback-strategieën die in wisselende mate een positief effect hebben op de intensiteit waarmee de resultaten van sociaal-beleidsonderzoek in de beleidsvorming worden benut:

- Het onderzoeksproject moet in zijn opzet gericht zijn op de productie van beleidsgerichte aanbevelingen en niet zozeer op de verificatie van theoretische hypothesen.
- De output van de resultaten moet zodanig in de tijd worden gepland dat zij aansluit op de belangrijkste beslissingsmomenten die zich in de beleidsvorming voordoen ('timeliness').
- Rapportage aan doelgroepen: een zorgvuldig selecteren en informeren van specifieke bij de beleidsvorming betrokken doelgroepen gaat gepaard met een intensievere benutting van beleidsonderzoek. Van de zes feedback-strategieën wordt aan deze de grootste invloed toegeschreven.
- Benutten van verschillende communicatiekanalen (horizontaal en verticaal, geschreven en gesproken, formeel en informeel, massamedia en interpersoonlijke communicatie) bevordert de benutting.
- Een negatieve correlatie blijkt te bestaan tussen de omvang van het rapport en de mate van beleidsrendement.
- Overzichtelijke presentatie van de onderzoeksresultaten (technische gegevens in de bijlagen, goede samenvattingen).

1b Kenmerken van onderzoekers

Naar de invloed van de kenmerken van de onderzoekers zelf op bruikbaarheid en feitelijk gebruik van onderzoek is nauwelijks onderzoek verricht. Dat neemt niet weg dat er hierover in de literatuur tal van uitspraken worden gedaan. Zo wijzen verschillende auteurs erop dat de sociale wetenschapper doorgaans te vrijblijvend, theoretisch en abstract te werk gaat en te weinig gericht is op de problemen van de maatschappelijke praktijk en op de mogelijkheden en beperkingen in deze voor beleid, ook wel aangeduid als de 'ivoren toren mentaliteit' (vergel. Adriaansen, 1985; Ellemers,1976; Friedrich,1970; Weiss en Bucuvalas,1980). Ook zouden onderzoekers te weinig inzicht hebben in beleidsprocessen. Van de Vall's pleidooi voor een professioneel paradigma van sociaal beleidsonderzoek (1980) moet eveneens in dit licht gezien worden. Archibald (1970) onderscheidt een drietal ideaal-typische oriëntaties van sociale wetenschappers op de rol van de deskundige bij de formulering van beleid: de academische, de klinische en de strategische. Elke oriëntatie gaat gepaard met een andere opstelling ten aanzien van beleidsgericht onderzoek en met een andere opvatting over (verklaring van) het als onbevredigend ervaren gebruik van sociaal-wetenschappelijk onder-

zoek. Zo veronderstelt Archibald dat iemand met een academische oriëntatie dit vooral zal toeschrijven aan de 'cultural gap', aan het ontbreken van intermediairs; de klinisch georiënteerde wetenschapper aan irrationele weerstanden en/of gebrek aan ondersteuning uit de omgeving; de strategisch georiënteerde wetenschapper zal vooral verwijzen naar obstakels in de belangensfeer. Zij komt tot de conclusie dat de 'cultural gap' tussen onderzoekers en gebruikers het grootste is wanneer onderzoekers de academische oriëntatie hebben.

Ook Van de Vall (1984: 9) wijst op de invloed van de beroepsrol van de beleidsonderzoeker: 'Sociaal beleidsonderzoek waarin de onderzoeker mede adviseert over het ontwerpen van beleidsalternatieven en het ontwikkelen van beleidsmaatregelen scoort hoger in benutting dan projecten waarin zijn rol beperkt blijft tot het rapporteren van empirische resultaten'.

1c Kenmerken van het onderzoekssysteem

Het structureel-organisatorisch kader, het onderzoekssysteem waarbinnen onderzoek wordt verricht, wordt in sterke mate van invloed geacht op de aansluiting tussen onderzoek en beleid.

Het onderzoekssysteem kan variëren van een universitaire vakgroep of een aan de universiteit gekoppeld onderzoekscentrum tot een al dan niet commerciële, onafhankelijke instelling of een interne onderzoeksafdeling op verschillende niveau's van overheid of particuliere organisaties (zie Van Oyen, 1984, voor een uitgebreidere bespreking). Afhankelijk van de onderzoeksinstelling die het betreft, verschillen de kritiekpunten. Zo is de praktische bruikbaarheid van het aan de universiteiten verrichte onderzoek nogal eens negatief beoordeeld (Hutjes en Cuisinier, 1982). In dit verband wijzen verschillende auteurs erop dat de 'traditionele' universitaire structuur in bepaalde opzichten botst met de eisen die aan beleidsonderzoek worden gesteld. De overwegend monodisciplinaire oriëntatie van universitaire vakgroepen, het heersende waarderingssysteem dat aandacht voor de praktische toepassingsmogelijkheden van onderzoek niet bevordert, de 'academische' vrijheid van de individuele onderzoeker, de nadruk op breder, lange termijn gericht onderzoek en de scheiding tussen de diverse geldstromen zijn belangrijke obstakels die in verband met de beleidsgerichtheid van onderzoek naar voren zijn gebracht. Gespecialiseerde instituten voor toegepast onderzoek blijken echter weer andere problemen met zich mee te brengen. Deze hebben vooral te maken met de spanningsverhouding tussen enerzijds de afhankelijkheid van de betrokken instelling van noodzakelijke fondsen en anderzijds de kwaliteitseisen die aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek gesteld worden. Een meer algemeen probleem heeft betrekking op de gebrekkige samenhang tussen de onderzoeksprojecten in een bepaald probleemveld. Om de gesignaleerde problemen te ondervangen is er sinds de Nota Meerjarenplan, zowel bij de overheid en andere beleidsorganisaties als bij de onderzoeksinstellingen binnen en buiten de universiteit, in toenemende mate aandacht voor programmering van (beleids)onderzoek en verbetering en versterking van het onderzoeksmanagement (zie o.a. De Bie e.a., 1983;

Cahiers Beleidsonderzoek,1984; Van Hoesel,1985; Seegers,1986; Becker e.a, 1986 en diverse artikelen in Beleid en Maatschappij). Hierdoor verwacht men de verschillende onderzoeken op een bepaald terrein beter op elkaar te kunnen betrekken en tot een betere afstemming op vragen van het beleid en uit de praktijk te komen. Binnen beleidsorganen van de overheid is er een tendens om vaste relaties aan te gaan met externe instituten en afspraken te maken op langere termijn (zie bijvoorbeeld de afspraken van het ministerie van volksgezondheid met instellingen zoals NIVEL, NCVG, Preventiefonds of de afspraken bij SVO over de spreiding van het onderwijsonderzoek). Op deze wijze wordt de onderzoekscapaciteit op een bepaald probleemveld gewaarborgd. Ook zijn er instellingen bij de overheid, zoals bijvoorbeeld de WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) en het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) die systematisch en op elkaar afgestemd beleidsonderzoek verrichten (zie WRR-rapporten en Sociale en Culturele Rapporten).

Hoewel onderzoeksprogrammering als zodanig nauwelijks ter discussie staat, is nog niet duidelijk in welke mate dit middel bijdraagt en kan bijdragen aan een verbeterde gebruikswaarde van onderzoek voor beleid. Ook bestaat er discussie over de uitgangspunten die bij de programmeringsactiviteiten worden gehanteerd en over de inhoudelijke vormgeving (zie o.a. Segers,1986; Creemers, 1986). Een ander discussiepunt in deze context betreft de verhouding intern versus extern onderzoek en de implicaties voor onderzoeksgebruik. Ook dit aspect vraagt een genuanceerde benadering. Het zal ondermeer van de doelstelling van het onderzoek en het nut dat ervan verwacht wordt, en de termijn waarop dit nut verwacht wordt afhangen, waarnaar de voorkeur in een gegeven situatie dient uit te gaan (Van de Vall en Bolas,1981). Verondersteld wordt dat bij intern onderzoek de relatie met de opdrachtgever/gebruiker ('inside-information'; informele communicatie) gunstiger is dan wanneer het onderzoek wordt uitgevoerd door externe onderzoekers; van externe onderzoekers mag men daarentegen verwachten dat hun inbreng objectiever en onafhankelijker is.

2.3.2 Beleidsspecifieke factoren

2a Kenmerken van het beleidsvraagstuk

Een aantal voorwaarden waaraan onderzoek moet voldoen wil het bruikbaar zijn voor beleid, heeft te maken met de aard van het beleidsvraagstuk zelf. Wanneer de doeleinden van het beleid onduidelijk zijn of te weinig gespecificeerd of wanneer er een tegenstelling bestaat tussen 'real goals' en 'stated goals', kan dit leiden tot een inadequate definitie van de te onderzoeken beleidsproblemen. Wanneer de doeleinden, middelen en uitgangspunten van beleid omstreden zijn, zal er ook weinig consensus zijn over de interpretatie van de onderzoeksresultaten, hetgeen een belemmering kan zijn voor gebruik. De veronderstelling is dat deze problemen zich eerder voordoen wanneer er een scheiding is tussen opdrachtgever, subsidiënt en beoogde gebruikers

van onderzoek. Onvoldoende communicatie kan tot gevolg hebben dat onderzoek niet aansluit bij de behoeften van de gebruikers (Van de Vall,1980). Ook de tijdsdimensie speelt een rol. Vanuit het beleid is er vaak behoefte aan snelle resultaten en concrete oplossingen, ook wanneer dit gezien de aard van het beleidsprobleem geen reële eis is. Het desondanks vasthouden aan deze eis kan tot onbevredigende onderzoeksresultaten leiden.

2b Kenmerken van beleidsvoerders

Hoewel vele auteurs suggereren dat persoonlijke kenmerken van beleidsfunctionarissen van invloed zijn op de mate waarin zij sociaal-wetenschappelijke onderzoeksinformatie gebruiken en de bruikbaarheid ervan beoordelen, en er ook aanwijzingen zijn welke kenmerken hierbij een rol spelen, is ook op dit terrein weinig systematisch onderzoek verricht. De bevindingen zijn niet eensluidend en hebben doorgaans betrekking op gebruik van onderzoek in het algemeen. Er is weinig bekend over de wijze waarop en de mate waarin persoonlijke kenmerken gebruik en bruikbaarheid van onderzoek in een gegeven beleidssituatie bepalen. Het hiernavolgende hebben wij in de literatuur kunnen vinden.

Caplan c.s. (1975,1976,1977) komen op grond van hun onderzoek onder 204 beleidsvoerders in overheidsdienst tot de conclusie, dat gebruikers van onderzoek zich onderscheiden van niet-gebruikers en 'kleine' gebruikers in:

- attitudes ten opzichte van sociaal-wetenschappelijk onderzoek en de sociale wetenschappen in het algemeen; vertrouwen in de objectiviteit van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, 'intuitive evaluation of its correctness' en sensitiviteit voor politieke implicaties bleken de belangrijkste houdingskenmerken te zijn die werkzaam waren
- 'sociaal perspectief'; deze factor, aldus de auteurs, verwijst naar een bepaalde geestesgesteldheid die gekenmerkt wordt door ontvankelijkheid voor hedendaagse maatschappelijke gebeurtenissen en de wens tot sociale hervorming; anders gezegd, naar het gevoel mede verantwoordelijk te zijn voor wat zich in de samenleving afspeelt
- betrokkenheid bij het onderzoek; gebruikers van onderzoek blijken vooral onderzoek te gebruiken, waartoe zij zelf (mede) het initiatief hebben genomen, dat in opdracht van henzelf is uitgevoerd
- het belang dat zij in hun benadering van beleidsvraagstukken hechten aan wetenschappelijke informatie enerzijds ('the internal logic of policy issues') en overwegingen van ideologische, politieke, economische of administratieve aard anderzijds ('the external logic of policy issues'); de auteurs constateren drie fundamenteel verschillende stijlen van informatieverwerkend gedrag die van invloed zijn op de mate waarin men wetenschappelijke informatie gebruikt en op de aard van de informatie die men gebruikt. Zij lijken hierbij geïnspireerd te zijn door de hierboven genoemde benadering van Archibald (1970), getuige de overeenkomst in naamgeving:

a klinische oriëntatie: deze bestaat uit het vermogen zowel de interne als de externe logica van beleidsvraagstukken te analyseren en de twee

succesvol op elkaar af te stemmen. Respondenten met deze oriëntatie hadden de hoogste gebruiksscores

- b academische oriëntatie: in deze benadering ligt de nadruk op de interne logica. Er is minder bereidheid rekening te houden met vraagstukken van externe logica (politieke context)
- c pleitbezorgende oriëntatie ('advocacy'): hierin ligt de nadruk op de niet-wetenschappelijke, in het bijzonder de politieke aspecten van beleidsvraagstukken. Respondenten met deze oriëntatie hadden de laagste gebruiksscores.

De onderzoekers constateren een verband tussen de opleiding die mensen genoten hebben en hun informatieverwerkende stijl. De klinische oriëntatie lijkt vooral voor te komen bij mensen met een medische opleiding; de academische vooral bij mensen met een Ph.D.; de 'advocacy' vooral bij mensen met een juridische achtergrond. Uit de beschrijving van de onderzoekers wordt niet duidelijk op welke aantallen zij hun conclusie baseren en op welke manier de verschillen in informatieverwerkende stijl tussen de disciplines zijn vastgesteld.

De samenhang tussen de aard van de opleiding en de instelling ten opzichte van wetenschappelijk onderzoek wordt in andere onderzoeken bevestigd (zie Hutjes en Cuisinier, 1982: 48). Ook Leviton en Hughes (1981) wijzen op het belang van de informatieverwerkende stijl.

Patton en zijn collega's (1977) komen in hun onderzoek naar de 'impact' van programma-evaluaties in de gezondheidszorg tot de voor hen verrassende conclusie dat 'impact', behalve van politieke overwegingen, sterk afhankelijk blijkt te zijn van wat zij, bij gebrek aan een betere term, genoemd hebben: 'the personal factor'. Zij omschrijven deze factor als samengesteld uit leiderschap, interesse, enthousiasme, vastberadenheid, betrokkenheid, agressiviteit en zorgzaamheid. Zij vinden een duidelijk patroon. Waar de 'personal factor' optreedt, met andere woorden waar enkele sleutelpersonen directe persoonlijke verantwoordelijkheid nemen ervoor te zorgen dat de informatie terecht komt bij de juiste mensen, hebben evaluaties 'impact'. Waar de 'personal factor' afwezig is, is er een kenmerkende afwezigheid van 'impact'. Ook concluderen zij op basis van hun onderzoek dat een hoge turnover en andere veranderingen in de organisatie vaak zulke patronen doorbreken met nadelige gevolgen voor gebruik van onderzoek. Ook volgens Anderson c.s. (1981) is de affectieve betrokkenheid bij problemen een conditie die waarschijnlijk in sterke mate bepaalt of er veranderingen plaatshebben in denken of handelen.

Weiss en Bucuvalas (1980) komen op grond van hun onderzoek onder beleidsvoerders in overheidsdienst tot de conclusie, dat de waarschijnlijkheid van gebruik van onderzoek slechts in geringe mate verklaard wordt door kenmerken van de gebruikers. Van de door hen onderzochte variabelen blijken er, wanneer rekening gehouden is met kenmerken van onderzoek, slechts enkele van invloed te zijn. Vooral de mate waarin men reeds eerder van onderzoek gebruik heeft gemaakt en de opvatting dat de instellingen vergaande opties hebben voor beleid bleken samen te gaan met een positie-

vere beoordeling van de waarschijnlijkheid dat het onderzoek ook gebruikt zou worden. De kans op gebruik werd negatiever beoordeeld naarmate men reeds langer in dezelfde functie werkzaam was en naarmate men over meer praktijkervaring beschikte. Niet of nauwelijks van invloed waren variabelen zoals leeftijd, opleiding, beroep, geslacht, politieke oriëntatie en aantal eigen sociaal-wetenschappelijke publicaties. Ook is het op grond van hun onderzoek niet mogelijk gebleken typen gebruikers te identificeren, die bepaalde kenmerken van onderzoek boven andere benadrukken bij beoordeling van de bruikbaarheid ervan (zie ook hfdst.3).

Leviton en Hughes (1981) ontleen aan hun inventarisatie van empirische literatuur de volgende persoonskenmerken, die gebruik van onderzoek positief beïnvloeden: hoge dunk van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, vertrouwen op onderzoek boven intuïtie, artsenopleiding en het tijdelijk in overheidsdienst zijn. Gebruik wordt negatief beïnvloed door een juridische opleiding. Zij baseren zich hierbij op de eerder genoemde publicaties.

Glaser, Abelson en Garrison (1976,1983) geven een opsomming van in onderzoek gevonden psychosociale factoren, die van invloed (b)lijken te zijn op de bereidheid innovaties te adopteren. Adoptie van innovaties vraagt doorgaans om concrete (gedrags)veranderingen en stelt als zodanig duidelijk omschreven eisen aan gebruikers (instrumenteel gebruik). Vanuit de aanname dat de meeste vormen van gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in principe de bereidheid vragen veranderingen toe te laten in denken en/of handelen, zijn er duidelijke parallellen met ons onderwerp. Voorzover ze ons van toepassing lijken, geven wij hieronder de bevindingen van Glaser e.a. weer.¹⁶

Verschillende studies hebben een relatie aangetoond tussen leeftijd en innovatiebereidheid. Jongeren zouden meer ontvankelijk zijn voor vernieuwing. Andere studies hebben in dit opzicht genuanceerdere bevindingen opgeleverd (Rogers,1962a; Marcum,1968; Lippit et.al.,1967). Griffiths (1964) suggereert, overigens niet op basis van empirisch onderzoek, dat de bereidheid veranderingen te accepteren of door te voeren afneemt met het aantal jaren dat men in een bepaalde positie zit ('tenure'). Ook sterk gevestigde belangen kunnen een barrière vormen voor het introduceren van veranderingen (Watson en Glaser,1965; Glaser en Ross,1971). Economische status en opleidingsniveau laten eveneens verschillen zien in houding ten aanzien van innovaties. Hogere economische status en hoog opleidingsniveau bevorderen een positieve houding (Rogers en Svenning,1969).

Een ander kenmerk dat in verband gebracht wordt met innovatiebereidheid is 'cosmopolitisme': een verscheidenheid aan contacten, communicatie met velerlei personen en instituties blijken een goede achtergrond voor veranderingen (Katz,1961; Rogers,1962a; Coleman, Katz en Menzel,1966a,1966b; Hemphill, Griffiths en Frederickson,1962).

Weerstand tegen veranderingen in het algemeen is van invloed op innovatiebereidheid in concrete situaties. Allerlei persoonlijke- en groepskenmerken en kenmerken van de organisatie zijn bepalend voor de mate waarin concrete

veranderingen op weerstand zullen stuiten. Watson (1983) maakt onderscheid tussen weerstand in de persoonlijkheid en weerstand in sociale structuur. Onder de eerste rubriek verstaat hij factoren zoals homeostase, gewoonte, selectieve perceptie, afhankelijkheid, onzekerheid, regressie. Factoren in het sociale systeem die bijdragen aan weerstand tegen veranderingen zijn onder andere conformisme aan normen, 'systemic' en culturele coherentie, afwijzing van 'outsiders', beperkte communicatie en de aard van de innovatie. Andere factoren die weerstand oproepen tegen verandering zijn het als bedreiging ervaren van de verandering (Bright,1964; Havelock,1969a; Becker, 1970b); de angst voor verlies van status, prestige of macht (Marmor, Bernard en Ottenberg,1960; Bright,1964; Berlin,1969; Costello en Zalkind,1963; Blum en Downing,1964; Coe en Bernhill, 1967); de mate waarin de voorgestelde verandering bestaande normen en waarden bedreigt (Anderson en McGuire,1965; Lewin en Grabbe,1962; Watson,1973; Berlin, 1969); angst voor verlies van zelfrespect en/of angst voor het blootleggen van zwakke punten (Berlin,1969; Havelock, 1969a; Glaser en Ross, 1974); het niet begrijpen van de veranderingen (Spicer,1952; LaPiere,1965); de mate waarin mensen gedwongen worden te veranderen (Spicer,1952).

Tot zover een weergave van enige bevindingen die Glaser c.s. (1983) gebundeld hebben met betrekking tot adoptie van innovaties.

Ook Hutjes en Cuisinier (1982) besteden in hun literatuuroverzicht aandacht aan het psycho-sociaal klimaat met betrekking tot sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Na het voorgaande levert hun bespreking, die voor een groot deel op dezelfde literatuur is gebaseerd, echter geen nieuwe inzichten meer op.

2c Kenmerken van het beleidssysteem

Het type organisatie, het beleidssysteem dat het onderzoek moet gaan gebruiken, kan sterk verschillen. Er zijn grote en kleine organisaties, overheids- en particuliere, commerciële en niet-commerciële, organisaties met een sterk bureaucratische structuur en organisaties die dat minder hebben, organisaties met een enkel doel en organisaties die uiteenlopende en vaak wisselende doeleinden nastreven, organisaties met en zonder een duidelijk korte en lange termijn beleid, organisaties met een sterk hiërarchische gezagstructuur en organisaties zonder een dergelijke structuur, politieke organisaties met een hoge turnover onder beleidsmakers en organisaties met een stabiel bestand van beleidsmakers. Al deze aspecten zullen implicaties hebben voor de mate waarin een organisatie, een deel van de organisatie en personen binnen die organisatie ontvankelijk kunnen en zullen zijn voor (sociaal-wetenschappelijk) onderzoek. Welke implicaties exact te verwachten zijn, wordt uit de literatuur niet duidelijk.

In de overheidssfeer wordt gewezen op de onoverzichtelijkheid en het bureaucratische karakter en de veelheid en de beweeglijkheid van de in het overheidsbeleid na te streven doeleinden als barrières voor doorstroming en gebruik van onderzoeksresultaten. Deshpande (1981) komt op grond van

empirisch onderzoek tot de conclusie dat politieke functionarissen in hun organisatie minder openstaan en meer beperkingen ervaren bij het gebruik van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksinformatie dan functionarissen in particuliere organisaties waar doorgaans de na te streven doeleinden betrekkelijk helder zijn. In particuliere organisaties kan eerder gebruik van onderzoek in instrumentele zin verwacht worden.

2.3.3 De relatie tussen onderzoek en beleid

De factoren die van invloed zijn op de relatie tussen onderzoek en beleid zijn in het voorafgaande al voor het merendeel ter sprake gekomen.

3a Afstemming

Op projectniveau zal die relatie bepaald worden door de mate waarin de betrokken actoren van het beleidssysteem en het onderzoekssysteem erin slagen tot overeenstemming te komen over inhoud, uitvoering, disseminatie en implementatie van het onderzoek. Factoren die de afstemming van onderzoek op beleid lijken te bevorderen zijn een continue communicatie en participatie van betrokkenen tijdens alle fasen van onderzoek (o.a. Nagel c.s., 1972; Denkers c.s., 1973; Leviton en Hughes, 1981; Van Hoesel, 1986). Onderzoekers hebben herhaaldelijk gerapporteerd dat gebruikers die deelnemen aan de verschillende fasen van onderzoek, gunstig reageren op de resultaten (o.a. Glaser en Taylor, 1973; Alkin, Dailak en White, 1979; Rothman, 1980). Of dit dan ook leidt tot de beoogde vorm van gebruik is nog de vraag. De erkenning van de noodzaak van een goede interactie leidt in de praktijk dikwijls tot structuren waarin een adequate vertegenwoordiging van alle belangen en belanghebbende partijen wordt nagestreefd, zoals de instelling van een begeleidingscommissie (zie ook Van de Vall, 1980). Van Oyen e.a. (1984: 121) hebben er evenwel op gewezen dat een begeleidingscommissie ook nadelig kan werken. 'De deelname van veel verschillende geïnteresseerde personen in een commissie is in geval van divergerende belangen eerder een belemmering dan een voordeel voor de voortgang van het onderzoek'.

Het genoemde onderzoek van Van Oyen e.a. is heel specifiek gericht op de samenwerking of sociale interactie rond onderzoeksprojecten. Samenwerking definiëren zij als: 'het op elkaar betrokken gedrag van actoren, gericht op het bereiken van overeenstemming over uitvoering van activiteiten die leiden tot resultaten waar belangen van elk der actoren mee zijn gediend' (Van Oyen e.a., 1984: 41). Zij komen tot de conclusie dat de samenwerking tussen onderzoek en beleid noch een voldoende, noch in alle gevallen een noodzakelijke voorwaarde is om de aansluiting te verklaren. Variaties in de vorm, de intensiteit en het klimaat van de samenwerking verklaren de variaties in het gebruik niet. De rol van de samenwerking blijkt vooral in de voorfase van het onderzoeksproject van betekenis. Daarbij bevelen de auteurs een 'korte afstand' aan tussen onderzoek en beleid zonder bureaucratische tussenschakels.

3b *Communicatie*

Op psycho-sociaal niveau is reeds gewezen op de communicatie- en samenwerkingsproblemen, die tussen sociale wetenschappers en beleidsfunctionarissen kunnen ontstaan als gevolg van een verschillende instelling ten aanzien van onderzoek en sociaal-wetenschappelijke informatie en het belang daarvan voor beleid.¹⁷ Deze divergentie in denkwijzen en doelstellingen kan leiden tot allerlei communicatiestoornissen zoals onderling wantrouwen, negatieve beeldvorming en gebrek aan begrip voor elkaar. Leviton en Hughes concluderen op basis van hun literatuuronderzoek (1981) dat gebruik wordt bevorderd door een goede, directe communicatie tussen onderzoekers en potentiële gebruikers.

In dit kader zijn ook de theoretische beschouwingen van Weterings en Hetebrij (1983) en van Van Lohuizen (1983) van belang. Weterings en Hetebrij (1983: 7) stellen op basis van een analyse van de relatie tussen subsidiegever en onderzoeker een communicatiemodel op dat betrekking heeft op de vragen 'waarover, op welke wijze en met wie een onderzoeker in contact moet treden wil zijn onderzoek al dan niet van de aanvang af beleidsirrelevant, ofwel onaanvaardbaar voor de praktijk zijn'. Het is hun bedoeling richtlijnen te ontwikkelen voor het handelen inzake deze problematiek. Zij onderscheiden minstens drie aspecten waarop de communicatie moet worden toegespitst: de onderzoeksopzet, de kennisdoelen en de gebruiksdoelen van het onderzoek. De onderzoeker heeft tot taak de verschillende doeleinden van de betrokkenen met elkaar in overeenstemming te brengen. Van Lohuizen benadrukt in zijn bijdrage dat het onderscheiden en expliciteren van de componenten praktijkprobleem en wetenschappelijke probleemstelling, tussen probleemstelling en doelstelling, kennisdoel en gebruiksdoel, de gebruikswaarde van onderzoeksresultaten zal verhogen.

Adriaansen (1985: 58) komt op grond van haar onderzoek tot de volgende aanbeveling: 'Teneinde de concrete, meer directe werking van onderzoek te bevorderen, dienen de betrokkenen bij beleids- en praktijkonderzoek een attitude te bezitten of te ontwikkelen die gericht is op implementatie van het onderzoek. Voor velen zal dit een mentaliteitsverandering betekenen'. Verschillende auteurs benadrukken ter bevordering van de implementatie het belang van intermediairs of 'change agents' tussen onderzoekers en gebruikers (o.a. Havelock, 1969; Caplan, 1980). Er zijn evenwel geen onderzoeksgegevens beschikbaar over de doeltreffendheid van deze intermediairs. Het is de vraag of onderzoekers die actief zijn in het verspreiden van hun eigen onderzoek niet tot gelijke of betere respons komen. Cherns (1970) en Dunlop (1977) concluderen dat direct contact tussen onderzoekers en gebruikers het meest effectief is om benutting te bereiken omdat niemand zo goed over het onderzoek geïnformeerd is als de onderzoeker zelf. Een voordeel van intermediairs is dat zij doorgaans over de mogelijkheid beschikken bredere gebruikersgroepen te bereiken. Wanneer hun positie structureel is, kunnen zij bovendien de resultaten van verschillende onderzoeken integreren. Volgens Beyer en Trice (1982) is het instellen van intermediairs geen oplossing omdat gebruikers waarschijnlijk iedereen die de onderzoeksin-

formatie beheert, potentieel als een bedreiging zien voor hun waarden en posities en zij zullen dus pogen hen voor hun eigen opvattingen en standpunten te winnen. De bekleders van intermediaire functies zullen geneigd zijn onder deze druk te bezwijken omdat zij afhankelijk van de gebruikers zijn voor hun dienstverlening. Wanneer dit proces eenmaal heeft plaatsgehad, verschillen de intermediairs niet meer voldoende van de gebruikers om de kloof te overbruggen. Hetzelfde risico geldt in zekere zin voor onderzoekers die zelf proberen de kloof te overbruggen.

Hoe groot de kloof is tussen onderzoekers en gebruikers zal ondermeer afhangen van het type onderzoekers en gebruikers die geïnvolveerd zijn. Zo zal de kloof afwezig zijn of minder groot wanneer gebruikers en onderzoekers dezelfde professionele achtergrond hebben of gedeelde werkervaringen of wanneer er mobiliteit of overlappend lidmaatschap tussen hen is. Hoe wezenlijk de verschillen in waarden en denkwijzen is voor het gebruik van onderzoek is uit de bestaande onderzoeksgegevens niet af te leiden.

3c Coördinatie

In de relatie tussen onderzoekssysteem en beleidssysteem op structureel niveau is vooral in beleidsnota's lange tijd gewezen op problemen in de sfeer van coördinatie en programmering van onderzoek. Kritiekpunten betreffen de gebrekkige samenwerking tussen onderzoekswereld en beleidswereld, onvoldoende doelmatigheid, ontbreken van programmering met als gevolg versnippering van onderzoek, de daarmee gepaard gaande onoverzichtelijkheid en de gebrekkige doorstroming. Deze kritieken hebben geleid tot de ontwikkeling van intermediaire structuren zoals verschillende planbureau's, sectorraden, programmeringscolleges, werkgemeenschappen en nationale onderzoeksprogramma's. Al deze initiatieven blijken echter weer nieuwe problemen met zich mee te brengen en, voor zover geevalueerd, niet altijd aan de verwachtingen te voldoen (vgl. Van Hoesel, 1985; Becker e.a., 1986).

Tot slot

Uit het voorafgaande is duidelijk dat het gebruik van onderzoek, in de verschillende varianten die daarbinnen onderscheiden zijn, erg moeilijk meetbaar is en meestal niet op korte termijn kan worden vastgesteld. Bovendien ontbreekt een referentiekader waartegen omvang en aard van het gebruik kan worden afgezet en beoordeeld. Alom wordt nu ingezien dat de relatie tussen onderzoek en beleid een zeer gecompliceerde relatie is en dat het niet mogelijk is zonder meer antwoord te geven op de vraag welke factoren het gebruik van onderzoek bevorderen dan wel belemmeren. Terwijl in zijn algemeenheid bepaalde gunstige en ongunstige condities te onderscheiden zijn, is het feitelijk gebruik van een concreet, gegeven onderzoek vaak de resultante van een complex situatiespecifiek samenspel van factoren (Hutjes en Cuisinier, 1982), waarvan de bruikbaarheid van het onderzoek er slechts één is. Welke factoren dit zijn, zal medebepaald worden door de aard van het beleidsproces, het type onderzoek en het soort gebruik dat wordt beoogd.

De onderkenning van de gecompliceerde en vaak specifieke omstandigheden waaronder gebruik van onderzoek al dan niet tot stand komt, stelt het onderzoek op dit terrein voor aanzienlijke theoretische en methodologische problemen. Niet alleen is er geen algemeen aanvaarde terminologie en zijn er geen goede theorieën beschikbaar waarin de nieuwe inzichten zijn verwerkt, ook ontbreekt het aan 'research designs' waarin alle relevante factoren zijn verdisconteerd en die tot generaliseerbare uitkomsten kunnen leiden. Voor een deel zijn deze problemen ook toe te schrijven aan het feit dat het onderzoek op dit terrein erg divers is geweest en versnipperd heeft plaatsgehad. Wij denken hierbij niet alleen aan de uiteenlopende onderzoeksbenaderingen die zijn gehanteerd en het groot aantal beleidsterreinen waarop het onderzoek zich heeft gericht, maar vooral ook aan de vele, verschillende onderzoekers die zich vaak slechts incidenteel met deze problematiek hebben beziggehouden. De onderzoeksinspanningen zijn mede daardoor vaak niet cumulatief. Een uitzondering moet worden gemaakt voor een klein cluster van onderzoekers die voornamelijk onderzoek hebben gedaan naar de relatie tussen overheidsbeleid en (evaluatie)onderzoek. Bekend zijn vooral Caplan, Knorr, Weiss, Patton en Rich. Het werk van deze auteurs is cumulatief. Ook de organisatieonderzoekers Alkin, Daillak en White en in Nederland Van de Vall verdienen in dit verband vermelding.

In de bespreking van de literatuur is hier en daar naar Nederlands onderzoek verwezen. Daarbij is geen inzicht verschaft in de aard en de omvang van het onderzoek dat in Nederland op dit terrein is verricht. Daarover willen wij het volgende opmerken. Het Nederlands empirisch onderzoek legt in de veelheid van de literatuur weinig gewicht in de schaal. De belangrijkste opdrachtgever is, evenals elders, de overheid. Het meeste onderzoek is uitgevoerd in de zeventiger jaren.¹⁸ Voornamelijk de relatie tussen onderzoek en overheidsbeleid op verschillende beleidsterreinen wordt onder de loep genomen. Hutjes en Cuisinier (1982) hebben in het aanhangsel bij hun rapport een chronologisch overzicht gegeven. Het eerste onderzoek dateert uit 1969 (Van Brederode-Ritter e.a.). De reeks onderzoeken wordt besloten met het onderzoek van Van de Vall c.s. (1973...1981). In totaal zestien onderzoeken worden door hen beschreven. Sindsdien zijn, voor zover ons bekend, nog twee onderzoeken op dit terrein verricht; het onderzoek van Van Oyen e.a. (1984) en het onderzoek van Adriaansen (1985). Opmerkelijk is ook hier dat telkens andere onderzoekers rapporteur zijn van één onderzoek. Cumulatie bij bepaalde (groepen van) onderzoekers komt nagenoeg niet voor.

2.4 ONDERZOEKSBENADERINGEN INZAKE HET GEBRUIK VAN ONDERZOEK

Zoals wij in het voorafgaande hebben kunnen zien, worden er in onderzoek naar onderzoeksgebruik verschillende benaderingen gehanteerd. Weiss (1981) maakt globaal onderscheid tussen vier benaderingswijzen, die in de literatuur zijn terug te vinden, elk met hun eigen nadrukken, onderzoeksmethoden en

bepkeringen. Wij geven deze vier hieronder weer omdat zij in kort bestek een indruk verschaffen van een aantal belangrijke invalshoeken van waaruit de relatie tussen onderzoek en beleid is bestudeerd.

1 Uitgangspunt is het *onderzoek* zelf. Dit wordt gevolgd in zijn effecten op beslissingen die genomen worden. Methode van onderzoek is de case-study methode waarbij via documentenanalyse en interviews met informanten gegevens worden verzameld. Bepkeringen van deze onderzoeksbenadering zijn volgens Weiss vooral de korte tijdspanne die onderzocht wordt; gebrek aan kennis bij de informanten over of gebrek aan gevoeligheid voor effecten van onderzoek; onmogelijkheid alle participanten te ondervragen waardoor de nadruk komt te liggen op de dominante participanten en/of informanten met uitgesproken opvattingen.

2 Uitgangspunt zijn de (*potentiële*) *gebruikers* van onderzoek. Deze worden door middel van de surveymethode ondervraagd over de mate waarin zij gebruik hebben gemaakt van onderzoek, van welke onderzoeken zij gebruik hebben gemaakt. Bepkeringen van deze onderzoeksbenadering zijn het feit dat de respondenten zich slechts ten dele zullen herinneren welke onderzoeken hen beïnvloed hebben; hun onvermogen om onderzoek te onderscheiden van andere (geschreven) bronnen waarvan ze gebruik maken; hun onvermogen om correct te verwijzen, zich de conceptuele consequenties van onderzoek te herinneren of de stappen van onderzoeksgebruik te traceren ('misreporting').

De fundamentele aanname die aan deze benadering ten grondslag ligt is dat mensen zich kunnen herinneren welke onderzoeken hen beïnvloed hebben en dat zij helder en accuraat zijn in hun antwoorden.

3 Uitgangspunt zijn de *beleidsvraagstukken*. Nagegaan wordt op welke manier onderzoek heeft bijgedragen aan de oplossing van het vraagstuk. De fundamentele aanname die aan deze benadering ten grondslag ligt is dat de onderzoeker de onderzoeken die een feitelijke bijdrage hebben geleverd, kan scheiden van die, welke dat niet hadden en van andere bronnen van informatie. De bijdrage van onderzoek wordt opgespoord door middel van inhoudsanalyse van documenten die betrekking hebben op het besluitvormingsproces rondom het vraagstuk en van onderzoek dat op het vraagstuk betrekking heeft. Bepkering van deze benadering is het gebrek aan duidelijk bewijsmateriaal voor de verbinding tussen onderzoek en handelen. Te veel of te weinig invloed wordt aan een bepaald onderzoek toegekend; sommige onderzoeken komen wellicht niet boven tafel.

4 Uitgangspunt is de *organisatie*. Onderzocht wordt wat de 'impact' van onderzoek is op de ontwikkelingsgang ('life history') van de organisatie. De geëigende methode is participerende observatie (longitudinaal). Hierbij worden vragen beantwoord zoals: langs welke wegen dringt onderzoek binnen de organisatie door, hoeveel invloed heeft onderzoek op organisationeel handelen. Bepkeringen van deze benadering zijn 'bias' van de onderzoekers die geïnvolveerd zijn in de organisatie; het ontbreken van de mogelijkheid tot generalisatie gezien de situatiespecifieke, historische momentopname.

De beperkingen die Weiss aan de verschillende benaderingswijzen toeschrijft, wil zij grotendeels ondervangen door gemengde onderzoeksstrategieën en door het werken vanuit veelvoudige perspectieven. De beperkingen zijn naar onze mening echter voor een deel het gevolg van de wijze waarop zij zelf de benaderingen karakteriseert. Zij laat nauwelijks ruimte *binnen* de verschillende benaderingswijzen voor alternatieve onderzoeksmethoden. De bezwaren zijn kortom niet zonder meer inherent aan de benaderingswijze. Zo is het mogelijk om de bezwaren die aan de tweede benaderingswijze kleven, grotendeels op te heffen door in plaats van retrospectief onderzoek, onderzoek te doen met een oriëntatie op het heden. De bezwaren die bij de vierde benaderingswijze vermeld staan, zijn voor een deel te ondervangen door de vergelijkende case-study methode te hanteren (Yin,1981; Yin en Gwaltney,1981; Van Hoesel en Van de Vall,1984).

In het meeste onderzoek naar onderzoeksgebruik is gekozen voor de eerste of de tweede benadering. Onze eigen onderzoek bevat elementen van beide. Onze onderzoekspopulatie wordt gevormd door potentiële gebruikers van onderzoek. In plaats van hen in abstracto te vragen naar hun ervaringen met en hun gebruik van onderzoek, hebben wij een concreet onderzoek als uitgangspunt genomen dat in opdracht van henzelf is uitgevoerd. Hiermee hopen wij de bezwaren te ondervangen die in het voorafgaande ten aanzien van de beide benaderingen naar voren zijn gebracht.

NOTEN

- 1 Wij gebruiken de termen 'beleidsonderzoek' en 'beleidsgenicht onderzoek' als equivalenten. Andere auteurs willen de benaming 'beleidsonderzoek' reserveren voor een bepaald type beleidsgenicht onderzoek. Zie bijvoorbeeld Hakvoort en Tacq (1987: 134) die onder beleidsonderzoek verstaan het type beleidsgenicht onderzoek 'waarbij het beleidsaspect als middel-doelstrategie in de werkwijze zelf is vervat'. Als voorbeelden geven zij kosten-batenanalyses, optimaliseringsstrategieën, multicriteriamethoden.
- 2 Zie voor andere indelingen van beleidsgenicht onderzoek o.a. Albinski,1983,1986, Becker, 1986, Hakvoort en Tacq,1987, Van Hoesel,1987.
- 3 Van Hoesel (1987: 17) onderscheidt zes belangrijke fasen in het beleidsproces: identificatie van een beleidsprobleem, probleemanalyse en diagnose, beleidsontwerp en voorbereiding van beleidsmaatregelen, besluitvorming, invoering van beleidsmaatregelen, evaluatie. Binnen iedere fase staan bepaalde onderzoekstypen centraal. Grunwald-Schindle en Kraan-Jetten (1985) maken onderscheid tussen de doeleinden van het beleid, het interventieplan ter realisering van de doeleinden, de implementatie en de (neven)effecten van beleid. Aan de hand van deze vier componenten geven zij een goed overzicht van onderzoeksbenaderingen binnen evaluatie-onderzoek. Wij volstaan hier met een globale aanduiding van verschillende typen beleidsonderzoek.
- 4 o.a. Havelock,1969, Lazarsfeld en Reitz,1975, Caplan,1975, Peiz,1978, Weiss, 1979,1981,1983, Holzner en Fisher,1979, Ciarlo e a.,1981, Larsen, 1980,1981, Leviton en Hughes,1981, Beyer en Trice,1982, Hutjes en Cuisinier,1982, Dunn,1983, Korsten,1983, diverse artikelen in het tijdschrift 'Knowledge Creation, Diffusion and Utilization'.
- 5 Een aantal auteurs onderscheidt andere of meer dan drie gebruikscategorieën. Dit zijn doorgaans verdere uitwerkingen en operationalisaties van de drie globale gebruikscategorieën. Op het gevaar af als zoveelste auteur bij te dragen aan de terminologische verwarring, willen wij enige indelingen hier met name noemen.

Weiss (1979) geeft zes modellen van onderzoeksgebruik, resp. het kennistoepassingsmodel, het probleemoplossingsmodel, het interactiemodel, het politiek model, het tactisch model en het 'enlightenment' model. Daarnaast onderscheidt zij nog een zevende interpretatie waarin onderzoek wordt gezien als deel van de totale inspanningen in de samenleving. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid beïnvloeden elkaar en worden beïnvloed door de grotere stromingen in het sociaal denken. Weiss maakt niet duidelijk waaraan zij de verschillende modellen ontleent. Ook maakt zij geen onderscheid tussen mogelijk, wenselijk en feitelijk gebruik terwijl de verschillende modellen zich op dit punt wel onderscheiden. In haar latere publicaties (1981, 1983) benadrukt zij instrumenteel versus conceptueel gebruik als de belangrijkste differentiatie binnen gebruik.

Knott en Wildawski (1981) en Braskamp (1981) maken onderscheid in verschillende gebruiksniveaus waarbij gebruik op het ene niveau vooraf gaat aan gebruik op het andere niveau. Zo gaan in hun model bijvoorbeeld veranderingen in het denken vooraf aan veranderingen in het handelen. De beide laatstgenoemde auteurs gaan niet in op die vormen van gebruik die veelal onafhankelijk zijn van de resultaten van onderzoek, zoals bijvoorbeeld overredingsgebruik, maar waarbij gebruik gemaakt wordt van het onderzoeksproces.

Beyer en Trice (1982) maken onderscheid tussen adoptie, gebruik en institutionalisering. Adoptie heeft betrekking op het gebruik maken van onderzoeksresultaten voor het nemen van beslissingen. Gebruik treedt op wanneer gebruikers handelingen plegen om de beslissingen te implementeren die gebaseerd zijn op onderzoeksresultaten. Van institutionalisering is sprake wanneer handelingen of acties die voortvloeien uit onderzoek deel gaan uitmaken van de dagelijkse routine en praktijk in gebruikerssystemen.

Degenen die geïnteresseerd zijn in de meetinstrumenten die in het onderzoek naar gebruik van onderzoek zijn gehanteerd, kunnen te rade gaan bij Dunn (1983) en bij Ciarlo et al. (1981).

- 6 Wat betreft de aard van de sociaal-wetenschappelijke kennis hebben Lindblom en Cohen (1979, 10 en verder) benadrukt dat de door professioneel onderzoek verkregen kennis vaak niet meer kan zijn dan een aanvulling op wat zij noemen 'ordinary knowledge', de kennis waarvan men mag aannemen dat die wijd verspreid is onder geïnformeerde leden van de samenleving. De door wetenschappelijke methoden verkregen kennis zal gewoonlijk niet geaccepteerd worden als basis voor politieke actie tenzij die ondersteund wordt door 'ordinary knowledge'. Zij vragen om een realistisch begrip van de mogelijkheden van onderzoek voor de oplossing van sociale problemen. De verwachting dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek ooit kennis zou kunnen produceren die boven de discussie verheven is, beschouwen zij als tamelijk naïef vanuit de overweging dat de mens slechts beschikt over tijdelijke, beperkte financiële en cognitieve bronnen waarmee hij de complexiteit van de sociale werkelijkheid moet grijpen. De moraal die zij hieraan verbinden, is dat het zoeken naar 'conclusive knowledge' een illusie is en dat de mens of de beleidsfunctionaris om praktische problemen op te lossen gebruik maakt en ook moet maken van iedere soort van kennis die hij kan verwerven zoals kennis op grond van ervaring ('ordinary knowledge') en leren door handelen ('social learning' en 'interaction') en dat om deze reden de resultaten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek slechts beschouwd moeten worden als één beleidsinput onder andere.

- 7 Uit de literatuur komen verschillende opvattingen naar voren over hoe beleid tot stand komt of idealiter tot stand zou moeten komen. Deze opvattingen kunnen worden herleid tot twee wezenlijk verschillende benaderingen van beleidsprocessen (Braybrooke en Lindblom, 1963; Etzioni, 1968; Van de Vall, 1980; Simonis en Van Houten, 1985; Carley, 1983, e.a.).

In de eerste benadering staan de cognitieve aspecten centraal, deze benadering wordt het synoptische of rationeel-analytisch beleidsmodel genoemd. In de tweede benadering ligt de nadruk op machtsaspecten, deze benadering wordt het incrementele beleidsmodel of het sociaal-interactiemodel (Simonis en Van Houten, 1985) genoemd.

Volgens het *synoptisch* of *rationeel-analytisch* beleidsmodel komt beleid tot stand op basis van rationele analyse. Uitgangspunt is de veronderstelling dat er onder de betrokken beleidsactoren duidelijkheid en eenstemmigheid bestaat over de uitgangspunten en doeleinden van beleid, en over de middelen om de doeleinden te bereiken. De nadruk ligt op een gestandaardiseerde, methodische werkwijze bij de benadering van beleidsproblemen. Het proces van besluitvorming wordt geschetst als een vorm van rationeel opgezette en doelgerichte actie. Het beleidsproces verloopt lineair en bestaat uit een aantal fasen of stappen waarbij elke fase of stap voortbouwt op de voorafgaande fase. Er is een duidelijk

begin in de vorm van het probleem en een duidelijk eind in de vorm van een beslissing.

Carley (1983) onderscheidt ideaaltypisch vijf opeenvolgende stappen:

- Een probleem dat om oplossing vraagt, wordt gedefinieerd en doeleinden en waarden, gerelateerd aan het probleem, worden geïnventariseerd en geklassificeerd.
- Alle mogelijkheden om het probleem op te lossen of de doeleinden te realiseren, worden op een rijtje gezet als alternatieve beleidsstrategieën.
- Van iedere strategie worden de belangrijkste potentiële gevolgen voorspeld en wordt de kans geschat dat die gevolgen ook zullen optreden.
- De gevolgen van iedere strategie worden dan vergeleken met de geïdentificeerde doeleinden.

- Op basis daarvan wordt een beleidsstrategie gekozen die in zijn consequenties de doeleinden het dichtst benadert of waardoor het probleem bijna wordt opgelost, of de meeste baten oplevert tegen de laagste kosten.

Hoogerwerf (1984) onderscheidt negen stappen in het proces van ontwerpen van beleid. In essentie komt zijn benadering overeen met die van Carley. Simonis en Van Houten (1985) typeren deze benadering van beleidsproblemen als een trechtermethodiek: een lineair verloop van de beleidsvoering dat van een brede verkenning, via alternatieven uitmondt in de keuze voor het beste alternatief.

Volgens het *incrementele* of *sociaal-interactie* model komt beleid stukje bij beetje tot stand in een proces van overleg, onderhandeling en aanpassing tussen verschillende actoren. Vanwege divergerende belangen, opvattingen en waarden zal er meestal geen overeenstemming bestaan over de definitie van beleidsproblemen en over de doeleinden en de uitgangspunten van beleid. Binnen dit model staan politieke aspecten van beleidsvorming centraal. Beleidsvorming wordt gezien als een machtspeel dat leidt tot compromissen tussen actoren met verschillende ideologische uitgangspunten, waarden en belangen. Rationele analyse als enige basis voor beleid wordt beschouwd als mythe (Carley, 1983). Wetenschappelijke rationaliteit vormt slechts één factor in het beleidsproces naast factoren als politieke inzichten, ervaringskennis en intuïtie en factoren als belangen, macht, status en traditie. Bovendien wordt kennis zelf als contextgebonden gezien en maakt als zodanig deel uit van de politieke actie. Vanuit deze optiek getuigt lange-termijn beleid van weinig realiteitszin. Geopteerd wordt voor beperkte en overzichtelijke beleidsmaatregelen.

Het rationeel-analytisch beleidsmodel is sinds de vijftiger jaren het vigerende beleidsmodel geweest. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een optimistisch geloof in de mogelijkheid aan beleid en bestuur een rationele basis te geven door middel van (sociaal-wetenschappelijk) onderzoek. Inmiddels is dit model ook in beleidskringen sterk bekritiseerd en gerelativeerd. Dit is mede gebeurd op grond van onderzoek waaruit bleek dat het feitelijk verloop van beleidsprocessen slechts ten dele kon worden herleid tot rationele inzichten en onderzoekmatige onderbouwing.

Eén van de belangrijkste kritiekpunten is de impliciete veronderstelling dat beleidsprocessen zich in een historisch en maatschappelijk vacuum voltrekken. De nadruk ligt eenzijdig op rationaliteit. Het gedrag van de bij het beleid betrokken actoren wordt beschouwd als uitsluitend rationeel, doelgericht. Er is geen aandacht voor politieke, psychologische en organisatorische factoren in het besluitvormingsproces. Bovendien wordt er uitgegaan van een begrensde tijd, actoren en gebeurtenissen (Weiss, 1983).

Een ander kritiekpunt, dat voortvloeit uit het voorafgaande, betreft de aanname dat er duidelijkheid en eensgezindheid bestaat over de definitie van beleidsproblemen of, voor zover dat niet het geval is, dat die eensgezindheid er wel zal komen als er meer inzicht is in de achtergrond van een probleem. Sociale problemen en beleidsproblemen worden gezien als kennisproblemen.

Een derde kritiekpunt betreft de aanname dat wanneer het beleid eenmaal is vastgesteld, uitvoering ervan een onproblematisch en logische gevolg zal zijn. De uitvoering wordt beschouwd als een technische en neutrale aangelegenheid (Simonis, 1983).

Een vierde kritiekpunt betreft de aanname dat alle benodigde kennis ook verworven kan worden (Albinski, 1978).

Een laatste kritiekpunt dat wij willen noemen, betreft de aanname dat alle beleid bewust tot stand gekomen beleid is. Weiss en Bucuvalas (1980) concluderen op basis van hun onderzoek dat beleidsvoerders die verantwoordelijke posities bekleden met aanzienlijk gezag, zich zelf vaak niet zien als mensen die beslissingen nemen of de besluitvorming daadwerkelijk beïnvloeden. Zij schrijven dit toe aan het feit dat de verantwoordelijkheid voor beleid vaak gespreid is over tal van afdelingen, personen en niveau's zodat individuen niet het gevoel hebben dat hun stem zwaar weegt in de besluitvorming. Bovendien zijn

veel beleidsbeslissingen het resultaat van een serie geleidelijke en amorfe stappen. Het sociaal-interactiemodel is in zekere zin te beschouwen als een reactie op het rationeel-analytisch model. Het model is echter eveneens eenzijdig voor zover het uitsluitend de nadruk legt op de machtsaspecten in de beleidsvormingsprocessen. Rationele elementen worden verwaarloosd of als zeer ondergeschikt beschouwd.

Beide modellen zijn ideaaltypen die in de werkelijkheid genuanceerd voorkomen. Etzioni (1968) heeft erop gewezen dat de twee modellen elkaar in de besluitvorming aanvullen ('mixed scanning'). Simonis en Van Houten (1985) beschouwen de beide modellen als uiteinden van een continuüm. In hoeverre in concrete beleidsvormingsprocessen cognitieve dan wel politieke componenten overheersen, hangt naar hun mening sterk af van de aard van de beleidsproblemen en de specifieke beleidscontext waarbinnen het beleid gevormd wordt. Carley (1983) komt tot gelijksoortige conclusies. Hij kiest voor een 'balanced perspective'. In plaats van te kiezen voor één van beide beleidsmodellen suggereert hij dat het reeler is ervan uit te gaan dat besluitvorming, afhankelijk van het probleem dat ter discussie staat en het aantal actoren dat erbij betrokken is, altijd in meer of mindere mate tot stand zal komen op grond van politieke, maatschappelijke, economische, psychologische en rationele factoren. Er is derhalve sprake van een beperkte rationaliteit.

- 8 Dat de relatie tussen onderzoek en beleid al veel langer de gemoederen bezighoudt, blijkt bijvoorbeeld uit de toespraak van Merton tijdens de SSRC conferentie in 1948. Hiernaar vraagt hij aandacht voor de interpersoonlijke en organisatorische problemen in de relaties tussen onderzoeker en 'client' en voor de wetenschappelijke problemen bij het ontwerpen van onderzoek voor praktische vraagstukken (Merton vrij geciteerd uit Lazarsfeld e.a., 1975).
- 9 Het begrip 'utilization' wordt doorgaans vertaald in 'benutting'. Wij realiseren ons dat dit geen erg fraaie vertaling is. Wij kennen evenwel geen beter Nederlands begrip dat ook het proceskarakter uitdrukt dat in 'utilization' ligt opgesloten.
- 10 Illustratief voor het discussieklimaat uit die tijd zijn de reacties op de nota uit de wetenschappelijke wereld, die zijn gebundeld in een publicatie van de Voorlichtingsdienst Wetenschapsbeleid (1980).
- 11 Het literatuuronderzoek van Hutjes en Cuisinier (1982) vloeit voort uit de Nota Meerjarenplan Sociaal Onderzoek en Beleid (1978). Doel en opzet van hun studie was 'een literatuur-analyse van zoveel mogelijk empirisch onderbouwde binnen- en buitenlandse studies naar het gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van overheidsbeleid en met name van de factoren, die op dit gebruik van invloed zijn' (Hutjes en Cuisinier, 1982: 2). Ook Beyer en Trice (1982) leggen de nadruk op analyse van empirische literatuur. Zij zijn vooral geïnteresseerd in het gebruik van organisatieonderzoek. Om de literatuur te kunnen ordenen en integreren, ontwikkelen zij een conceptueel kader dat aansluit bij de handelingstheorie van Parsons (1951) en bij de veranderingstheorieën uit de organisatiesociologie. Glaser e.a. nemen als referentiekader het proces van 'knowledge utilization' in de meest brede betekenis van het woord. Zij beperken zich niet tot sociaal-wetenschappelijke kennis en maken ook geen expliciet onderscheid tussen het gebruik van onderzoek ten behoeve van beleid en het proces van adoptie en implementatie van innovaties door gebruikerscategorieën in het uitvoerende veld.
- 12 In de literatuurlijst maken wij onderscheid tussen de literatuur die wij hebben ontleend aan secundaire bronnen en de oorspronkelijke literatuur.
- 13 De indeling naar herkomst en naar niveau is vooral te beschouwen als een raamwerk om factoren, die met gebruik van onderzoek te maken hebben, te ordenen en/of op het spoor te komen, concreter gesteld het biedt enerzijds de mogelijkheid gevonden empirische verbanden tussen variabelen en gebruik van onderzoek op concreet niveau in een algemeen kader onder te brengen. Anderzijds kan het als hulpmiddel gehanteerd worden om knelpunten in de relatie tussen onderzoek en beleid in concrete situaties op te sporen en te localiseren.
- 14 Bij de verklaring van gebruik, en in het bijzonder bij de verklaring van ondergebruik of niet-gebruik, is vaak de nadruk gelegd op één van deze drie groepen factoren. Zo benadrukken sommige auteurs factoren in het onderzoekssysteem zoals de aard van de geleverde sociaal-wetenschappelijke informatie, de gehanteerde researchtechnieken en/of de oriëntatie van de sociale wetenschappers ('Knowledge-Specific Theories'). Anderen daarentegen zoeken de verklaring vooral in kenmerken van het beleidssysteem. Hierbij wordt vaak gewezen op de marges ('constraints') waarbinnen beleidsmakers gedwongen zijn

- te functioneren. Bijgevolg zouden er vanuit het beleid vaak onrealistische eisen aan onderzoek(ers) gesteld worden zoals informatieverschaffing en rapportage op korte termijn, levering van in het beleid manipuleerbare variabelen ('Policymaker-Constraint Theories'). In verband met de verhouding tussen onderzoek en beleid brengen vele auteurs, in navolging van Havelock (1969) en Caplan (1975) naar voren dat sociale wetenschappers en beleidsvoerders opereren in gescheiden werelden ('Gap Theories' of 'Two-communities Theories').
- 15 Zij baseren zich onder andere op de volgende auteurs: Friedrich (1970), Coleman (1972), Caplan (1975), Glaser (1976), Weiss e a (1977), Weiss en Bucuvalas (1980), Rothman (1980), Van de Vall (1980).
 - 16 De nu volgende literatuurverwijzingen die wij ontleen aan Glaser e s (1983) geven wij niet weer in onze eigen literatuurlijst. Voor de volledige referenties verwijzen wij naar genoemde auteurs.
 - 17 Van Hoesel (1987: 10) beschouwt de 'twee-werelden conceptie' als 'een sterke simplificatie' op grond van het feit dat ook binnen beide 'werelden' zelf aanzienlijke structurele en culturele verschillen bestaan.
 - 18 Ook in Nederland is de aandacht voor deze problematiek niet nieuw. Jolles (1978) geeft een historisch overzicht van de verschillende gedaanten waaronder de discussie hier in den lande is gevoerd. Hij onderscheidt vijf perioden beginnende in de jaren dertig. Vanuit een geheel andere optiek biedt Gastelaars (1985) inzicht in de verhouding tussen sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid in Nederland. Zij geeft een historisch-sociologische analyse van de Nederlandse sociologie tussen 1925 en 1968. Zij onderscheidt drie 'bedrijfstijlen' gedurende de onderzochte periode (de sociografie, de cultuurhistorische optie en de moderne sociologie), waarbij zij doelt op sociologische activiteiten die zich onderscheiden door een gemeenschappelijke praktische problematiek. Bij de bespreking van deze bedrijfstijlen laat zij zien dat in het sociologisch onderzoek in Nederland de nadruk steeds heeft gelegen op het leveren van praktische bijdragen aan de oplossing van maatschappelijke problemen en vraagstukken.
- Kenmerkend voor de laatste twintig jaar is de zeer actieve betrokkenheid van overheid en andere beleidsactoren bij deze materie. Jolles merkt op (1978: 229): 'het Meerjarenplan kent een sturende, begeleidende interdepartementale overheid die zelf partner en partij is in het krachtenveld dat door de trefwoorden sociaal onderzoek en beleid is aangegeven'. Een ander nieuw aspect is het gegeven dat men tracht het maatschappelijk en beleidsrendement van sociaal-wetenschappelijk onderzoek empirisch vast te stellen.

Naar een conceptueel model ter verklaring van bruikbaarheid van onderzoek

3.1 INLEIDING

In het vorige hoofdstuk hebben wij een breed overzicht gegeven van de factoren die in concrete situaties kunnen bepalen in welke mate een gegeven onderzoek een bijdrage zal leveren aan de tot stand koming van beleid. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen

- onderzoeksinterne factoren zoals de kenmerken van het onderzoek, de kenmerken van de onderzoeker(s) en de organisatorische context waarbinnen het onderzoek wordt uitgevoerd
- beleidsspecifieke factoren zoals de aard van het beleidsprobleem, kenmerken van beleidsvoerders en de kenmerken van het beleid en de beleidsorganisatie
- factoren die voortvloeien uit de wisselwerking tussen beide, zoals de afstemming van het onderzoek op het beleidsvraagstuk, de communicatie en samenwerking tussen onderzoekers en beleidsvoerders, de disseminatie van de resultaten.

De bruikbaarheid van onderzoek is beschreven als één van de voorwaarden voor feitelijk gebruik. Of feitelijk gebruik zal optreden, wordt niet alleen bepaald door de intrinsieke waarde die een onderzoek heeft ten aanzien van een bepaald beleidsprobleem of -vraagstuk, maar daarnaast ook door allerlei factoren van organisatorische, economische, politieke en sociaal-psychologische aard.

Ten aanzien van bruikbaarheid van onderzoek is het zinvol onderscheid te maken tussen eisen die in sociaal-wetenschappelijke kringen daaraan gesteld worden en criteria die gebruikers(categorieën) van onderzoek hanteren. Deze hoeven niet parallel te lopen.

Sociale wetenschappers meten bruikbaarheid van onderzoek af aan de mate waarin dit opgezet, uitgevoerd en gerapporteerd is volgens de methodologische eisen, die voor beleidsgericht onderzoek gelden en aan de mate waarin het onderzoek inhoudelijk is toegesneden op de betreffende beleidsvraag (zie bijv. Van den Wittenboer, 1983). Naast de eis van wetenschappelijke kwaliteit die voor alle onderzoek geldt, moet beleidsgericht onderzoek ook

voldoen aan de eis van beleidsrelevantie, door Van de Vall onderscheiden in implementaire en strategische validiteit (1985). Over de vraag hoe dit laatste het beste gerealiseerd kan worden, bestaat discussie. Deze vraag is vooral besproken in het licht van het onderscheid tussen beleidsgericht versus disciplinegericht onderzoek.¹ Sommige sociale wetenschappers zijn van mening dat beleidsgericht onderzoek vraagt om een wezenlijk andere methodologische benadering dan theoretisch gericht onderzoek.

Een belangrijke voorstander van deze opvatting is Van de Vall (1980), die pleit voor een 'professioneel paradigma van beleidsonderzoek'. Andere sociale wetenschappers suggereren dat het veeleer gaat om een aangepaste benaderingswijze, waarin aandacht bestaat voor de specifieke problemen die voortvloeien uit toepassingsgericht onderzoek (o.a. Swanborn, 1980; Hoebe, 1981; Albinski, 1983; Van den Wittenboer, 1983; Vleeskens, 1983).

Welke criteria gebruikers van onderzoek hanteren bij hun beoordeling van onderzoek op bruikbaarheid, is onderzocht door Weiss en Bucuvalas (1980). Wij geven hun onderzoek hieronder uitgebreider weer omdat dit het enige ons bekende onderzoek is dat er specifiek op gericht is systematisch inzicht te krijgen in de vraag welke kenmerken van onderzoek bepalend zijn voor de bruikbaarheid ervan.

Aangezien de probleemstelling van ons onderzoek overeen komt met die van hun onderzoek, hebben wij voor de uitwerking van ons conceptueel model en voor de operationalisatie van de probleemstelling gebruik gemaakt van meetinstrumenten en resultaten van hun onderzoek.

3.2 HET ONDERZOEK VAN WEISS EN BUCUVALAS (1980)

Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas spitst zich toe op de vraag welke kenmerken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek een rol spelen bij de beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek. Om deze vraag te onderzoeken hebben zij 'abstracts' gemaakt van 50 recent afgesloten onderzoeken op het terrein van de geestelijke volksgezondheid. De onderzoeken hadden betrekking op alcohol- en druggebruik, misdaad en delinquentie, sociale problemen, veroudering, preventie en behandeling van psychiatrische aandoeningen, alsook op de instellingen die zich bezighouden met geestelijke gezondheid. Vervolgens hebben zij beleidsfunctionarissen gevraagd ieder twee abstracts te beoordelen op de potentiële bruikbaarheid ervan en op een aantal 'research characteristics'. Ter vergelijking hebben zij dezelfde vragen voorgelegd aan sociale wetenschappers en aan leden van onderzoekscommissies. Een nadere uitwerking van de onderzoeksopzet en de belangrijkste resultaten geven wij hieronder weer.

Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit beleidsfunctionarissen, sociale wetenschappers en leden van onderzoekscommissies. Er is gekozen voor zowel beleidsfunctio-

narissen als onderzoekers om de interactie tussen onderzoek en beleid na te kunnen gaan. 362 Mensen zijn benaderd waarvan er 255 hun medewerking verleenden:

155 beleidsfunctionarissen, werkzaam bij instellingen op het terrein van de geestelijke volksgezondheid, gelijkelijk verdeeld over drie bestuurlijke overheidsniveau's (federaal-, staats- en lokaal niveau); 50 leden van onderzoekscommissies op het terrein van de geestelijke gezondheid; 50 sociale wetenschappers, die onderzoek doen of gedaan hebben op het terrein van de geestelijke gezondheidszorg.

Methode van onderzoek

Een groot aantal recent afgesloten sociaal-wetenschappelijke onderzoeken op het beleidsterrein van de geestelijke gezondheid zijn geselecteerd. Bij de selectie is erop toegezien dat de onderzoeken voldeden aan de minimale methodologische en technische eisen die voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek gelden. Daarnaast moesten de onderzoeken variëren op drie dimensies:

- de mate van manipuleerbaarheid van de belangrijkste onafhankelijke variabelen
- de relatieve haalbaarheid, strategisch gezien, van de resultaten
- de mate waarin de onderzoeksbevindingen overeenkwamen met de heersende denkbeelden op het terrein van de geestelijke gezondheidszorg.

De veronderstelling hierbij was, dat deze drie dimensies de bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijk onderzoek zullen beïnvloeden. Alle onderzoeken zijn door twee onafhankelijke deskundigen beoordeeld op de drie dimensies. Het resultaat omvat 50 verschillende onderzoeken, waarin vertegenwoordigd zijn fundamenteel en toepassingsgericht onderzoek; evaluatie-, beschrijvend en attitude-onderzoek; klein- en grootschalig onderzoek. Van deze 50 onderzoeksrapporten zijn 'abstracts' gemaakt van gemiddeld twee pagina's omvang, waarin aandacht besteed wordt aan de volgende elementen: titel, auteur, onderzoeksinstelling, doel van het onderzoek, methode, bevindingen, conclusies en aanbevelingen.

De 255 respondenten moesten ieder twee onderzoeken op basis van de 'abstracts' beoordelen enerzijds op bruikbaarheid, via een viertal vragen, en anderzijds op 29 'research characteristics', waaraan zij een score konden toekennen van 1 tot 6. Dit gebeurde in een mondeling interview, dat op de band werd vastgelegd. Bij toewijzing van de onderzoeken is zoveel mogelijk getracht respondenten te confronteren met onderzoek dat op hun eigen werkterrein betrekking heeft.

Elk van de 50 onderzoeken is beoordeeld door minstens tien respondenten: zes beleidsfunctionarissen op resp. federaal, staats- en lokaal niveau, twee leden van onderzoekscommissies, twee sociaal-wetenschappelijke onderzoekers.

Onderzochte variabelen

Afhankelijke variabele is de bruikbaarheid van onderzoek, die gemeten is aan de hand van twee vragen met een score van 1 tot 5, die zij tweemaal

moesten beantwoorden: eenmaal vanuit hun eigen werksituatie en eenmaal vanuit het perspectief van iemand die zij zelf als de 'meest geëigende gebruiker' beschouwen. De twee vragen zijn:

- Hoe groot is de kans dat u de onderzoeksresultaten in overweging zou nemen als uw afdeling met deze vraagstukken te maken krijgt?
- Als u nu uitsluitend de resultaten in aanmerking neemt en de externe beperkingen buiten beschouwing laat, in welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die kunnen bijdragen aan de werkzaamheden op uw afdeling?

Als onafhankelijke variabelen gebruiken Weiss en Bucuvalas kenmerken van onderzoek en kenmerken van respondenten.

Inzake kenmerken van onderzoek is op grond van uitgebreide literatuurstudie een lijst met 29 'research characteristics' opgesteld, die betrekking hebben op onder andere methodologische kwaliteit, implementeerbaarheid van de resultaten, politieke aanvaardbaarheid, leesbaarheid, relevantie voor eigen werk etc. (zie tabel 3.1). Deze beoogt de dimensies van onderzoek te vertegenwoordigen, die de bruikbaarheid ervan beïnvloeden. Respondenten werden gevraagd de aan hen voorgelegde onderzoekssamenvattingen te beoordelen op deze 29 'research characteristics'. Ieder item kon gescoord worden op een vijf-puntsschaal.

Wat betreft de kenmerken van respondenten wordt in de rapportage voornamelijk ingegaan op de kenmerken van beleidsfunctionarissen en niet op die van de twee andere categorieën, de sociale wetenschappers resp. de leden van de onderzoekscommissies. Wij beperken ons hier tot de beleidsfunctionarissen. De onderzochte kenmerken zijn gerangschikt onder drie noemers.

- autonomie, dat wil zeggen de beleidsruimte waarover beleidsfunctionarissen beschikken binnen de instelling waarbij zij werkzaam zijn

De onderzochte variabelen hebben betrekking op: het overheidsniveau (federaal, staats- of lokaal) en de aard van de positie (beleidsmaker, programma-manager, administrateur, klinisch supervisor, informatiemanager).

- houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek

Variabelen die in dit kader zijn onderzocht, zijn: een aantal uitspraken over de betekenis van sociaal-wetenschappelijk onderzoek; eigen ervaring in het doen van onderzoek; eigen sociaal-wetenschappelijke publicaties; aantal jaren in de huidige positie, aantal jaren in de instelling, aantal jaren in overheidsdienst; en een aantal achtergrondkenmerken zoals leeftijd, geslacht, opleiding, beroep en politieke oriëntatie.

- blootstelling aan onderzoek

In dit kader is gevraagd naar: gebruik van onderzoek in eigen werk, naar de gebruikte informatiebronnen en naar de mate waarin men reeds bekend was met de onderzoeken die men moest beoordelen.

Belangrijkste bevindingen

1 De 29 karakteristieken van onderzoek die 255 respondenten over twee cases hebben gegeven, blijken te kunnen worden gereduceerd tot een viertal factoren (tabel 3.2).

- '*Research quality*', deze dimensie verwijst naar de methodologische en theoretische kwaliteit maar ook naar aspecten zoals leesbaarheid en begrijpelijkheid van de gepresenteerde resultaten.
- '*Conformity with users expectations*', dat wil zeggen de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met eigen ideeën en opvattingen van de respondenten zelf op dat terrein (plausibiliteit gegeven hun eerdere kennis, waarden en ervaringen)
- '*Action orientation*', de mate waarin de resultaten expliciet gericht zijn op praktische toepassing
- '*Challenge to the status quo*', de mate waarin de resultaten de status quo ter discussie stellen of in een nieuw licht plaatsen; impliceert een gerichtheid op fundamentele veranderingen.

De vier factoren hebben betrekking op 25 van de 29 beschrijvingskarakteristieken. De verklaarde variantie wordt niet vermeld.

Als vijfde factor voegen de auteurs toe

- '*Relevance*', de relevantie van de resultaten voor het eigen werkgebied (het betreft één item).

De factor '*action oriëntation*' blijkt relatief sterk samen te hangen met zowel '*research quality*' (.37) als met '*challenge to the status quo*' (.30) (zie tabel 3.3).

2 Alle vijf factoren zijn positief gerelateerd aan de beoordeling van de bruikbaarheid. De vijf factoren vertegenwoordigen criteria die beleidsfunctionarissen gebruiken bij het beoordelen van onderzoek op bruikbaarheid. De positieve bijdrage van '*challenge to the status quo*' wordt door de auteurs als verrassend ervaren.² De vijf factoren verklaren gezamenlijk 23% tot 42% van de variantie binnen de vier bruikbaarheidsmaten (tabel 3.4). '*Research quality*' blijkt de belangrijkste factor te zijn.

3 Het belang van '*research quality*' houdt verband met het belang van '*conformity with users expectations*'. Naarmate de resultaten meer overeenkomen met de verwachtingen van de gebruikers, is de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek minder belangrijk voor de bruikbaarheid. Omgekeerd neemt het belang van hoge kwaliteit toe, naarmate de gegevens meer indruisen tegen deze verwachtingen. De twee factoren zijn volgens de onderzoekers te beschouwen als alternatieve beoordelingscriteria.

Het belang van '*action orientation*' hangt mede af van het belang van '*challenge to the status quo*'. De eerste factor weegt zwaarder wanneer een onderzoek de bestaande situatie niet ter discussie stelt. Daarnaast is '*challenge to the status quo*' belangrijker, wanneer een onderzoek geen richtlijnen geeft voor praktische toepassing.

4 De auteurs concluderen op grond van het voorafgaande dat beleidsfunctionarissen in feite drie fundamentele referentiekaders gebruiken ten aanzien van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksinformatie:

- a relevantie van de informatie voor eigen werkgebied
 - b geloofwaardigheid van de informatie ('truth test'). Deze berust op twee samenhangende componenten, te weten de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek en de verenigbaarheid van de resultaten met eigen verwachtingen, ideeën, waarden, ervaringen op dat gebied.
 - c richting die de informatie aangeeft voor handelen ('utility test'). Deze berust eveneens op twee samenhangende componenten, nl. gerichtheid op praktische toepassing en bedreiging van de status quo.
- 5 De onderzoekers zijn nagegaan in hoeverre kenmerken van respondenten van invloed zijn op beoordeling van de bruikbaarheid. Zij komen tot de conclusie dat deze, wanneer de kenmerken van het onderzoek in aanmerking zijn genomen, slechts geringe extra voorspellende waarde hebben voor beoordeling van de bruikbaarheid (tabel 3.5). Ook blijken er geen systematische verbanden te bestaan tussen kenmerken van respondenten en het benadrukken van bepaalde onderzoekskenmerken bij het beoordelen van de bruikbaarheid.

Tabel 3.1

'Research characteristics' waarop de respondenten de onderzoeken beoordeelden

To what extent is the general topic of the study relevant to the issues your office deals with?

To what extent do you think that the findings are valid?

To what extent do the findings agree with your sense of the situation?

Please indicate the extent to which each statement applies to the study:

- a Deals with a high priority issue
- b Adds to descriptive, causal, or theoretical knowledge in the field
- c Adds to practical knowledge about the operation of policies or programs
- d Compatible with the ideas and values of the potential user
- e Analyzes the effects of factors that decision makers can do something about
- f Has direct implications for a course of action
- g Implies the need for major change in philosophy, organization, or services
- h Targeted, i.e. focuses on a narrow set of dependent, or outcome, variables
- i Contains explicit recommendations
- j Supports a position already held by the user
- k Recommendations are supported by the data
- l Implications of the findings are politically acceptable
- m Consistent with a body of previous knowledge
- n Findings can be applied within existing agencies and programs
- o Challenges existing assumptions and institutional arrangements
- p Raises new issues or offers new perspectives
- q Inexpensive to implement
- r On time for a pending decision
- s Findings are unexpected or novel
- t Provides quantitative data
- u Generalizable to equivalent populations
- v Comprehensive, i.e. includes most of the potentially explanatory variables in analysis
- w Statistically sophisticated
- x Technical quality of the research is high
- y Findings are internally consistent and unambiguous
- z Objective, unbiased

Note: all descriptors were rated on 5-point scale from 'to a great extent' to 'not at all'.

Bron: Weiss en Bucuvalas, 1980.

Tabel 3.2
Factors of research characteristics (PA1, oblique rotation)

Loading	Factor I	
922	Technical quality is high	
890	Statistically sophisticated	
794	Objective, unbiased	
745	Provides quantitative data	
702	Findings internally consistent, unambiguous	<i>Research quality</i>
634	Recommendations supported by data	
625	Comprehensive set of explanatory variables	
612	Generalizable to equivalent populations	
.569	Findings are valid	
.560	Adds to descriptive, causal, theoretical knowledge	
Loading	Factor II	
745	Supports user position	
718	Consistent with previous knowledge	<i>Conformity with user expectations</i>
663	Compatible with user ideas and values	
613	Agrees with respondent's sense of situation	
-.550	Findings unexpected or novel (negative)	
Loading	Factor III	
706	Contains explicit recommendations	
703	Manipulable independent variables	
664	Targeted - few dependent variables	<i>Action orientation</i>
661	Direct implications for action	
605	Applicable within existing programs	
.526	Adds to practical knowledge	
Loading	Factor IV	
764	Challenges existing assumptions and arrangements	
738	Implies need for major change in philosophy, organization, or services	<i>Challenge to the status quo</i>
.574	Raises new issues or perspectives	
-.437	Findings are politically acceptable (negative)	

Note Factors are derived from 510 ratings of 50 research studies
Bron Weiss en Bucuvalas, 1980.

Tabel 3.3
Intercorrelations among factors describing studies (Pearson correlation coefficients for decision-makers' ratings on factors)

	Research quality	Conformity with user expectations	Action orientation	Challenge	Relevance
Research quality	x	19	37	15	13
Conformity with user expectations		x	26	05	21
Action orientation			x	30	25
Challenge to the status quo				x	28
Relevance					x

Bron Weiss en Bucuvalas, 1980

Tabel 3.4

Effects of research characteristics on usefulness (standardized regression coefficients for measures of usefulness regressed on research characteristics, as rated by decision-makers)

Research characteristics	Likelihood of use	Substantive usefulness
In the work of respondent:		
Research quality	.39**	.24**
Conformity with user expectations	.18**	.11*
Action orientation	.12*	.18**
Challenge to the status quo	.19**	.22**
Relevance to issues office deals with	.15**	.19**
R ²	.42**	.35**
In the work of most appropriate user:		
Research quality	.13**	.19**
Conformity with user expectations	.20**	.20**
Action orientation	.23**	.25**
Challenge to the status quo	.18**	.32**
R ²	.23**	.38**

Note: N (for inference)

	Likelihood of use	Substantive usefulness
For respondent	275	266
For most user appropriate user	275	273

* Significant at .05 level

** Significant at .01 level

Bron: Weiss en Bucuvalas, 1980.

Tabel 3.5

Effects of research and decision-maker characteristics on likelihood of use (standardized regression coefficients for likelihood of use regressed on research characteristics, truth and utility interactions, and selected decisionmaker characteristics)*

Characteristics	Standardized regression coefficient
In the work of respondent:	
Research quality	.39**
Conformity with user expectations	.17**
Action orientation	.11*
Challenge to the status quo	.19**
Relevance to work	.14**
R ² for characteristics factors only	.42**
Interactions of research characteristics	
Research quality x Conformity with user expectations	-.12**
Action orientation x Challenge to the status quo	-.12**
R ² for characteristics factors and factor interactions only	.45**
Characteristics of decision-makers position, experience, background	
Federal level	.02
Local level	-.05
Extent of seeking out research	.13**
Disagree that agencies have limited options	.10*
Experience in direct service	-.06
Years in position	-.08 +
R ² for all variables	.50**

Note: N (for inference) = 270

+ Significant at .10 level; * Significant at .05 level; ** Significant at .01 level

Bron: Weiss en Bucuvalas, 1980.

Weiss en Bucuvalas besteden in hun zeer uitgebreide onderzoeksrapportage aandacht aan nog vele andere aspecten. Wij laten deze hier buiten beschouwing omdat zij niet rechtstreeks van belang zijn voor ons eigen onderzoek. De geïnteresseerde lezer willen wij verwijzen naar hun eigen onderzoekspublicatie uit 1980.

3.3 KANTTEKENINGEN BIJ HET ONDERZOEK VAN WEISS EN BUCUVALAS

Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas heeft betrekking op een hypothetische situatie. Beleidsfunctionarissen worden gevraagd een onderzoek te beoordelen in het geval dat zij zelf met het onderzochte probleem te maken zouden hebben. Zij zijn dus niet de beoogde en de feitelijke gebruikers van de onderzoeken die zij moeten beoordelen. Hoewel de onderzoekers ernaar gestreefd hebben een reële situatie te benaderen door beleidsfunctionarissen zoveel mogelijk te confronteren met onderzoek op hun eigen werkterrein, zullen beleidsfunctionarissen zich toch afstandelijker opstellen dan wanneer het in werkelijkheid een voor hen uitgevoerd onderzoek zou betreffen. De kans is groot dat beleidsfunctionarissen zich gaan conformeren aan algemeen gangbare eisen die aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek gesteld worden en dat zij hierdoor meer gewicht zullen toekennen aan de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeken dan in voor hen reële situaties.

De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op uitspraken van 255 respondenten, elk over twee van de 50 onderzoeken. De onderzoeken verschillen in probleemstelling, onderzoeksmethodologie, type onderzoek en op tal van andere punten. Hoe de respondenten de bruikbaarheid van deze onderzoeken beoordelen, blijkt in sterke mate verband te houden met hun beoordeling van de onderzoeken op een vijftal kenmerken. Nauwelijks van invloed, zo concluderen de auteurs op basis van multiple regressie analyses, zijn de kenmerken van de respondenten zelf. Wij vragen ons af in hoeverre deze uitkomsten het gevolg zijn van de gekozen onderzoeksbenadering. Om de invloed van de kenmerken van de respondenten op de beoordeling van de bruikbaarheid en op de waardering van de onderzoekskenmerken te kunnen vaststellen, zou het naar onze mening beter zijn geweest meer respondenten dezelfde onderzoeken te laten beoordelen. Doordat de uitspraken van de respondenten op 50 verschillende onderzoeken betrekking hebben, is het niet zonder meer mogelijk de invloed van de verschillen tussen de 50 onderzoeken op de beoordeling van de bruikbaarheid te onderscheiden van de invloed van de verschillen tussen de respondenten zelf.

3.4 CONCEPTUEEL MODEL

Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980) is uitgevoerd in de Verenigde Staten. Hun conclusies zijn door tal van auteurs geciteerd en ook overgenomen. In ons onderzoek willen wij nagaan in hoeverre hun conclusies

ook gelden wanneer het onderzoek wordt uitgevoerd onder een willekeurige categorie Nederlandse beleidsfunctionarissen. Ons onderzoek komt in probleemstelling overeen met het onderzoek van Weiss en Bucuvalas. Ook nu staat de vraag centraal welke factoren de bruikbaarheid van onderzoek voor beleidsfunctionarissen bepalen. Startsituatie is het moment waarop beleidsfunctionarissen de beschikking krijgen over een concreet onderzoeksrapport. Buiten beschouwing blijven de omstandigheden waaronder het onderzoek tot stand is gekomen en gerapporteerd, de 'spontane' verspreiding van de resultaten binnen de organisatie, de gebruikte informatiekkanalen en het feitelijk gebruik dat van het onderzoek gemaakt wordt. Ons onderzoek onderscheidt zich van dat van Weiss en Bucuvalas (1980) op de volgende drie punten:

- Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas heeft betrekking op een hypothetische situatie. Beleidsvoerders worden gevraagd te doen alsof zij in werkelijkheid geconfronteerd worden met de resultaten van de onderzoeken die aan hen zijn voorgelegd. In ons onderzoek betreft het een reële situatie. Beleidsvoerders worden gevraagd een onderzoek te beoordelen, dat in opdracht van hun eigen organisatie is uitgevoerd.
- Een ander belangrijk verschilpunt is dat het onderzoek van Weiss en Bucuvalas betrekking heeft op 50 onderzoeken die beoordeeld worden door beleidsfunctionarissen uit verschillende beleidsorganisaties terwijl wij gekozen hebben voor één onderzoek dat wij laten beoordelen door beleidsfunctionarissen uit één beleidsorganisatie. Wij verwachten dat wij hierdoor beter in staat zijn na te gaan in welke mate kenmerken van de beleidsfunctionarissen zelf, direct en indirect, via waardering van de onderzoeksdimensies, van invloed zijn op de beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek.
- Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas heeft betrekking op bruikbaarheid van onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht en ten behoeve van overheidsorganisaties. De onderzoeksgroep bestaat uit beleidsvoerders in vaste overheidsdienst.

Ons onderzoek heeft betrekking op bruikbaarheid van een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht en ten behoeve van een particuliere organisatie. De onderzoekspopulatie bestaat grotendeels uit artsen die ten tijde van ons onderzoek als beleidsvoerders fungeerden binnen de KNMG.

Met name Deshpande (1981: 317-330) heeft erop gewezen dat verschillen tussen beleidsorganisaties kunnen leiden tot uiteenlopende eisen en verwachtingen ten aanzien van gebruik en bruikbaarheid van onderzoek. Hij komt op basis van zijn onderzoek onder managers in het bedrijfsleven tot de conclusie dat binnen het bedrijfsleven onderzoek veelal wordt uitgevoerd met het expliciete doel specifieke informatie te krijgen voor een beslissing die vaak op korte termijn genomen moet worden. De nadruk ligt op instrumenteel gebruik van onderzoek. Binnen overheidsorganisaties zijn de doeleinden doorgaans veel breder en vager gedefinieerd en zijn er meestal veel meer beleidsactoren bij de tot stand koming van het beleid betrokken dan bij het particuliere bedrijfsleven. De besluitvorming

gaat over tal van schakels en de beslissingen zijn minder direct op personen terug te voeren. De beleidsproblemen die voor onderzoek worden aangeboden, zijn van een geheel andere en vaak ook veel gecompliceerdere aard dan bijvoorbeeld de vragen die aan de marktonderzoeken ten behoeve van het bedrijfsleven ten grondslag liggen. In deze context is er per definitie minder instrumenteel gebruik van onderzoek te verwachten dan in het particuliere bedrijfsleven en zal onderzoek veelal een 'enlightenment' functie vervullen. Dit verklaart volgens Deshpande waarom Caplan c.s. (1975), Knorr (1977), Rich (1975) en Weiss en Bucuvalas (1980) bij hun onderzoeken onder overheidsfunctionarissen weinig instrumenteel gebruik van onderzoek konden vaststellen. De KNMG is als non-profit organisatie in een aantal opzichten waarschijnlijk te vergelijken met overheidsorganisaties. Voor zover het een relatief afgebakende beleidsorganisatie betreft met duidelijke doelstellingen, taakverdelingen en beslissingsbevoegdheden, en bovendien een beperkt financieel budget is zij te vergelijken met een op winst georiënteerde beleidsorganisatie. Dit zal ook consequenties hebben voor de verwachtingen en de eisen die beleidsfunctionarissen binnen de KNMG zullen stellen aan de bruikbaarheid en het gebruik van onderzoek. Vanuit deze optiek is te verwachten dat de toepassingsmogelijkheden van de resultaten een zeer belangrijk criterium zullen zijn in de beoordeling van de bestuurders van de bruikbaarheid van het KNMG-onderzoek 1983.

Nogmaals samenvattend staan in ons onderzoek de volgende vragen centraal:

- Hoe beoordelen beleidsfunctionarissen de bruikbaarheid van een onderzoek dat in opdracht van hun eigen organisatie is uitgevoerd?
- Welke criteria, ontleend aan kenmerken van het onderzoek, hanteren zij bij hun beoordeling van de bruikbaarheid?
- In welke mate is het oordeel van beleidsfunctionarissen over de bruikbaarheid terug te voeren op onderzoeksinterne kenmerken en/of op kenmerken van henzelf?

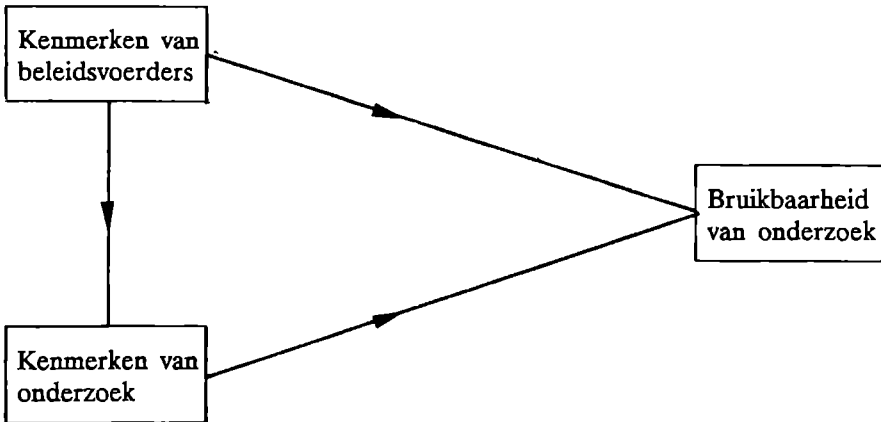
In de vraagstelling van het onderzoek zijn de theoretische variabelen die in hun onderlinge relaties onderwerp van studie zijn, reeds globaal gegeven. Belangrijkste te verklaren variabele is de beoordeling van de bruikbaarheid van beleidsonderzoek, in dit geval toegepast op het KNMG-onderzoek 1983. Wij veronderstellen dat deze beoordeling deels gebaseerd is op kenmerken van het onderzoek zelf, deels bepaald wordt door kenmerken van diegenen die het onderzoek beoordelen, de beleidsvoerders die de potentiële gebruikers zijn van het onderzoek.

Bovendien veronderstellen wij dat de kenmerken die aan onderzoek worden toegekend, mede afhankelijk zijn van kenmerken van de betreffende beleidsvoerders.

Schema 3.1 geeft het verklaringsmodel van het onderzoek in rudimentaire vorm weer.

Schema 3.1

Verklaringsmodel 'bruikbaarheid van onderzoek'

Wij werken dit model nu verder uit. Hierbij maken wij gebruik van het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980) en van de literatuur die wij in hoofdstuk 2.3 besproken hebben. Per blok onderscheiden wij een aantal dimensies of concepten. Op grond hiervan presenteren wij een meer gedetailleerd verklaringsmodel en geven wij de veronderstellingen waarop het model berust.

Bruikbaarheid van onderzoek

Het begrip 'bruikbaarheid' is een zeer algemeen begrip dat in Van Dale wordt omschreven als 'geschiktheid tot gebruik'. Naast deze betekenis verwijst het begrip onzes inziens naar een andere dimensie, namelijk de mogelijkheid, kans of waarschijnlijkheid van feitelijk gebruik.

Voor ons onderzoek zijn de volgende specificaties van belang:

het gaat om de bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, uitgevoerd ten behoeve van of als ondersteuning voor een beleidsproces, en in opdracht van een particuliere organisatie.

Omdat wij uitgaan van een beleidsorganisatie die is opgebouwd uit verschillende geledingen en bestuursniveau's, omschrijven wij het begrip bruikbaarheid als volgt:

- de geschiktheid tot gebruik van beleidsonderzoek voor te onderscheiden geledingen binnen de organisatie
- de kans dat beleidsonderzoek door de verschillende geledingen ook feitelijk gebruikt zal worden.

Notabene

Bij de beschrijving van de resultaten (hfdst. 5 en verder) reserveren wij het begrip bruikbaarheid voor de eerste betekenis: de geschiktheid tot gebruik. Daarnaast onderscheiden wij het verwachte feitelijk gebruik.

Kenmerken van onderzoek

Onder 'kenmerken van onderzoek' verstaan wij dié kenmerken, aspecten of dimensies van beleidsgericht sociaal-wetenschappelijk onderzoek die van belang kunnen zijn voor de bruikbaarheid van onderzoek voor beleidsdoelinden; hierbij gaat het om de bruikbaarheid beoordeeld door gebruikers van onderzoek in de praktijk, en niet om de bruikbaarheid zoals die naar intersubjectieve maatstaven zou worden beoordeeld door sociale wetenschappers. Uitgaande van de literatuur die wij in hoofdstuk 2.3 hebben besproken onder 'kenmerken van onderzoek' en de daarbij geplaatste kanttekeningen onderscheiden wij een zestal dimensies die de bruikbaarheid van onderzoek in concrete beleidssituaties moeten verklaren.

Twee factoren verwijzen naar de actualiteitswaarde van het onderwerp van het onderzoek:

- de prioriteit van het onderzochte beleidsvraagstuk
- de relevantie van het onderzochte beleidsvraagstuk.

Vier factoren met betrekking tot het onderzoek zelf:

- de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, zowel de methodisch-technische als de theoretische kwaliteit
- de gerichtheid op praktische toepassing
- de plausibiliteit van de resultaten
- de mate waarin de bestaande situatie ter discussie wordt gesteld.

Kenmerken van beleidsfunctionarissen

Onder 'kenmerken van beleidsfunctionarissen' verstaan wij dié kenmerken die van invloed kunnen zijn op hun beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek en die mede bepalen hoe zij de hierboven genoemde dimensies van het onderzoek zullen beoordelen.

In hoofdstuk 2.3 hebben wij de kenmerken van beleidsfunctionarissen beschreven die uit de literatuur naar voren komen als mogelijk relevant voor de beoordeling van het feitelijk gebruik en de bruikbaarheid van sociaal-wetenschappelijke onderzoeksinformatie.

Gelet op de aard van de organisatie en de samenstelling van de onderzoekspopulatie, ontlenen wij aan de geboden inzichten uit de literatuur de volgende sociaal-structurele kenmerken en houdingskenmerken die ieder afzonderlijk of in onderlinge samenhang van invloed kunnen zijn op de beoordeling van bruikbaarheid en op de toekenning van bepaalde kenmerken aan onderzoek:

I Sociaal-structurele kenmerken

- a persoonlijke gegevens
- b beroepspositie

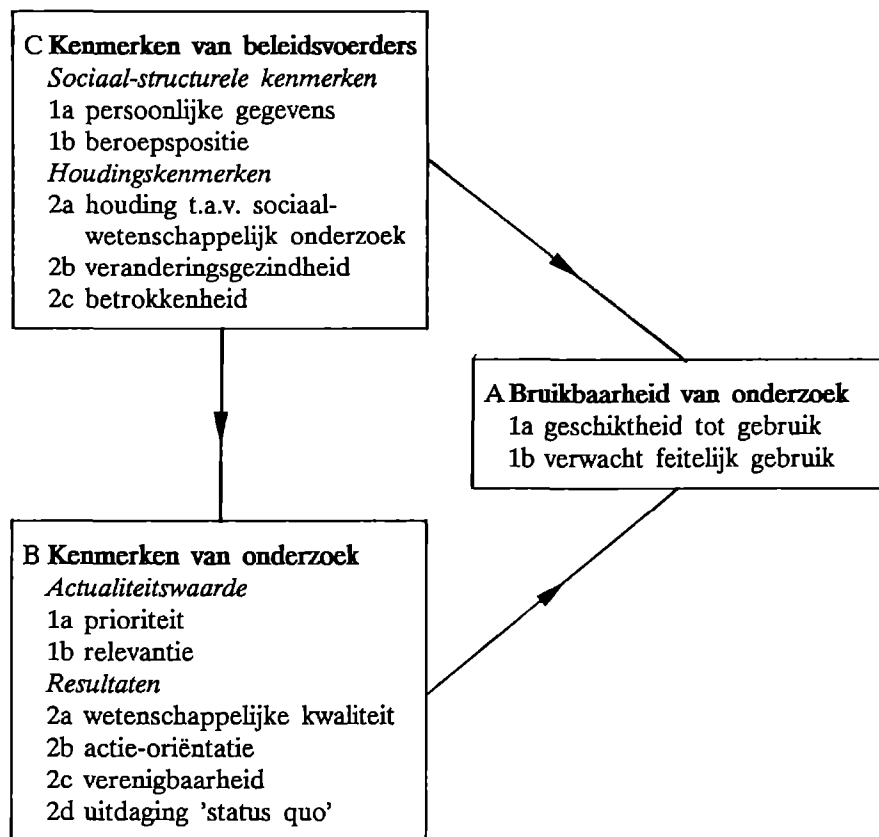
II Houdingen

- a houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek
- b betrokkenheid
- c veranderingsgezindheid

Het in schema 3.1 gepresenteerde verklaringsmodel kan nu op basis van de dimensies die in het voorafgaande onderscheiden zijn, nader worden ingevuld (schema 3.2).

Schema 3.2

Nadere uitwerking van het verklaringsmodel 'bruikbaarheid van onderzoek'

Het model berust op een aantal veronderstellingen:

1 De bruikbaarheid van een gegeven onderzoek is al ten dele bepaald voordat het onderzoek is uitgevoerd en de resultaten op tafel liggen. Primair geldt dat het beleidsvraagstuk waarop het onderzoek betrekking heeft, actualiteitswaarde moet hebben voor degenen voor wie het onderzoek bedoeld is. Met actualiteitswaarde (B.1) wordt bedoeld dat het onderzoek een vraagstuk betreft dat als beleidsrelevant wordt onderkend en waaraan binnen het beleid van dat moment prioriteit wordt toegekend.

2 Ervan uitgaande dat aan de voorwaarde van actualiteit is voldaan, komen vervolgens de karakteristieken van het geleverde onderzoeksproduct. De

literatuur meldt als belangrijke factoren: de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeksuitvoering, de gerichtheid op praktische toepassing (actie-oriëntatie), de mate van verenigbaarheid van de resultaten met de ideeën en de inzichten van de gebruikers en de mate waarin de resultaten handhaving van de status quo dan wel een bedreiging daarvan impliceren ('challenge') (B.2).

De eerste twee factoren verwijzen beide op een hoger abstractieniveau naar de kwaliteit van het onderzoek dat, gezien zijn gerichtheid op beleid, niet alleen moet voldoen aan wetenschapsinterne criteria maar daarnaast ook aan de eis van beleidsrelevantie. De twee laatstgenoemde factoren, de mate van verenigbaarheid met de ideeën en inzichten van de gebruikers en 'challenge', hebben betrekking op de uitkomsten van het onderzoek en de mate waarin deze passen in het referentiekader van de gebruikers.

Onze verwachting is dat beleidsfunctionarissen hun oordeel over de bruikbaarheid van een concreet beleidsgericht onderzoek primair zullen baseren op de mogelijkheden die zij erin zien voor praktische toepassing. De wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek zal in zoverre van belang zijn dat men ook deze van redelijke kwaliteit moet achten om het onderzoek als toepassingsgericht te kunnen beoordelen. De factoren 'challenge' en de verenigbaarheid van de resultaten met de bestaande ideeën en inzichten achten wij voor het oordeel over de bruikbaarheid in eerste instantie van minder belang. Deze zullen waarschijnlijk wel van invloed zijn op de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

3 Uitgangspunt van ons onderzoek is de aanname dat zowel de beoordeling van de bruikbaarheid (A) alsook de kenmerken die aan een onderzoek worden toegekend (B) niet alleen bepaald worden door het betreffende onderzoek zelf maar ook door de persoonlijke achtergrond en de positie van degenen die het onderzoek beoordelen (C).

Omdat de respondenten in dit onderzoek allen hetzelfde onderzoeksrapport voor ogen krijgen, is iedere differentiatie in beoordeling in feite al een bevestiging van deze aanname. Belangrijker is hier de vraag of het mogelijk is systematische verbanden op te sporen tussen verschillen in beoordeling enerzijds en kenmerken van respondenten anderzijds. Uit de literatuur komen enige factoren naar voren die in dit opzicht van belang lijken:

De houding ten opzichte van onderzoek in het algemeen en sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het bijzonder zal in concrete situaties mede bepalen hoe men een onderzoek beoordeelt. Te verwachten is dat respondenten die a priori positief staan ten opzichte van onderzoek, meer ontvankelijk zullen zijn voor een concreet voorbeeld van onderzoek en eerder geneigd dit als bruikbaar te beschouwen dan respondenten die een lage dunk hebben van de mogelijkheden van (sociaal-wetenschappelijk) onderzoek (C.2a)

Een tweede kenmerk van respondenten dat van invloed zal zijn is hun houding ten aanzien van veranderingen. De verwachting is dat verandingsgezinde mensen positiever zullen staan ten opzichte van onderzoek dan mensen die op in stand houding van de status quo gericht zijn. In

concrete beleidssituaties zullen veranderingsgezinde mensen bij gevolg dan ook eerder bereid zijn eventuele suggesties voor veranderingen die uit onderzoek voortvloeien, ter harte te nemen (C.2b).

Het kenmerk van respondenten dat in dit onderzoek het meest bepalend wordt geacht is de mate waarin zij betrokken zijn en zich betrokken voelen bij het beleid en het beleidsvraagstuk waarop het onderzoek betrekking heeft. Zo wordt verondersteld dat de beleidsvoerders die het initiatief hebben genomen tot het doen van het KNMG-onderzoek 1983, i.c. de Hoofdbestuur-leden van de KNMG, dit onderzoek als bruikbaar zullen beoordelen en eerder in hun beleid zullen betrekken dan de beleidsvoerders die verder van het beleidscentrum verwijderd zijn, i.c. de leden van de Afdelingsbesturen, die zich wellicht slechts zijdelings betrokken voelen bij zaken die op centraal niveau spelen (C.2c).

4 Naast de onder 3 besproken houdingskenmerken van respondenten vermeldt de literatuur enige sociaal-structurele kenmerken, die van invloed kunnen zijn op het feitelijk gebruik en de beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek. Zo lijkt leeftijd verband te houden met innovatiebereidheid en opleiding met verschillende stijlen van informatieverwerkend gedrag. De verwachting is dat leeftijd, geslacht en opleiding in dit onderzoek hooguit indirect, bijvoorbeeld via de houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, hun invloed zullen doen gelden. Anders ligt dit voor de variabele beroepspositie. Het is aannemelijk dat verschillen in beroepspositie zullen leiden tot verschillen in beoordeling van de onderzoeksresultaten. Dit behoeft enige toelichting.

De KNMG is een beroepsvereniging, dat wil zeggen dat de basis voor lidmaatschap gelegen is in het beroep dat men uitoefent of de opleiding die men heeft gevolgd, in dit geval de opleiding tot arts. Binnen de KNMG zijn vier geïnstitutionaliseerde belangengroepen, de zogenaamde Maatschappelijke Verenigen: de landelijke huisartsenvereniging (LHV), de landelijke specialistenvereniging (LSV), de landelijke vereniging van artsen in dienstverband (LAD) en de landelijke vereniging van sociaal-geneeskundigen (LVSG). Behalve leden en bestuurders van de KNMG als overkoepelende organisatie, zijn de respondenten van dit onderzoek ook lid van één, soms van twee Maatschappelijke Verenigen (zie hfdst. 5).

Het KNMG-onderzoek 1983 heeft betrekking op het relatief afnemend leden-tal van de KNMG. Uit de cijfers komt naar voren dat ledenverlies groten-deels plaatsheeft binnen twee Maatschappelijke Verenigen: de LAD en de LVSG. Het is dan ook aannemelijk dat respondenten, afhankelijk van de Maatschappelijke Vereniging(en) waarvan zij deel uitmaken, het vraagstuk van de dalende organisatiegraad in een ander licht zullen zien en op grond daarvan tevens tot een andere beoordeling zullen komen van de onderzoeksresultaten. Ook een ander aspect van de beroepspositie is wellicht van belang. Uit het KNMG-onderzoek 1983 komt naar voren dat de KNMG vooral gezien wordt als een organisatie die de belangen van (vrij)gevestigde artsen behartigt. Voor zover dit beeld aansluit bij de opvattingen van de beleids-

voerders is het mogelijk dat de vrijgevestigden onder hen de resultaten anders zullen interpreteren dan de artsen in dienstverband en bijgevolg ook de bruikbaarheid ervan anders zullen beoordelen. Of deze veronderstelling in dit onderzoek echt onderzocht kan worden, is overigens de vraag. Beleidsvoerders van de KNMG blijken, zo niet vrijgevestigd dan toch zeker wel in gevestigde arbeidsposities werkzaam te zijn. In zoverre behoren zij allen tot dezelfde belangengroep binnen de KNMG.

Samenvattend kan worden gesteld dat het oordeel over de bruikbaarheid van een beleidsonderzoek onder invloed van zes groepen factoren tot stand zal komen:

- de actualiteitswaarde van het onderzochte vraagstuk
- de aard en de inhoud van het onderzoek
- de betrokkenheid van potentiële gebruikers bij beleid, onderzoek en onderzochte vraagstuk
- de houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek
- de houding ten aanzien van veranderingen
- afhankelijk van het type beleidsorganisatie, bepaalde sociaal-structurele kenmerken.

In het volgende hoofdstuk beschrijven wij bij de opzet van ons onderzoek hoe wij de onderscheiden factoren hebben geoperationaliseerd.

NOTEN

1. Andere begrippenparen die gelijksoortig onderscheid beogen zijn: praktijkgericht versus theoriegericht; toegepast versus fundamenteel; 'decision oriented' versus 'conclusion oriented'.
2. Becker (1983: 322) veronderstelt dat de waardering van de respondenten voor het 'challenging' karakter van onderzoek verband houdt enerzijds met een zekere intellectuele nieuwsgierigheid en anderzijds met belangen in onderhandelingssituaties: 'Voorkennis van belangrijke nieuwe uitdagingen maakt een onderhandelaar minder kwetsbaar voor verrassingsaanvallen en geeft hem kansen voor het overrompelen van tegenstanders'.

Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk bespreken we de onderzoeksofzet. Wij gaan in op de samenstelling van de onderzoeksgroep, de methode van onderzoek, de respons en de representativiteit. Vervolgens geven wij de samenvatting van het KNMG-onderzoek 'Artsen over beroep en organisatie', 1983, die wij hebben opgestuurd naar de respondenten en waarop zij geacht werden hun oordeel over het onderzoek te baseren. Wij besluiten het hoofdstuk met de operationalisatie van de begrippen uit het conceptueel model.

4.1 ONDERZOEKSPOPULATIE

Bij de vaststelling van de onderzoeksgroep hebben wij een aantal criteria gehanteerd. De onderzoeksgroep moet bestaan uit personen die deel uitmaken van beleidsorganen van de KNMG en die op grond daarvan formeel als beleidsvoerders te kenschetsen zijn. Wij beschouwen hen als de potentiële gebruikers van het KNMG-onderzoek 1983.¹ De te onderscheiden belangengroepen binnen de KNMG moeten voorts in de onderzoeksgroep vertegenwoordigd zijn, en tenslotte moet de onderzoeksgroep voldoende groot zijn om systematische verbanden te kunnen leggen.

Ten aanzien van de organisatiestructuur van de KNMG wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen de KNMG als overkoepelende organisatie en de Maatschappelijke Verenigingen als zelfstandige subverenigingen binnen de KNMG.²

De KNMG behartigt de gemeenschappelijke belangen van alle artsen. Haar algemene doelstelling is 'de bevordering van de geneeskunst in haar ruimste omvang'. De KNMG is landelijk opgedeeld in 68 plaatselijke afdelingen. De belangrijkste beleidsorganen zijn op centraal niveau de Algemene Vergadering en het Hoofdbestuur, op decentraal niveau de Afdelingsbesturen. De laatste hebben indirect, via verkiezing van afgevaardigden naar de Algemene Vergadering, ook de mogelijkheid invloed uit te oefenen op het beleid dat centraal wordt vastgesteld.

De Maatschappelijke Verenigingen hebben tot taak de behartiging van de sociaal-economische belangen van categorieën artsen. Zij vervullen als

zodanig vooral een vakbondsfunctie. Zoals in het voorgaande reeds vermeld bestaan er vier afzonderlijke verenigingen: de landelijke huisartsenvereniging (LHV), de landelijke specialistenvereniging (LSV), de landelijke vereniging van artsen in dienstverband (LAD) en de landelijke vereniging van sociaal-geneeskundigen (LVSG). Binnen de Maatschappelijke Verenigingen zijn de belangrijkste beleidsorganen op centraal niveau de Ledenvergadering en het Centraal Bestuur, op decentraal niveau de Afdelingsbesturen.

Om tegemoet te komen aan het tweede criterium, is aanvankelijk overwogen de onderzoeksgroep samen te stellen uit leden van het Hoofdbestuur van de KNMG en leden van de vier Centrale Besturen van de Maatschappelijke Verenigingen. De laatste zijn te beschouwen als belangrijke geïnstitutionaliseerde belangengroepen binnen de KNMG, die ieder hun eigen doeleinden nastreven. De onderzoeksgroep zou dan evenwel relatief klein zijn, zelfs bij optimale medewerking. Daarom is besloten de onderzoeksgroep samen te stellen uit beleidsvoerders binnen de KNMG-koepelorganisatie. Om de volgende redenen hebben wij ervoor gekozen de onderzoeksgroep samen te stellen uit alle leden van het Hoofdbestuur van de KNMG en alle leden van de plaatselijke Afdelingsbesturen:

- Eén van de conclusies van het KNMG-onderzoek 1983 is dat de plaatselijke afdelingen van de KNMG een belangrijke functie kunnen hebben in het bevorderen van de bindingskracht van de KNMG; de Afdelingsbesturen zijn als zodanig een belangrijke doelgroep voor wie het KNMG-onderzoek bestemd is.
- Binnen de Afdelingsbesturen is een vertegenwoordiging te verwachten van de verschillende categorieën artsen die binnen de KNMG verenigd zijn.
- Een aldus samengestelde onderzoeksgroep maakt, naast analyse op individueel niveau, ook analyse op bestuursniveau, namelijk centraal en afdelingsniveau, mogelijk. In dit kader is besloten het aantal Hoofdbestuur-leden in de onderzoeksgroep op te voeren door al diegenen in de onderzoeksgroep op te nemen die lid zijn (geweest) van het Hoofdbestuur sinds 1983, het jaar waarin het KNMG-onderzoek is gerapporteerd.

De onderzoeksgroep bestaat uit:

- a 372 leden van 68 Afdelingsbesturen van de KNMG in Nederland. Een Afdelingsbestuur bestaat minimaal uit twee leden, maximaal uit tien leden. De meeste Afdelingsbesturen bestaan uit vier tot acht leden.
- b 46 gewone en adviserende leden van het Hoofdbestuur van de KNMG sinds 1983. Van hen zijn 15 op het moment van het onderzoek geen lid meer van het Hoofdbestuur.

4.2 METHODE VAN HET ONDERZOEK

Na vaststelling van de doelpopulatie van het onderzoek en op grond van enkele besprekingen met staffunctionarissen binnen de KNMG, is eind 1984 besloten tot een onderzoek via een schriftelijke enquête onder alle leden

van het Hoofdbestuur sinds 1983 en alle leden van de 68 Afdelingsbesturen van de KNMG-koepelorganisatie.

Om verschillende redenen is gekozen voor een post-enquête boven persoonlijke interviews. Belangrijkste reden is dat de aard van de vraagstelling zich er goed toe leent. De gegevens die nodig zijn om deze te beantwoorden zijn weinig persoonlijk of privacy-gevoelig en behoeven weinig toelichting. Daarnaast spelen ook de gebruikelijke redenen een rol zoals afwezigheid van 'interviewer-bias', lagere kosten en tijdwinst (Albinski,1967). Wat de 'interviewer-bias' betreft, wij hebben in verband met het KNMG-onderzoek verschillende malen contact gehad met leden van het Hoofdbestuur, echter niet met leden van Afdelingsbesturen. Tijdens persoonlijke interviews zou dit gegeven meer van invloed zijn geweest dan bij een post-enquête.

Na een proefonderzoek onder een aantal artsen, werkzaam bij de Katholieke Universiteit Nijmegen, en onder enige (oud)bestuursleden van de KNMG is de definitieve vragenlijst vastgesteld en kon eind maart 1985 het onderzoek van start gaan. De procedure was hierbij als volgt. Iedere maand ontvangen de voorzitters van de Afdelingsbesturen voor alle bestuursleden van hun afdeling een informatiebulletin, opgesteld door de secretaris-generaal, waarin de belangrijkste nieuwspunten uit het Hoofdbestuur en relevante zaken voor de afdelingen worden meegedeeld. Ook leden van het Hoofdbestuur van de KNMG en leden van de Centrale Besturen van de Maatschappelijke Verenigingen ontvangen dit bulletin. Om de medewerking van de Afdelingsbesturen te bevorderen, werd het onderzoek voor de eerste keer aangekondigd door de secretaris-generaal in zijn informatiebrief van maart 1985. Daarin werden de Afdelingsbesturen tevens dringend verzocht aan het onderzoek hun medewerking te verlenen. Ook leden van het Hoofdbestuur van de KNMG werden langs die weg opnieuw aan het onderzoek herinnerd. In de informatiebrief van april werd het onderzoek opnieuw onder de aandacht gebracht. Tegelijk met deze informatiebrief ontvingen alle leden van het Hoofdbestuur en alle leden van de Afdelingsbesturen

- de vragenlijst, die zij geacht werden in te vullen. Naast vragen met betrekking tot het KNMG-onderzoek, 1983, bevatte de vragenlijst ook vragen met betrekking tot kenmerken van de bestuurders zelf (zie voor de volledige vragenlijst bijlage 4);
- een speciaal voor dit doel geschreven samenvatting van de resultaten van het KNMG-onderzoek 1983 (zie 4.5). De reeds bestaande samenvatting was volgens enkele sleutelpersonen binnen de KNMG te uitgebreid en zou de animo om daarna de vragenlijst nog in te vullen, negatief beïnvloeden;
- een begeleidende brief van de Vakgroep Sociale Geneeskunde, waarin achtergronden en doel van onderzoek werden toegelicht. Men werd verzocht eerst de samenvatting te lezen en vervolgens op grond daarvan de bijgaande vragenlijst in te vullen. De ingevulde vragenlijst kon men retourneren in een bijgesloten antwoordenvolpoe. Degenen, die teziernertijd een samenvatting van de resultaten wilden ontvangen, konden bovendien nog via een apart bijgevoegde antwoordstrook hun naam en adres opgeven.

Na vijf weken is een herinneringsbrief verzonden aan alle bestuursleden die de vragenlijst nog niet hadden ingestuurd. Daarbij ontvingen zij tevens een nieuw exemplaar van samenvatting en vragenlijst. In de informatiebrief van de secretaris-generaal van mei 1985 werd voor de derde keer een oproep geplaatst. Tenslotte is nog een tweede herinneringsbrief vlak voor de zomervakantie verstuurd om een zo hoog mogelijke respons te bereiken. Na de zomervakantie is in het kader van een non-respons onderzoek 10% van de non-respondenten telefonisch benaderd voor een kort vraaggesprek. Wij komen hier later op terug.

De binnengekomen vragenlijsten zijn gecodeerd, gecontroleerd en machine-leesbaar gemaakt voor verdere analyse.

4.3 MEDEWERKING AAN HET ONDERZOEK

Namen en adressen van alle Hoofdbestuursleden van de KNMG sinds 1983 en van al diegenen die lid waren van de Afdelingsbesturen in het voorjaar van 1985, zijn op etiketten aangeleverd door de afdeling Ledenadministratie van de KNMG. Op grond van deze gegevens zijn in totaal 418 evaluatievragenlijsten met toebehoren verstuurd naar 372 leden van Afdelingsbesturen en 46 (oud) Hoofdbestuursleden van de KNMG. Van twee personen bleken de adressen niet juist te zijn. Zij kregen alsnog een exemplaar op het juiste adres. Vier aangeschreven personen stuurden de enquête oningevuld terug onder vermelding dat zij geen bestuurslid (meer) waren. Drie personen bleken lid te zijn van zowel Hoofd- als Afdelingsbestuur. Dezen zijn uitsluitend als Hoofdbestuursleden in het bestand opgenomen. Eén persoon was langdurig afwezig in verband met een reis naar het buitenland. Gecorrigeerd voor genoemde aantallen bestaat de definitieve onderzoeksgroep uit $418 - 8 = 410$ bestuursleden.

Om de evaluatievragenlijst te kunnen invullen, was het noodzakelijk eerst de samenvatting van de resultaten te lezen. In het begeleidend schrijven werd vermeld dat deze activiteiten tezamen ongeveer een half uur tijd zouden vragen. Bij deze tijdsbegroting werd uitgegaan van de veronderstelling dat de leden van de onderzoeksgroep vanwege hun bekendheid met de organisatiestructuur en beleid van de KNMG de samenvatting vlot zouden kunnen lezen. Dit bleek een optimistische inschatting. Uit de eerste reacties kwam al naar voren dat er doorgaans meer tijd voor nodig was, sommigen meldden een tijdsinvestering van twee tot drie uur.

In tabel 4.1 staat een overzicht van de respons. Hierin staan tevens de data aangegeven waarop de vragenlijsten zijn verstuurd en waarop de herinneringsrondes gehouden zijn, het overall responspercentage en de responspercentages van Hoofdbestuur en Afdelingsbesturen.

Tabel 4.1
Respons

Data verzending vragenlijst + herinnerings- rondes	Tijdstip van binnenkomst	Respons abs.	% Van totale aantal binnen gekomen enquêtes	Respons in %
7 mei 1985	9 - 24 mei	98	42	24
	27 mei - 14 juni	34	14	8
12 juni 1985	17 juni - 30 juni	48	20	12
29 juni 1985	juli	30	13	7
	augustus	25	11	6
Totaal		235	100	57

Responspercentages: Hoofdbestuur 72 %; Afdelingsbesturen 56 %.

Uit de tabel is af te leiden dat 42% van de totale respons binnen twee weken na verzending van de vragenlijst binnenkwam. Na vijf weken is de eerste herinneringsronde gehouden. Dit leverde een kleine opleving in de respons op. Omdat wij het responspercentage toch nog laag vonden, hebben wij eind juli overwogen als tweede herinneringsronde alle non-respondenten telefonisch te benaderen. Na een kleine trial³ bleek echter dat per respondent gemiddeld minstens twee telefoontjes noodzakelijk waren voordat het contact met de betrokkene werd gelegd. Om deze reden is besloten ook de tweede herinneringsronde schriftelijk te doen. Alle 213 personen die eind juni hun vragenlijst nog niet hadden teruggestuurd, hebben een tweede herinneringsbrief gekregen. Omdat de literatuur geen eenduidige conclusie toelaat ten aanzien van het effect van het al dan niet personaliseren van de begeleidende brief op de respons, is besloten bij wijze van proef in de tweede herinneringsronde twee verschillende versies te versturen, een gepersonaliseerde en een niet gepersonaliseerde versie. In de gepersonaliseerde versie zijn naam, adres en woonplaats van de geadresseerde ook op de brief vermeld. Bovendien is iedere brief afzonderlijk ondertekend. In de niet gepersonaliseerde versie kregen de geadresseerden ieder een copie van dezelfde brief. Na de tweede herinneringsronde zijn nog 55 vragenlijsten binnengekomen. Dit aantal is te klein om het effect van verschillende verzendcondities met zekerheid vast te stellen. Opvallend is echter dat 34 van de 55 binnengekomen vragenlijsten (62%) afkomstig is van de groep die persoonlijk benaderd is ($p = .06$).

Eind augustus is de dataverzamelingsfase afgesloten. De respons bedroeg toen 235 goed ingevulde vragenlijsten, het responspercentage 57%. Een vergelijking van de responspercentages van Hoofdbestuursleden en leden van Afdelingsbesturen laat zien dat de leden van het Hoofdbestuur in veel grotere mate gerepsondeerd hebben dan de leden van de Afdelingsbesturen (72% tegen 56%).

Tot zover de kwantiteit van de respons. Het is moeilijk te bepalen, en vanuit kwaliteitsoogpunt ook niet zo zinvol, wat tegenwoordig als bevredigende responsratio bij post-enquêtes beschouwd mag worden. Er zijn weinig

cijfers beschikbaar over deelname van artsen aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek met een vergelijkbare vraagstelling. Het onderzoek van Persoon en Sturmans uit 1973 naar meningen van Nederlandse artsen over abortus provocatus leverde een responsratio op van 67% (Persoon en Sturmans, 1973). Hermann krijgt in 1979 in haar onderzoek onder de vrouwelijke artsen in Nederland een respons van 76% (Hermann, 1984). Meer recente onderzoeken laten lagere responscijfers zien. Het KNMG-onderzoek uit 1981, onder 10% van de Nederlandse artsen had een responsratio van 48% (Boerma en Tijssen, 1983). Hox en De Leeuw vinden bij steekproeven uit de Nederlandse bevolking responsratio's rond 50% (Hox, 1982a, 1982b; De Leeuw, 1982 in Hox, De Leeuw en Duijx, 1984). In een andere bijdrage stellen dezelfde auteurs dat in het algemeen bij een post-enquête een responsratio van 30 tot 40% als normaal beschouwd wordt (De Leeuw, Hox en Duijx, 1985). Het behaalde responspercentage van 57% in ons onderzoek blijkt derhalve gunstig af te steken bij de bevindingen van de vermelde onderzoekers. De kwaliteit van de respons komt aan bod in de nu volgende paragraaf over de representativiteit van de gegevens.

4.4 REPRESENTATIVITEIT

Van de aangeschrevenen heeft 57% de vragenlijst ingevuld en ingestuurd. Ten aanzien van een aantal variabelen is het mogelijk na te gaan in welke mate de responsgroep representatief is voor de onderzoeksgroep. De afdeling ledenbemiddeling van de KNMG beheert de ledenadministratie en heeft hierin standaard van ieder KNMG-lid, en dus ook van ieder KNMG-bestuurslid, een aantal sociaal-structurele gegevens opgenomen zoals leeftijd, geslacht, aard van vestiging, medische functie en andere, die in dit kader niet van belang zijn. Vergelijking van de responsgroep op genoemde variabelen laat zien dat de responsgroep in al deze opzichten een afspiegeling is van de onderzoeksgroep (tabel 4.2). In de responsgroep zijn naar evenredigheid vertegenwoordigd mannelijke en vrouwelijke bestuursleden, de vier onderscheiden leeftijdsklassen, vrijgevestigden en artsen in dienstverband, vertegenwoordigers van de diverse medische werkgebieden. In één opzicht is de responsgroep niet representatief: naar bestuursniveau. Uit de voorgaande paragraaf weten wij al dat Hoofdbestuursleden in grotere getale hebben meegewerkt dan de leden van Afdelingsbesturen.

Het onderzoek is er primair op gericht verschillen in beoordeling van de bruikbaarheid van een gegeven onderzoek, het KNMG-onderzoek 1983, te verklaren vanuit kenmerken van dat onderzoek zelf en/of vanuit kenmerken van degenen die het onderzoek beoordelen. Voor beantwoording van deze vraagstelling is het niet per sé noodzakelijk dat de responsgroep in alle opzichten representatief is voor de onderzoeksgroep. De mogelijkheid bestaat echter dat de non-respondenten zich systematisch onderscheiden van de respondenten in hun mening over het te beoordelen onderzoek, in hun houding ten opzichte van (enquête)onderzoek in het algemeen of in hun

Tabel 4.2

Representativiteit naar geslacht, leeftijd, aard van vestiging en medische functie van de responsgroep voor de onderzoeksgroep

	Onderzoeksgroep		Responsgroep ¹	
	abs	%	abs	%
<i>Geslacht</i>				
Man	326	84	182	84
Vrouw	62	16	34	16
Totaal ns	388	100	216	100
<i>Leeftijd</i>				
< 35 jaar	44	11	19	9
36 - 45 jaar	198	51	107	50
46 - 55 jaar	89	23	52	24
> 55 jaar	57	15	38	18
Totaal ns	388	100	216	100
<i>Aard van vestiging</i>				
Vrijgevestigd	254	67	137	65
Dienstverband	125	33	73	35
Totaal ns	379	100	210	100
<i>Medische functie</i>				
Huisarts	154	40	89	42
Specialist	132	34	66	31
Sociaal-geneeskundige	56	14	38	18
Overige functies	37	10	17	8
Rustend	9	2	3	1
Totaal ns	388	100	213	100

1 De gegevens van de KNMG over de onderzoeksgroep hebben alleen betrekking op degenen die ten tijde van ons onderzoek lid waren van Hoofd- en Afdelingsbesturen. In de responsgroep zitten ook voormalige Hoofdbestuursleden. Deze zijn voor vergelijking met de onderzoeksgroep in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

betrokkenheid bij de KNMG. Dit zou betekenen dat de gegevens minder differentiatie op deze punten laten zien dan er in feite onder de beleidsvoerders bestaat. De onderzoeksvraag zou hierdoor minder goed te beantwoorden zijn. Het zou ook betekenen dat het niet mogelijk is antwoord te geven op de vraag hoe (divers) bepaalde categorieën beleidsvoerders in dezelfde organisatie een onderzoek beoordelen dat in opdracht van henzelf is uitgevoerd. Om eventuele selectieve uitval te kunnen vaststellen is 10% van de non-respondenten (in totaal 21 bestuursleden) medio augustus telefonisch benaderd voor een kort gesprek. Hierin is gevraagd naar de redenen waarom zij de enquête niet hebben ingevuld; naar de mate waarin de relatieve daling van het ledental aandacht verdient binnen de KNMG; naar de functie die de afdelingen hierin kunnen vervullen; of men de toegezonden samenvatting van

de resultaten gelezen heeft; of men het zinvol vindt naar dit soort vragen onderzoek te laten doen; naar hun ideeën over enquête-onderzoek in het algemeen; en tot slot naar hun politieke voorkeur.

Op de vraag waarom zij de vragenlijst niet hebben ingevuld, antwoorden vier personen dat zij er nog mee bezig zijn of alsnog bereid zijn de enquête in te vullen; drie van hen hebben dat kort daarna ook gedaan. Eén persoon zegt de enquête niet te hebben gezien, een ander heeft hem naar zijn zeggen ingevuld en teruggestuurd. Eén non-respondent is geen bestuurslid meer. De overige non-respondenten geven als redenen: tijdgebrek, andere prioriteiten, luiheid, enquête-moeheid, slechte enquête of vindt zich zelf al voldoende actief binnen de KNMG.

Alle non-respondenten vinden het relatief afnemen van het ledental een belangrijk vraagstuk, dat aandacht verdient binnen de KNMG. De meesten van hen vinden ook dat het een probleem is dat de afdelingen aangaat. Men verschilt van opvatting over de mate waarin de afdelingen op dit punt een actief beleid zouden moeten voeren.

Van de veertien non-respondenten hebben zes de samenvatting van de onderzoeksresultaten niet gelezen, vier wel, drie weten het niet meer en één zegt haar te hebben doorgebladerd.

Op de vraag of men het zinvol vindt dat de KNMG dit soort onderzoek laat doen, antwoorden acht van de veertien bevestigend:

- als het ledental terugloopt, is het belangrijk te weten waaraan dat ligt
- zinvol om inzicht te krijgen in de achtergronden van het vraagstuk en om van daaruit eventueel mogelijkheden te vinden om verder te gaan
- lijkt de enige manier om erachter te komen hoe je het ledental kunt uitbreiden
- zeker, onderzoek is erg belangrijk om toekomstvisie te ontwikkelen.

Degenen die het niet zinvol vinden, geven daarvoor als argumenten:

- KNMG weet best waaraan het ligt en heeft onderzoek niet nodig; als ze het niet weet, pleit dat niet voor de KNMG
- door zeer gedetailleerd onderzoek te doen naar beleidsvragen, wordt het antwoord doodgeslagen, met andere woorden door onderzoek worden besluiten opgeschoven en wordt er geen slagvaardig beleid gevoerd
- ze moeten eerst maar eens de resultaten uit dit onderzoek gaan verwerken, bijvoorbeeld koppelverkoop, honorariumkorting indien geen lid, bepaalde voordelen verbinden aan lidmaatschap.

Over enquêtes in het algemeen hebben de meesten een uitgesproken mening:

- wordt eronder bedolven; aversie tegen opgebouwd, iedere week ligt er wel één
- soms wel zinvol (3x)
- sceptisch tegenover onderzoek
- noodzakelijk kwaad
- hangt ervan af wat ermee gedaan wordt; de zin van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen is afhankelijk van degenen die het moeten en willen gaan gebruiken
- resultaten vaak erg voorspelbaar, vooroordelen worden bevestigd.

Alle non-respondenten, op één na, hebben hun politieke voorkeur te kennen gegeven. Vijf spreken een voorkeur uit voor de VVD, drie voor CDA of klein rechts, twee voor D66 en drie voor de PVDA. Hoewel de aantallen erg klein zijn, lijkt een vergelijking met de responsgroep erop te wijzen dat onder de non-respondenten iets meer vertegenwoordigers van het midden en van gematigd links zijn te vinden dan onder de responsgroep (zie tabel 5.1).

Samengevat leidt het non-respons onderzoek tot de volgende inzichten. De redenen waarom bestuurders de enquête niet hebben ingevuld, houdt niet direct verband met aard en opzet van dit specifieke onderzoek. Er is wel duidelijk sprake van een zekere enquête-moeheid. Dit neemt niet weg dat de meesten het zinvol vinden dat de KNMG naar dit soort vragen onderzoek laat doen. De meeste non-respondenten tonen betrokkenheid bij de KNMG. Onder de non-respondenten lijken iets meer bestuurders voor te komen met een voorkeur voor D66 en PVDA dan onder de respondenten.

4.5 HET KNMG-ONDERZOEK: ARTSEN OVER BEROEP EN ORGANISATIE

De KNMG heeft, op grond van een besluit van het dagelijks bestuur, in zijn vergadering van 17 maart 1981, het Instituut voor Sociale Geneeskunde te Nijmegen opdracht gegeven tot het doen van een onderzoek naar factoren die de organisatiegraad van de KNMG beïnvloeden. Het KNMG-onderzoek is in het voorjaar van 1983 aan het Hoofdbestuur van de KNMG gerapporteerd in de vorm van een uitgebreid onderzoeksrapport, een beknopte samenvatting van de belangrijkste resultaten (35 pagina's, 2500 exemplaren) en een apart bijgevoegde lijst van aanbevelingen (Boerma en Tijssen, 1983). Alle leden van het Hoofdbestuur hebben destijds het volledige rapport, de samenvatting en de beleidsaanbevelingen ontvangen. Alle Afdelingsbesturen, voor zover wij weten, enkel de samenvatting. Daarnaast is aandacht besteed aan het onderzoek in artikelen in Medisch Contact, in de infobrieven van het Hoofdbestuur, in notities van verschillende beleidsorganen en tijdens vergaderingen en bijeenkomsten.

Wij geven nu de samenvatting van het onderzoek zoals wij die, tegelijk met de vragenlijst, hebben opgestuurd naar bestuurders van de KNMG. Zij werden gevraagd hierop hun oordeel over het onderzoek te baseren. Omdat wij wilden weten in welke mate de bestuurders reeds via andere informatiekanalen op de hoogte waren van de resultaten, hebben wij hierover in de vragenlijst enige vragen gesteld. Daaruit bleek dat aan ruim 30% van de bestuurders de resultaten al grotendeels of volledig bekend waren. Eveneens ruim 30% was al enigszins op de hoogte. Voor de overige bestuursleden waren de resultaten volkomen nieuw. Meer dan de helft van de bestuurders (56%) geeft aan al geïnformeerd te zijn via oorspronkelijke rapportages over het onderzoek. Vooral de artikelen in Medisch Contact, maar ook het oorspronkelijke onderzoeksrapport en de oorspronkelijke samenvatting worden door tal van bestuurders als informatiebronnen genoemd. Belangrijke secun-

daire bronnen zijn de informatiebrieven van het Hoofdbestuur en vergaderingen van beleidsorganen binnen de KNMG. Zoals uit het vervolg nog zal blijken (hoofdstuk 5), zijn deze verschillen tussen de bestuurders nauwelijks van invloed geweest op hun beoordeling van het onderzoek.

SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEKSRAPPORT, 1983 ARTSEN OVER BEROEP EN ORGANISATIE

Inleiding

Op verzoek van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) heeft het Instituut voor Sociale Geneeskunde (ISG) te Nijmegen in 1981, als vervolg op 1975, uitvoerig onderzoek gedaan bij een 10%-steekproef van alle Nederlandse artsen naar factoren die het al dan niet lid zijn van de beroepsvereniging beïnvloeden. Aanleiding tot het onderzoek was de geleidelijke vermindering van het percentage artsen dat lid is van de KNMG. Terwijl in 1971 nog 77% van de artsen was aangesloten bij de beroepsorganisatie, was dit percentage in 1975 gedaald tot 69% en in 1980 tot 66%. Door middel van een schriftelijke vragenlijst zijn gegevens verzameld over medische opleiding en functie, opvattingen over beroepsuitoefening, beroepsvereniging, maatschappelijke oriëntatie, algemene achtergrondskennmerken en motieven voor al dan niet lidmaatschap.

Het onderzoek is bedoeld enerzijds om meer zicht te krijgen op opvattingen, wensen en verlangens van de artsen in Nederland – leden, maar vooral ook niet-leden – ten aanzien van het functioneren van de KNMG, anderzijds om meer zicht te krijgen op factoren die de organisatiegraad in positieve dan wel negatieve zin beïnvloeden. De totale onderzoeksgroep bestond uit alle artsen jonger dan 65 jaar, die in Nederland worden en een in Nederland geldig artsdiploma hebben. In totaal 1198 artsen hebben meegewerkt aan het onderzoek. Dit is een respons van 48%. Vergelijking van de respondenten met de totale populatie Nederlandse artsen laat zien dat de responsgroep een redelijke afspiegeling is van de totale populatie, zij het dat specialisten enigszins ondervertegenwoordigd zijn.

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste onderzoeksresultaten. * Om inzicht te geven in de ontwikkelingen in de tijd zullen voor zover mogelijk, gegevens uit 1981 vergeleken worden met gegevens uit 1975.

Enkele algemene gegevens over de artsenpopulatie in Nederland

In de periode tussen 1970 en 1980 is het aantal artsen in Nederland absoluut gezien zeer sterk toegenomen. Volgens gegevens van de Geneeskundige Hoofdinspectie zijn er in 1981 in Nederland 26 202 praktiserende artsen jonger dan 65 jaar. Van hen blijkt 35% te zijn geregistreerd als specialist, 21% als huisarts, 45% heeft een andere functie dan die van huisarts of specialist. Een toenemend aantal van hen is in niet-curatieve functies werkzaam, de grootste categorie, in totaal 29% van alle artsen, wordt gevormd door artsen in zogenaamde 'overige functies'. De artsen uit deze categorie vervullen functies van zeer uiteenlopende aard. Zij hebben gemeenschappelijk dat zij niet werkzaam zijn als geregistreerd specialist, geregistreerd sociaal-geneeskundige of gevestigd huisarts. Vergeleken met 1975 blijkt tussen 1975 en 1981 de samenstelling van de artsenpopulatie naar medische functie enigszins gewijzigd. Er zijn in 1981 naar verhouding minder huisartsen en minder specialisten in opleiding, meer geregistreerde specialisten en meer artsen in 'overige functies'. De laatste categorie is sinds 1975 het sterkst gegroeid, van 25% naar 29%.

In 1981 werkte 61% van de artsen in dienstverband. Dit is een toename van 3% sinds 1975. Sociaal-geneeskundigen en assistenten in opleiding zijn allen in dienstverband werkzaam, bijna alle artsen in 'overige functies' eveneens (93%), specialisten voor bijna de helft (46%), huisartsen

* De lezers die meer willen weten van de theoretische uitgangspunten en van de opzet, uitvoering en resultaten van het onderzoek, kunnen het oorspronkelijke rapport verkrijgen bij het Instituut voor Sociale Geneeskunde te Nijmegen, tel. 080-513106.

daarentegen grotendeels in vrije vestiging (95%). Het toenemen van het aantal artsen in dienstverband is voor een groot deel toe te schrijven aan de categorie artsen in 'overige functies'. Van alle artsen in Nederland is 6% niet werkzaam als arts. Van de overigen werkt 87% full-time en 13% part-time. In 1981 betekende dit dat naar schatting ongeveer 3200 artsen in een deeltijdfunctie werkzaam zijn. Bijna driekwart van hen is vrouw. Het werken in deeltijd gebeurt naar verhouding veel vaker in de sociale geneeskunde en in de 'overige functies' dan in de huisartsen- en specialistische geneeskunde.

40% Van de artsen is jonger dan 35 jaar. Deze groep is sinds 1975 in omvang toegenomen. Dit betekent een daling van de gemiddelde leeftijd van artsen. Deze daling zal voorlopig nog doorzetten. Tengevolge van de numerus fixus is te verwachten dat de gemiddelde leeftijd in de toekomst weer zal stijgen.

Vrouwelijke artsen zijn over het geheel genomen sterk in de minderheid (21%) maar hun aandeel op de totale artsenpopulatie neemt toe. Een groot aantal van hen werkt in de 'overige functies' en in de sociale geneeskunde. Onder specialisten en vooral onder huisartsen zijn zij sterk ondervertegenwoordigd. Bijna de helft van alle vrouwelijke artsen werkt in een deeltijdfunctie.

De organisatiegraad

Van alle artsen jonger dan 65 jaar is 67% lid van de KNMG. Het sterkst georganiseerd zijn de huisartsen (92%), vervolgens de specialisten (74%), in mindere mate sociaal-geneeskundigen (55%), assistenten in opleiding (47%) en artsen in 'overige medische functies' (56%). Vrijgevestigde artsen zijn in veel grotere mate lid dan artsen in dienstverband, 90% tegenover 52%. Een vergelijking van deze bevindingen met gegevens uit 1975 laat zien dat het percentage leden in de periode 1975-1981 licht gedaald is. Deze daling is vrijwel geheel toe te schrijven aan de artsen in dienstverband (van 56% naar 52%). Dit betreft vooral sociaal-geneeskundigen en artsen in 'overige functies'; onder assistenten in opleiding is het percentage leden licht gestegen.

Vrouwelijke artsen zijn minder vaak lid dan hun mannelijke collegae, ook als rekening gehouden wordt met het verschil in beroepspositie. Onder vrouwelijke artsen is het percentage leden sinds 1975 licht teruggelopen. Artsen in grote steden zijn minder vaak lid dan artsen in andere gebieden. Artsen die hun opleiding hebben gevolgd in Amsterdam of Rotterdam zijn iets minder vaak lid dan artsen die aan andere universiteiten zijn afgestudeerd. Een groot aantal jonge artsen is geen lid van de KNMG. Dit is voor een deel van hen een tijdelijk verschijnsel als gevolg van het gegeven dat velen, vooral specialisten in opleiding, pas na afsluiting van hun opleiding lid worden. Uit een vergelijking met 1975 blijkt echter dat het percentage leden in de leeftijdsklasse van 35 tot 49 jaar daalt. Hieruit leiden wij af dat een toenemende groep artsen ook op langere duur afziet van lidmaatschap.

Het is opmerkelijk dat de organisatiegraad vooral gedaald is onder die categorieën die naar verhouding het sterkst gegroeid zijn. Zo komen er steeds meer jonge artsen, vrouwelijke artsen en artsen in dienstverband waarbij vooral de categorie artsen in 'overige functies' een stijging te zien geeft. Door deze veranderingen kan een op zichzelf geringe daling van het lidmaatschapspercentage in bepaalde categorieën op den duur toch belangrijke gevolgen hebben voor de organisatiegraad als geheel.

Motieven voor lidmaatschap

De behoefte aan belangenbehartiging en de mate waarin in deze behoefte wordt voorzien, zijn de belangrijkste redenen voor al dan niet lidmaatschap. Daarnaast spelen echter ook andere motieven mee.

Positieve waardering van traditie en van collegialiteit bevordert lidmaatschap, evenals verwachtingen omtrent praktische voordelen en serviceverlening. In overeenstemming hiermee ziet men het gemis aan belangenbehartiging, het ontbreken van praktische voordelen en sociaal isolement als belangrijkste nadelen van niet-lidmaatschap.

Is belangenbehartiging een belangrijk motief voor toetreding, de wijze waarop de KNMG, c.q. de Maatschappelijke Verenigingen deze functie vervullen, is voor velen een reden tot uittreding danwel niet toetreding. De KNMG wordt verweten te eenzijdig de belangen van artsen in gevestigde posities te behartigen. De keerzijde hiervan is dat de belangen van artsen in (nog) niet gevestigde posities te weinig aandacht krijgen. Een hoog percentage niet-leden is deze mening toegedaan. Ook twijfels over het nut van de KNMG en daaraan gerelateerd de hoge kosten van lidmaatschap leiden tot uittreding of niet toetreding. Bezwaren van meer principiële aard tegen

het standskarakter van de KNMG en het functioneren in het algemeen komen, zij het in mindere mate, eveneens duidelijk naar voren

Deelname aan activiteiten binnen de KNMG

De meerderheid van de leden (62%) heeft de laatste twee jaar wel eens vergaderingen of bijeenkomsten van de KNMG en/of Maatschappelijke Vereniging(en) bezocht. De meesten van hen (54%) nemen deel aan activiteiten op plaatselijk niveau, een redelijke grote groep (34%) is zowel plaatselijk als landelijk actief.

Het wel of niet deelnemen aan activiteiten en bijeenkomsten van KNMG en/of Maatschappelijke verenigingen, blijkt verband te houden met het oordeel over de KNMG. Het beeld dat niet-actieve leden van de KNMG hebben is veel minder positief dan dat van actieve leden. Niet-actieve leden voelen zich doorgaans minder betrokken bij KNMG en Maatschappelijke Verenigingen, zijn vaker van mening dat het beleid van de KNMG niet aan hun verwachtingen voldoet en menen vaker dat de KNMG in de publiciteitsmedia naar voren komt als een organisatie die het eigen belang laat prevaleren boven het algemeen belang.

De structuur van de KNMG

Het organisatieprincipe van de KNMG, in het bijzonder de automatische koppeling van lidmaatschappen, staat ter discussie. Ongeveer de helft van alle artsen is het er niet mee eens dat de lidmaatschappen van de KNMG en de Maatschappelijke Verenigingen aan elkaar gekoppeld zijn. Leden en niet-leden verschillen sterk in hun mening hieromtrent. Terwijl tweederde van de KNMG-leden (65%) de koppeling goedkeurt, wijst bijna driekwart van de niet-leden (73%) de koppeling af. Voor een juiste interpretatie van deze cijfers wijzen wij erop dat het absolute aantal niet-leden aanzienlijk kleiner is dan het absolute aantal leden.

Onder de leden spreken vooral jongeren zich uit tegen de koppeling. Onder de niet-leden speelt leeftijd hierbij nauwelijks een rol. Onder linksgeoriënteerde artsen zijn veel meer tegenstanders van de automatische koppeling dan onder rechtsgeoriënteerde artsen. Verder blijken leden die in de organisatie actief zijn veel vaker in te stemmen met de koppeling dan niet-actieve leden.

Wanneer de automatische koppeling zou worden opgeheven, zegt slechts 11% van de artsen van geen enkele vereniging lid te zullen worden, 8% uitsluitend van de KNMG en 41% van een Maatschappelijke Vereniging; 40% zou van beide lid worden.

Een vergelijking van leden en niet-leden levert ook hier duidelijke verschilpunten op. De meerderheid van de leden (54%) zegt bij ontkoppeling van zowel de KNMG als van een Maatschappelijke Vereniging lid te worden. De meerderheid van de niet-leden (55%) zegt bij ontkoppeling uitsluitend lid te worden van een Maatschappelijke Vereniging. Ook een tamelijke grote groep leden (34%) zegt bij ontkoppeling uitsluitend te kiezen voor een lidmaatschap van een Maatschappelijke Vereniging.

Ongeveer 30% van de artsen vindt een verdere verzelfstandiging van de Maatschappelijke Verenigingen wenselijk, eenzelfde percentage vindt dit niet wenselijk, een tamelijke grote groep (35%) spreekt zich hierover niet uit. Ook deze standpunten houden verband met lidmaatschap. Terwijl 45% van de leden zich duidelijk uitspreken tegen een verdere verzelfstandiging, wordt deze mening slechts door 11% van de niet-leden gedeeld. 44% Van de niet-leden vindt een verdere verzelfstandiging juist wel wenselijk, evenals 26% van de leden.

In het onderzoek is nagegaan in welke mate men naast of in plaats van lidmaatschap van de KNMG kiest voor lidmaatschap van een medisch-wetenschappelijke vereniging.

KNMG-leden blijken vaker dan niet-leden ook lid te zijn van een wetenschappelijke vereniging. Tweederde van de specialisten en ruim de helft van de huisartsen en de geregistreerde sociaal-geneeskundigen zijn lid van zowel de KNMG als van een medisch-wetenschappelijke vereniging. Het verschijnsel dat men van geen van beide typen organisaties lid is, komt alleen in aanzienlijke mate voor onder assistenten in opleiding en onder artsen in 'overige medische functies' (ca 30%).

In tegenstelling tot wat nogal eens beweerd is, sluiten dus het lidmaatschap van de medisch-wetenschappelijke verenigingen en het lidmaatschap van de KNMG elkaar niet uit. Binnen alle gevestigde dan wel geregistreerde medische functies is de meerderheid van beide organisaties lid.

In het KNMG-onderzoek zijn de meningen van leden en niet-leden onderzocht over het beleid van de KNMG aan de hand van tien omschreven activiteiten. Aan hen is gevraagd hoe belangrijk deze activiteiten zijn in het huidige beleid, hoe belangrijk zij zouden moeten zijn en welke activiteiten prioriteit verdienen.

Over de vraag wat de KNMG zou behoren te doen blijken leden en niet-leden nauwelijks van mening te verschillen. Beide categorieën vinden voor het overgrote deel, gemiddeld 90%, dat meewerken aan structurerende maatregelen op het gebied van de gezondheidszorg, het bevorderen van werkgelegenheid onder jonge artsen en het ontwikkelen van criteria voor het toetsen van de kwaliteit van het medisch handelen zeer belangrijk behoren te zijn in het KNMG-beleid. Aandacht schenken aan nieuwe medisch-wetenschappelijke ontwikkelingen wordt als een minder belangrijke taak voor de KNMG gezien.

Over de vraag hoe belangrijk de opgesomde activiteiten zijn in het huidige beleid van de KNMG lopen de meningen van leden en niet-leden aanzienlijk uiteen. De grootste verschillen betreffen de volgende activiteiten. 76% Van de leden tegenover 46% van de niet-leden vindt dat meewerken aan structurerende maatregelen op het gebied van de gezondheidszorg in het huidige KNMG-beleid een belangrijke activiteit is. De belangenbehartiging van artsen in dienstverband wordt door 70% van de leden in het huidige beleid als een belangrijke activiteit beschouwd terwijl 50% van de niet-leden deze mening is toegedaan. Het bevorderen van werkgelegenheid onder jonge artsen is volgens 32% van de leden en 13% van de niet-leden momenteel een belangrijke KNMG-activiteit. Het onderhandelen over honoraria en tarieven wordt door niet-leden en leden het vaakst genoemd als activiteit die in het huidige beleid belangrijk is (86 resp. 84%).

Als de vragen naar wat de KNMG nu doet en wat de KNMG zou behoren te doen aan elkaar gerelateerd worden, dan blijkt dat meer dan 70% der KNMG-leden zeven van de tien opgesomde activiteiten in het huidige beleid belangrijk genoeg vinden. Activiteiten die volgens leden en niet-leden belangrijker zouden behoren te zijn, zijn het bevorderen van werkgelegenheid onder jonge artsen, het bemiddelen bij opleidingsplaatsen en het bevorderen van de kwaliteit van het medisch handelen.

Bij de niet-leden geldt slechts voor één van de tien activiteiten dat meer dan 70% van hen deze in het huidige beleid belangrijk genoeg vindt. Dit betreft het onderhandelen over honoraria en tarieven. Niet-leden vinden dat vooral de volgende activiteiten belangrijker zouden moeten zijn: het bevorderen van werkgelegenheid onder jonge artsen (84%), het bemiddelen bij opleidingsplaatsen (60%), structurerende maatregelen op het terrein van de gezondheidszorg (53%) en het bevorderen van de kwaliteit van het medisch handelen (52%).

Eveneens is onderzocht in welke mate artsen de standpunten van de KNMG onderschrijven over een aantal actuele onderwerpen. De meerderheid van de Nederlandse artsen kan zich vinden in de standpunten over euthanasie en het inzage-recht van patiënten. Over abortus provocatus neemt een grote groep artsen, leden en niet-leden, een permissiever standpunt in dan de KNMG. Een twistpunt blijkt het vestigingsbeleid te zijn; hierover lopen de meningen van leden en niet-leden sterk uiteen. Veel meer niet-leden dan leden vinden dat het vestigingsbeleid een taak voor de overheid is terwijl leden dit veelal een taak voor de beroepsgroep vinden.

Oriëntatie op beroep en samenleving

De politieke voorkeur van de leden gaat uit naar de VVD (42%), gevolgd door confessionele partijen (20%), D'66 (19%) en de linkse partijen (17%). Ook vele niet-leden geven de voorkeur aan de VVD (32%), echter een gelijk aantal aan de linkse partijen (32%), gevolgd door D'66 (21%) en de confessionele partijen (12%). De resterende 2% leden en 3% niet-leden zeggen geen voorkeur te hebben voor een bepaalde politieke partij. Zowel leden als niet-leden blijken zich behoudend op te stellen ten aanzien van veranderingen in de maatschappij en in de gezondheidszorg. Bij leden is dit echter in sterkere mate het geval dan bij niet-leden.

De opvattingen over het medisch beroep zijn gepeild aan de hand van een karakteristiek van de 'klassieke arts'. Belangrijke kenmerken van dit klassieke beroepsbeeld zijn: toewijding en permanente beschikbaarheid, een sterk gevoel van collegialiteit en het voorstaan van autonomie tegenover controle van buitenaf.

Artsen blijken zeer uiteenlopende meningen te hebben over het belang van deze kenmerken in de huidige medische beroepsuitoefening, afhankelijk van leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging, lidmaatschap van de KNMG en politieke voorkeur. Artsen die het klassiek beroepsbeeld onderschrijven, behoren vaker tot de oudere leeftijdsklasse, zijn vaker van het mannelijk geslacht, vrijgevestigd werkzaam, huisarts of specialist, lid van de KNMG en hebben een voorkeur voor rechtse politieke partijen, artsen die het klassiek beroepsbeeld niet onderschrijven zijn bijgevolg vaker jong, van het vrouwelijk geslacht, in dienstverband werkzaam, geen huisarts of specialist, geen lid van de KNMG en zij hebben vaker een voorkeur voor linkse politieke partijen. Opmerkelijk is nog dat huisartsen in dienstverband en specialisten in dienstverband een minder klassiek beroepsbeeld hebben dan huisartsen en specialisten die vrijgevestigd werkzaam zijn. De sterkste differentiatie in beroepsbeeld treedt op naar politieke voorkeur. Artsen die een voorkeur hebben voor de VVD, hebben het meest klassieke beroepsbeeld, gevolgd door artsen met een voorkeur voor de confessionele partijen, terwijl zij die kiezen voor de PvdA en de kleine linkse partijen, neigen naar een niet-klassiek beroepsbeeld.

Verklaring van lidmaatschap

Ten aanzien van de verklaring van het KNMG-lidmaatschap kan het voorafgaande als volgt worden samengevat:

- * De behoefte aan collectieve en individuele belangenbehartiging en het gevoel dat de belangen ook daadwerkelijk behartigd worden zijn de sterkste stimulans voor lidmaatschap. Omgekeerd zijn de behoefte aan belangenbehartiging en het gevoel dat de belangen niet of onvoldoende behartigd worden de belangrijkste redenen voor niet-lidmaatschap.
- * Het zich kunnen vinden in de waarden, de normen en activiteiten die binnen de KNMG centraal staan, kan lidmaatschap bevorderen maar zal slechts voor een kleine minderheid op zichzelf voldoende reden zijn om lid te worden. Omgekeerd is het zich niet kunnen vinden in de waarden, de normen en de activiteiten van de KNMG een demotiverende factor maar zal slechts voor een kleine minderheid op zichzelf voldoende reden zijn om van lidmaatschap af te zien.
- * Gevoelens van sociale verbondenheid ofwel, vanuit een negatieve motivatie, de angst voor sociaal isolement zullen vooral onder artsen in vrijgevestigde beroepen lidmaatschap bevorderen.

Conclusies

De KNMG omvat 67% van alle in Nederland werkzame artsen jonger dan 65 jaar. Hiermee heeft ze, in vergelijking met andere organisaties met een vrijwillig lidmaatschap, een hoge organisatiegraad. Deze hoge organisatiegraad komt doordat nagenoeg alle vrijgevestigde artsen maar toch ook nog steeds de helft van alle artsen in dienstverband lid zijn van de KNMG. De langzame daling van de organisatiegraad is geheel toe te schrijven aan deze laatste categorie, de artsen in dienstverband. Vooral sociaal-geneeskundigen en artsen in 'overige medische functies', beide groeiende categorieën, voelen zich minder aangetrokken tot de KNMG. Het ontbreken van een door hen als bevredigend ervaren belangenbehartiging lijkt hierbij van grote betekenis. In het algemeen bestaat de indruk dat de KNMG vooral de belangen van (vrij) gevestigde artsen behartigt ten nadele van artsen in nog niet gevestigde posities. Artsen die lid zijn van de KNMG zijn gemiddeld ouder en hebben doorgaans meer behoudende standpunten over beroep, beroepsuitoefening en samenleving dan niet-leden. Mannen zijn onder hen oververtegenwoordigd. Kennelijk vinden deze artsen meer aansluiting bij waarden en normen die binnen de KNMG de boventoon voeren dan jongere artsen en artsen met progressieve denkbeelden.

De KNMG mag een organisatie voor alle artsen genoemd worden in zoverre dat alle categorieën artsen en de verschillende maatschappelijke stromingen die binnen de artsenpopulatie voorkomen, zijn terug te vinden in het ledenbestand van de KNMG. (Vrij)gevestigde artsen, ouderen, mannen en artsen met meer behoudende denkbeelden zijn echter naar verhouding in veel groteren getale vertegenwoordigd binnen de KNMG dan dienstverbanders, jongeren, vrouwen en artsen in betrekkelijk marginale arbeidsposities. Het zijn juist deze laatste categorieën die in de toekomst in omvang zullen toenemen.

Door veranderingen in de samenstelling van de artsenpopulatie neemt de heterogeniteit in structureel en cultureel opzicht toe. Hierdoor zal identificatie van individuele artsen met de totale artsenpopulatie minder snel optreden dan met afzonderlijke groepen, namelijk die waartoe men op grond van rechtspositie, functie of waardenoriëntatie behoort. De KNMG heeft hierdoor te maken met verschillende, soms ook tegengestelde belangen en visies.

De verwachting is dat de veranderingen in de samenstelling van de artsenpopulatie zich in de toekomst zullen doorzetten. Deze voltrekken zich deels buiten de directe invloedssfeer van de KNMG. Hierdoor krijgt de KNMG te maken met het toenemen van categorieën artsen die tot op heden minder lid zijn dan andere categorieën. Met deze ontwikkelingen zal de KNMG in haar beleid terdege rekening moeten houden.

Wil de KNMG de organisatie voor alle artsen zijn en blijven dan zal zij, c.q. de Maatschappelijke Verenigingen meer aandacht dienen te schenken aan de belangen van deze categorieën artsen. Bij gelijkblijvende structuur en beleid is de verwachting reëel dat de organisatiegraad zal blijven dalen.

Enkele suggesties bij het rapport 'Artsen over beroep en organisatie' Een bijdrage aan de beleidsvorming

1 Gezien de veranderende samenstelling van de Nederlandse artsenpopulatie naar beroepspositie is het zinvol dat de KNMG zich duidelijker presenteert naar en meer aandacht schenkt aan enkele categorieën artsen die numeriek gezien steeds belangrijker (zullen) worden en die ondervertegenwoordigd zijn onder de leden. Het gaat hier met name om artsen in dienstverband en artsen in (nog) niet gevestigde posities (o.a. assistenten in opleiding, vele artsen in 'overige functies'). Vrouwelijke artsen behoren naar verhouding vaker tot deze categorieën. Vooral gerichte belangenbehartiging, praktische voordelen en dienstverlening verdienen aandacht als mogelijkheden om lidmaatschap van genoemde categorieën te bevorderen.

2 De artsenpopulatie is heterogeen samengesteld naar waardenoriëntatie. Niet alle stromingen zijn even sterk vertegenwoordigd binnen de KNMG. Zo blijken artsen met minder behoudende, minder klassieke opvattingen over beroep en samenleving ondervertegenwoordigd te zijn onder de leden. Indien de KNMG ernaar streeft een zo groot mogelijk deel van de artsen te vertegenwoordigen, dient zij in haar beleid deze heterogeniteit in aanmerking te nemen.

In dit verband verdient het tevens aanbeveling in officiële en openbare functies op plaatselijk en landelijk niveau bewust ruimte te geven aan de verschillende maatschappelijke stromingen die binnen de totale artsenpopulatie voorkomen.

3 Om de bindingskracht van de KNMG te vergroten, lijkt het zinvol, vanuit plaatselijke afdelingen, hechtere sociale netwerken te bevorderen tussen artsen onderling. Een mogelijkheid hiertoe is het organiseren van plaatselijke activiteiten die ook in het belang van de niet-leden zijn. Directe en persoonlijke contacten in het kader van de KNMG kunnen een sociale en psychologische aanmoediging zijn tot formele en ook daadwerkelijke betrokkenheid.

4 Actief lidmaatschap blijkt veelal gepaard te gaan met een positieve houding ten aanzien van de KNMG. Van actieve leden mag een uitstraling verwacht worden naar niet-actieve leden en ook naar niet-leden. Vanuit deze overwegingen is het van belang de kring actieve leden uit te breiden. Een aangrijpingspunt is de bereidheid van vele leden een functie te vervullen binnen de KNMG. Van deze bereidheid dient de KNMG zoveel mogelijk gebruik te maken, bijvoorbeeld door artsen te betrekken bij de beleidsadvisering en -voorbereiding in regionaal verband ingevolge de Wet Voorzieningen Gezondheidszorg.

5 Speciale aandachtspunten voor beleid zijn de contributieregelingen en het koppelingsvraagstuk. Wat betreft het eerste punt, de KNMG zou er in haar presentatie rekening mee kunnen houden dat vele artsen, leden en niet-leden, de contributie erg hoog vinden. Wat betreft het tweede punt getuigen vele artsen van de opvatting die door de voorzitter van de LHV is verwoord in Medisch Contact (nr 18,18 maart 1983), dat de KNMG antwoord dient te geven op de vraag 'in hoeverre voldoet de huidige verenigingsstructuur nog, dan wel welke veranderingen moeten worden aangebracht'.

6 Het lidmaatschap van medisch-wetenschappelijke verenigingen is in veel mindere mate dan wel wordt verondersteld competitief ten opzichte van het KNMG-lidmaatschap. De KNMG zou

zich af kunnen vragen in hoeverre in samenspraak met de medisch-wetenschappelijke verenigingen nagestreefd kan worden dat artsen beide lidmaatschappen als complementair beschouwen.

7 De KNMG zal volgens leden en niet-leden in haar beleid en vooral ook in de verantwoording van haar beleid naar buiten toe meer nadruk dienen te leggen op de volgende activiteiten:

- a bevorderen van meer werkgelegenheid ten behoeve van jonge artsen
 - b bemiddelen bij opleidingsplaatsen
 - c het ontwikkelen van criteria voor het toetsen van medische kennis en de kwaliteit van het medisch handelen van individuele beroepsbeoefenaren.
- Volgens niet-leden behoort tot deze activiteiten ook:
- d structurende maatregelen op het gebied van de gezondheidszorg.

8 Tot slot, gezien de onduidelijkheid bij vele artsen over wat de KNMG, resp. de Maatschappelijke Verenigingen doen is meer publiciteit zinvol. Media met een ruim bereik zoals kranten, radio, t.v. en tijdschriften zijn waarschijnlijk minstens zo geschikt voor dit doel als Medisch Contact.

4.6 OPERATIONALISATIE

In deze paragraaf gaan wij in op de operationalisatie van de begrippen die in ons conceptueel model in hoofdstuk 3 zijn opgenomen. Eerst geven wij aan hoe wij het begrip bruikbaarheid hebben geoperationaliseerd. Vervolgens beschrijven wij de indicatoren die wij gekozen hebben om de kenmerken van onderzoek te meten. Wij besluiten het hoofdstuk met de operationalisatie van de kenmerken van de bestuurders.

4.6.1 *Bruikbaarheid*

In aansluiting bij de twee dimensies die aan het begrip bruikbaarheid onderscheiden zijn in hoofdstuk 3, is in de enquête gevraagd naar de bruikbaarheid van de resultaten, in de betekenis van de geschiktheid tot gebruik, en naar de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Vanuit de aanname dat de bruikbaarheid van het onderzoek kan verschillen per organisatie-niveau, hebben wij afzonderlijk gevraagd naar de bruikbaarheid voor de KNMG als koepelorganisatie, voor de plaatselijke afdelingen, voor elk van de vier Maatschappelijke Verenigingen en voor de respondent zelf. Wij geven nu de letterlijke formulering van de vragen. De nummers verwijzen naar de nummers in de vragenlijst (bijlage 4).

Geschiktheid tot gebruik

- 5a Uitgaande van de samenvatting, in welke mate bevat het onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de KNMG?
- 6a In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de plaatselijke afdelingen van de KNMG?
- 7a In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de verschillende Maatschappelijke Verenigingen (resp. LSV, LHV, LAD, LVSG) ?

8a In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die bruikbaar zijn voor uzelf?

Per organisatieniveau konden zij scoren op een vijfpuntsschaal met als extreme waarden 'goed bruikbaar' enerzijds en 'helemaal niet bruikbaar' anderzijds. In totaal derhalve zeven vragen over de geschiktheid tot gebruik.

Verwachting feitelijk gebruik

5b Denkt u dat de KNMG de resultaten ook daadwerkelijk bij haar beleidsbepaling zal betrekken?

6b Denkt u dat de plaatselijke afdelingen van de KNMG de resultaten ook daadwerkelijk zullen gebruiken?

7b Denkt u dat de verschillende Maatschappelijke Verenigingen de resultaten ook daadwerkelijk zullen gebruiken (resp. LSV, LHV, LAD, LVSG)?

Dichotome variabele, antwoordcategorieën: 'ja' en 'nee'. In totaal zes vragen over de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

4.6.2 Kenmerken van onderzoek

In hoofdstuk 3 zijn inzake een onderzoek zes dimensies onderscheiden die relevant geacht worden voor de bruikbaarheid van onderzoek: de beleidsprioriteit van het onderzochte vraagstuk, de relevantie van het onderzochte vraagstuk, de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, de gerichtheid op praktische toepassing, de overeenstemming van de resultaten met bestaande inzichten en tot slot de mate waarin de status quo ter discussie wordt gesteld.

1 Beleidsprioriteit van het onderzochte vraagstuk

Deze dimensie is door de volgende vragen gemeten:

3 Het onderzoek heeft betrekking op de afnemende organisatiegraad van de KNMG.

3a In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u prioriteit in het beleid van de KNMG?

3b In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u prioriteit in het beleid van de plaatselijke afdelingen van de KNMG?

3c In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u prioriteit in het beleid van de verschillende Maatschappelijke Verenigingen, de LSV, de LHV, de LAD en de LVSG?

Antwoordcategorieën: geen prioriteit (code 1), lage prioriteit (code 2), enige prioriteit (code 3), hoge prioriteit (code 4).

2 Relevantie van het onderzochte vraagstuk

Deze dimensie is gemeten door bestuurders hun mening te laten geven over de volgende drie uitspraken:

401 Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de plaatselijke afdelingen van de KNMG te maken hebben.

402 Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de KNMG als geheel te maken heeft.

403 De onderzoeksresultaten komen op een tijdstip dat deze problematiek niet aan de orde is binnen de KNMG.

Antwoordcategorieën: geheel oneens (code 1), grotendeels oneens (code 2), moeilijk te zeggen (code 3), grotendeels mee eens (code 4), geheel mee eens (code 5).

Vier van de zeven dimensies zijn direct ontleend aan het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980). Voor operationalisatie van deze dimensies is uitgegaan van hun meetinstrument. Afgezien van de praktische voordelen die hieraan verbonden zijn, biedt dit tevens de mogelijkheid tot vergelijking van de analyseresultaten. Het oorspronkelijke meetinstrument bestond uit 29 items; vier items voldeden niet. De vier dimensies die factoranalyse heeft opgeleverd, zijn de volgende:

- de dimensie 'research quality' met tien items
- de dimensie 'action orientation' met zes items
- de dimensie 'conformity with users expectations' met vijf items
- de dimensie 'challenge to the status quo' met vier items.

Niet alle items van Weiss en Bucuvalas leenden zich zonder meer voor overname in ons onderzoek:

- enkele items, vier in totaal, zijn weggelaten omdat zij niet redelijkerwijs te beoordelen zijn op grond van de samenvatting van een onderzoek, bijv. het item 'statistically sophisticated', of omdat zij geen betekenis hebben wanneer het slechts de beoordeling van één onderzoek betreft, bijv. het item 'provides quantitative data'
- enkele items zijn erg abstract gesteld, deze zijn geconcretiseerd
- enkele items impliceren verschillende vragen in één, bijv. 'implies the need for a major change in philosophy, organization or services'. Dit item is vertaald in drie afzonderlijke uitspraken
- tot slot, alle items in de lijst van Weiss en Bucuvalas zijn positief geformuleerd. Om antwoordtendenties te voorkomen zijn de uitspraken in onze vragenlijst wisselend positief en negatief geformuleerd.

Hieronder wordt het resultaat van vrije vertaling en aanpassing van de items van Weiss en Bucuvalas ten behoeve van ons onderzoek weergegeven. De uitspraken zijn gegroepeerd naar dimensie. De nummers voor de items verwijzen weer naar de nummers in de vragenlijst.

3 Wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek

404 Het onderzoek geeft voldoende inzicht in de factoren die de afnemende organisatiegraad van de KNMG veroorzaken.

405 Het onderzoek draagt niet bij aan de kennis over beleid en functioneren van de KNMG.

417 De resultaten beantwoorden niet aan het doel van het onderzoek.

- 1001 Het onderzoek lijkt op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd.
- 1002 De gepresenteerde resultaten zijn niet consistent.
- 1004 De aanbevelingen sluiten niet aan bij de gegevens.
- 1005 De onderzoeksresultaten zijn objectief en onbevooroordeeld gepresenteerd.
- 1008 De onderzoeksresultaten zijn representatief voor de artsenpopulatie in Nederland.

4 Gerichtheid op praktische toepassing

- 407 Het onderzoek heeft geen directe implicaties voor het te voeren KNMG-beleid.
- 408 De onderzoeksresultaten kunnen niet gebruikt worden binnen bestaande kaders en programma's van de KNMG.
- 416 Het onderzoek bevat duidelijke aanwijzingen voor beleid.
- 1011 Het onderzoek analyseert factoren waarop beleidsmakers invloed kunnen uitoefenen.

5 Verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten

- 406 Het onderzoek levert onverwachte of nieuwe gezichtspunten op.
- 415 De onderzoeksresultaten hebben mijn opvattingen over de achtergronden van het onderzochte vraagstuk niet veranderd.
- 1001 De gegevens komen overeen met de bestaande kennis binnen de KNMG.
- 1009 De gegevens komen niet overeen met mijn eigen visie op de situatie.
- 1013 De onderzoeksresultaten zijn verenigbaar met de ideeën en waarden van de KNMG.
- 1015 De onderzoeksresultaten ondersteunen mijn eigen benadering van het probleem.

6 De mate waarin de bestaande situatie ter discussie staat

- 409 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen.
- 410 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de doelstellingen van de KNMG of de prioriteiten van doelstellingen te wijzigen.
- 411 De aanbevelingen bij de resultaten zijn niet haalbaar.
- 412 De onderzoeksresultaten vestigen de aandacht op nieuwe vraagstukken of bieden nieuwe perspectieven.
- 413 De onderzoeksresultaten staan haaks op de heersende opvattingen binnen de KNMG.
- 414 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om verbetering aan te brengen in de voorlichting en de communicatie naar de potentiële leden toe.
- 1006 De onderzoeksresultaten zullen niet voor alle groeperingen binnen de KNMG aanvaardbaar zijn.

In totaal 25 uitspraken moeten de vier dimensies van Weiss en Bucuvalas vertegenwoordigen. De respondenten zijn gevraagd bij iedere uitspraak op een vijfpuntsschaal aan te geven in welke mate zij het er al dan niet mee eens zijn.

Antwoordcategorieën: geheel oneens (code 1), grotendeels oneens (code 2), moeilijk te zeggen (code 3), grotendeels mee eens (code 4), geheel mee eens (code 5).

Tot slot hebben wij nog twee extra uitspraken opgenomen over resp. de leesbaarheid en de informatiewaarde van de resultaten:

1003 De onderzoekersresultaten zijn in begrijpelijke taal geschreven.

1014 De informatiewaarde van het onderzoek is gering.

De antwoordcategorieën zijn dezelfde als die op de andere uitspraken met betrekking tot de onderzoeksdimensies.

4.6.3 Kenmerken van bestuurders

In hoofdstuk 3 zijn drie houdingskenmerken vermeld die met verschillen in beoordeling van onderzoek verband kunnen hebben: de houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, betrokkenheid bij de KNMG en veranderingsgezindheid.

I Houdingskenmerken

a Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek

Dit concept is geoperationaliseerd door:

- een schaal te construeren bestaande uit zeven waarderende uitspraken over de beleidsrelevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen; beantwoording op een vijfpuntsschaal met als extreme waarden 'geheel oneens', resp. 'geheel mee eens'.
- 141 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft in het algemeen een positief effect op beleidsvorming.
- 142 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt ter rechtvaardiging van beleidsbeslissingen.
- 143 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek bevordert in het algemeen de rationaliteit van beleid.
- 144 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft een geringe functie bij het oplossen van beleidsproblemen.
- 145 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft geen functie voor beleid.
- 146 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt als het reeds ingenomen standpunten bevestigt.
- 147 Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft nauwelijks invloed op het denken over bepaalde vraagstukken.

- twee algemene vragen over de relevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor het beleid van de KNMG:
 - 13a Vindt u dat de KNMG vaker onderzoek zou moeten laten doen ter ondersteuning van beleid? (dichotome variabele).
 - 13b In welke mate denkt u dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek hierbij behulpzaam kan zijn (ordinale variabele).
- drie uitspraken, min of meer toegespitst op het KNMG-onderzoek uit 1983; beantwoording op een vijfspuntsschaal met als extreme waarden 'geheel oneens' en 'geheel mee eens':
 - 418 Om het beleid ten aanzien van een vraagstuk vast te stellen is het nodig via onderzoek inzicht te krijgen in de achtergronden ervan.
 - 1010 Een dergelijk onderzoek is niet geschikt om antwoord te krijgen op de gestelde vraag.
 - 1012 Het kost mij moeite een dergelijk onderzoeksverslag te lezen.

b Betrokkenheid bij de KNMG

Bij operationalisatie van dit concept is onderscheid gemaakt tussen de formele betrokkenheid van bestuurders enerzijds en hun persoonlijke verbondenheid anderzijds.

Als indicatoren voor formele betrokkenheid gelden:

NVAR3 Bestuursniveau: Hoofdbestuurslid dan wel Afdelingsbestuurslid.

15 Lidmaatschapsduur van de KNMG (jaartal)

16 Lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen (nominale variabele)

18a,b,c (voormalige) functies in besturen van de KNMG (resp. ordinale, dichotome en nominale variabele)

18d Aspiraties bestuursfuncties in de toekomst (dichotome variabele)

Als indicatoren voor persoonlijke verbondenheid gelden de volgende drie vragen:

19a Hoe beoordeelt u de inbreng van de plaatselijke afdelingen bij het bepalen van het beleid van de KNMG? (ordinale variabele)

19b Wat vindt u van de mate waarin de plaatselijke afdelingen inbreng hebben bij het bepalen van het beleid van de KNMG? (ordinale variabele)

17 Voelt u zich in het algemeen betrokken bij het beleid van de KNMG? (antwoordcategorieën: ja, enigszins, nee)

2a1 Bekendheid met resultaten voorafgaande aan bruikbaarheidsonderzoek (ordinale variabele)

c Veranderingsgezindheid

Dit concept is gemeten door middel van acht uitspraken, ontleend aan Felling e.a. (1979); beantwoording op een vijfspuntsschaal met extreme waarden 'geheel oneens' en 'geheel mee eens':

291 Er hebben in ons land de laatste jaren veel te veel veranderingen plaatsgevonden.

- 292 De meeste veranderingen blijken achteraf geen verbeteringen te zijn.
- 293 Men moet het leven aanvaarden zoals het komt.
- 294 Er moet in Nederland veel meer ruimte gegeven worden aan mensen en groepen mensen die iets willen veranderen.
- 295 Een evenwichtig bestuur is voor maatschappelijke organisaties zoals de KNMG van groter belang dan het invoeren van allerlei veranderingen en vernieuwingen.
- 296 In de samenleving is op het ogenblik behoefte aan rust en stabiliteit.
- 297 Veel meer mensen en groepen mensen dan nu het geval is moeten invloed kunnen uitoefenen op de dagelijkse gang van zaken in de gezondheidszorg.
- 298 Mensen moeten leren leven met de wereld zoals die is.

Bovendien is gevraagd naar de partijpolitieke voorkeur.

28 Partijpolitieke voorkeur (nominale variabele)

II Sociaal-structurele gegevens

Als relevante sociaal-structurele kenmerken zijn opgenomen de variabelen leeftijd (20) en geslacht (21). Om inzicht te krijgen in de beroepspositie van de respondenten is bovendien nog gevraagd naar het jaar waarin zij artsexamen hebben gedaan (22), de omvang van de huidige werkzaamheden (23), hun medische functie (24, 25), de aard van vestiging (vrijgevestigd dan wel in dienstverband) (26) en tot slot, naar de mate van samenwerking met collegae en andere disciplines (27).

NOTEN

1. In welke mate zij van hun bevoegdheden in de praktijk daadwerkelijk gebruik maken, laten wij hier buiten beschouwing. De macht van bepaalde organen en sectoren binnen een organisatie hoeft in de praktijk van het beleidsproces niet overeen te komen met de in de organisatie hiërarchie vastgelegde autoriteitsmacht (Van der Krogt, 1984). Wij achten het in dit kader niet geïndiceerd potentiële gebruikers van het onderzoek buiten de formele beleidsorganen te zoeken.
2. Zie voor een meer uitvoerige beschrijving van de organisatie structuur van de KNMG bijlage 5.
3. In totaal veertien aselect getrokken personen zijn telefonisch benaderd. Acht van hen gaven te kennen van plan of alsnog bereid te zijn aan het onderzoek mee te werken. Drie van de acht personen hebben de vragenlijst ook daadwerkelijk ingevuld en teruggestuurd. Vijf personen waren om uiteenlopende redenen, die niet specifiek met het onderzoek te maken hebben, niet bereid mee te werken. Aan hen zijn enkele vragen gesteld vooruitlopend op een nog te houden non-respons onderzoek.

Resultaten met betrekking tot bestuurders-kenmerken, onderzoekskenmerken en het oordeel over bruikbaarheid en over feitelijk gebruik

In dit hoofdstuk geven wij een eerste beschrijving van de resultaten en laten wij zien welke datareductie heeft plaatsgehad. Achtereenvolgens komen aan de orde de kenmerken van de bestuurders van de KNMG (5.1), de kenmerken van het onderzoek (5.2) en het oordeel over de bruikbaarheid en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (5.3).

5.1 BESTUURDERS VAN DE KNMG

Wij gaan in op de samenstelling van de besturen van de KNMG naar leeftijd, geslacht, medische functie en enige andere sociaal-structurele kenmerken. Om een indruk te geven van de mate waarin de bestuurders van de KNMG een afspiegeling zijn van de leden van de KNMG en van de niet-leden, bespreken wij vergelijkende cijfers van de KNMG-leden en van de totale artsenpopulatie in Nederland.¹

Vervolgens besteden wij aandacht aan drie houdingskenmerken van bestuurders die in het licht van dit onderzoek bijzonder relevant geacht worden, namelijk de betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG, hun houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek en hun houding ten aanzien van veranderingen.

Wij besluiten deze paragraaf met een overzicht van de verbanden tussen de sociaal-structurele kenmerken enerzijds en de houdingskenmerken anderzijds.

5.1.1 Sociaal-structurele kenmerken

Uit tabel 5.1 blijkt dat ruim de helft van de bestuurders van de KNMG afkomstig is uit de leeftijdscategorie van 36 tot 45 jaar (51%). Een vergelijking met de leeftijdsopbouw van het ledenbestand van de KNMG en van de totale artsenpopulatie in Nederland laat zien dat deze leeftijdscategorie in de besturen sterk oververtegenwoordigd is. Artsen van 35 jaar en jonger en van 45 jaar en ouder zijn naar verhouding sterk ondervertegenwoordigd.

Tabel 5.1 Sociaal-structurele kenmerken van bestuurders binnen de KNMG (Hoofdbestuur en afdelingen), leden van de KNMG, artsen in Nederland; percentages*

	Bestuurders ¹ %	Leden KNMG ¹ %	Artsen in Nederland ² %
<i>Leeftijd</i>			
< 35 jaar	11	26	30
36 - 45 jaar	51	29	29
46 - 55 jaar	23	16	14
56 - 65 jaar	14	17	15
> 65 jaar	1	12	12
<i>Geslacht</i>			
Man	84	83	78
Vrouw	16	17	22
<i>Werkzaam als arts³</i>			
Fulltime	87	-	-
Parttime	10	-	-
Nee	3	-	-
<i>Medische functie</i>			
Huisarts	40	25	18
Specialist	34	29	32
Sociaal-geneeskundige	14	7	5
Overige functies	10	20	38
Rustend	2	18	7
<i>Aard van vestiging</i>			
Vrijgevestigd	67	56	39
Dienstverband	33	44	61
<i>Werk situatie³</i>			
Solist	29	-	-
Samenwerkingsverband met collegae	34	-	-
Samenwerkingsverband met collegae en andere disciplines	33	-	-
Samenwerkingsverband met andere disciplines	4	-	-
<i>Politieke voorkeur³</i>			
VVD	53	42	38
CDA + kleine christelijke partijen	22	20	17
D'66	10	19	20
PvdA + klein links	10	17	22
Geen voorkeur	6	2	2
Totaal	100	100	100

* NV20, V21, V23, V24, NV26, V27, NV28.

Om de vergelijking tussen bestuurders, leden van de KNMG en artsen in Nederland zo exact mogelijk te doen zijn, wordt bij de gegevens over medische functie, leeftijd, geslacht en aard van vestiging niet uitgegaan van de responsgroep maar van de onderzoeksgroep; we weten uit de controle op representativiteit (hoofdstuk 4) dat deze in geen enkel opzicht afwijkt van de responsgroep.

1 Bron: Ledenstatistiek KNMG per 25-4-1985.

2 Bron: Statistiek geneeskundigen per 31-12-1984.

3 De gegevens over de bestuurders zijn ontleend aan dit onderzoek; de gegevens over de leden van de KNMG en over artsen in Nederland zijn ontleend aan het onderzoek 'Artsen over beroep en organisatie' (Boerma en Tijssen, 1983).

Een grote meerderheid van de bestuursleden is van het mannelijke geslacht (80%). De percentages vrouwelijke en mannelijke bestuurders komen overeen met de percentages vrouwelijke en mannelijke leden van de KNMG. Ten opzichte van de Nederlandse artsenpopulatie is er een lichte ondervertegenwoordiging van vrouwelijke artsen bij leden en bij bestuurders van de KNMG. De meeste bestuurders (87%) werken full-time. Over de mate waarin dit ook geldt voor leden van de KNMG en voor alle artsen in Nederland zijn geen recent verzamelde gegevens bekend. Uit het KNMG-onderzoek 1983 (Boerma en Tijssen, 1983) weten we dat toen eveneens ruim 80% van alle artsen, maar slechts 43% van de vrouwelijke artsen, voor de volle tijd werkzaam waren. Het is aannemelijk dat het aantal in deeltijd werkzame artsen de laatste jaren gestegen zal zijn.

Zeven van de tien bestuursleden zijn huisarts of specialist. Vergeleken met de leden van de KNMG en met de totale artsenpopulatie in Nederland zijn vooral de huisartsen in sterke mate oververtegenwoordigd; van alle artsen in Nederland is 18% huisarts, van alle leden 25%, van de bestuurders 40%. Vergeleken met de leden van de KNMG zijn ook sociaal-geneeskundigen goed vertegenwoordigd in de besturen, artsen in 'overige functies' en rustende artsen zijn sterk ondervertegenwoordigd. Vergelijking met de totale artsenpopulatie is alleen voor huisartsen en specialisten mogelijk; de Geneeskundige Hoofdingspectie hanteert bij de indeling van de overige categorieën andere criteria.

67% Van de bestuurders is als vrijgevestigd arts werkzaam tegen 56% van de leden en nog geen 40% van alle artsen in Nederland. De meeste bestuurders kenschetsen hun werksituatie als een samenwerkingsverband met collega's en/of andere disciplines. Hoewel er geen cijfers beschikbaar zijn over de leden van de KNMG en de totale artsenpopulatie is het aannemelijk dat voor deze twee populaties hetzelfde geldt.

Wat de politieke voorkeur betreft is de VVD bij de bestuurders sterk favoriet. Meer dan de helft van de bestuurders spreekt een voorkeur uit voor de VVD, ruim een vijfde voor het CDA, 10% voor D'66 en eveneens 10% voor PvdA of klein links. Vergelijking met de leden van de KNMG en met alle artsen in Nederland leert dat artsen met een voorkeur voor VVD en CDA oververtegenwoordigd zijn in de besturen van de KNMG; artsen met een voorkeur voor PvdA en D'66 zijn ondervertegenwoordigd. De over- en ondervertegenwoordiging is het grootst ten opzichte van de totale artsenpopulatie.

Tabel 5.2 (bijlage 1)* geeft de onderlinge relaties tussen de sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders van de KNMG.

* Terwille van de leesbaarheid zijn in dit hoofdstuk alleen de beschrijvende tabellen in de tekst opgenomen. De overige tabellen bij hoofdstuk 5 staan in bijlage 1.

Geheel volgens verwachting zijn er sterke verbanden tussen de medische functie die bestuurders vervullen, hun aard van vestiging en hun werksituatie. De meeste huisartsen zijn als vrijgevestigd arts werkzaam en beschouwen zich zelf vaker als solisten dan de overige categorieën. De meerderheid van de specialisten is eveneens als vrijgevestigd arts werkzaam maar werkt doorgaans samen met collegae. Sociaal-geneeskundigen en artsen in 'overige functies' zijn op één na allen in dienstverband en werken doorgaans samen met collegae en andere disciplines.

Bestuurders met een voorkeur voor PvdA en D'66 zijn vaker van het vrouwelijk geslacht dan bestuurders met een voorkeur voor VVD of CDA.

Medische functie, aard van vestiging, en werksituatie blijken niet onafhankelijk te zijn van sexe. De meeste vrouwelijke bestuurders zijn werkzaam als sociaal-geneeskundige of in een functie zonder registratie in dienstverband (71%); de meeste mannelijke bestuurders zijn huisarts of specialist (79%).

Mannelijke bestuurders zijn meestal als vrijgevestigd arts werkzaam (72%); vrouwelijke bestuurders meestal in dienstverband (83%). Op grond van hun functie werken vrouwelijke artsen, meer dan mannelijke artsen samen met andere disciplines.

Huisartsen en specialisten geven naar verhouding vaker blijk van een voorkeur voor CDA en VVD dan sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband. In dezelfde lijn ligt het verband tussen aard van vestiging en politieke voorkeur: bestuurders die als vrijgevestigd arts werkzaam zijn, spreken vaker een voorkeur uit voor VVD en CDA; hun collegae in dienstverband vaker voor PvdA en D'66.

5.1.2 Betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG

Vanuit de veronderstelling dat niet alle bestuurders dezelfde betrokkenheid zullen hebben bij de KNMG, is gevraagd naar enerzijds de mate waarin zij formeel lid (wensen te) zijn van besturen, commissies en verenigingen en anderzijds naar de mate waarin zij zich persoonlijk verbonden voelen met de KNMG. In hoofdstuk 4 is exact aangegeven hoe de betrokkenheid van de bestuurders is vastgesteld. Wij volstaan hier met een globale bespreking van de resultaten (tabel 5.3).

Zoals inmiddels bekend zal zijn, vertegenwoordigt de onderzoeksgroep twee bestuursniveau's: van de 235 respondenten maken 32 personen deel uit van het Hoofdbestuur, enkelen van hen zijn daarnaast ook lid van een Afdelingsbestuur. De overige 203 bestuurders zijn leden van Afdelingsbesturen.

Ruim 60% van de bestuursleden vervult de huidige functie korter dan vier jaar, de overigen zijn al langer in deze functie, 7% zelfs tien jaar of langer. Voor tweederde van de bestuursleden is het hun eerste bestuursfunctie binnen de KNMG, zij het vaak niet de enige: de helft van de bestuursleden verricht nog één of meer andere functies binnen de KNMG.

Tabel 5 3
Betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG*

	abs	%
<i>Bestuursniveau (N=235)</i>		
Hoofdbestuurder (incl adviseurs)	32	14
Afdelingsbestuurder	203	86
<i>Duur huidige bestuursfunctie (N=225)</i>		
< 2 jaar	68	30
2 t/m 4 jaar	70	31
4 t/m 10 jaar	72	32
> 10 jaar	15	7
<i>Voormalige bestuursfunctie(s) (N=228)</i>		
Ja	73	32
Nee	155	68
<i>Bereidheid toekomstige functies (N=214)</i>		
Ja	159	74
Nee	55	26
<i>Lidmaatschapsduur KNMG (N=228)</i>		
≤ 5 jaar	7	3
6 t/m 10 jaar	36	16
11 t/m 15 jaar	63	28
16 t/m 20 jaar	44	19
> 20 jaar	78	34
<i>Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen (N=229)</i>		
LSV	49	21
LSV + LAD	19	8
LHV	88	38
LHV + LAD	5	2
LAD	19	8
LVSG + LAD	49	21
<i>Het zich betrokken voelen bij beleid KNMG (N=234)</i>		
Ja	148	63
Enigszins	70	30
Nee	16	7
<i>Bekendheid met onderzoeksresultaten 1983 (N=223)</i>		
Niet bekend	67	30
Enigszins bekend	74	33
Grotendeels bekend	52	23
Volledig bekend	30	13
<i>Beleidsinbreng plaatselijke afdelingen¹ (N=233)</i>		
(Ze)er gering	131	56
Wisselend	85	36
(Ze)er groot	15	7
Geen mening	2	1
<i>Beoordeling mate van inbreng plaatselijke afdelingen (N=230)</i>		
Zou minder moeten zijn	2	1
Kan gelijk blijven	58	25
Zou meer moeten zijn	170	74
Totaal	235	100

* NVAR3, V18a, V18b, V18c, V18d, NV15, V16, V17, V2a1, V19a, V19b

¹ In de oorspronkelijke vragenlijst zijn de antwoordcategorieën in omgekeerde volgorde opgenomen. Terwille van de logica hebben wij de antwoordcategorieën gespiegeld.

Driekwart van de bestuursleden is bereid om in de toekomst bestuursfuncties te blijven vervullen. Hun animo is hiermee aanzienlijk groter dan die van de gewone leden van de KNMG. Van hen was 42% bereid om in de toekomst een bestuursfunctie te vervullen (Boerma en Tijssen, 1983). De meeste bestuursleden zijn langer dan tien jaar lid van de KNMG; een derde van hen zelfs langer dan 20 jaar.

Zoals wij al bij de bespreking van de medische functies van bestuurders hebben laten zien, zijn zeven van de tien bestuurders huisarts of specialist. Aangezien de medische functie bepaalt van welke Maatschappelijke Verenigingen men lid is, zijn de LHV en de LSV dan ook veel sterker vertegenwoordigd dan de LVSG en de LAD.

Bestuurders zijn gevraagd aan te geven in welke mate zij zich betrokken voelen bij het beleid van de KNMG. In 1981 is ongeveer dezelfde vraag gesteld aan de 'gewone' leden van de KNMG.² Terwijl ruim 60% van de bestuursleden aangeeft zich betrokken te voelen bij het beleid van de KNMG, geldt dit slechts voor 17% van de gewone leden (Boerma en Tijssen, 1983). Dat van de bestuursleden er meer zich betrokken voelen dan van de gewone leden ligt in de lijn der verwachting. Verrassend is de relatief grote groep bestuursleden (37%) die aangeeft zich slechts enigszins of niet betrokken te voelen bij het KNMG-beleid.

Bijna driekwart van de bestuurders heeft behoefte aan meer inbreng van de plaatselijke afdelingen in het beleid van de KNMG.

Ook de interesse die bestuurders opbrengen voor onderzoek van de KNMG, kan zij het minder direct, gelden als indicator voor de mate waarin zij zich betrokken voelen bij de KNMG. De interesse is af te leiden uit de mate waarin zij zich zelf reeds op de hoogte gesteld hebben van de resultaten van het KNMG-onderzoek 1983 voordat zij er via dit onderzoek min of meer toe gedwongen zijn. Zij hebben hiertoe ruimschoots de gelegenheid gehad, onder andere via diverse rapportages in Medisch Contact. Bovendien hebben alle Hoofdbestuursleden indertijd het volledige rapport, en alle Afdelingsbesturen een samenvatting van het onderzoek gekregen. Bijna 30% van de bestuurders geeft aan dat de onderzoeksresultaten voor hen volkomen nieuw waren. Aan ruim 30% van de bestuurders waren de resultaten al enigszins bekend; aan eveneens ruim 30% waren de resultaten al grotendeels of volledig bekend.

Het voorafgaande heeft uitsluitend betrekking op frequentieverdelingen. De samenhangen tussen de indicatoren voor betrokkenheid bij de KNMG staan in tabel 5.4 (bijlage 1). De belangrijkste worden hier besproken.

Hoofdbestuursleden blijken zich op een aantal punten duidelijk te onderscheiden van de leden van Afdelingsbesturen:

- Zij zijn gemiddeld langer lid van de KNMG en hebben veel vaker functies in het verleden vervuld dan de leden van Afdelingsbesturen (80% versus 25%). Ook vervullen leden van het Hoofdbestuur ook nu vaker dan

Afdelingsbestuurders, nog andere functies in commissies, werkgroepen en dergelijke binnen de KNMG.

- Onder Hoofdbestuursleden zijn naar verhouding minder leden van de LHV en de LSV en meer leden van de LAD en de LVSG dan onder leden van Afdelingsbesturen. De oververtegenwoordiging van artsen in dienstverband en sociaal-geneeskundigen onder Hoofdbestuursleden is voor een deel toe te schrijven aan het feit dat ook adviseurs en secretarissen van het Hoofdbestuur als leden van het Hoofdbestuur zijn gecodeerd.
- Ruim 90% van de Hoofdbestuursleden tegen ongeveer 60% van de leden van Afdelingsbesturen voelen zich betrokken bij het beleid van de KNMG.
- Hoofdbestuursleden zijn gemiddeld veel beter op de hoogte van de onderzoeksresultaten van het onderzoek uit 1983 dan de leden van de Afdelingsbesturen. Het feit dat zij in hun bestuursvergaderingen direct met onderzoekers en onderzoeksresultaten geconfronteerd zijn, zal hieraan zeker hebben bijgedragen.

De bereidheid om in de toekomst bestuursfuncties te blijven vervullen, is bij beide bestuursniveau's even groot. Ook verschillen zij niet in hun oordeel over de inbreng die plaatselijke Afdelingen zouden moeten hebben in het beleid van de KNMG.

Bestuursleden maken op grond van hun medische functie deel uit van verschillende Maatschappelijke Verenigingen. Dit blijkt nauwelijks van invloed te zijn op hun verdere betrokkenheid bij de KNMG. De Maatschappelijke Verenigingen verschillen slechts in de mate waarin zij reeds op de hoogte waren van de onderzoeksresultaten van het KNMG-onderzoek 1983 voorafgaande aan dit onderzoek: LHV-leden zijn gemiddeld het slechtst op de hoogte, daarna de LSV-leden. De LVSG-leden zijn gemiddeld het best op de hoogte.

Tot zover de meest relevante samenhangen. Op grond hiervan en op grond van de inhoudelijke relevantie van de variabelen zijn naar onze mening goede indicatoren voor betrokkenheid bij de KNMG:

- bestuursniveau: lid van Hoofdbestuur dan wel lid van Afdelingsbestuur
- het zich betrokken voelen bij de KNMG
- bereidheid om in de toekomst bestuursfuncties te vervullen
- beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen
- bekendheid met de onderzoeksresultaten van het KNMG-onderzoek, 1983.

5.1.3 Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek

In hoofdstuk 4 staan zeven uitspraken vermeld waarmee wij de waardering van bestuurders voor de beleidsrelevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek hebben gemeten. Uit tabel 5.5 blijkt dat de meningen van bestuurders bij alle zeven items duidelijk uiteenlopen. Opvallend is het relatief hoge percentage respondenten dat over de afzonderlijke uitspraken geen duidelijk

standpunt heeft (antwoordcategorie 3: moeilijk te zeggen). Het blijkt dat telkens andere respondenten deze antwoordcategorie aankruisen.

De antwoorden van de bestuurders tenderen in de richting van een positieve houding ten opzichte van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen. Zo is ruim de helft van de bestuurders het geheel of grotendeels eens met de uitspraken dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen een positief effect heeft op beleidsvorming (52%) en de rationaliteit van beleid bevordert (58%). Een hele kleine minderheid vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek geen functie heeft voor beleid of nauwelijks van invloed is op het denken over bepaalde vraagstukken. Over de uitspraak dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek slechts een geringe functie heeft bij het oplossen van beleidsproblemen, zijn de meningen meer verdeeld, 45% is het niet eens met deze uitspraak, 22% daarentegen wel. De overigen geven geen duidelijk standpunt. Het meest verdeeld zijn de meningen over de twee uitspraken die betrekking hebben op de legitimerende functie die vaak aan sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt toegeschreven: terwijl bijna 40% van de bestuurders het er grotendeels of geheel mee eens is dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek vooral gebruikt wordt als het reeds ingenomen standpunten bevestigt of ter rechtvaardiging van beleidsbeslissingen, zijn 40%, resp. 30% van de bestuurders het niet eens met deze uitspraken.

Tabel 5.5

Meningen van bestuurders over functies van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van beleid, percentages (N=235)

Uitspraken		1	2	3	4	5	Totaal	Niet bekend abs.
141	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft in het algemeen een positief effect op beleidsvorming	1	7	40	43	9	100	8
142	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt ter rechtvaardiging van beleidsbeslissingen	2	28	32	34	4	100	10
143	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek bevordert in het algemeen de rationaliteit van beleid	1	10	31	50	8	100	9
144	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft een geringe functie bij het oplossen van beleidsproblemen	4	41	33	19	3	100	9
145	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft geen functie voor beleid	32	47	15	6	-	100	20
146	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt als het reeds ingenomen standpunten bevestigt	11	29	31	24	14	100	10
147	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft nauwelijks invloed op het denken over bepaalde vraagstukken	17	47	23	10	3	100	11

Antwoordcategorieën 1 = geheel oneens, 2 = grotendeels oneens, 3 = moeilijk te zeggen, 4 = grotendeels mee eens, 5 = geheel mee eens

Principale factoranalyse over de zeven uitspraken levert twee factoren op (tabel 5.6, bijlage 1). De vijf items die hoog laden op de eerste factor ($> .45$) betreffen de bijdrage die sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan leveren aan de kwaliteit van het beleid. Wij noemen deze factor 'de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek'. De twee items die hoog laden op de tweede factor, hebben betrekking op de legitimerende functie die sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan vervullen. Deze factor is benoemd als 'afwijzing van de legitimeringsfunctie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek'. De twee factoren zijn niet onafhankelijk van elkaar ($R = .42$): een hogere waardering hebben van de beleidsbevorderende functie van onderzoek gaat samen met een sterkere afwijzing van legitimering als belangrijkste functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Ten behoeve van verdere analyse zijn gemiddelde standaardcores berekend over de samenhangende items. Aangezien de uitspraken 144, 145 en 147 negatief zijn geformuleerd, zijn de antwoorden op deze uitspraken eerst gespiegeld. Hetzelfde is gebeurd met de twee items die de legitimeringsfunctie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek benadrukken (142 en 146), ervan uitgaande dat het onderschrijven van deze uitspraken niet getuigt van een positieve opvatting van de relevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Een hoge score op de eerste dimensie betekent een positieve opvatting over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Een hoge score op de tweede dimensie betekent een afwijzing van de legitimeringsfunctie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Voor beide dimensies geldt dat naarmate de score hoger is, de houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek als positiever te interpreteren is.

Twee vragen zijn gesteld naar het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor het beleid van de KNMG. Uit tabel 5.7 blijkt dat driekwart van de bestuurders van mening is dat de KNMG vaker onderzoek zou moeten laten verrichten ter ondersteuning van beleid. Bijna 50% van de bestuurders vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek hierbij enigszins, ruim 40% vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek hierbij in grote mate behulpzaam kan zijn. Bestuurders die van mening zijn dat de KNMG vaker onderzoek zou moeten laten doen, verwachten meer dan degenen die dit niet vinden, dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek een grote bijdrage kan leveren ($p < .001$).

Tot slot zijn nog drie uitspraken aan de bestuurders voorgelegd, toegespitst op het KNMG onderzoek 1983 (Tabel 5.8).

- Ruim 80% is het (grotendeels) eens met de uitspraak dat het in het kader van beleidsbepaling nodig is via onderzoek inzicht te krijgen in de achtergronden van een beleidsvraagstuk.
- Tweederde van de bestuurders wijst de uitspraak van de hand dat een onderzoek zoals het KNMG-onderzoek 1983 niet geschikt is om antwoord te krijgen op de gestelde vraag.
- Ruim 70% van de bestuurders heeft geen moeite met het lezen van een onderzoeksverslag zoals dat van het KNMG-onderzoek 1983.

Tabel 5.7

Bestuurders over het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor het beleid van de KNMG; percentages (N = 235)

	Verwachte bijdrage van sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan het beleid van de KNMG					abs.
	helemaal niet	in geringe mate	enigszins	in grote mate	totaal %	
KNMG moet vaker onderzoek laten doen		6	47	47	100	167
KNMG moet niet vaker onderzoek laten doen	5	25	45	25	100	56
Onbekend						12

$p < .001$, Cramer's $V = .34$

Tabel 5.8

Antwoorden van bestuurders op drie uitspraken met betrekking tot de functie van het KNMG-onderzoek 1983 voor het beleid; percentages (N = 235)

Uitspraken		1	2	3	4	5	Totaal	Niet bekend abs.
418	Om het beleid ten aanzien van een vraagstuk vast te stellen, is het nodig via onderzoek inzicht te krijgen in de achtergronden ervan	2	5	10	31	51	100	4
1010	Een dergelijk onderzoek is niet geschikt om antwoord te geven op de gestelde vragen	24	41	23	8	4	100	8
1012	Het kost mij moeite om een dergelijk onderzoeksverslag te lezen	36	34	5	18	7	100	7

Antwoordcategorieën: 1 = geheel oneens; 2 = grotendeels oneens; 3 = moeilijk te zeggen; 4 = grotendeels mee eens; 5 = geheel mee eens

Tabel 5.9 (bijlage 1) geeft aan hoe de indicatoren voor houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek onderling samenhangen. Daaruit blijkt dat naarmate bestuurders een positiever oordeel hebben over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, zij doorgaans een hogere verwachting hebben van de bijdrage die sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan leveren aan het beleid van de KNMG ($r = .53$); bovendien wijzen zij vaker het beeld af als zou sociaal-wetenschappelijk onderzoek vooral dienen ter rechtvaardiging van reeds ingenomen beleidsstandpunten ($r = .34$). Bestuurders die van mening zijn dat het in opdracht van de KNMG uitgevoerde onderzoek geen geschikt middel is om antwoord te geven op de gestelde vragen, hebben doorgaans ook meer moeite met het lezen van het onderzoeksverslag dan de bestuurders die het wel als een geschikt middel beoordelen; bovendien hebben zij naar verhouding een negatiever oordeel over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek en de bijdrage die dit kan leveren aan het KNMG-beleid.

Tot zover de meest relevante samenhangen. In de verdere analyse blijven enige variabelen buiten beschouwing. De volgende drie variabelen willen wij handhaven:

- beleidsbevordering: de beleidsbevorderende functie van sociaalwetenschappelijk onderzoek
- afwijzing van legitimering: afwijzing van de legitimeringsfunctie van sociaalwetenschappelijk onderzoek
- verwachte bijdrage sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan het beleid van de KNMG.

5.1.4 Houding ten aanzien van veranderingen

Om de houding van bestuurders ten aanzien van veranderingen te meten, zijn acht uitspraken aan hen voorgelegd. Zes van de acht uitspraken benadrukken het belang van rust en stabiliteit in de samenleving. In het persoonlijke vlak komt dit tot uitdrukking in een berustende levenshouding. Twee uitspraken bevatten een pleidooi voor verdergaande democratisering van gezondheidszorg en samenleving.

Uit tabel 5.10 komt naar voren dat bestuurders van de KNMG wat betreft hun houding ten aanzien van veranderingen bepaald geen homogene groep zijn. Over alle acht uitspraken lopen de opvattingen duidelijk uiteen.

Vier van de acht uitspraken zijn in 1981 ook voorgelegd aan een representatieve steekproef van alle artsen (Boerma en Tijssen, 1983). Bovendien zijn er uit een landelijk onderzoek uit 1979 (Felling e.a., 1979) ook gegevens bekend over de hogere beroepen in Nederland en over de totale volwassen bevolking in Nederland. Deze bieden een referentiekader voor de opvattingen van de bestuurders (tabel 5.11).

Van de bestuurders van de KNMG is 46% het niet eens met de uitspraak dat er in ons land de laatste jaren teveel veranderingen hebben plaatsgevonden. Dit percentage komt overeen met dat van de Nederlandse artsen en van de representanten van de hogere beroepen in Nederland.

De uitspraak dat de meeste veranderingen achteraf geen verbeteringen blijken te zijn wordt door 41% van de bestuurders onderschreven. De bestuurders onderscheiden zich in dit opzicht van de artsen in Nederland en van de hogere beroepen, die in veel mindere mate deze uitspraak onderschrijven. Ongeveer evenveel bestuurders, artsen en volwassenen in Nederland zijn het oneens met deze uitspraak. De verschillen worden hier bepaald door het aantal mensen dat de tussenkategorie heeft aangekruist. Opvallend is het hoge percentage van de hogere beroepen (46%) dat het oneens is met deze uitspraak.

Tabel 5.10

Meningen van bestuurders over acht uitspraken met betrekking tot veranderingen in de samenleving; percentages (N=235)

Uitspraken		1	2	3	4	5	Totaal	Niet bekend abs
291	Er hebben in ons land de laatste jaren veel te veel veranderingen plaatsgevonden	14	32	17	26	11	100	5
292	De meeste veranderingen blijken achteraf geen verbeteringen te zijn	5	26	28	33	8	100	5
293	Men moet het leven aanvaarden zoals het komt	17	38	14	21	10	100	6
294	Er moet in Nederland veel meer ruimte gegeven worden aan mensen en groepen mensen die iets willen veranderen	7	29	37	21	5	100	5
295	Een evenwichtig bestuur is voor maatschappelijke organisaties zoals de KNMG van groter belang dan het invoeren van allerlei veranderingen en vernieuwingen	5	22	23	36	14	100	9
296	In de samenleving is op het ogenblik behoefte aan rust en stabiliteit	2	20	21	38	19	100	8
297	Veel meer mensen en groepen mensen dan nu het geval is moeten invloed kunnen uitoefenen op de dagelijkse gang van zaken in de gezondheidszorg	28	39	15	15	3	100	7
298	Mensen moeten leren leven met de wereld zoals die is	17	34	16	27	6	100	9

Antwoordcategorieën 1 = geheel oneens, 2 = grotendeels oneens, 3 = moeilijk te zeggen; 4 = grotendeels mee eens, 5 = geheel mee eens

Van de bestuurders van de KNMG is 26% het (grotendeels) eens met de uitspraak dat er in Nederland veel meer ruimte moet worden gegeven aan mensen en groepen mensen die iets willen veranderen; 36% is het (grotendeels) oneens hiermee. Hun opvatting komt het dichtst bij die van de hogere beroepen. Opvallend is het hoge percentage van alle vier de categorieën dat over deze uitspraak geen duidelijk standpunt heeft.

67% Van de bestuurders van de KNMG is het oneens met de uitspraak dat veel meer mensen dan nu het geval is, invloed moeten kunnen uitoefenen op de dagelijkse gang van zaken in de gezondheidszorg. Dit geldt voor nagenoeg een even hoog percentage van alle artsen (63%). Vergelijken we de standpunten van de bestuurders over de acht uitspraken onderling (tabel 5.10) dan geeft men vooral bij deze uitspraak blijk van een extreme stellingname. Principale factoranalyse, met opgave van één factor, laat zien dat zes items hoog laden op deze factor. De twee items die een pleidooi bevatten voor verdergaande democratisering, laden daarentegen betrekkelijk laag. Uit de correlatiematrix blijkt dat de twee items laag correleren met de zes andere, maar ook laag met elkaar (.19). Op grond hiervan is besloten de twee items buiten beschouwing te laten. De eindoplossing staat in tabel 5.12 (bijlage 1).

Tabel 5 11

Meningen van bestuurders van de KNMG, artsen in Nederland, hogere beroepen en volwassen bevolking in Nederland over vier uitspraken met betrekking tot veranderingen in de samenleving c q gezondheidszorg^a, percentages*

	Bestuurders KNMG (1985)	Artsen in Nederland (1981)	Hogere beroepen (1979)	Landelijk totaal (1979)
Er hebben in ons land de laatste jaren veel te veel veranderingen plaatsgevonden				
(Grotendeels) oneens	46	45	47	32
Moelijk te zeggen	17	25	26	23
(Grotendeels) eens	37	30	28	45
Totaal	100	100	100	100
De meeste veranderingen blijken achteraf geen verbeteringen te zijn				
(Grotendeels) oneens	32	32	46	29
Moelijk te zeggen	28	37	30	26
(Grotendeels) eens	41	31	24	45
Totaal	100	100	100	100
Er moet in Nederland veel meer ruimte gegeven worden aan mensen en groepen mensen die iets willen veranderen				
(Grotendeels) oneens	36	48	33	29
Moelijk te zeggen	37	30	40	34
(Grotendeels) eens	26	22	27	37
Totaal	100	100	100	100
Veel meer mensen en groepen mensen dan nu het geval is moeten invloed kunnen uitoefenen op de dagelijkse gang van zaken in de gezond- heidszorg, resp samenleving ²				
(Grotendeels) oneens	67	63	33	29
Moelijk te zeggen	15	13	40	34
(Grotendeels) eens	18	24	27	37
Totaal	100	100	100	100

* V291, V292, V294, V297

- 1 De gegevens over de bestuurders van de KNMG zijn ontleend aan dit onderzoek, de gegevens over artsen in Nederland aan Boerma en Tijssen, 1983, de gegevens over de hogere beroepen en de landelijke cijfers aan Felling e a, 1979
- 2 In 1979 is gevraagd naar beïnvloeding van de dagelijkse gang van zaken in de samenleving, in 1981 en 1985 is gevraagd naar beïnvloeding van de dagelijkse gang van zaken in de gezondheidszorg. De cijfers over de hogere beroepen en over de landelijke bevolking zijn dan ook niet rechtstreeks vergelijkbaar met die over artsen en bestuurders. Men kan op grond van deze cijfers wel concluderen dat men een meer behoudende stellingname kiest wanneer het een terrein betreft waarbij men direct betrokken is

Door berekening van gemiddelde standaardscores over de zes samenhangende items is de variabele veranderingsgezindheid geconstrueerd. Ten behoeve hiervan zijn de antwoorden op de negatief geformuleerde items gespiegeld. Naarmate de score hoger is, wordt iemand als meer veranderingsgezin beschouwd.

5.1.5 Relaties tussen sociaal-structurele en houdingskenmerken

Ter afsluiting bespreken we de relaties tussen sociaal-structurele en houdingskenmerken van bestuurders (tabel 5.13, bijlage 1).

Opvallend is het volledig ontbreken van significante, laat staan relevante, verbanden tussen de zes sociaal-structurele variabelen leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging, werksituatie en politieke voorkeur, en de variabelen die de houding ten aanzien van onderzoek beogen te meten. Dat bestuurders verschillend denken over de beleidsrelevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft kennelijk niets te maken met hun leeftijd of geslacht, hun beroepspositie of hun politieke voorkeur. De vraag blijft bestaan welke andere variabelen de verschillen tussen bestuurders in dit opzicht kunnen verklaren.

Hoe bestuurders staan tegenover veranderingen, hangt daarentegen wel samen met hun sociale achtergrondkenmerken.

- Jongere bestuurders zijn meer veranderingsgezin dan oudere.
- Huisartsen zijn het minst veranderingsgezin, gevolgd door specialisten; sociaal-geneeskundigen het meest.
- Vrijgevestigde artsen zijn minder veranderingsgezin dan artsen in dienstverband.
- Bestuurders die als solist werkzaam zijn, zijn het minst veranderingsgezin, bestuurders die met andere disciplines samenwerken het meest.
- Bestuurders met een voorkeur voor de PvdA zijn meer veranderingsgezin dan bestuurders met een voorkeur voor de VVD.

Ook betrokkenheid bij de KNMG hangt samen met enige sociaal-structurele variabelen.

- Leden van het Hoofdbestuur van de KNMG zijn gemiddeld ouder dan leden van Afdelingsbesturen. In het Hoofdbestuur zitten meer sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband en minder huisartsen en specialisten dan in de Afdelingsbesturen. De beide bestuursniveau's onderscheiden zich niet van elkaar naar geslacht en politieke voorkeur.
- Oudere, mannelijke en vrijgevestigde bestuursleden voelen zich meer betrokken bij de KNMG dan jongere, vrouwelijke en in dienstverband werkende bestuursleden.

- Bestuurders met een voorkeur voor VVD en CDA voelen zich meer betrokken bij de KNMG dan bestuurders met een voorkeur voor PvdA en D'66.
- Huisartsen en sociaal-geneeskundigen zijn meer dan specialisten en artsen in overige functies bereid om in de toekomst bestuursfuncties binnen de KNMG te vervullen.
- Huisartsen, sociaal-geneeskundigen en artsen in overige functies vinden vaker dan specialisten dat de beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen groter zou dienen te zijn.
- Oudere, mannelijke, als sociaal-geneeskundige of als artsen 'in overige functie' werkzame bestuursleden hebben zich beter geïnformeerd over de resultaten van het KNMG-onderzoek 1983, voorafgaande aan het bruikbaarheidsonderzoek, dan jongere, vrouwelijke, als huisarts of specialist werkzame bestuursleden.

De mate waarin bestuurders betrokken zijn bij de KNMG, heeft nagenoeg niets te maken met hun houding tegenover sociaal-wetenschappelijk onderzoek en hun houding tegenover veranderingen.

Het enige verband dat er bestaat, betreft de bijdrage die sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan leveren aan het beleid van de KNMG: Hoofdbestuursleden en de Afdelingsbestuursleden die meer beleidsinbreng willen voor de plaatselijke afdelingen, hebben in dit opzicht gemiddeld hogere verwachtingen dan de Afdelingsbestuursleden die tevreden zijn met de inbreng van de plaatselijke afdelingen.

Hoe bestuurders staan tegenover veranderingen blijkt, zij het niet erg sterk, samen te hangen met alle drie de indicatoren voor houding ten aanzien van onderzoek. Naarmate bestuurders veranderingsgezinder zijn, zijn ze eerder geneigd een positieve bijdrage te verwachten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan het beleid van de KNMG; bovendien hebben ze doorgaans een positievere kijk op de beleidsrelevantie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen.

5.2 KENMERKEN VAN HET ONDERZOEK

In ons conceptueel model in hoofdstuk 3 hebben wij een aantal begrippen opgenomen die kenmerken van onderzoek benoemen die naar onze mening, gebaseerd op de relevante literatuur, een verklaring kunnen geven voor de mate waarin een onderzoek als bruikbaar beoordeeld wordt. Wij maken onderscheid tussen kenmerken van het beleidsvraagstuk waarop het onderzoek betrekking heeft, en kenmerken van het onderzoek zelf.

Een belangrijk kenmerk van het beleidsvraagstuk is de actualiteitswaarde. Ter bepaling hiervan hebben wij zes vragen en drie uitspraken in onze vragenlijst opgenomen.

Kenmerken van het onderzoek die als relevant worden beschouwd, zijn de volgende:

- wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek
- gerichtheid op praktische toepasbaarheid van de resultaten
- verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten
- ter discussiestelling van de status quo.

Hiervoor hebben wij 25 uitspraken in onze vragenlijst opgenomen.

In paragraaf 5.2.1 komt de actualiteitswaarde van het beleidsvraagstuk aan de orde. In paragraaf 5.2.2 volgt een analyse van de antwoorden op de 25 uitspraken met betrekking tot de kenmerken van het onderzoek zelf. Met behulp van factoranalyse bepalen wij de kenmerken van het onderzoek waarnaar de uitspraken verwijzen. Wij vergelijken deze vervolgens met de resultaten van het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980). In paragraaf 5.2.3 bespreken wij de relaties tussen de eindvariabelen met betrekking tot actualiteitswaarde en kenmerken van het onderzoek zelf. In paragraaf 5.2.4 tenslotte geven wij een overzicht van de (gemiddelde) scores op alle eindvariabelen zoals die door de respondenten zijn toegekend in hun beoordeling van het KNMG-onderzoek 1983.

5.2.1 Actualiteitswaarde van het onderzochte vraagstuk

Bij de actualiteitswaarde maken wij onderscheid tussen de prioriteit die aan het beleidsvraagstuk, i.c. het relatief teruglopend ledental van de KNMG, door de respondenten wordt toegekend en de relevantie ervan.

- Prioriteit van het beleidsvraagstuk

Aan de respondenten is gevraagd aan te geven welke prioriteit het vraagstuk verdient in het beleid van de KNMG als koepelorganisatie, in het beleid van de Maatschappelijke Verenigingen de LHV, de LSV, de LAD en de LVSG en in het beleid van de Afdelingen.

Uit tabel 5.14 blijkt dat een (ruime) meerderheid van de in het onderzoek betrokken bestuurders een hoge prioriteit toekent aan het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad in het beleid van de KNMG (80%), in het beleid van twee van de Maatschappelijke Verenigingen, de LVSG en de LAD ($\pm 70\%$) en in het beleid van de Afdelingen (bijna 60%); een minderheid (40%) kent een hoge prioriteit toe aan het vraagstuk in het beleid van de twee overige Maatschappelijke Verenigingen, de LHV en de LSV.

Tabel 5.14

Mate van prioriteit die door bestuurders wordt toegekend aan het beleidsvraagstuk van de afnemende organisatiegraad voor resp. de KNMG, afdelingen binnen de KNMG, LSV, LHV, LAD en LVSG; percentages (N=235)*

Organisatie niveau	geen	Mate van prioriteit lage	enige	hoge	to- taal	onbe- kend abs.
KNMG	-	-	19	81	100	1
Afdelingen	2	6	35	58	100	2
LSV	7	19	33	41	100	10
LHV	14	18	27	41	100	12
LAD	3	6	22	69	100	16
LVSG	3	5	22	69	100	19

* V3a, V3b, V3cl, V3c2, V3c3, V3c4

Na dichotomisering van de antwoorden (geen, lage, enige prioriteit versus hoge prioriteit) hebben wij een scalogramanalyse gedaan.³ Daaruit blijkt (tabel 5.15, bijlage 1) dat de analyse aan alle voorwaarden voldoet; dit houdt in dat in de antwoordpatronen van de individuele respondenten een constante prioriteitsvolgorde bestaat. 39% Van alle respondenten kent een hoge prioriteit aan het vraagstuk toe in het beleid van de zes geledingen; 12% ontkent de hoge prioriteit voor alle geledingen. Verder blijkt dat bij de respondenten drie categorieën te onderscheiden zijn wat betreft de prioriteitsbeoordeling voor de Maatschappelijke Verenigingen:

- voor geen enkele Maatschappelijke Vereniging hoge prioriteit
- hoge prioriteit voor LVSG en LAD
- hoge prioriteit voor alle vier de Maatschappelijke Verenigingen.

Op grond van de in tabel 5.16 (bijlage 1) weergegeven factor- en betrouwbaarheidsanalyse hebben wij de scores samengevoegd tot een gemiddelde standaard-score over de zes variabelen. Hierdoor kunnen wij de spreiding in de originele ordinale variabelen beter benutten. Respondenten van wie de antwoorden op de helft of meer van de vragen onbekend zijn, laten wij buiten beschouwing.

Een hoge score op de schaal betekent een hoge prioriteitstoekenning aan het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad voor het beleid.

- Relevantie van het beleidsvraagstuk

Uit tabel 5.17 blijkt dat ruim 95% van de bestuurders het er (grotendeels of geheel) mee eens is dat het vraagstuk van de organisatiegraad relevant is voor de zaken waarmee de KNMG als geheel te maken heeft. Eeveneens een grote meerderheid (90%) is het oneens met de uitspraak dat de resultaten op een 'ongeschikt' tijdstip komen. Meer verdeeld zijn de meningen over de vraag of het onderzochte vraagstuk relevant is voor de plaatselijke afdelingen: een kleine 30% onthoudt zich van een standpunt of beoordeelt het vraagstuk als niet of nauwelijks relevant.

Tabel 5.17

Relevantie van het onderwerp van het onderzoek; frequentieverdelingen (%) en betrouwbaarheids-analyse (N=235)

- 401 Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de plaatselijke afdelingen van de KNMG te maken hebben.
 402 Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de KNMG als geheel mee te maken heeft.
 403 De onderzoeksresultaten komen op een tijdstip dat deze problematiek niet aan de orde is binnen de KNMG.

Items	Geheel oneens	Groten-deels oneens	Moeilijk te zeggen	Groten-deels mee eens	Geheel mee eens	Totaal	Niet bekend abs.
401	2	10	17	46	25	100	2
402	1	-	2	29	67	100	2
403	66	23	5	5	1	100	2

	Correlatie matrix 402	403	Item-restsom correlatie	Alpha bij verwij- dering van be- treffende item
401	.32	.09	.23	.55
402		.39	.47	.16
403			.26	.46

Cronbach's alpha: .48

Op grond van twee redenen hebben wij besloten de drie relevantie-vragen in de verdere analyse buiten beschouwing te laten:

- blijktens tabel 5.17 zijn de correlaties tussen de antwoorden op de drie vragen laag, evenals Cronbach's alpha
- de relevantie voor de vier Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk is niet nagegaan.

5.2.2 Kenmerken van het onderzoek zelf

Weiss en Bucuvalas hebben, zoals eerder door ons besproken, eind zeventiger jaren een lijst met 29 uitspraken ontwikkeld, die zij gebruikt hebben in hun onderzoek bij Amerikaanse beleidsvoerders ter beoordeling van de bruikbaarheid van 50 beleidsonderzoeken.

Wij hebben deze lijst gebruikt, zij het met enige bewerkingen, om te komen tot de opstelling van een eigen lijst van 25 uitspraken, die na reductie de eerder genoemde kenmerken van het onderzoek moeten representeren:

- wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek
- verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten
- praktische toepasbaarheid van de resultaten
- ter discussiestelling van de status quo.

Tabel 5.18

Karakteristieken van het KNMG-onderzoek 1983; percentages (N=235)

Karakteristieken	1	2	3	4	5	To- taal	Niet bekend abs.
404 Het onderzoek geeft voldoende inzicht in de factoren die de afnemende organisatiegraad van de KNMG veroorzaken	1	9	27	49	15	100	2
405 Het onderzoek draagt niet bij aan de kennis over beleid en functioneren van de KNMG	20	31	25	22	3	100	2
406 Het onderzoek levert onverwachte of nieuwe gezichtspunten op	21	48	19	11	1	100	2
407 Het onderzoek heeft geen directe implicaties voor het te voeren KNMG-beleid	36	39	16	8	1	100	2
408 De onderzoeksresultaten kunnen niet gebruikt worden binnen de bestaande kaders en programma's van de KNMG	29	44	19	8	1	100	3
409 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen	2	12	36	29	21	100	2
410 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de doelstellingen van de KNMG of de prioriteiten van doelstellingen te wijzigen	4	21	26	38	12	100	2
411 De aanbevelingen bij de resultaten zijn niet haalbaar	9	49	31	10	1	100	4
412 De onderzoeksresultaten vestigen de aandacht op nieuwe perspectieven	5	33	19	37	6	100	5
413 De onderzoeksresultaten staan haaks op de heersende opvattingen binnen de KNMG	19	50	20	10	2	100	4
414 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om verbetering aan te brengen in de voorlichting en de communicatie naar de potentiële leden toe	1	7	14	48	30	100	6
415 De onderzoeksresultaten hebben mijn opvattingen over de achtergronden van het onderzochte vraagstuk niet veranderd	3	12	15	39	32	100	3
416 Het onderzoek bevat duidelijke aanwijzingen voor beleid	2	10	18	50	21	100	3
417 De resultaten beantwoorden niet aan het doel van het onderzoek	33	47	13	7	1	100	4

Vervolg tabel 5 18

Karakteristieken	1	2	3	4	5	To- taal	Niet bekend abs
1001 Het onderzoek lijkt op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd	1	1	28	38	32	100	8
1002 De gepresenteerde resultaten zijn niet consistent	26	40	24	9	1	100	15
1003* De onderzoeksresultaten zijn in begrijpelijke taal geschreven	1	1	3	33	63	100	8
1004 De aanbevelingen sluiten niet aan bij de gegevens	34	41	9	13	3	100	9
1005 De onderzoeksresultaten zijn objectief en onbevooroordeeld	1	2	25	41	31	100	10
1006 De onderzoeksresultaten zullen niet voor alle groeperingen binnen de KNMG aanvaardbaar zijn	13	18	27	30	12	100	10
1007 De gegevens komen overeen met bestaande kennis binnen de KNMG	-	6	17	60	16	100	9
1008 De gegevens van het onderzoek zijn representatief voor de artsenpopulatie in Nederland	2	3	27	42	25	100	9
1009 De gegevens komen niet overeen met mijn eigen visie op de situatie	4	39	7	12	2	100	9
1011 Het onderzoek analyseert factoren waarop beleidsmakers invloed kunnen uitoefenen	2	9	15	54	20	100	9
1013 De onderzoeksresultaten zijn verenigbaar met de ideeën en de waarden van de KNMG	1	7	22	51	20	100	14
1014* De informatiewaarde van het onderzoek is gering	17	47	17	15	4	100	8
1015 De onderzoeksresultaten ondersteunen mijn eigen benadering van het probleem	3	8	18	58	14	100	8

Antwoordcategorieën 1 = geheel oneens, 2 = grotendeels oneens, 3 = moeilijk te zeggen, 4 = grotendeels eens, 5 = geheel eens

* items, toegevoegd aan de lijst van Weiss en Bucuvalas, deze blijven bij de verdere analyse buiten beschouwing

In tabel 5.18 zijn de 25 uitspraken opgenomen; tevens zijn daarbij de frequentieverdelingen van de antwoorden vermeld.

Om te komen tot een reductie hebben wij, evenals Weiss en Bucuvalas, met wie wij onze resultaten willen vergelijken, gebruik gemaakt van de oblique factorpatroonmatrix van de principale componentenanalyse. Overigens geven principale factoranalyse en varimaxoplossingen grotendeels dezelfde uitkomsten. Wij hebben als eindoplossing gekozen voor de factorpatroonmatrix met vijf factoren omdat, blijkens tabel 5.19 (bijlage 1), de factorstructuur hiervan de onderliggende dimensies het beste weergeeft. In tabel 5.20 (bijlage 1) geven wij de Pearson-correlaties weer tussen de 25 uitspraken.

De eerste factor omvat de volgende zeven uitspraken:

- 416 Het onderzoek bevat duidelijke aanwijzingen voor beleid.
- 411 De aanbevelingen bij de resultaten zijn niet haalbaar.
- 408 De onderzoeksresultaten kunnen niet gebruikt worden binnen bestaande kaders en programma's van de KNMG.
- 1011 Het onderzoek analyseert factoren waarop beleidsmakers invloed kunnen uitoefenen.
- 1015 De onderzoeksresultaten ondersteunen mijn eigen benadering van het probleem.
- 407 Het onderzoek heeft geen directe implicaties voor het te voeren KNMG-beleid.
- 414 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om verbetering aan te brengen in de voorlichting en de communicatie naar de potentiële leden toe.

De uitspraken verwijzen alle meer of minder direct naar de *praktische toepasbaarheid* van de resultaten. Wij benoemen deze dimensie verder als *actie-oriëntatie*.

De tweede factor omvat drie uitspraken:

- 406 Het onderzoek levert onverwachte of nieuwe gezichtspunten op.
- 415 De onderzoeksresultaten hebben mijn opvattingen over de achtergronden van het onderzochte vraagstuk niet veranderd.
- 412 De onderzoeksresultaten vestigen de aandacht op nieuwe vraagstukken of bieden nieuwe perspectieven.

Wij hebben deze dimensie, gezien de inhoud van de uitspraken, benoemd als een oordeel over de *nieuwswaarde* van het KNMG-onderzoek 1983.

De derde factor omvat eveneens drie uitspraken:

- 409 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen.
- 410 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de doelstellingen van de KNMG of de prioriteiten van doelstellingen te wijzigen.
- 413 De onderzoeksresultaten staan haaks op de heersende opvattingen binnen de KNMG.

De uitspraken geven aan dat de status quo binnen de KNMG ter discussie gesteld moet worden en dat er veranderingen dienen te komen. Wij benoemen deze dimensie bij gebrek aan een goede Nederlandse term met de ook door Weiss en Bucuvalas gebruikte term '*challenge*', een uitdaging tot verandering.

De vierde factor omvat zes uitspraken, die alle betrekking hebben op de wetenschappelijke kwaliteit van het KNMG-onderzoek 1983.

1002 De gepresenteerde resultaten zijn niet consistent.

1001 Het onderzoek lijkt op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd.

405 Het onderzoek draagt niet bij aan de kennis over beleid en functioneren van de KNMG.

417 De resultaten beantwoorden niet aan het doel van het onderzoek.

404 Het onderzoek geeft voldoende inzicht in de factoren die de afnemende organisatiegraad van de KNMG veroorzaken.

1005 De onderzoeksresultaten zijn objectief en onbevooroordeeld.

Wij benoemen deze factor verder als *wetenschappelijke kwaliteit* van het onderzoek.

De vijfde factor tot slot bestaat uit de volgende vijf uitspraken:

1007 De gegevens komen overeen met bestaande kennis binnen de KNMG.

1009 De gegevens komen niet overeen met mijn eigen visie op de situatie.

1008 De gegevens van het onderzoek zijn representatief voor de artsenpopulatie in Nederland.

1013 De onderzoeksresultaten zijn verenigbaar met de ideeën en de waarden van de KNMG.

1006 De onderzoeksresultaten zullen niet voor alle groeperingen binnen de KNMG aanvaardbaar zijn.

De vijf items op deze factor hebben betrekking op de mate waarin de onderzoeksresultaten verenigbaar zijn met bestaande kennis, opvattingen en waarden binnen de KNMG. Wij benoemen deze factor verder als *verenigbaarheid met bestaande inzichten*.

Eén item (1004) dat op geen van de vijf factoren voldoende hoog laadt, laten wij verder buiten beschouwing.

Ter vergelijking van onze uitkomsten met die van Weiss en Bucuvalas hebben wij in tabel 5.21 de door ons verkregen factoren naast de dimensies van Weiss en Bucuvalas gezet. Wij hebben daartoe de benoeming van onze factoren afgestemd op die van Weiss en Bucuvalas. Voor de bepaling van de volgorde volgen wij de resultaten van hun analyses.

Tabel 5 21

Overeenstemming tussen de dimensies die binnen de kenmerken van onderzoek zijn onderscheiden in resp het onderzoek van Weiss en Bucuvalas en het KNMG-bruikbaarheidsonderzoek van Tijssen

Items	Dimensies Weiss	Dimensies Tijssen
* 1001 Het onderzoek lijkt op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke kwaliteit
* 1005 De onderzoeksresultaten zijn objectief en onbevooroordeeld	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke kwaliteit
* 1002 De gepresenteerde resultaten zijn niet consistent	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke kwaliteit
1004 De aanbevelingen sluiten niet aan bij de gegevens	wetenschappelijke kwaliteit	(wetenschappelijke kwaliteit)
* 404 Het onderzoek geeft voldoende inzicht in de factoren die de afnemende organisatiegraad van de KNMG veroorzaken	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke kwaliteit/actie-oriëntatie
1008 De gegevens van het onderzoek zijn representatief voor de artsenpopulatie in Nederland	wetenschappelijke kwaliteit	verenigbaarheid/wetenschappelijke kwaliteit
417 De resultaten beantwoorden niet aan het doel van het onderzoek	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke/kwaliteit/actie-oriëntatie
* 405 Het onderzoek draagt niet bij aan de kennis over beleid en functioneren van de KNMG	wetenschappelijke kwaliteit	wetenschappelijke kwaliteit
1015 De onderzoeksresultaten ondersteunen mijn eigen benadering van het probleem	verenigbaarheid	actie-oriëntatie
* 1007 De gegevens komen overeen met bestaande kennis binnen de KNMG	verenigbaarheid	verenigbaarheid
* 1013 De onderzoeksresultaten zijn verenigbaar met de ideeën en de waarden van de KNMG	verenigbaarheid	verenigbaarheid
* 1009 De gegevens komen niet overeen met mijn eigen visie op de situatie	verenigbaarheid	verenigbaarheid
406 Het onderzoek levert onverwachte of nieuwe gezichtspunten op	verenigbaarheid	nieuwswaarde
415 De onderzoeksresultaten hebben mijn opvattingen over de achtergronden van het onderzochte vraagstuk niet veranderd	verenigbaarheid	nieuwswaarde
* 416 Het onderzoek bevat duidelijke aanwijzingen voor beleid	actie-oriëntatie	actie-oriëntatie
* 1011 Het onderzoek analyseert factoren waarop beleidsmakers invloed kunnen uitoefenen	actie-oriëntatie	actie-oriëntatie
* 407 Het onderzoek heeft geen directe implicaties voor het te voeren KNMG-beleid	actie-oriëntatie	actie-oriëntatie
* 408 De onderzoeksresultaten kunnen niet gebruikt worden binnen de bestaande kaders en programma's van de KNMG	actie-oriëntatie	actie-oriëntatie
* 413 De onderzoeksresultaten staan haaks op de heersende opvattingen binnen de KNMG	challenge	challenge
* 409 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen	challenge	challenge
* 410 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de doelstellingen van de KNMG of de prioriteiten van doelstellingen te wijzigen	challenge	challenge

Items	Dimensies Weiss	Dimensies Tijssen
414 De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om verbetering aan te brengen in de voorlichting en de communicatie naar de potentiële leden toe.	challenge	actie-oriëntatie
412 De onderzoeksresultaten vestigen de aandacht op nieuwe vraagstukken of bieden nieuwe perspectieven	challenge	nieuwswaarde
411 De aanbevelingen bij de resultaten zijn niet haalbaar	challenge	actie-oriëntatie
1006 De onderzoeksresultaten zullen niet voor alle groeperingen binnen de KNMG aanvaardbaar zijn	challenge	verenigbaarheid

De belangrijkste overeenkomst van ons onderzoek met het onderzoek van Weiss en Bucuvalas is dat vier van de vijf factoren in ons onderzoek heel duidelijk dezelfde dimensies vertegenwoordigen als die het onderzoek van Weiss en Bucuvalas heeft opgeleverd. Deze uitkomst wijst erop dat de factoren een grote mate van stabiliteit vertonen.

De belangrijkste verschillpunten tussen beide onderzoeken bestaan erin dat niet alle items laden op dezelfde factoren en dat er in ons onderzoek één factor aan toe wordt gevoegd, namelijk de nieuwswaarde van de resultaten. Wij zullen nu de factoren afzonderlijk en in onderlinge samenhang kort bespreken. Wat betreft de hoogte van de ladingen en het belang van de items binnen iedere factor zijn de twee onderzoeken niet goed vergelijkbaar. Zoals in hoofdstuk 4 bij de operationalisatie is beschreven, zijn niet alle items van de lijst van Weiss en Bucuvalas overgenomen. Bovendien zijn de items in formulering hier en daar gewijzigd.

De factor 'wetenschappelijke kwaliteit' wordt in beide onderzoeken door dezelfde items gemeten. Twee items blijken in ons onderzoek niet éénduidig op deze factor te laden (417 en 1008). Een item (1004) heeft nauwelijks enige betekenis binnen deze of andere factoren.

De factor 'verenigbaarheid met bestaande inzichten' laat nogal wat verschillpunten zien. Van de zes oorspronkelijke items komen er drie terug; één item maakt deel uit van de factor 'actie-oriëntatie', de twee andere items maken deel uit van de vijfde factor, de 'nieuwswaarde' van de resultaten. Twee items die deel uitmaken van deze factor, blijken ook redelijk hoog te laden op andere factoren (1013, 1006).

Om de factor 'actie-oriëntatie' te meten zijn vier items uit het onderzoek van Weiss en Bucuvalas geselecteerd. Deze vier blijken ook in ons onderzoek alle vier te laden op dezelfde factor. Daarnaast blijken nog vier andere items op deze factor te laden. Bekijken we de inhoud van deze items, dan is dit voor drie van de vier te begrijpen: 1015, 414 en 411 zijn door hun formulering zeer goed op te vatten als indicatoren voor de mate waarin de

resultaten op toepassing gericht zijn. Dat deze in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas anders opgevat zijn, heeft waarschijnlijk ook te maken met de iets andere formulering die daarin gebruikt is. Het vierde item (417) is in het voorafgaande al beschreven als tweedimensioneel. Gezien de hoogte van de lading verwijst dit item blijkbaar niet alleen naar de wetenschappelijke kwaliteit maar ook naar de toepassingsgerichtheid van de resultaten. Het item wordt op theoretische gronden gehandhaafd als indicator voor wetenschappelijke kwaliteit.

De factor 'challenge' wordt in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas slechts vertegenwoordigd door vier items. Deze vier items zijn in ons onderzoek uitgewerkt tot zeven items. Van deze zeven items blijken er drie op dezelfde factor te laden. Ze meten onmiskenbaar de mate waarin de resultaten de bestaande situatie ter discussie stellen. Van de overige vier items laden er twee op de factor actie-oriëntatie, één op de vijfde factor nieuwsaarde en één item laadt op geen van de vijf factoren.

De factor 'nieuwsaarde' wordt bepaald door drie items waarvan twee in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas deel uitmaken van de factor 'verenigbaarheid met bestaande inzichten' en één van de factor 'challenge'.

Om meer inzicht te krijgen in de homogeniteit van de schalen zijn betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd over de middels factoranalyse geselecteerde kenmerken (tabel 5.22, bijlage 1).

Gezien de lage item-restsomcorrelaties van drie items, is besloten deze bij de schaalconstructie buiten beschouwing te laten. Het zijn de items 413 uit de factor challenge en de items 1013 en 1006 uit de factor verenigbaarheid met bestaande inzichten. De eerste vier factoren zijn redelijk betrouwbaar, de vijfde factor, verenigbaarheid met bestaande inzichten, blijft ook na verwijdering van de twee items met lage item-restsomcorrelaties, een onbetrouwbare schaal.

Door berekening van gemiddelde standaardscores over de geselecteerde items zijn vervolgens vijf schalen geconstrueerd. Met het oog hierop zijn alle negatief geformuleerde items gespiegeld. Dit geldt voor 405, 407, 408, 411, 415, 417, 1002 en 1009.

Een hogere score wijst op een hogere waardering van resp. de actie-oriëntatie, de nieuwsaarde, de bedreiging van de status quo, de wetenschappelijke kwaliteit en de verenigbaarheid met bestaande inzichten.

5.2.3 Relaties tussen kenmerken van onderzoek

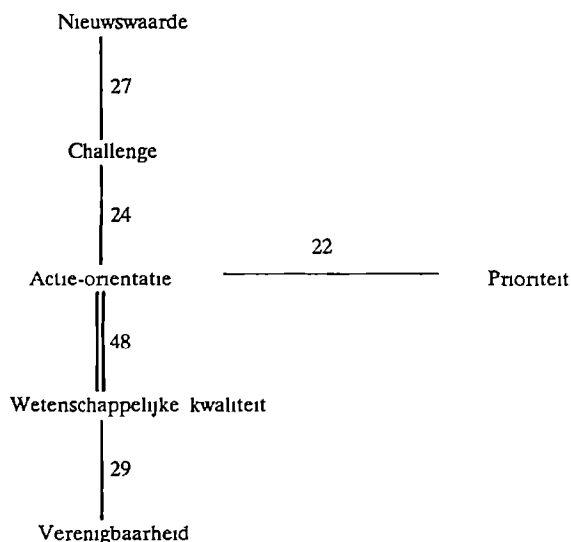
In het voorafgaande is gebleken dat wat de kenmerken van het onderzoek betreft, zes relevante dimensies zijn te onderscheiden waarop bestuurders het KNMG-onderzoek 1983 beoordelen. Het zijn achtereenvolgens prioriteit, toepassingsgerichtheid (actie-oriëntatie), wetenschappelijke kwaliteit, nieuws-

waarde, 'challenge' en verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten. De eerste factor heeft betrekking op het onderzochte beleidsvraagstuk, de andere factoren op het onderzoek zelf. In deze paragraaf gaan wij na welke samenhangen tussen de zes dimensies bestaan (tabel 5.23, bijlage 1).

Bij de bespreking beperken wij ons tot de correlaties die hoger zijn dan .20. Voor de overzichtelijkheid geven wij deze nog weer in schema 5.1.

Schema 5.1

Overzicht van de belangrijkste correlaties ($r > .20$) tussen kenmerken van onderzoek

De hoogste correlatie vonden wij tussen de dimensies actie-orientatie en wetenschappelijke kwaliteit (.48). Dit betekent dat het oordeel van bestuurders over de toepassingsmogelijkheden van de resultaten niet onafhankelijk is van hun oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit. Ook Weiss en Bucuvalas vonden in hun onderzoek tussen deze twee dimensies de hoogste correlatie. De onderzoekskwaliteit en de toepassingsmogelijkheden van de resultaten (actie-orientatie) vertegenwoordigen de meest gangbare eisen die in de literatuur aan beleidsgericht onderzoek worden gesteld. De mate waarin onderzoek aan deze eisen voldoet, is voor een belangrijk deel afhankelijk van de opzet, de operationalisatie en de uitvoering van het onderzoek. Als zodanig hebben beide factoren op een hoger abstractieniveau betrekking op de kwaliteit van beleidsgericht onderzoek. De hoge correlatie tussen de factoren bevestigt het bestaan van een gemeenschappelijke achterliggende dimensie en suggereert bovendien dat het onderscheid tussen actie-orientatie en wetenschappelijke kwaliteit vooral een theoretisch onderscheid is dat beleidsfunctionarissen

bij hun beoordeling van concreet onderzoek slechts ten dele maken. Met andere woorden, actie-orientatie en wetenschappelijke kwaliteit zijn bij de beoordeling van beleidsonderzoek als een functie van elkaar te beschouwen waarbij geldt dat beleidsvoerders onderzoek als toepassingsgericht zullen beoordelen wanneer zij de wetenschappelijke kwaliteit aanvaardbaar vinden; en om kwalitatief als goed beleidsonderzoek te worden aangemerkt, blijkt het ook aanwijzingen te moeten geven, of ideeën aan te reiken voor het beleid dat ten aanzien van het onderzochte vraagstuk gevoerd moet worden.

Wetenschappelijke kwaliteit hangt behalve met actie-orientatie ook relatief sterk samen met de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten (.29). Dit lijkt erop te wijzen dat bestuurders de kwaliteit van een onderzoek eerder als positief zullen beoordelen wanneer de resultaten hun eigen ideeën over het onderzochte vraagstuk ondersteunen.

Zoals te verwachten was, hangt actie-orientatie, behalve met wetenschappelijke kwaliteit, ook relatief sterk samen met 'challenge' (.24). Wij willen dit verband als volgt interpreteren: naarmate uit het onderzoek sterkere aanwijzingen naar voren komen voor structurele veranderingen, zal het onderzoek hoger scoren op de dimensie actie-orientatie.

De factoren nieuwswaarde, 'challenge' en verenigbaarheid met bestaande inzichten hebben gemeenschappelijk dat zij alledrie verwijzen naar de uitkomsten van het onderzoek en de mate waarin deze aansluiten bij de gevestigde beleidspraktijk en bestaande ideeën en opvattingen over het onderzochte beleidsvraagstuk. Of een onderzoek hoog scoort op deze dimensies, is niet te voorspellen. Zij zijn maar zeer ten dele het resultaat van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. Op het eerste gezicht vertegenwoordigen de drie dimensies schaalposities op eenzelfde continuum, waarbij verenigbaarheid met bestaande inzichten en 'challenge' de beide extremen aangeven. De negatieve correlatie die men dan tussen beide extremen zou mogen verwachten, blijkt echter niet te bestaan. De factoren 'challenge' en nieuwswaarde blijken wel volgens verwachting gecorreleerd te zijn (.27). Het ontbreken van sterke correlaties tussen de factoren onderling wijst er evenwel op dat de drie factoren als afzonderlijke factoren beschouwd moeten worden die onafhankelijk van elkaar variëren. Wij willen het onderscheid tussen de drie dimensies als volgt verduidelijken. De factor verenigbaarheid met bestaande inzichten betreft de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met de bestaande opvattingen en inzichten. De factor nieuwswaarde geeft aan in welke mate de resultaten nieuwe inzichten opleveren; deze kunnen al dan niet verenigbaar zijn met de reeds bestaande inzichten. De factor 'challenge' geeft aan in welke mate het onderzoek aanleiding geeft tot fundamentele veranderingen in de beleidsorganisatie. Deze fundamentele veranderingen kunnen aansluiten bij reeds bestaande ideeën en opvattingen of juist niet, hetgeen het ontbreken van een rechtlijnig verband tussen deze factoren verklaart. Onderzoek dat om fundamentele veranderingen vraagt zal eerder nieuwe inzichten bevatten dan onderzoek dat daar niet om vraagt; omgekeerd geldt dat naar mate onderzoek meer nieuwe inzichten bevat, die ook eerder fundamentele veranderingen

zullen impliceren dan onderzoek dat weinig nieuws bevat. Dit verklaart naar onze mening de correlatie tussen de factoren challenge en nieuwswaarde.

Een laatste verband dat wij willen vermelden, betreft de relatie tussen actie-orientatie en prioriteit (.22). Bestuurders blijken een positiever oordeel over de toepassingsmogelijkheden van de resultaten te hebben, naarmate zij hogere prioriteit toekennen aan het onderzochte beleidsvraagstuk.

5.2.4 Waardering van het KNMG onderzoek 1983

In deze paragraaf gaan wij in op de vraag hoe bestuurders van de KNMG het KNMG-onderzoek 1983 beoordelen op de zes dimensies die wij onderscheiden hebben:

In welke mate beschouwen zij het onderwerp waarop het onderzoek betrekking heeft, als een beleidsvraagstuk dat prioriteit verdient binnen de KNMG? Voldoet het onderzoek naar hun mening aan de wetenschappelijke vereisten? Biedt het (voldoende) aanwijzingen voor het te voeren beleid?

Zijn de resultaten verenigbaar met de heersende opvattingen en ideeën? Levert het onderzoek nieuwe inzichten op?

In welke mate vormen de resultaten een bedreiging voor de status quo?

Om deze vragen te beantwoorden, grijpen wij terug naar de oorspronkelijk variabelen en berekenen wij de gemiddelde somscores over de antwoorden op de uitspraken waaruit de dimensies zijn samengesteld. We prefereren gemiddelde somscores boven gemiddelde standaardscores omdat het op grond daarvan mogelijk is te bepalen hoe het KNMG-onderzoek absoluut gezien scoort op de zes dimensies. De gemiddelde somscores kunnen bij alle dimensies, uitgezonderd bij prioriteit, uiteenlopen van 1 tot 5 waarbij 1 staat voor 'geheel oneens' en 5 voor 'geheel mee eens'. Tabel 5.24 geeft de gemiddelde somscores en de bijbehorende standaarddeviaties.

Tabel 5.24
Hierarchie van kenmerken van onderzoek, waardering*

	Gemiddelde somscore	sd
Verenigbaarheid	3.9	66
Actie-orientatie	3.8	56
Wetenschappelijke kwaliteit	3.8	58
Challenge	3.4	88
Prioriteit	3.4	55
Nieuwswaarde	2.5	77

* ACTIE, NIEUWS, CHAL, ONKW, EENS, PRIOR

Het KNMG-onderzoek krijgt een relatief hoge waardering op de dimensies verenigbaarheid met bestaande inzichten, actie-orientatie en wetenschappelijke kwaliteit; het scoort lager op de factoren 'challenge' en prioriteit,

het laagst scoort het op de factor nieuwsaarde. Uit deze cijfers leiden wij af dat het KNMG-onderzoek 1983 betrekking heeft op een vraagstuk dat een hoge prioriteit heeft; dat het naar de mening van de bestuurders op wetenschappelijk verantwoorde manier is uitgevoerd; dat het toepassingsmogelijkheden bevat voor het beleid; dat de resultaten voor de bestuurders evenwel weinig nieuws bevatten; dat de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten; en dat de resultaten niet beoordeeld worden als een uitdaging voor de gevestigde orde binnen de KNMG.

5.3 BRUIKBAARHEID EN VERWACHT FEITELIJK GEBRUIK

5.3.1 *Bruikbaarheid en feitelijk gebruik voor de geledingen binnen de KNMG*

Bestuurders van de KNMG zijn gevraagd in welke mate het KNMG-onderzoek 1983 ideeën of informatie bevat die zij bruikbaar achten voor verschillende organisatieniveau's van de KNMG.

Gezien de organisatiestructuur van de KNMG hebben wij onderscheid gemaakt tussen enerzijds de bruikbaarheid voor de KNMG op centraal, plaatselijk en individueel niveau en anderzijds de bruikbaarheid voor de vier Maatschappelijke Verenigingen.⁴

Tabel 5 25

Oordeel bestuurders over de bruikbaarheid van het KNMG-onderzoek 1983 voor resp de KNMG, plaatselijke afdelingen binnen de KNMG, de vier Maatschappelijke Verenigingen en voor hen zelf als individuen; percentages (N=235)*

Organisatie-niveau	Mate van bruikbaarheid					totaal	niet ingevuld abs
	1	2	3	4	5		
KNMG	1	3	13	55	28	100	2
Afdelingen	6	19	26	37	12	100	4
LSV	2	17	31	33	18	100	23
LHV	3	18	30	30	20	100	25
LAD	2	8	20	40	30	100	30
LVSG	2	9	29	34	27	100	33
Individuele bestuurders	9	13	34	32	13	100	9

* V5a, V6a, V7a1, V7a2, V7a3, V7a4, V8a

Antwoordcategorieën. 1 helemaal niet bruikbaar, ... , 5 goed bruikbaar

Blijkens tabel 5.25 achten bestuurders het onderzoek het meest bruikbaar voor de KNMG op centraal niveau; vervolgens voor de verenigingen van artsen in dienstverband en van sociaal-geneeskundigen, de LAD en de LVSG. Ruim 50% van de bestuurders vindt het onderzoek ook redelijk tot goed bruikbaar voor de twee andere Maatschappelijke Verenigingen, de LHV en de LSV, voor de plaatselijke afdelingen en voor zichzelf als individuele

bestuurders. Opvallend is de overwegend positieve beoordeling; slechts een minderheid van de bestuurders acht het onderzoek voor geen van de onderscheiden organisatieniveau's bruikbaar.

Een aantal bestuurders beoordeelt wel de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen waarvan zij zelf deel uitmaken, maar onthoudt zich van een oordeel over de bruikbaarheid voor de andere Maatschappelijke Verenigingen. Dit verklaart het relatief groot aantal ontbrekende antwoorden bij de vragen naar de bruikbaarheid voor de vier Maatschappelijke Verenigingen.

Na dichotomisering van de antwoorden (redelijk tot zeer bruikbaar versus niet bruikbaar/niet onbruikbaar, weinig tot onbruikbaar) hebben wij scalogramanalyses uitgevoerd over de drie vragen betreffende de bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de vier vragen betreffende de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen (Mokken,1970). Beide analyses voldoen aan de voorwaarden (tabellen 5.26, 5.27, bijlage 1).

Ten aanzien van de KNMG geldt dat 43% van de bestuurders de resultaten bruikbaar acht voor alle drie de niveau's die wij onderscheiden hebben: centraal, afdelings- en individueel niveau; 25% acht de resultaten alleen maar bruikbaar voor centraal niveau; en 15% acht de resultaten in het geheel niet bruikbaar.

Ten aanzien van de Maatschappelijke Verenigingen geldt dat bijna de helft van de bestuurders de resultaten bruikbaar vindt voor alle vier de Maatschappelijke Verenigingen, 20% uitsluitend voor de LAD en de LVSG; 23% vindt de resultaten voor geen van de Maatschappelijke Verenigingen bruikbaar.

De uitkomsten bevestigen onze verwachtingen:

- Dat de resultaten het meest bruikbaar geacht worden voor het centraal bestuursniveau van de KNMG, lijkt erop te wijzen dat bestuurders zowel het onderzoek als het beleidsprobleem dat daarin centraal staat, i.c. de dalende organisatiegraad van de KNMG, primair beschouwen als verantwoordelijkheid van de KNMG op centraal niveau. Dit is begrijpelijk gezien het organisatieprincipe van de KNMG waarbij artsen via hun lidmaatschap van de KNMG hun lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen verkrijgen.
- Dat binnen de Maatschappelijke Verenigingen de resultaten bruikbaar geacht worden voor de LAD en de LVSG dan voor de LHV en de LSV, brengen wij in verband met het feit dat vooral deze twee verenigingen met het onderzochte beleidsprobleem geconfronteerd worden. Zoals wij weten uit het onderzoek, zijn bijna alle huisartsen lid van de KNMG, specialisten voor driekwart; artsen in dienstverband en sociaal-geneeskundigen daarentegen slechts voor ruim de helft. De dalende organisatiegraad van de KNMG is vrijwel uitsluitend toe te schrijven aan ledenverlies binnen de twee laatstgenoemde verenigingen.

Ook uit andere gegevens blijkt dat het onderzoek en het beleidsprobleem dat daarin onderzocht is, primair als verantwoordelijkheid van de overkoepelende organisatie wordt gezien. Wij hebben de bestuurders gevraagd wie volgens hen binnen de KNMG de meest aangewezen categorieën zijn om van het onderzoek gebruik te maken. Uit tabel 5.28 blijkt dat arts-bestuurders binnen de KNMG als de meest geeignende gebruikers gezien worden, gevolgd door arts-bestuurders binnen de Maatschappelijke Verenigingen, en die weer gevolgd door Afdelingsbestuurders. Ook stafmedewerkers binnen KNMG en Maatschappelijke Verenigingen worden door een grote groep bestuurders als relevante gebruikerscategorieën beschouwd.

Tabel 5 28

Aantal keren dat de volgende categorieën als meest aangewezen gebruikers van de onderzoeksresultaten zijn genoemd (N = 235)*

Meest aangewezen categorieën gebruikers	abs	%
Artsbestuurders KNMG	207	88
Artsbestuurders Maatschappelijke Verenigingen	171	73
Artsbestuurders plaatselijke afdelingen	126	54
Bureaumedewerkers KNMG	104	44
Leden KNMG	70	30
Bureaumedewerkers Maatschappelijke Verenigingen	58	25
Anderen	15	6

* V9

Behalve naar bruikbaarheid, in de betekenis van geschiktheid voor gebruik, is ook gevraagd naar de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik, eveneens gedifferentieerd voor de verschillende organisatieniveau's.

Tabel 5.29 geeft de overzicht van de antwoorden.

Tabel 5 29

Verwachting van bestuurders ten aanzien van het feitelijk gebruik van de onderzoeksresultaten door de KNMG, de plaatselijke afdelingen binnen de KNMG en de vier Maatschappelijke Verenigingen, percentages (N = 235)*

Organisatieniveau	Feitelijk gebruik		Totaal	Nietingevuld abs
	ja	nee		
KNMG	88	12	100	16
Afdelingen	53	47	100	25
LSV	56	44	100	61
LHV	64	36	100	60
LAD	75	25	100	64
LVSG	70	30	100	66

* V5b, V6b, V7b1, V7b2, V7b3, V7b4

De bestuurders nemen aan dat de KNMG het meeste gebruik zal maken van de resultaten, daarna de LAD en de LVSG, op enige afstand gevolgd door de LHV, de LSV en de plaatselijke afdelingen. De volgorde die bestuurders hierbij aangeven, komt overeen met de volgorde die zij hanteren bij hun

beoordeling van de bruikbaarheid. Respondenten die hoog scoren op bruikbaarheid verwachten vaker dan respondenten die laag scoren, dat de resultaten ook feitelijk gebruikt zullen worden (tabel 5.30). Toch verwacht ook een niet gering aantal bestuurders dat een bepaald organisatieniveau de resultaten zal gaan gebruiken ondanks het feit dat zij aan de resultaten voor dat organisatieniveau een lage bruikbaarheid toekennen.

Een groot aantal bestuurders heeft één of meer vragen naar het feitelijk gebruik onbeantwoord gelaten. Evenals bij de vragen naar bruikbaarheid, geldt ook hier dat vele bestuurders geen oordeel uitspreken voor andere verenigingen dan die waartoe ze zelf behoren.

Om meer inzicht te krijgen in de overwegingen waarop bestuurders hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik baseren, hebben wij hen per organisatieniveau om een toelichting gevraagd. Ongeveer de helft van de bestuurders heeft deze ook gegeven.

Of bestuurders al dan niet gebruik verwachten door de KNMG als koepelorganisatie hangt (ondermeer) af van de volgende factoren:

- de reële bereidheid die men bij het Hoofdbestuur van de KNMG veronderstelt om de suggesties die uit het onderzoek naar voren te komen te verwerken in beleidsmaatregelen. Tal van bestuurders schatten deze bereidheid laag in op grond van de constatering dat de KNMG op centraal niveau bestuurd wordt door gesettelde artsen met conservatieve ideeën die zelf belang hebben bij handhaving van de status quo. Ook van het management (bureaumedewerkers), aldus sommige bestuurders, dat in sterke mate vergroeid is met de organisatie zoals die nu functioneert, zijn weinig veranderingen te verwachten. In samenhang hiermee wordt gewezen op de te starre organisatiestructuur waarbinnen geen ruimte is voor veranderingen. De vraag wordt gesteld in hoeverre de KNMG als log, centralistisch apparaat, de flexibiliteit zal kunnen opbrengen om de heroriëntatie op andere groeperingen te bewerkstelligen. Zoals een lid van het Hoofdbestuur zelf aangeeft: 'de gevestigde verhoudingen binnen het Hoofdbestuur en het ondersteunend bureau zijn in de praktijk een effectieve barrière voor verandering'.

- Andere bestuurders zijn van mening dat de bereidheid weliswaar aanwezig is maar de mogelijkheden tot het introduceren van veranderingen die tot ledenwinst zullen leiden, gering. Zij redeneren als volgt: de KNMG heeft als overkoepelende organisatie voor alle artsen in toenemende mate te maken met interne verdeeldheid en belangentegenstellingen. Bij de vaststelling van het beleid is het onmogelijk alle belangen in gelijke mate tot uitdrukking te laten komen. Het maken van keuzen heeft tot gevolg dat wellicht sommige categorieën artsen zich meer tot de KNMG aangetrokken zullen voelen, andere categorieën evenwel daardoor minder. Het probleem van de dalende organisatiegraad blijft onopgelost. 'Het is onmogelijk twee heren tegelijk te dienen'. Voor sommigen komt daarbij nog de vraag in hoeverre de oorzaken voor de dalende organisatiegraad niet voor een groot deel gelegen zijn in factoren die buiten de KNMG liggen, algemeen maatschappelijke factoren die ook van invloed zijn op bijv. de dalende organisatiegraad van de vakbonden.

Tabel 5 30 Oordeel bruikbaarheid en verwachting feitelijk gebruik, per organisatie-niveau, percentages (N=235)*

Bruikbaarheid voor	Verwachting feitelijk gebruik				
	ja	nee	Totaal		onbekend
			%	abs	
<i>KNMG</i>					
(enigszins) bruikbaar	91	9	100	182	12
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	76	24	100	29	2
(grotendeels) onbruikbaar	75	25	100	8	-
onbekend, abs	-	-	-	-	2
Cramer's V = .17 p = .004					
<i>Afdelingen</i>					
(enigszins) bruikbaar	78	22	100	103	10
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	45	55	100	53	8
(grotendeels) onbruikbaar	15	85	100	54	3
onbekend, abs	-	-	-	-	4
Cramer's V = .56 p = .000					
<i>LSV</i>					
(enigszins) bruikbaar	68	32	100	94	13
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	52	48	100	48	17
(grotendeels) onbruikbaar	26	74	100	32	9
onbekend, abs	1	-	-	-	22
Cramer's V = .32 p = .000					
<i>LHV</i>					
(enigszins) bruikbaar	64	36	100	94	11
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	63	37	100	43	19
(grotendeels) onbruikbaar	35	65	100	37	6
onbekend, abs	-	1	-	-	24
Cramer's V = .34 p = .000					
<i>LAD</i>					
(enigszins) bruikbaar	84	16	100	123	21
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	69	31	100	29	12
(grotendeels) onbruikbaar	76	74	100	19	1
onbekend, abs	-	-	-	-	30
Cramer's V = .42 p = .000					
<i>LVSG</i>					
(enigszins) bruikbaar	80	20	100	107	17
niet bruikbaar/niet onbruikbaar	64	36	100	42	16
(grotendeels) onbruikbaar	21	79	100	19	1
onbekend, abs	1	-	-	-	32
Cramer's V = .41 p = .000					

* NV5a, NV6a, NV7a1, NV7a2, NV7a3, NV7a4, V6b, V7b1, V7b2, V7b3, V7b4

Totaal aantal missings op vragen naar daadwerkelijk gebruik 282

84 missings (30%) code 1 of 2 op corresponderende vraag bruikbaarheid

64 missings (23%) code 3 op corresponderende vraag bruikbaarheid

20 missings (7%) code 4 of 5 op corresponderende vraag bruikbaarheid

114 missings (40%) ook missing op corresponderende vraag bruikbaarheid

- Een derde categorie bestuurders verwacht gebruik door de KNMG, puur op grond van het feit dat de KNMG naar hun mening weinig keus heeft, wil zij in de toekomst overleven. De wens is hier duidelijk vader van de gedachte. Men ziet het voortbestaan van de KNMG in sterke mate bedreigd door de dalende organisatiegraad. 'Indien de huidige generatie jonge artsen niet betrokken wordt bij het beleid van de KNMG, dan zal er over twintig jaar geen KNMG-beleid meer bestaan'.

- Weer andere bestuurders lichten hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik toe door te verwijzen naar een aantal concrete suggesties, uit het onderzoek of van henzelf, die naar hun mening voor opvolging in aanmerking komen. In dit verband wijst men regelmatig op de noodzaak de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen; op een verlaging van de contributie voor lidmaatschap; op een afstemming van het beleid op de belangen van die categorieën artsen die nu sterk ondervertegenwoordigd zijn (werkloze artsen, assistenten in opleiding, artsen in dienstverband), op verbetering van de public relations en op meer (praktische en materiële) voordelen voor artsen die lid zijn.

- Tegenover de categorie bestuurders die van mening zijn dat het onderzoek concrete suggesties oplevert voor het beleid, staan bestuurders die de resultaten als zodanig wel informatief vinden maar geen mogelijkheden zien voor gebruik omdat zij de praktische uitwerking missen.

- Enkele bestuurders vinden de resultaten niet bruikbaar maar 'vrezend' desondanks gebruik. De KNMG zou naar hun mening zich minder moeten laten leiden door golfbewegingen in de maatschappij. 'Te snel worden (ethische) normen de laatste vijftien jaar bijgesteld. Dit kan nooit een goede zaak zijn'.

- Tot slot zijn er dan nog de bestuurders die aangeven dat het onderzoek een belangrijke bijdrage kan leveren (en al heeft geleverd) aan de menings- en oordeelsvorming over het onderzochte beleidsvraagstuk. Ook het feit dat de ledenproblematiek weer opnieuw onder de aandacht wordt gebracht, zien sommigen als een verdienste van het onderzoek.

Of bestuurders al dan niet feitelijk gebruik verwachten door de plaatselijke afdelingen, lijkt vooral af te hangen van de plaats en de functie die men aan de afdelingen toekent in de organisatiestructuur van de KNMG.

- Een aantal bestuurders wijst erop dat hun afdeling een 'slapend bestaan' leidt. Buiten de bestuursleden zijn er geen actieve leden. Er is sprake van algehele desinteresse bij de achterban hetgeen ondermeer blijkt uit de geringe opkomst bij vergaderingen en bijeenkomsten. Onder deze omstandigheden, waarbij het activeren van de leden zelfs een probleem is, ziet men weinig mogelijkheden voor het werven en activeren van niet-leden. Voor sommigen van hen is de situatie aanleiding om het belang van het voortbestaan van de afdelingen fundamenteel ter discussie te stellen.

- Andere bestuurders verwachten geen gebruik van de resultaten door de afdelingen omdat zij van mening zijn dat het vraagstuk van de dalende organisatiegraad een zaak is die vanuit het centrale beleidsniveau aangepakt

dient te worden. Als de afdelingen iets met de resultaten moeten doen, dan zal 'Utrecht' het initiatief daartoe moeten nemen. Met andere woorden, de afdelingen zullen vanuit 'Utrecht' geactiveerd en gestuurd moeten worden. Werving van nieuwe leden ziet men primair als een landelijke aangelegenheid. Sommige bestuurders wijzen erop dat de afstand tussen centrum en periferie veel te groot is. De belangen lopen sterk uiteen, men spreekt een verschillende taal. De plaatselijke afdelingen zijn vooral georiënteerd op lokale belangen en op de lokale situatie. Wat er op centraal niveau gebeurt, interesseert hen vaak niet. Om deze kloof te overbruggen zou de KNMG (het Hoofdbestuur) meer de provincie in moeten trekken, spreekbeurten moeten houden om het KNMG-beleid te promoten. Ook zouden er meer persoonlijke contacten moeten zijn tussen Hoofdbestuur en afdelingen.

- Ook zijn er bestuurders die weinig mogelijkheden zien tot gebruik op grond van het feit dat de afdelingen te los gestructureerd zijn en te heterogeen van samenstelling om adequaat op deze problematiek te kunnen inspelen. Een enkeling suggereert een ander organisatieprincipe. Functionele belangengroepen zouden de basis moeten zijn voor plaatselijke afdelingen. De sociaal-geneeskundige in dienstverband, de huisarts en de specialist hebben weinig behoefte aan onderling contact gezien de uiteenlopende omstandigheden waaronder zij werkzaam zijn.

- Tegenover de bestuurders die geen gebruik verwachten, staan evenwel tal van bestuurders die optimistischer zijn over de mogelijkheden tot gebruik. Zij zien in de resultaten een stimulans om zich binnen de afdelingen actiever op te stellen naar de niet-actieve leden en naar de niet-leden. Door het organiseren van speciale avonden voor bepaalde categorieën artsen (jongeren, artsen in dienstverband, werkloze artsen), door meer public relations en voorlichting hoopt men de onderlinge contacten te bevorderen en de kring actieve leden uit te breiden. Vooral ook de niet-leden zouden expliciet voor deze avonden uitgenodigd moeten worden. De bestuurders die vragen om een actievere opstelling van de afdelingen, doen dit vanuit de opvatting dat de plaatselijke afdelingen wel degelijk een taak hebben ten aanzien van de ledenproblematiek.

- Sommige bestuurders voelen zich door de resultaten niet aangesproken omdat zij al jaren actief zijn op dit terrein of omdat de organisatiegraad van hun afdeling alleszins bevredigend is.

Ook over de mate waarin de vier Maatschappelijke Verenigingen de resultaten zullen gebruiken lopen de meningen uiteen.

- Tal van bestuurders stellen dat het gebruik primair zal afhangen van de organisatiegraad van de betreffende verenigingen. Men verwacht dat vooral de LAD en de LVSG serieus zullen trachten de resultaten te betrekken bij hun beleid. Enerzijds noodgedwongen omdat zij de verenigingen zijn die het meest geconfronteerd worden met ledenverlies en op grond daarvan het meeste belang hebben bij een versterking van hun positie binnen en buiten de KNMG; anderzijds omdat de resultaten ondersteuning bieden voor de koers die zij voorstaan ten aanzien van vraagstukken zoals de koppeling van lidmaatschap

van KNMG en Maatschappelijke Verenigingen en de positie van de werkloze artsen en van de artsen in dienstverband. Ook het feit dat de resultaten bevestigen dat de KNMG in haar belangenbehartiging sterk gericht is op artsen in (vrij)gevestigde posities en dat de belangen van de artsen in dienstverband, ondanks het feit dat zij numeriek de belangrijkste groep zijn, veel minder sterk doorklinken in het beleid van de KNMG, zien bestuurders als een aanmoediging voor de LAD en de LVSG om op de resultaten in te spelen.

- De bestuurders die helemaal geen feitelijk gebruik door de vier Maatschappelijke Verenigingen veronderstellen, hanteren hiervoor verschillende argumenten. Voor sommigen is de te hoge contributie de basis voor alle problemen en heeft het zoeken naar andere verklaringen geen zin. Andere bestuurders wijzen erop dat het ledenvraagstuk een zaak is voor de KNMG als koepelorganisatie, dat het onderzoek in opdracht van de KNMG is uitgevoerd en dat de Maatschappelijke Verenigingen door hun grote mate van autonomie te veel gericht zijn op specifieke groepsbelangen en te weinig bereidheid en interesse hebben om te vechten voor algemene artsenbelangen.

Enige bestuurders verwachten geen gebruik omdat het onderzoek weinig nieuwe informatie heeft opgeleverd.

- Huisartsen en specialisten die wel gebruik verwachten door hun eigen Maatschappelijke Verenigingen maar geen gebruik door de LAD en de LVSG geven hiervoor als redenen dat de artsen in loondienst over het algemeen minder betrokken zijn bij problemen rondom de KNMG; dat de LHV en de LSV van oudsher meer bereidheid tonen om mee te werken aan initiatieven die door de KNMG genomen worden; dat de LAD een zeer heterogene groep artsen verenigt die het moeilijk maakt de ledenproblematiek aan te pakken; dat de LVSG nog te jong en te zwak is om zich echt te kunnen profileren.

- Sociaal-geneeskundigen die geen gebruik verwachten door de LHV en de LSV maar wel gebruik door de LAD en de LVSG geven hiervoor als redenen dat de LHV en de LSV tevreden zijn over de hoogte van de organisatiegraad van hun eigen verenigingen; dat zij er intern belang bij hebben de bestaande situatie te handhaven; dat zij traditioneler en conservatiever zijn dan de LAD en de LVSG; dat er eerst een attitudeverandering nodig is binnen de LSV en de LHV en dat die pas te verwachten is als ook daar de organisatiegraad verder is gedaald en men gaat inzien dat alle artsen elkaar nodig hebben.

- Een enkeling verwacht wel gebruik door de Maatschappelijke Verenigingen maar geen gebruik door de KNMG omdat hij de Maatschappelijke Verenigingen flexibeler acht en praktischer dan de KNMG.

- Bestuurders die gebruik verwachten door alle vier de Maatschappelijke Verenigingen, geven hiervoor als redenen dat iedere Maatschappelijke Vereniging selectief te werk zal gaan en slechts dié resultaten zal overnemen waarmee zij zelf voordeel kan behalen; dat iedere Maatschappelijke Vereniging de resultaten zo kan interpreteren dat de eigen standpunten ondersteuning vinden; dat het in het belang van alle vier de Maatschappelijke Verenigingen is om het representatieve karakter van de KNMG te behouden en de positie van de KNMG als koepelorganisatie te versterken.

- Een groot aantal bestuurders gaat alleen in op het al dan niet gebruiken van de resultaten door de Maatschappelijke Vereniging(en) waarvan zij zelf deel uitmaken. Sommigen geven expliciet te kennen dat zij zich niet bevoegd of in staat achten over de andere verenigingen te oordelen. Huisartsen en specialisten die feitelijk gebruik door de LHV, resp. de LSV verwachten, verwijzen naar het belang van een vestigingsbeleid, de problematiek van de werkloze huisartsen c.q. specialisten, bemiddeling bij opleidingsplaatsen. Sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband plaatsen de ledenproblematiek vaker in een wat algemener kader. Hierbij wordt gewezen op het belang van een wijziging van de organisatiestructuur van de KNMG; meer aandacht voor artsen in dienstverband, die numeriek in de meerderheid, maar qua invloed een minderheidspositie innemen; noodzakelijke attitudeverandering onder huisartsen en specialisten.

Bestuurders zijn ook gevraagd toe te lichten waarom zij de resultaten voor zichzelf als individuele bestuurders meer of minder bruikbaar achten. Ruim een kwart van de bestuurders heeft een toelichting gegeven.

De mate waarin bestuurders de resultaten voor zichzelf bruikbaar achten, lijkt voor een belangrijk deel bepaald te worden door hun oordeel over het informatiegehalte van het onderzoek.

Bestuurders die de resultaten als matig of niet bruikbaar beoordelen, geven hiervoor als reden dat de resultaten grotendeels bevestigen wat men zelf al dacht of wist.

Bestuurders die de resultaten wel bruikbaar vinden, benadrukken het informatieve karakter: de resultaten bieden goede achtergrondinformatie; zij zijn van belang voor de algemene gedachten- en oordeelvorming en in discussies met leden en niet-leden; zij leveren nieuwe inzichten op zoals het percentage dienstverbanders, de niet concurrerende verhouding tussen KNMG en wetenschappelijke verenigingen, motieven voor al dan niet lidmaatschap; concrete suggesties voor beleid.

Voor een aantal bestuurders bestaat de bruikbaarheid van de resultaten vooral eruit dat zij zich zelf gestimuleerd en gemotiveerd voelen om meer initiatieven te ontplooiën naar niet-actieve leden en naar niet-leden. Sommige bestuurders zien de mogelijkheid aan het onderzoek belangrijke thema's te ontleen die tijdens bijeenkomsten van de plaatselijke afdelingen aan de orde kunnen komen.

Enkele bestuurders zien in de resultaten een bevestiging van hun eigen gedachten hetgeen voor hen een aanleiding vormt om het eigen lidmaatschap van de KNMG ter discussie te stellen. Daar tegenover staat de bestuurder die door de resultaten weerhouden wordt het lidmaatschap op te zeggen.

Uit de overwegingen die bestuurders aanvoeren voor hun verwachtingen ten aanzien van het feitelijk gebruik, leiden wij het volgende af:

- Het feitelijk gebruik wordt slechts door een minderheid van de bestuurders direct gezien in relatie tot de inhoud van het onderzoek zelf. Veel meer nadruk krijgen krijgen overwegingen met betrekking tot de taakverdeling binnen de

KNMG, de interne machtsverhoudingen, de belangen die de verschillende categorieën artsen hebben bij verandering van de bestaande situatie en de waarden-oriëntaties die men binnen (geledingen van) de KNMG overheersend acht.

- De gegevens bevestigen dat bestuurders het centraal beleidsniveau primair verantwoordelijk stellen voor de aanpak van het onderzochte beleidsprobleem, in veel mindere mate zien zij hierin een taak voor de andere organisatieniveau's. Ook bevestigen de gegevens dat de bestuurders van mening zijn dat vooral de Maatschappelijke Verenigingen die met ledenverlies geconfronteerd worden, de resultaten ter harte dienen te nemen.

- Over de interpretatie van de resultaten en het te volgen beleid lopen de meningen uiteen. Terwijl sommige bestuurders de oplossing lijken te zoeken in een fundamentele wijziging van de organisatiestructuur van de KNMG, pleiten andere bestuurders voor een selectieve bijsturing van het beleid ten behoeve van die categorieën artsen die onder de leden ondervertegenwoordigd zijn. Weer andere bestuurders leggen de nadruk op verbetering van de communicatie tussen centrum en periferie, meer public relations en betere voorlichting. Ook het uitbreiden van de (materiële) dienstverlening, exclusief ten behoeve van de leden, ziet een aantal bestuurders als een belangrijk middel om de aantrekkingskracht van de KNMG te vergroten.

- De belangrijkste functie van het onderzoek lijkt gelegen te zijn in de bijdrage die het levert aan de oordeels- en meningsvorming over het onderzochte beleidsvraagstuk.

5.3.2 Bestuurders nader bekeken op hun oordeel over bruikbaarheid en over feitelijk gebruik

In de vorige paragraaf is aangetoond dat het KNMG-onderzoek 1983 in wisselende mate bruikbaar wordt geacht voor de verschillende organisatieniveau's binnen de KNMG.

In deze paragraaf willen wij onderzoeken in hoeverre het feit dat de bestuurders zelf deel uitmaken van verschillende organisatieniveau's, van invloed is op hun oordeel over de bruikbaarheid. Met andere woorden: of bestuurders van de KNMG de bruikbaarheid van de resultaten anders beoordelen voor de geledingen waarvan zij zelf deel uitmaken dan voor de geledingen waarvan zij geen deel uitmaken. Wij hebben hiervoor de populatie tweemaal opgesplitst:

- in Hoofdbestuursleden en leden van Afdelingsbesturen
- in leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen.

Leden van Hoofdbestuur en van Afdelingsbesturen

Op grond van twee redenen verwachtten wij dat Hoofdbestuursleden de bruikbaarheid van de resultaten in het algemeen hoger zullen waarderen dan leden van Afdelingsbesturen:

- Het Hoofdbestuur heeft zelf de dalende organisatiegraad als onderzoeks-relevant probleem onderkend en is opdrachtgever van het onderzoek;

bovendien heeft het Hoofdbestuur, via een afvaardiging in de begeleidingscommissie van het onderzoek, zelf mede vorm kunnen geven aan opzet, inhoud en uitvoering van het onderzoek.

- Zij vertegenwoordigt het beleidsniveau dat primair verantwoordelijk wordt gesteld voor de aanpak van het onderzochte probleem.

Tabel 5.31 laat zien hoe Hoofdbestuursleden en leden van Afdelingsbesturen afzonderlijk de bruikbaarheid voor de verschillende organisatieniveaus beoordelen.

Tabel 5.31

Gemiddelde bruikbaarheidsscore van Hoofdbestuursleden (N = 32) en leden van Afdelingsbesturen (N = 203) voor KNMG en geledingen binnen de KNMG*

Bestuursniveau	KNMG	Gemiddelde bruikbaarheidsscore voor					
		Afde- lingen	LSV	LHV	LAD	LVSG	Individuele bestuurders
lid Hoofdbestuur	3.3	2.5	2.7	2.7	3.2	2.9	2.5
lid Afdelingsbestuur	3.0	2.3	2.4	2.4	2.8	2.7	2.3
Totaal	3.1	2.3	2.5	2.5	2.9	2.8	2.3
N	(233)	(233)	(212)	(210)	(205)	(202)	(226)
eta	ns	.06	.10	.08	.15*	.05	.06

* NVAR3, V5a, V6a, V7a1, V7a2, V7a3, V7a4, V8a

Hoofdbestuursleden hebben voor alle organisatieniveaus een hogere bruikbaarheidsscore dan de leden van de Afdelingsbesturen. Zij verschillen echter slechts significant in hun beoordeling van de bruikbaarheid voor de LAD. Wat betreft de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik, onderscheiden Hoofdbestuursleden zich van de leden van Afdelingsbesturen in zoverre dat zij veel minder gebruik verwachten door LHV, LSV en Afdelingen binnen de KNMG (tabel 5.32).

Leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen

Bestuurders van de KNMG zijn op grond van hun medische functie en rechtspositie lid van verschillende Maatschappelijke Verenigingen. Binnen hun eigen Maatschappelijke Vereniging(en) worden zij in uiteenlopende mate geconfronteerd met het onderzochte beleidsvraagstuk. Dit kan leiden tot een andere betrokkenheid bij het onderzoek en van daaruit tot een andere waardering van bruikbaarheid en gebruik.

Tabel 5.32

Percentage Hoofdbestuursleden, c.q. leden van Afdelingsbesturen, dat verwacht dat de KNMG, dan wel geledingen binnen de KNMG de onderzoeksresultaten feitelijk zullen gebruiken (N = 235)*

Gebruik door	Bestuurs- niveau %	Hoofdbes- tuursleden %	Leden van Afdelingsbesturen %	C %
KNMG		83	89	ns
Afdelingen		21	58	.24
LSV		25	62	.27
LHV		31	70	.28
LAD		89	72	.15
LVSG		68	70	ns

* V5b, V6b, V7b1, V7b2, V7b3, V7b4, NVAR3

C = contingentiecoëfficiënt

Het is mogelijk dat bestuurders die lid zijn van de LSV en de LHV op het standpunt staan dat het relatief teruglopend ledental van de KNMG hun niet echt aangaat omdat zij er binnen hun verenigingen nauwelijks mee te maken hebben. Vanuit hun belangen bezien is het aannemelijk dat zij aan de resultaten voor hun eigen vereniging geringe bruikbaarheid toekennen en van mening zijn dat vooral de verenigingen die verlies leiden, de resultaten ter harte dienen te nemen. Anderzijds zal het ook voor hen duidelijk zijn dat het ledenverlies van de LAD en de LVSG niet uitsluitend veroorzaakt wordt door een geringere wervings- en bindingskracht van deze twee Maatschappelijke Verenigingen maar veeleer te beschouwen is als resultante van de wijze waarop de krachten en belangen binnen de KNMG als geheel verdeeld zijn. Vanuit de leden van de LAD en de LVSG bezien is het aannemelijk dat zij zich vooral op het laatste standpunt stellen en dat zij op grond daarvan van mening zijn dat de LSV en de LHV de resultaten eveneens ter harte moeten nemen. De tabellen 5.33 en 5.34 laten zien hoe bestuurders van de verschillende Maatschappelijke Verenigingen bruikbaarheid en feitelijk gebruik beoordelen voor de verenigingen waarvan zij zelf wel resp. geen deel uitmaken. Aangezien LVSG-leden per definitie ook lid zijn van de LAD, zijn deze twee categorieën samengevoegd.

Hoewel de relatief kleine aantallen tot voorzichtigheid manen, lijken de gegevens erop te wijzen dat de leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen zich nauwelijks van elkaar onderscheiden in hun beoordeling van bruikbaarheid en feitelijk gebruik voor de LAD en de LVSG. Wel zijn er onmiskenbaar verschillen in beoordeling voor de LHV en de LSV. In strijd met onze verwachting beoordelen leden van LAD en LVSG zowel bruikbaarheid voor als feitelijk gebruik door de LHV en de LSV negatiever dan de LHV- en de LSV-leden zelf.

Uit het voorafgaande blijkt dat zowel bestuursniveau als lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen niet sterk bepalend zijn voor de wijze waarop de resultaten beoordeeld worden. De verschillen die er zijn, betreffen

vooral de bruikbaarheid voor en het gebruik door de LHV en de LSV. In tegenstelling tot wat er verwacht werd, kennen LSV- en LHV-leden aan de resultaten voor hun eigen geledingen een hogere waardering toe dan de LAD en de LVSG-leden er voor die geledingen aan toekennen. Ook blijkt dat Hoofdbestuursleden minder optimistisch zijn over het gebruik door LSV, LHV en Afdelingen dan de leden van Afdelingsbesturen. Aangezien Afdelingsbesturen voor ruim tweederde zijn samengesteld uit huisartsen en specialisten en het Hoofdbestuur naar verhouding meer artsen in dienstverband telt, is het duidelijk dat de gegevens over bestuursniveau en lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen elkaar voor een groot deel overlappen.

Tabel 5 33

De bruikbaarheid van het onderzoek voor de vier Maatschappelijke Verenigingen door leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk beoordeeld, percentages*

Lidmaatschap Maatschap- pelijke Verenigingen	bruik- baar %	niet bruikbaar niet onbruikbaar %	onbruik- baar %	Totaal %	N abs	onbekend abs
Bruikbaarheid voor LSV						
LSV-leden	60	23	17	100	65	3
LHV-leden	54	26	20	100	80	13
LAD + LVSG-leden	33	46	21	100	61	7
Cramer's V = 17 p = 019						
Bruikbaarheid voor LHV						
LSV-leden	57	26	17	100	54	14
LHV-leden	56	21	23	100	89	4
LAD + LVSG-leden	31	48	21	100	61	7
Cramer's V = 19 p = 004						
Bruikbaarheid voor LAD						
LSV-leden	71	16	13	100	56	12
LHV-leden	67	24	10	100	79	14
LAD + LVSG-leden	72	19	9	100	64	4
Cramer's V = 07 ns						
Bruikbaarheid voor LVSG						
LSV-leden	66	23	11	100	53	15
LHV-leden	58	32	10	100	78	15
LAD + LVSG-leden	60	31	9	100	65	3
Cramer's V = 06 ns						

* NV16, NV7a1, NV7a2, NV7a3, NV7a4

Het feit dat de resultaten door de leden van alle vier de Maatschappelijke Verenigingen en door zowel Hoofdbestuursleden als leden van Afdelingsbesturen bruikbaar geacht worden voor LAD en LVSG dan voor LHV en LSV suggereert dat bestuurders van de KNMG vrijwel eensgezind van mening zijn dat het teruglopend ledental binnen de LAD en de LVSG een probleem

is waarvoor deze Maatschappelijke Verenigingen in de eerste plaats zelf een oplossing moeten zien te vinden. Deze gegevens wijzen erop dat bestuurders de vier verenigingen zien als autonome verenigingen voor welke het belang van de eigen achterban op de eerste plaats komt, zelfs wanneer dat ten nadele is van de positie van de andere verenigingen binnen de KNMG. Voor zover men accepteert dat de oorzaken van het probleem in het functioneren van de organisatie als geheel gevonden moeten worden, vindt men blijkbaar niet dat de LHV en de LSV in hun beleid hiermee rekening dienen te houden.

Tabel 5 34

Beoordeling van de leden van de vier Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk van het verwachte feitelijk gebruik door de vier Maatschappelijke Verenigingen, percentages*

Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen	Gebruik %	Geen gebruik %	Totaal %	abs	Onbekend abs
Verwacht feitelijk gebruik door LSV					
LSV-leden	71	29	100	59	9
LHV-leden	65	35	100	63	30
LAD + LVSG-leden	30	70	100	46	22
Cramer's V = 34 p = .000					
Verwacht feitelijk gebruik door LHV					
LSV-leden	71	29	100	49	19
LHV-leden	74	26	100	76	17
LAD + LVSG-leden	45	55	100	44	24
Cramer's V = 25 p = .004					
Verwacht feitelijk gebruik door LAD					
LSV-leden	78	22	100	51	17
LHV-leden	67	33	100	60	33
LAD + LVSG-leden	80	20	100	54	14
Cramer's V = 14 ns					
Verwacht feitelijk gebruik door LVSG					
LSV-leden	78	22	100	49	19
LHV-leden	60	40	100	59	34
LAD + LVSG-leden	73	27	100	55	13
Cramer's V = 15 ns					

* NV16, V7b1, V7b2, V7b3, V7b4

5.3.3 Schaalconstructie bruikbaarheid en feitelijk gebruik

Op grond van de resultaten van factor- en betrouwbaarheidsanalyses hebben wij besloten voor de drie vragen naar bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de vier vragen naar bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen twee bruikbaarheidsschalen te construeren door berekening van gemiddelde

standaardscores over het aantal ingevulde items (tabel 5.35 en tabel 5.36, bijlage 1). Vanwege de logica zijn alle items gespiegeld. Een hogere score staat voor een hogere waardering van de bruikbaarheid. Respondenten die de helft of meer vragen hebben opengelaten, zijn buiten beschouwing gebleven.

De zes vragen naar het feitelijk gebruik zijn gereduceerd door bestuurders een algemene gebruiksscore toe te kennen op basis van het aantal keren dat zij 'ja' hebben geantwoord, verminderd met het aantal keren dat zij 'nee' hebben geantwoord. Hoe hoger de score, des te hoger hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (tabel 5.37, bijlage 1). De nieuwe variabele is benoemd als verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

Tot zover de bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

Het resultaat bestaat uit drie maten waarin het relatieve oordeel van de bestuurders tot uitdrukking moet komen:

- 1 bruikbaarheid voor de KNMG (BRKNMG)
- 2 bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen (BRMV)
- 3 verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (GEBRUIK).

Tabel 5.38 (bijlage 1) geeft de samenhangen tussen de drie bruikbaarheidsmaten. De correlatie tussen de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen is tamelijk hoog (.61). De correlaties tussen de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen enerzijds en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik anderzijds zijn aanzienlijk lager (resp. .34 en .35), hetgeen er nogmaals op wijst dat er bij het als bruikbaar beoordelen van onderzoek andere factoren een rol spelen dan bij de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Dit komt overeen met eerdere gegevens waarin per organisatieniveau is gekeken naar het oordeel over de bruikbaarheid en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (tabel 5.30).

NOTEN

1. De representativiteit van de bestuurders van de KNMG ten opzichte van leden en niet-leden van de KNMG hebben wij reeds eerder besproken in Medisch Contact (Tijssen e a, 1986). Hierbij zijn wij ook ingegaan op de omstandigheden waaronder het ontbreken van representativiteit tot problemen kan leiden voor de organisatie, bijv. op het vlak van de externe beleidsadviesing.
2. 17% van hen was lid van bestuur of commissie binnen de KNMG.
3. MOKSCAL: aangepaste versie van het programma Mokkenscale van het statistisch verwerkingsprogramma STAP van de Universiteit van Amsterdam.
4. Zoals elders vermeld kent de beroepsvereniging intern als taakverdeling dat de KNMG de algemene en ideële belangen behartigt van alle artsen, terwijl de Maatschappelijke Verenigingen zich voornamelijk richten op materiele en sociaal-economische belangenbehartiging van categorieën artsen.

Verbanden tussen bestuurders- en onderzoekskenmerken en de beoordeling van bruikbaarheid en van feitelijk gebruik

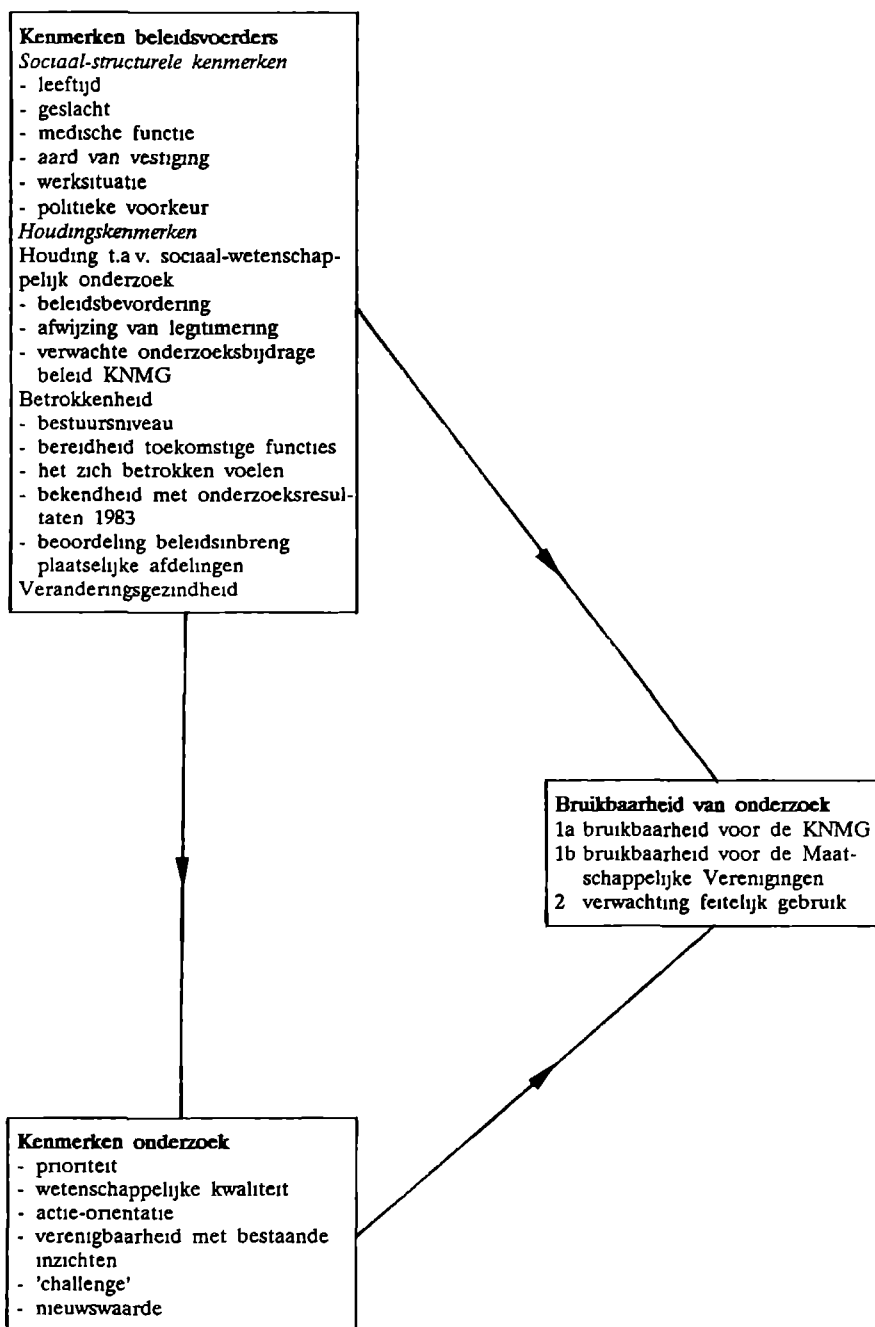
Na in het voorgaande de kenmerken van bestuurders, van het onderzoek en de oordelen over bruikbaarheid en feitelijk gebruik afzonderlijk besproken te hebben, gaan wij nu na in welke mate de oordelen over bruikbaarheid en feitelijk gebruik verklaard kunnen worden op basis van de bestuurders- en de onderzoekskenmerken. In schema 6.1 staat een overzicht van alle gebruikte variabelen.

De volgende analyses worden achtereenvolgens besproken:

- 1 de relaties tussen kenmerken van de bestuurders en de kenmerken van onderzoek (6.1)
- 2 de kenmerken van de bestuurders en hun beoordeling van de bruikbaarheid en van het feitelijk gebruik (6.2)
- 3 de relaties tussen kenmerken van onderzoek en beoordeling van de bruikbaarheid en van het feitelijk gebruik (6.3)
- 4 uitgaande van de voorafgaande resultaten (6.4) een simultane causale modelanalyse met als te verklaren variabelen de beoordeling van de bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten enerzijds en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik anderzijds (6.5).

Voor de multivariate analyses is gebruik gemaakt van multiple regressie analyse uit het SAS-pakket en van het computerprogramma LISREL VI (programmaversie 6.4, 1983).*

* Met dank aan J.F.J. Van Leeuwe voor zijn adviezen bij de uitvoering van de LISREL-analyses.

6.1 HET OORDEEL VAN DE BESTUURDERS OVER DE ONDERZOEKSKENMERKEN

Tabel 6.1 geeft de bivariate verbanden tussen kenmerken van bestuurders en hun beoordeling van een aantal kenmerken van het onderzoek. Tabel 6.2 geeft de resultaten van de multiple regressieanalyses.

Sociaal-structurele kenmerken

Wat de zes sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders betreft, blijken er volgens tabel 6.1 slechts incidentele verbanden te bestaan met de onderzoekskkenmerken.

- De leeftijd van de bestuurders, hun man of vrouw zijn, hun medische functie, aard van vestiging, werksituatie en hun politieke voorkeur hebben nauwelijks of geen verband met hun oordeel over de zes onderzoekskkenmerken.

Er zijn slechts twee verbanden van betekenis:

- Oudere bestuurders oordelen positiever over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek dan jongere bestuurders.
- Bestuurders die samenwerken met collegae en/of met andere disciplines zijn meer dan hun solistisch werkzame collegae, van mening dat de resultaten van het onderzoek duidelijke aanwijzingen geven tot het veranderen van de status quo binnen de organisatie.

Betrokkenheid bij de KNMG

Wat de verschillende aspecten van betrokkenheid bij de KNMG betreft, blijkt het volgende:

- Naarmate bestuurders, gemiddeld gesproken, meer betrokken zijn bij de KNMG, kennen zij een hogere prioriteit toe aan het onderzochte beleidsvraagstuk, zien zij meer toepassingsmogelijkheden voor de resultaten (actie-oriëntatie) en hebben zij een positiever oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek.
- Er zijn geen relaties tussen hun betrokkenheid en hun oordeel over de nieuws waarde van de resultaten en over de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met reeds bestaande inzichten.
- Voor de bestuurders die van mening zijn dat de inbreng van de plaatselijke afdelingen in het beleid van de KNMG groter zou dienen te zijn, geldt bovendien dat zij vaker dan hun anders denkende collegae van mening zijn dat de resultaten van het onderzoek vragen om ingrijpende veranderingen in organisatiestructuur en doelstellingen van de KNMG.

Tabel 6.1

Associatie-coëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders en kenmerken van onderzoek

Kenmerken bestuurders	Kenmerken van onderzoek	Actie-oriëntatie	Nieuwswaarde	Challenge	Wetenschappelijke kwaliteit	Verenigbaarheid	Prioriteit
Sociaal-structurele kenmerken							
- leeftijd		ns	ns	ns	.23 ^a	ns	ns
- geslacht		ns	ns	ns	ns	ns	ns
- medische functie		ns	ns	ns	ns	ns	ns
- aard van vestiging		ns	ns	ns	ns	ns	ns
- werksituatie		ns	ns	.19 ^b	ns	ns	ns
- politieke voorkeur		ns	ns	ns	ns	ns	ns
Betrokkenheid bij de KNMG							
- bestuursniveau		ns	ns	ns	.17 ^b	ns	.19 ^b
- bereidheid toekomstige bestuursfuncties		ns	ns	ns	ns	ns	.19 ^b
- zich betrokken voelen		.17 ^b	ns	ns	.16 ^b	ns	.20 ^b
- beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen		ns	ns	.20 ^b	ns	ns	.22 ^b
- bekendheid met onderzoeksresultaten 1983		.15 ^a	ns	ns	.18 ^a	ns	.21 ^a
Houding t.a.v. sociaal-wetenschappelijk onderzoek							
- beleidsbevordering		.46 ^a	.17 ^a	.19 ^a	.42 ^a	ns	.19 ^a
- afwijzing van legitimering		.15 ^a	ns	ns	.19 ^a	ns	.16 ^a
- verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG		.35 ^a	.15 ^a	.14 ^a	.26 ^a	ns	.19 ^a
Veranderingsgezindheid		ns	ns	ns	ns	ns	ns

* V20, V21, V24, NV26, V27, NV28, NVAR3, V18d, NV17, NV19b, V2a1, KWALB, LEG1, NV13b, VERA, ACTIE, NIEUWS, CHAL, ONKW, EENS, PRIOR

a Pearson-correlaties

b Eta

Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek

Bestuurders die positiever denken over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek voor beleid alsook zij die een grotere bijdrage verwachten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan het beleid van de KNMG, scoren hoger op vijf van de zes onderzoekskenmerken:

- zij hebben een hogere waardering voor de actie-oriëntatie
- zij hebben een positiever oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek
- zij kennen een hogere prioriteit toe aan het onderzochte beleidsvraagstuk
- het onderzoek bevat voor hen meer nieuwe inzichten
- zij zien in de resultaten sterkere aanwijzingen voor verandering van de status quo binnen de KNMG.

Er is geen verband met de mate waarin zij vinden dat de resultaten verenigbaar zijn met reeds bestaande inzichten.

Hoe bestuurders oordelen over de legitimeringsfunctie van onderzoek, houdt in mindere mate verband met hun oordelen over de kenmerken van onderzoek. Er zijn positieve verbanden met hun oordeel over de actie-oriëntatie, over de wetenschappelijke kwaliteit en over de prioriteit van het onderzochte vraagstuk.

Veranderingsgezindheid

- Er blijkt geen enkel verband te bestaan tussen de veranderingsgezindheid van de bestuurders en hun oordeel over de zes onderzoekskenmerken.

Voor de multiple regressieanalyses zijn alleen dié kenmerken van bestuurders geselecteerd die significant blijken samen te hangen met de beoordeling van één of meer van de zes onderzoekskenmerken. Alleen de werksituatie van de bestuurders, die op grond van dit criterium ook in de analyse zou dienen te worden betrokken, hebben wij vanwege inhoudelijke irrelevantie buiten beschouwing gelaten (tabel 6.2). Het blijkt dat de bestuurderskenmerken een voorspellende functie hebben ten aanzien van vooral de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, de actie-oriëntatie en de prioriteit en in veel mindere mate ten aanzien van de overige onderzoekskenmerken.

- Het oordeel van bestuurders over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek is voor 30% te verklaren vanuit de onderzochte kenmerken van bestuurders. Vooral een positief oordeel over de beleidsbevorderende functie van onderzoek (.47) en de leeftijd van de bestuurders (-.20) leveren een bijdrage aan de voorspelling. Wat de leeftijd betreft, geldt dat oudere bestuurders een positiever oordeel hebben over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek dan jongere bestuurders.

Tabel 6.2

Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van bestuurders aan de totale variantie van kenmerken van onderzoek; multiple regressie-analyse*

Kenmerken bestuurders	Kenmerken van onderzoek Wetenschappelijke kwaliteit (N = 186) β	Actie-oriëntatie (N = 184) β	Prioriteit (N = 185) β	Challenge (N = 184) β	Nieuws waarde (N = 184) β	Verenig- baarheid (N = 183) β
Houding t.a.v. sociaal-wetenschappelijk onderzoek						
- beleidsbevordering	.47*	.39*	.16	.16	.13	.15
- afwijzing van legitimering	.01	-.11	.03	-.04	-.02	-.10
- verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG	-.05	.10	.0	.00	.12	.10
Betrokkenheid bij de KNMG						
- bestuursniveau	-.01	-.07	-.05	-.03	-.08	.02
- bereidheid toekomstige bestuursfuncties	-.01	-.03	-.12	.06	-.06	.03
- het zich betrokken voelen	-.02	-.10	-.12	-.02	-.05	-.06
- beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	.02	.10	.27*	.24*	.02	.06
- bekendheid met onderzoeksresultaten 1983	.15	.10	.14	-.05	-.11	-.00
Sociaal-structurele kenmerken						
- leeftijd	-.20*	-.01	.05	-.04	.04	-.02
Multiple correlatie R	.54	.50	.46	.31	.25	.22
Verklaarde variantie R ²	30%	25%	21%	9%	6%	5%

* KWALB, LEGI, NV13b, NVAR3, V18d, NV17, NV19b, V2A1, V20

- Het oordeel van bestuurders over de toepassingsmogelijkheden van de resultaten (actie-oriëntatie) is voor 25% te verklaren vanuit kenmerken van bestuurders. De grootste en enige significante bijdrage in de verklaring is afkomstig van het oordeel dat bestuurders hebben over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek (.39): een positiever oordeel leidt tot een hogere waardering van de actie-oriëntatie.
- De prioritering van het onderzochte vraagstuk in het beleid van de KNMG is voor 21% te verklaren vanuit de geselecteerde kenmerken van de bestuurders. Hun mening over de inbreng die de plaatselijke afdelingen zouden moeten hebben in het beleid van de KNMG, levert de belangrijkste bijdrage aan de verklaring (.27): bestuurders die meer beleidsinbreng wensen van de plaatselijke afdelingen, kennen een hogere prioriteit toe aan het onderzochte beleidsvraagstuk.
- Het oordeel van de bestuurders over de drie andere kenmerken van onderzoek, resp. nieuwswaarde, 'challenge' en verenigbaarheid met bestaande inzichten, is voor minder dan 10% te verklaren uit de geselecteerde kenmerken van bestuurders. In de verklaring van nieuwswaarde en verenigbaarheid met bestaande inzichten levert geen van de kenmerken van bestuurders een significante bijdrage. In de verklaring van 'challenge' levert de beoordeling van de bestuurders van de beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen een relevante bijdrage (.24). Uit het voorafgaande weten wij dat bestuurders die meer beleidsinbreng voor de plaatselijke afdelingen ambiëren, in de resultaten sterkere aanwijzingen zien voor verandering van de bestaande structuur en doelstellingen van de KNMG dan degenen die tevreden zijn met de inbreng van de plaatselijke afdelingen.

6.2 HET OORDEEL VAN DE BESTUURDERS OVER BRUIKBAARHEID EN OVER FEITELIJK GEBRUIK

Tabel 6.3 geeft de bivariate verbanden; tabel 6.4 geeft de resultaten van de multiple regressie analyses.

Sociaal-structurele kenmerken

- Geen van de onderzochte sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders houdt verband met hun oordeel over de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG en de Maatschappelijke Verenigingen. Ook zijn er nauwelijks verbanden met hun verwachting van het feitelijk gebruik dat van de resultaten zal worden gemaakt. Alleen geldt dat specialisten en huisartsen meer gebruik van de resultaten verwachten dan sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband. Uit de meer gedetailleerde analyse in hoofdstuk 5 weten wij dat hun hogere gemiddelde gebruiksscore is toe te schrijven aan het feit dat zij meer gebruik verwachten bij hun eigen Maatschappelijke Verenigingen, de LSV en de LHV, dan sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband bij die verenigingen verwachten.

Tabel 6.3

Associatie-coëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders en bruikbaarheid voor de KNMG resp. de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik*

Kenmerken bestuurders	Bruikbaarheidsindices	Bruikbaarheid voor KNMG	Bruikbaarheid voor Maatschappelijke Verenigingen	Verwacht feitelijk gebruik
<i>Sociaal-structurele kenmerken</i>				
- leeftijd		ns	ns	ns
- geslacht		ns	ns	ns
- medische functie		ns	ns	.20 ^b
- aard vestiging		ns	ns	-
- werksituatie		ns	ns	ns
- politieke voorkeur		ns	ns	ns
<i>Betrokkenheid bij de KNMG</i>				
- bestuursniveau		ns	ns	.18 ^b
- bereidheid toekomstige bestuursfuncties		ns	ns	ns
- het zich betrokken voelen		ns	ns	ns
- beoordeling inbreng plaatselijke afdelingen		.20 ^b	ns	ns
- bekendheid met onderzoeksresultaten 1983		ns	18 ^a	ns
<i>Houding t.a.v. sociaal-wetenschappelijk onderzoek</i>				
- beleidsbevordering		.39 ^a	.31 ^a	.32 ^a
- afwijzing van legtimering		.15 ^a	ns	ns
- verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG		.35 ^a	26 ^a	.19 ^a
Veranderingsgezindheid		ns	ns	ns

* V20, V21, V24, NV26, V27, NV28, NVAR3, V18d, NV17, NV19b, V2a1, KWALB, LEGI, NV13b, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

a Pearson-correlaties

b Eta

- Wel significant, niet relevant

Betrokkenheid bij de KNMG

Er bestaan sterke noch systematische verbanden tussen de mate waarin bestuurders betrokken zijn bij de KNMG en hun beoordeling van de bruikbaarheid van het onderzoek voor KNMG en Maatschappelijke Verenigingen en hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik:

- Hoofdbestuursleden onderscheiden zich niet van Afdelingsbestuursleden in hun oordeel over de bruikbaarheid; zij verschillen wel enigszins in hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Leden van Afdelingsbesturen verwachten gemiddeld meer gebruik dan de leden van het Hoofdbestuur (vgl. hfdst. 5).
- De betrokkenheid van bestuurders bij de KNMG en het al dan niet ambiëren van een bestuursfunctie in de toekomst houden geen verband met hun oordeel over de bruikbaarheid, noch met hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.
- Bestuurders die meer beleidsinbreng wensen voor de plaatselijke afdelingen, hebben gemiddeld een hogere waardering voor de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG dan degenen die tevreden zijn over de beleids-

inbreng. Zij verschillen niet in hun waardering voor de bruikbaarheid van de resultaten voor de Maatschappelijke Verenigingen en in hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

- Naarmate bestuurders beter op de hoogte waren van de resultaten voorafgaande aan dit onderzoek, hebben zij een hogere waardering van de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen. Dit verband ontbreekt echter bij de bruikbaarheid voor de KNMG en en bij het verwachte feitelijk gebruik.

Houding ten aanzien van onderzoek

- Bestuurders met een hogere waardering voor de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek alsook zij die een grotere bijdrage verwachten van onderzoek aan het beleid van de KNMG, oordelen gemiddeld positiever over de bruikbaarheid van de resultaten voor KNMG en Maatschappelijke Verenigingen; zij hebben eveneens een hogere verwachting van het feitelijk gebruik. Het al dan niet afwijzen van de legitimeringsfunctie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek is nauwelijks van belang voor het oordeel over de bruikbaarheid en het verwacht feitelijk gebruik.

Veranderingsgezindheid

- Hoe bestuurders staan tegenover veranderingen houdt geen verband met hun oordeel over de bruikbaarheid van de resultaten en met hun verwachting van het feitelijk gebruik.

De resultaten van de multiple regressieanalyses (tabel 6.4) laten zien dat de door ons onderzochte kenmerken van de bestuurders slechts in beperkte mate de mogelijkheid bieden de variantie in de beoordeling van de bruikbaarheid van de resultaten en van het feitelijk gebruik te verklaren.

- Rekening houdend met de correlaties tussen de kenmerken van de bestuurders, blijkt dat in totaal 25% van de variantie in de bruikbaarheid voor de KNMG grotendeels te verklaren is op grond van de volgende drie kenmerken van bestuurders: hun oordeel over de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek (.36), de verwachte bijdrage van onderzoek aan het beleid van de KNMG (.18) en het oordeel over de beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen (.15).
- De variantie in de beoordeling van de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen is op basis van de kenmerken van de bestuurders voor 15% te verklaren. Twee kenmerken leveren een bijdrage van betekenis: hun oordeel over de beleidsbevorderende functie van onderzoek (.26) en de mate waarin zij al op de hoogte waren van de resultaten van het onderzoek voorafgaande aan dit onderzoek (.17). Een positiever oordeel over de beleidsbevorderende functie en een grotere bekendheid met de resultaten voorafgaande aan dit onderzoek gaan samen met een hogere waardering voor de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen.

Tabel 6.4

Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van bestuurders aan de totale variantie van de bruikbaarheid voor de KNMG, resp. de Maatschappelijke Verenigingen en het verwachte feitelijk gebruik, multiple regressie-analyse*

	Bruikbaarheidsindices	Bruikbaarheid voor KNMG	Bruikbaarheid voor Maatschappelijke Verenigingen	Verwacht feitelijk gebruik
	(N = 191) β	(N = 173) β	(N = 192) β	
Kenmerken bestuurders				
<i>Houding t.a.v. sociaal-wetenschappelijk onderzoek</i>				
- beleidsbevordering	.36*	.26*	.38*	
- afwijzing van legitimering	-.08	-.01	-.08	
- verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG	.18*	.11	.01	
<i>Betrokkenheid</i>				
- beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	.15*	.05	-.09	
- bekendheid met onderzoeksresultaten 1983	.06	.17*	.13	
- bestuursniveau	-.00	.03	.21*	
<i>Sociaal-structurele kenmerken</i>				
- aard van vestiging	.01	-.07	-.10	
Multiple R	.50	.39	.43	
Verklaarde variantie R ²	25%	15%	19%	

* KWALB, LEGI, NV13b, NV19b, V2a1, NVAR3, NV26, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

- De variantie in de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik wordt voor 19% verklaard door twee kenmerken van bestuurders: een positiever oordeel van bestuurders over de beleidsbevorderende functie van onderzoek (.38) en het gegeven of zij al dan niet lid zijn van het Hoofdbestuur of van een Afdelingsbestuur van de KNMG (.21) gaan samen met een positievere verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Opmerkelijk is dat in de verklaring van alle drie de bruikbaarheidsmaten de houding van bestuurders tegenover sociaal-wetenschappelijk onderzoek de meest verklaringskracht heeft.

6.3 VERBANDEN TUSSEN ONDERZOEKSKENMERKEN EN OORDEEL OVER BRUIKBAARHEID EN OVER FEITELIJK GEBRUIK

Tabel 6.5 geeft de correlaties tussen de beoordelingen van de bestuurders van het KNMG-onderzoek 1983 enerzijds, en de bruikbaarheid van de resultaten voor resp. de KNMG en de Maatschappelijke Verenigingen, en het verwachte feitelijk gebruik anderzijds. Tabel 6.6 geeft de resultaten van de multiple regressie analyses.

Tabel 6.5

Pearson-correlaties tussen kenmerken van onderzoek enerzijds en bruikbaarheid voor de KNMG, bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik anderzijds*

Kenmerken onderzoek	Bruikbaarheidsindices	Bruikbaar- heid voor KNMG	Bruikbaarheid voor Maat- schappelijke Verenigingen	Verwacht feitelijk gebruik
		r	r	r
Actie-onëntatie		.59*	.45*	.25*
Wetenschappelijke kwaliteit		.43*	.36*	.22*
Nieuws waarde		.34*	.10	.13
Prioriteit		.33*	.23*	.13
Challenge		.27*	.17*	-.04
Verenigbaarheid		.15*	.23*	.05

* ACTIE, ONKW, NIEUWS, PRIOR, CHAL, EENS, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

- Het oordeel van bestuurders over de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG blijkt significant samen te hangen met hun beoordelingen van het onderzoek op alle zes onderscheiden kenmerken. Vooral met hun oordeel over de toepassingsmogelijkheden en de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek bestaan sterke samenhangen ($r > .40$). Alle correlaties zijn positief.
- Het oordeel van bestuurders over de bruikbaarheid van de resultaten voor de Maatschappelijke Verenigingen blijkt eveneens, zij het over het geheel genomen minder sterk, samen te hangen met hun beoordelingen van het onderzoek op de zes kenmerken. Ook hier zijn alle correlaties positief.
- De verwachting van bestuurders ten aanzien van het feitelijk gebruik is veel minder sterk gecorreleerd met hun beoordelingen van het onderzoek op de zes kenmerken. Alleen hun oordeel over de toepassingsmogelijkheden en over de wetenschappelijke kwaliteit hangt significant samen met hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

Er bestaat een positieve relatie tussen de factor 'challenge' en de beoordeling van de bruikbaarheid voor de KNMG en voor de Maatschappelijke Verenigingen. Dit betekent dat bestuurders die in de resultaten aanknopingspunten zien voor ingrijpende veranderingen binnen de KNMG, gemiddeld een hogere waardering geven van de bruikbaarheid van de resultaten dan bestuurders die deze aanknopingspunten niet zien. We weten uit het voorafgaande dat een hoge score op 'challenge' samengaat met een positieve waardering van de beleidsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek en met een voorkeur voor meer beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen.

De beoordeling van het onderzoek op de 'challenge' factor blijkt niet samen te hangen met het verwachte feitelijk gebruik.

De multiple regressie analyses (tabel 6.6) geven een iets genuanceerder beeld.

- De variantie in de beoordeling van de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG wordt voor 48% verklaard door de beoordelingen op de zes onderzoekskenmerken gezamenlijk. De belangrijkste bijdragen leveren de kenmerken actie-oriëntatie (.41), nieuwswaarde (.24) en prioriteit (.21). Dit betekent dat bestuurders de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG primair afmeten aan de toepassingsmogelijkheden die de resultaten bieden, de nieuwe inzichten die zij verschaffen en de prioriteit die het onderzochte vraagstuk voor hen heeft. Het feit dat enige onderzoekskenmerken, die hoge correlaties hebben met de bruikbaarheid voor de KNMG, geen wezenlijk aandeel leveren aan de verklaring, is weer toe te schrijven aan de onderlinge correlaties tussen deze en andere factoren in de regressievergelijking. Dit geldt bijvoorbeeld voor de beoordeling van de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek die hoog gecorreleerd is met de beoordeling van de actie-oriëntatie.

Tabel 6.6

Gestandaardiseerde bijdrage (β) van kenmerken van onderzoek aan de totale variantie van bruikbaarheid voor de KNMG resp. de Maatschappelijke Verenigingen en verwacht feitelijk gebruik; multiple regressie-analyse*

Kenmerken bestuurders	Bruikbaarheidsindices Bruikbaar- heid voor KNMG (N = 222) β	Bruikbaarheid voor Maat- schappelijke Verenigingen (N = 199) β	Verwacht feitelijk gebruik (N = 223) β
Actie-oriëntatie	.41*	.34*	.29*
Nieuwswaarde	.24*	.02	.12
Prioriteit	.21*	.12*	.08
Wetenschappelijke kwaliteit	.10	.11	.11
Verenigbaarheid	.06	.13*	-.00*
Challenge	.05	.03	-.16*
Multiple correlatie R	.69	.51	.32
Verklaarde variantie R ²	48%	26%	10%

* ACTIE, NIEUWS, PRIOR, ONKW, EENS, CHAL, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

- De variantie in de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen wordt voor 26% verklaard door de beoordelingen van de zes onderzoekskenmerken gezamenlijk. De belangrijkste bijdrage levert ook nu weer de beoordeling van de actie-oriëntatie (.34). Veel geringere bijdragen leveren de prioritering van het onderzochte beleidsvraagstuk (.12) en de verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten (.13). De nieuwswaarde, bij de bruikbaarheid voor de KNMG nog een belangrijke factor, is nu in het geheel niet relevant getuige ook de lage correlatie met bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen.
- De variantie in de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik wordt slechts voor 10% verklaard vanuit alle onderzoekskenmerken geza-

menlijk. Hieruit blijkt dat bij het verwachte feitelijk gebruik het oordeel over het onderzoek slechts een relatief kleine rol speelt. De 10% verklaarde variantie komen vooral voor rekening van de factoren actie-oriëntatie (.29) en 'challenge' (-.16).

6.4 SAMENVATTENDE CONCLUSIES

De belangrijkste uitkomsten van de voorafgaande analyses vatten wij hieronder samen. Wij betrekken hierbij tevens de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het conceptueel model zoals wij dat beschreven hebben in hoofdstuk 3.

Eén van de meest opmerkelijke resultaten is het nagenoeg volledig ontbreken van verbanden tussen de sociaal-structurele kenmerken van bestuurders en hun beoordeling van het KNMG-onderzoek 1983.

Een belangrijke veronderstelling uit het conceptueel model was dat bestuurders, afhankelijk van hun medische functie en aard van vestiging, gezien de uiteenlopende belangen die daarmee samenhangen, verschillend zouden oordelen over de bruikbaarheid van het onderzoek en een andere verwachting zouden hebben van het feitelijk gebruik dat van de resultaten zal worden gemaakt. De concrete verwachting was dat vrijgevestigde huisartsen en specialisten, gezien hun relatief hoge organisatiegraad binnen de KNMG, minder belang zouden hechten aan de resultaten dan sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband die met een teruglopend ledental worden geconfronteerd. Op grond hiervan leek het ons aannemelijk dat specialisten en huisartsen een lagere waardering voor de bruikbaarheid zouden uitspreken en minder feitelijk gebruik zouden verwachten dan sociaal-geneeskundigen en andere artsen in dienstverband. De resultaten bieden geen ondersteuning voor deze veronderstelling. De verschillende functiecategorieën onderscheiden zich niet van elkaar in hun beoordeling van de kenmerken van het onderzoek, noch in hun beoordeling van de bruikbaarheid van de resultaten. Wat betreft het door hen verwachte feitelijk gebruik blijken huisartsen en specialisten zelfs hoger te scoren dan sociaal-geneeskundigen en artsen in dienstverband. Van de overige sociaal-structurele kenmerken werden geen directe samenhangen verondersteld met de beoordeling van het onderzoek.

Bestuurders onderscheiden zich van elkaar in hun betrokkenheid bij het beleid van de KNMG. Er zijn Hoofdbestuursleden en leden van Afdelingsbesturen; bestuurders die zich in sterke mate en bestuurders die zich in geringe mate betrokken voelen bij het beleid van de KNMG; bestuurders die meer beleidsinbreng wensen en bestuurders die dat niet nodig vinden; bestuurders die wel en bestuurders die geen bestuursfuncties ambiëren in de toekomst. De verwachting was dat deze verschillen in betrokkenheid tot uitdrukking zouden komen in de beoordeling van het KNMG-onderzoek 1983. Zo werd verondersteld dat Hoofdbestuursleden op grond van het feit dat zij het initiatief hebben genomen tot het doen van het onderzoek, dit

onderzoek ook als bruikbaar zouden beoordelen en eerder feitelijk in hun beleid zouden betrekken dan Afdelingsbestuurders die verder van het beleidscentrum verwijderd zijn en op grond daarvan waarschijnlijk minder geïnteresseerd zijn in vraagstukken die op landelijk niveau betrekking hebben. Er zijn inderdaad verschillen in waardering van het onderzoek voor de onderscheiden organisatieniveau's. Volgens verwachting worden de resultaten bruikbaar geacht voor de KNMG als overkoepelende organisatie dan voor de plaatselijke afdelingen en voor de Maatschappelijke Verenigingen. In strijd met onze verwachting is evenwel dat deze verschillen in waardering onafhankelijk zijn van de mate waarin bestuurders betrokken zijn bij de KNMG. Concreet gesteld, de bestuurders zijn eensgezind van mening dat de resultaten bruikbaar zijn voor de KNMG dan voor de Maatschappelijke Verenigingen en voor de plaatselijke afdelingen, en binnen de Maatschappelijke Verenigingen bruikbaar voor de artsen in dienstverband (LAD) en de sociaal-geneeskundigen (LVSG) dan voor de specialisten (LSV) en de huisartsen (LHV). Hun eigen positie binnen de KNMG leidt slechts tot graduele verschillen in waardering.

Verschillen in betrokkenheid gaan wel samen met een andere beoordeling van de prioriteit van het onderzochte vraagstuk. Naarmate bestuurders sterker betrokken zijn bij de KNMG, beschouwen zij het vraagstuk als van hogere prioriteit.

Ten aanzien van de veranderingsgezindheid van de bestuurders verwachtten wij dat meer veranderingsgezinde bestuurders een positievere houding zouden hebben ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen. Uitgangspunt was de aanname dat gebruik van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in principe de bereidheid vraagt veranderingen toe te laten in denken en/of handelen. Zoals wij al in hoofdstuk 5.1 lieten zien, hebben bestuurders naarmate zij meer open staan voor veranderingen, gemiddeld een positievere houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen en verwachten zij een positieve bijdrage van onderzoek aan het beleid van de KNMG. Deze gegevens ondersteunen onze veronderstelling.

De veranderingsgezindheid bleek ook samen te hangen met de sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders: jongeren zijn meer veranderingsgezind dan ouderen, vrouwen meer dan mannen, dienstverbanders meer dan vrijgevestigden; artsen met een voorkeur voor de PVDA en D'66 meer dan artsen met een voorkeur voor CDA en VVD.

Veranderingsgezindheid gaat niet samen met een andere beoordeling van het onderzoek.

De houding van bestuurders ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek blijkt in sterke mate van invloed te zijn op zowel de beoordeling van het onderzoek op de zes onderscheiden kenmerken als ook op het oordeel over de bruikbaarheid en het verwacht feitelijk gebruik. Dit is conform onze verwachting die luidde dat respondenten die positief staan ten opzichte

van onderzoek, meer ontvankelijk zullen zijn voor een concreet voorbeeld van onderzoek en eerder geneigd dit als bruikbaar te beschouwen dan respondenten die minder waardering hebben voor de mogelijke bijdrage van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Uit ons onderzoek komen geen aanwijzingen naar voren door welke factoren de verschillen in houding ten aanzien van onderzoek verklaard kunnen worden. Geen van de door ons onderzochte sociaal-structurele kenmerken van bestuurders houdt verband met hun houding ten aanzien van onderzoek.

De beoordelingen van de bestuurders van de zes kenmerken van het onderzoek zijn sterk gerelateerd aan hun beoordeling van de bruikbaarheid. De mate waarin de bestuurders de resultaten bruikbaar achten voor de KNMG hangt af van hun oordeel over de actie-oriëntatie, over de nieuwsaarde en over de prioriteit van het onderzochte vraagstuk. De mate waarin de bestuurders de resultaten bruikbaar achten voor de Maatschappelijke Verenigingen hangt af van hun oordeel over de actie-oriëntatie, de prioriteit van het vraagstuk en van de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten.

Het feitelijk gebruik dat bestuurders verwachten, is slechts in geringe mate te verklaren vanuit hun beoordeling van het onderzoek. Alleen het oordeel over de actie-oriëntatie en over de mate waarin de resultaten vragen om een ingrijpende veranderingen in structuur en doelstellingen van de KNMG draagt enigszins bij aan de verklaring.

6.5 CAUSALE MODELANALYSE

In de voorafgaande paragrafen is afzonderlijk voor de door ons onderzochte kenmerken van bestuurders en voor de beoordelingen van de kenmerken van het onderzoek nagegaan in hoeverre deze de variantie in het oordeel over de bruikbaarheid en over het feitelijk gebruik kunnen verklaren. Hoewel deze analyses de mogelijkheid bieden relevante verklarende variabelen te onderscheiden van minder of irrelevante verklarende variabelen, wordt hieruit niet duidelijk hoe de onderlinge relatie tussen de groepen variabelen eruit ziet en op welke wijze zij elkaars effect op de te verklaren variabelen, c.q. de beoordeling van de bruikbaarheid en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik, beïnvloeden. Om deze vragen te beantwoorden, maken wij gebruik van het LISREL-programma voor causale modelanalyse. De concrete modellen die wij onderzoeken zijn deels langs inductieve weg, deels op theoretische gronden tot stand gekomen.

Voor de selectie van de variabelen zijn wij uitgegaan van de resultaten van de reeds uitgevoerde analyses.

Van de kenmerken van de bestuurders blijken de volgende variabelen tot systematische verschillen te leiden in de beoordeling van de bruikbaarheid voor KNMG en Maatschappelijke Verenigingen en/of in de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik: het oordeel over de beleidsbevorderende

functie van onderzoek en de verwachte bijdrage van onderzoek aan het beleid van de KNMG, beide indicatoren voor de houding ten aanzien van onderzoek; de beoordeling van de beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen; het bestuursniveau; en tot slot de mate waarin de bestuurders reeds bekend waren met de onderzoeksresultaten.

De overige door ons onderzochte sociaal-structurele kenmerken en de veranderingsgezindheid van de bestuurders laten geen systematische verbanden zien met onze centrale afhankelijke variabelen.

Van de kenmerken van onderzoek blijken de prioriteit die men toekent aan het onderzochte vraagstuk, de beoordeling van de actie-oriëntatie en de nieuwswaarde van belang te zijn voor de beoordeling van de bruikbaarheid voor de KNMG; in het oordeel over de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen blijkt naast de prioriteit en de actie-oriëntatie, de verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten een factor van betekenis te zijn. De verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik is slechts in geringe mate te verklaren uit de beoordelingen van de bestuurders van de kenmerken van onderzoek. De factoren die nog enigszins bijdragen aan de verklaring zijn het oordeel over de actie-oriëntatie en, negatief, het oordeel over de mate waarin de resultaten aanwijzingen geven voor ingrijpende structurele veranderingen ('challenge'). De beoordeling van de wetenschappelijke kwaliteit levert, wanneer de andere onderzoekskenmerken in aanmerking zijn genomen, geen extra bijdrage meer aan de verklaring. Desalniettemin hebben wij op de volgende theoretische gronden besloten de factor wetenschappelijke kwaliteit in onze analyse te betrekken. Zoals wij in het voorafgaande hebben laten zien, is het oordeel dat bestuurders geven over de actie-oriëntatie van de resultaten sterk gerelateerd aan hun oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek. Deze uitkomst biedt ondersteuning voor onze veronderstelling dat bij beleidsgericht onderzoek de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek en de toepassingsmogelijkheden die het verschaft in onderlinge samenhang gezien worden als belangrijke elementen van de kwaliteit van beleidsgericht onderzoek in brede zin. Wij willen deze veronderstelling hieronder nader toetsen door eerst analyses uit te voeren waarin actie-oriëntatie en wetenschappelijke kwaliteit als afzonderlijke variabelen zijn opgenomen en vervolgens na te gaan hoe de uitkomsten van de analyse veranderen wanneer wij de kwaliteit van beleidsonderzoek in brede zin als latente variabele opnemen, bepaald door de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek enerzijds en de actie-oriëntatie anderzijds.

In ons conceptueel model (hfst. 3) is de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik opgenomen als een van de indicatoren voor de bruikbaarheid van het onderzoek in brede zin. Onze veronderstelling was dat deze variabele, evenals de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen, voor een (belangrijk) deel verklaard zou kunnen worden uit de onderzochte kenmerken van de bestuurders en hun

beoordeling van de kenmerken van het onderzoek. Wat betreft de kenmerken van de bestuurders blijken hun oordeel over de beleidsbevorderende functie van onderzoek en of zij Hoofdbestuurslid dan wel Afdelingsbestuurslid zijn enigszins bij te dragen aan de verklaring. Hoe bestuurders oordelen over de kenmerken van onderzoek blijkt evenwel nauwelijks van invloed te zijn op hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. De verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik hangt daarentegen wel relatief sterk samen met de beoordeling van de bruikbaarheid voor de KNMG en voor de Maatschappelijke Verenigingen. Deze resultaten geven aanleiding tot nieuwe theoretische veronderstellingen over de relatie tussen de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik en het oordeel over de bruikbaarheid. Wij willen twee veronderstellingen nader onderzoeken.

De eerste is dat bestuurders zich bij hun oordeel over de bruikbaarheid niet alleen laten leiden door onderzoeksinterne kenmerken zoals de actie-oriëntatie en de nieuws waarde maar hierbij ook al impliciet rekening houden met het te verwachten feitelijk gebruik door de verschillende geledingen binnen de KNMG. Overwegingen van politieke en strategische aard zullen hierbij een rol spelen (politieke benadering).

De tweede veronderstelling is dat de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (ten dele) afgeleid wordt uit het oordeel over de bruikbaarheid. Met andere woorden, bestuurders maken weliswaar onderscheid tussen bruikbaarheid enerzijds en feitelijk gebruik anderzijds, maar in hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik speelt het oordeel over de bruikbaarheid een belangrijke rol (rationele benadering).

Op grond van deze overwegingen hebben wij besloten twee analyses uit te voeren waarbij in de eerste de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik als één van de verklarende variabelen voor de beoordeling van de bruikbaarheid is opgenomen en in de tweede als te verklaren variabele.

Het voorafgaande nu samenvattend kunnen wij stellen dat de volgende kenmerken van de bestuurders, resp. kenmerken van onderzoek in aanmerking komen voor opname in de causale modelanalyses.

Kenmerken van bestuurders

- 1 Houding ten aanzien van onderzoek, bepaald door de beleidsbevorderende functie van onderzoek voor beleid en de verwachte bijdrage van onderzoek aan het beleid van de KNMG
- 2 Drie aspecten van betrokkenheid
 - a Beoordeling van de beleidsinbreng van de plaatselijke afdelingen
 - b bestuursniveau
 - c mate waarin de bestuurders reeds bekend waren met de resultaten

Van deze kenmerken van bestuurders blijkt alleen het oordeel van de bestuurders over de beleidsbevorderende functie van onderzoek bij te dragen aan de verklaring van zowel de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen alsook van de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. De andere kenmerken zijn slechts verklarend voor één van de drie afhankelijke variabelen.

Kenmerken van onderzoek

- toepassingsmogelijkheden (actie-oriëntatie)
- nieuwswaarde
- prioriteit
- verenigbaarheid met bestaande inzichten
- 'challenge'
- wetenschappelijke kwaliteit

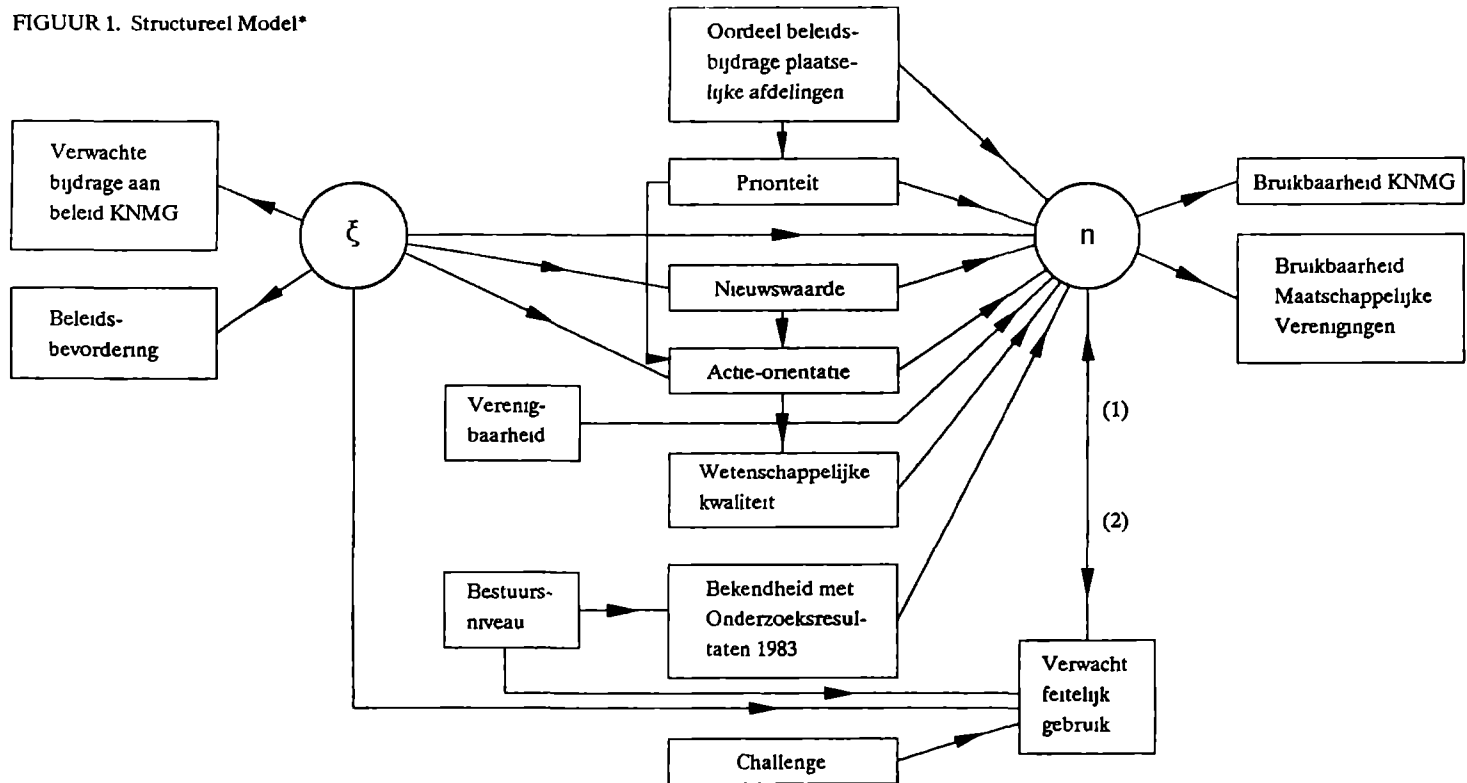
Van de kenmerken van onderzoek blijkt alleen actie-oriëntatie verklarend te zijn voor zowel de bruikbaarheid voor de KNMG, de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen en het verwacht feitelijk gebruik; prioriteit is verklarend voor de bruikbaarheid voor de KNMG en voor de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen. De andere kenmerken zijn slechts verklarend voor één van de drie afhankelijke variabelen.

Om de invloed van de kenmerken van de bestuurders, resp. van onderzoek op de bruikbaarheid van onderzoek te schatten, werden de volgende modellen als uitgangspunt voor de analyse genomen (figuur 1).

In het eerste model is de bruikbaarheid van onderzoek de te verklaren variabele; deze is als latente variabele in het model opgenomen en wordt bepaald door de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen.¹ Het model heeft vijf exogene variabelen en zeven endogene variabelen. De exogene variabelen zijn achtereenvolgens: houding ten aanzien van onderzoek, latente variabele bepaald door de beleidsbevorderende functie van onderzoek en de verwachte bijdrage van onderzoek aan het beleid van de KNMG; het oordeel over de beleidsbijdrage van de plaatselijke afdelingen; de verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten; bestuursniveau; en 'challenge'. De endogene variabelen zijn: prioriteit; nieuwswaarde; actie-oriëntatie; wetenschappelijke kwaliteit; bekendheid met onderzoeksresultaten 1983; de verwachting ten aanzien van feitelijk gebruik; en de bruikbaarheid. In het tweede model is de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik de te verklaren variabele. Voor het overige zijn de beide modellen hetzelfde. De pijlen in het model geven de door ons veronderstelde relaties tussen de variabelen weer.

Beide modellen pasten slecht. Na vereenvoudiging van de modellen door de variabelen en de pijlen weg te laten die geen significante bijdrage leverden aan de verklaring, bleken de modellen evenwel goed te passen. De gewijzigde modellen hebben twee exogene variabelen (houding ten aanzien van onderzoek en prioriteit) en vijf endogene variabelen (nieuwswaarde, actie-oriëntatie, onderzoekskwaliteit, verwachting ten aanzien van feitelijk gebruik en bruikbaarheid). Uit de oorspronkelijke modellen zijn de volgende variabelen verwijderd: het oordeel over de beleidsbijdrage van de plaatselijke afdelingen; verenigbaarheid met bestaande inzichten; bekendheid met de onderzoeksresultaten 1983; bestuursniveau; en 'challenge'. Geen van deze variabelen bleek een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren aan de verklaring van de centrale afhankelijke variabelen. Tabel 6.7. geeft de correlatie-matrix van de variabelen die in de eindanalyse betrokken zijn.

FIGUUR 1. Structureel Model*

* NV13b, KWALB, EENS, NVAR3, NV19b, PRIOR, NIEUWS, ACTIE, ONKW, V2a1, BRKNMG, BRMV, CHAL, GEBRUIK

(1) Model 1. Verwacht feitelijk gebruik als verklarende variabele voor bruikbaarheid

(2) Model 2 Verwacht feitelijk gebruik als te verklaren variabele

Tabel 6.7

Correlatiematrix voor LISREL-analyse ($N^{\text{obs}} = 222$, LISREL VI, versie 6.4)*

	Beleids- bevor- dering	Verwachte onderzoeks- bijdrage	Actie- oriën- tatie	Wetenschappe- lijke kwali- teit	Nieuws- waarde	Prio- riteit	Bruikbaar- heid voor de KNMG	Bruikbaar- heid voor de MV	Verwacht feitelijk gebruik
Beleidsbevordering	1.00								
Verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG	.52	1.00							
Actie-oriëntatie	.44	.35	1.00						
Wetenschappelijke kwaliteit	.43	.25	.50	1.00					
Nieuwswaarde	.18	.17	.20	.09	1.00				
Prioriteit	.16	.15	.20	.17	.03	1.00			
Bruikbaarheid voor de KNMG	.42	.38	.60	.41	.34	.36	1.00		
Bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen	.29	.25	.46	.35	.12	.23	.63	1.00	
Verwacht feitelijk gebruik	.32	.17	.24	.22	.14	.12	.34	.34	1.00

* KWALB, V13b, ACTIE, ONKW, NIEUWS, PRIOR, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

De schattingsresultaten en de uitkomsten van de LISREL-analyses² staan in figuren 2a en 2b.³

Het model uit figuur 2a verklaart 58% van de variantie in de centrale afhankelijke variabele. Opvallend is de dominante positie die de houding ten aanzien van onderzoek in het model inneemt. Vanuit deze factor lopen directe invloedslijnen naar alle vijf afhankelijke variabelen. Het oordeel over de bruikbaarheid van het onderzoek wordt naast de reeds genoemde factor direct bepaald door het oordeel van de bestuurders over de actie-oriëntatie (.37), de prioriteit van het onderzochte vraagstuk (.21), de nieuwschaar van de resultaten (.18), en door hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (.13). Nagenoeg niet van belang is het oordeel van bestuurders over de wetenschappelijke kwaliteit. De nieuwschaar van de resultaten en de prioriteit hebben ook een zwak indirect effect op het oordeel over de bruikbaarheid via actieoriëntatie.

Het oordeel over de actie-oriëntatie is sterk gecorreleerd aan het oordeel over de wetenschappelijke kwaliteit (zie hoofdst. 5, $r = .50$). Omdat wij veronderstellen dat het oordeel van de bestuurders over de wetenschappelijke kwaliteit, beïnvloed zal worden door hun oordeel over de actie-oriëntatie, hebben wij in het model het effect van actie-oriëntatie op wetenschappelijke kwaliteit onderzocht en niet omgekeerd. Onze veronderstelling wordt door de gegevens niet weerlegd (.30).

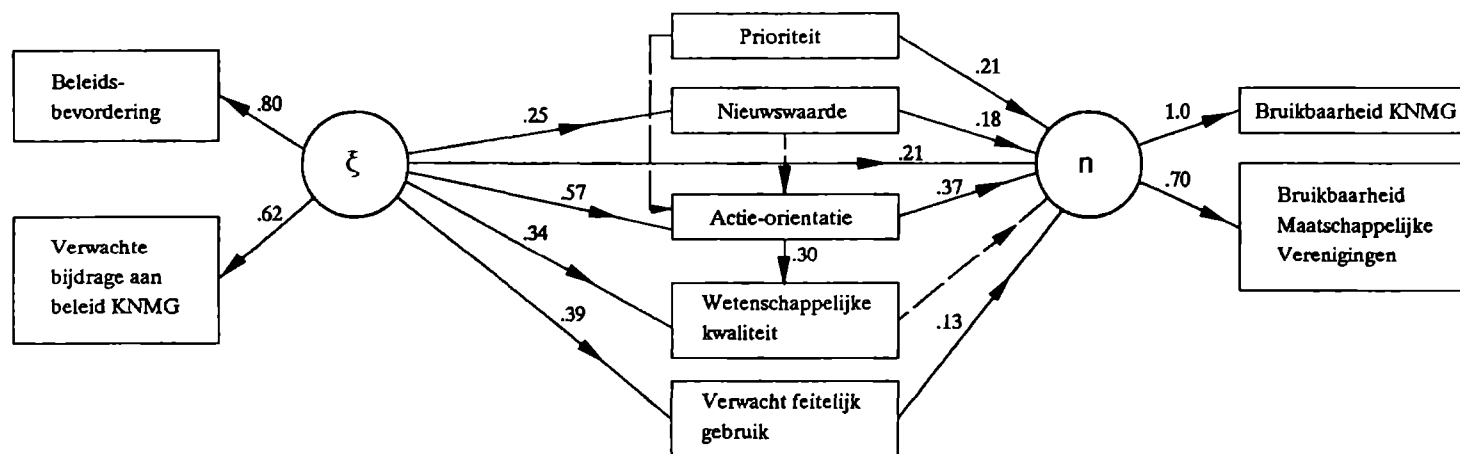
Het model uit figuur 2b onderscheidt zich van het model uit figuur 2a in zoverre dat de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik hierin als te verklaren en niet als verklarende variabele is opgenomen. Op grond van de in het model opgenomen variabelen wordt 17% van de variantie in de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik verklaard.⁴

Een vergelijking van de schattingsresultaten van de twee modellen levert geen duidelijke aanwijzingen op welk model beter past bij de empirische data. Een keuze voor één van beide modellen is slechts op theoretische gronden te verdedigen.

In beide modellen zijn actie-oriëntatie en wetenschappelijke kwaliteit opgenomen als afzonderlijke kenmerken van onderzoek. De wetenschappelijke kwaliteit blijkt niet direct van invloed te zijn op de bruikbaarheid van onderzoek. Geheel volgens verwachting gaat er daarentegen wel een duidelijke invloed uit van actie-oriëntatie op wetenschappelijke kwaliteit. Om na te gaan of het aanvaardbaar is beide kenmerken te beschouwen als indicatoren voor wat wij zouden willen noemen de kwaliteit van beleidsgericht onderzoek in brede zin, hebben wij de modelanalyses herhaald waarbij wij als latente variabele hebben opgevoerd de kwaliteit van beleidsgericht onderzoek, bepaald door actie-oriëntatie enerzijds en wetenschappelijke-kwaliteit anderzijds (figuur 3a en 3b).

Uit de resultaten blijkt dat in de modellen waarin de kwaliteit van beleids-onderzoek is opgenomen als latente variabele, gemeten door wetenschappelijke kwaliteit en actie-oriëntatie, een groter percentage van de variantie in de bruikbaarheid van het onderzoek verklaard wordt (67 resp. 65%) dan

FIGUUR 2a. LISREL-ANALYSE ter verklaring van de bruikbaarheid van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

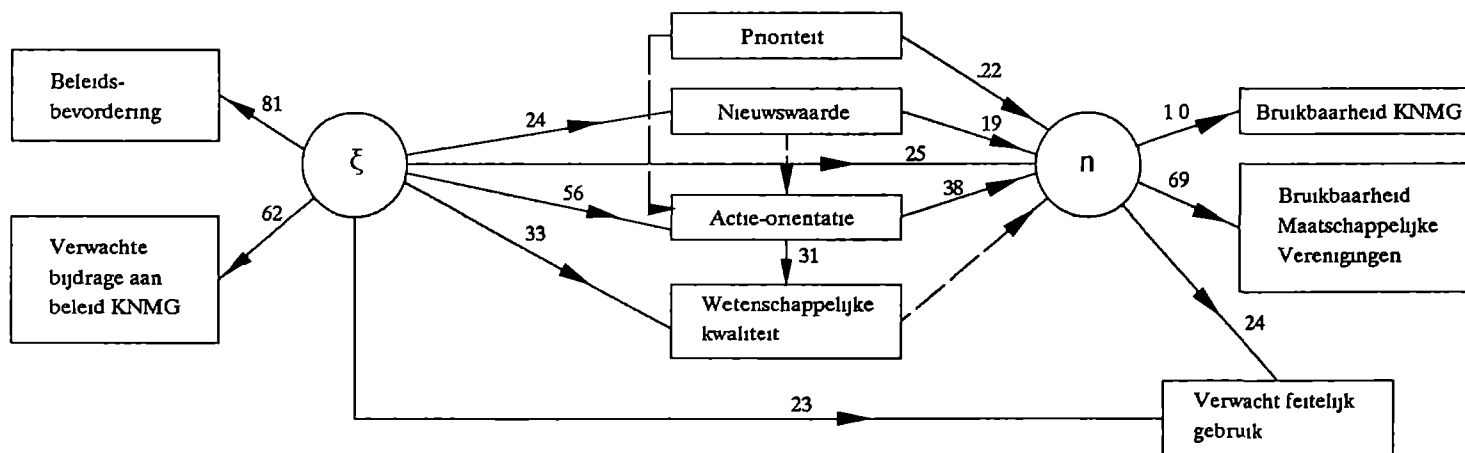

$N_{\text{obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 Verwacht feitelijk gebruik	R^2 Bruikbaarheid
28.55	22	.16	.974	.946	.15	.58

* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

FIGUUR 2b LISREL-ANALYSE ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik van het onderzoek, de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

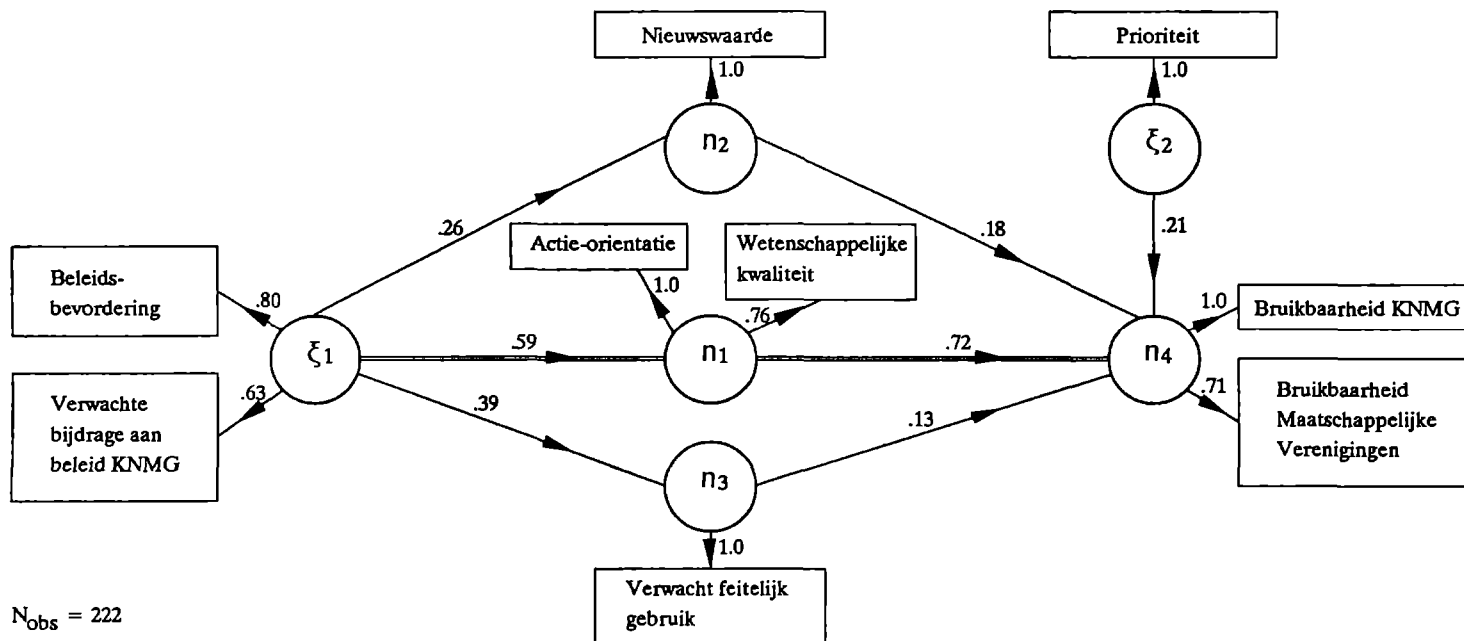

$N_{\text{obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj Goodness of fit	R^2 Bruikbaarheid	R^2 Verwacht feitelijk gebruik
28.28	22	.17	.973	.946	.55	.17

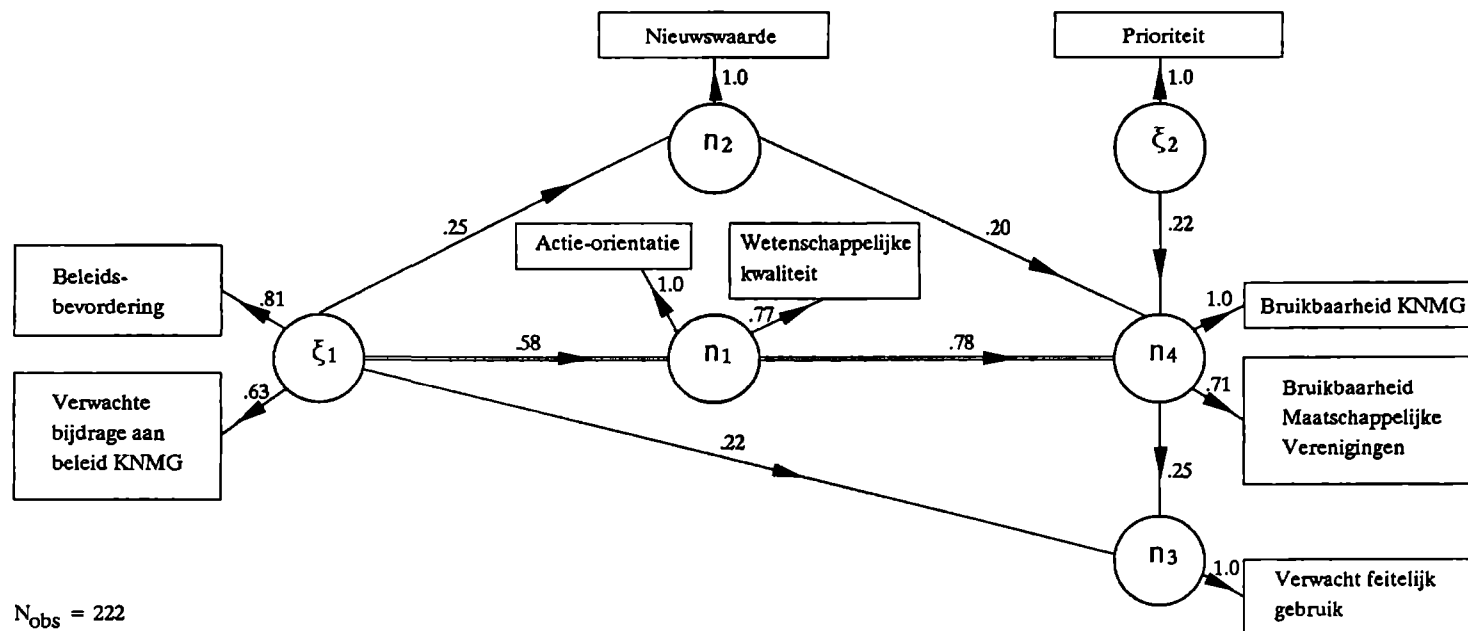
* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

FIGUUR 3a. LISREL-ANALYSES ter verklaring van de bruikbaarheid van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 (η_3)	R^2 (η_4)
29.73	23	.16	.972	.945	.15	.67

FIGUUR 3b. LISREL-ANALYSES ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik van het onderzoek; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 (η_4)	R^2 (η_3)
29.05	23	.18	.972	.946	.65	.17

in de modellen waarin de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek en de toepassingsgerichtheid als twee afzonderlijke variabelen zijn ingevoerd.

Met betrekking tot de verklaring van het verwachte feitelijk gebruik laten de verschillende modelanalyses dezelfde uitkomsten zien. Wij beschouwen deze uitkomsten als een ondersteuning van de juistheid van onze veronderstelling dat wetenschappelijke kwaliteit en actieoriëntatie in onderlinge samenhang beschouwd kunnen worden als indicatoren voor de kwaliteit van beleidsgericht onderzoek in brede zin.

NOTEN

1. Ten behoeve van de KNMG zijn ook LISREL modelanalyses uitgevoerd waarin de bruikbaarheid voor de KNMG en de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen afzonderlijk als afhankelijke variabelen zijn opgenomen. De resultaten van deze analyses staan in bijlage 2b
2. Omdat er bij de LISREL-procedure een listwise deletion plaatsvindt, worden alle respondenten met één of twee missings uitgesloten. Besloten is daarom om bij ten hoogste twee missings per respondent, deze missings in te vullen. Uit de correlatiematrix van alle variabelen die in het LISREL-programma meedoen, wordt bij iedere variabele X de hoogste correlerende variabele Y gezocht. Met behulp van lineaire regressie analyse wordt voor iedere X de vergelijking $X = aY + b$ opgesteld. Indien de variabele X een missing is krijgt deze de waarde $aY + b$ tenzij Y eveneens een missing is. op deze wijze konden wij de LISREL-analyse uitvoeren met 222 respondenten (94% van totale populatie).

Een model uitgebreid met variabelen die niet of nauwelijks verklaarend zijn voor de centrale afhankelijke variabele, leidde niet tot goede resultaten.

3. Om de stabiliteit van beide oplossingen te onderzoeken, zijn de analyses twintig maal uitgevoerd op een ad random geselecteerde helft van het aantal observaties. De gemiddelde waarden van de coëfficiënten komen goed overeen met de oorspronkelijk gevonden waarden. De onderlinge verschillen van de coëfficiënten bij de twintig split-halves zijn in overeenstemming met de oorspronkelijk gevonden standard errors. Dit betekent dat uitschieters geen wezenlijke rol hebben gespeeld.
4. Ter vergelijking hebben wij in alle figuren zowel de verklaarde variantie in de bruikbaarheid als de verklaarde variantie in het verwachte feitelijk gebruik opgenomen. Wij willen er hier op wijzen dat de hoogte van de verklaarde variantie van de in de modellen opgenomen variabelen geen maatstaf is voor de adequaatheid van de modellen. Parameters die hierover informatie geven, zijn de chi-kwadraat en de p-waarden.

Slotbeschouwing

In dit hoofdstuk geven wij een samenvatting van de belangrijkste resultaten die ons onderzoek heeft opgeleverd ten aanzien van de vraagstelling (7.1). Wij toetsen onze uitkomsten aan die van Weiss en Bucuvalas, wier onderzoek wij op belangrijke punten hebben gerepliceerd (7.2). Vervolgens geven wij een aantal suggesties die in beleidsonderzoek kunnen leiden tot een vergroting van de bruikbaarheid van onderzoeksresultaten (7.3). Door te wijzen op een aantal beperkingen van het gangbare onderzoek, willen wij tevens aangeven hoe het onderzoek naar deze problematiek in de toekomst kan worden verbeterd (7.4).

7.1 BRUIKBAARHEID VAN BELEIDSGERICHT SOCIAAL-WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Ons onderzoek richt zich op de vraag hoe beleidsvoerders de bruikbaarheid beoordelen van een onderzoek dat in opdracht van hun eigen organisatie is uitgevoerd; welke criteria, ontleend aan kenmerken van onderzoek, zij hanteren bij hun beoordeling van de bruikbaarheid; en in welke mate hun oordeel over de bruikbaarheid is terug te voeren op onderzoeksinterne kenmerken dan wel op kenmerken van de beleidsvoerders zelf. Naar deze vragen is in Nederland tot op heden geen onderzoek verricht.

Ons onderzoek is opgezet naar voorbeeld en analogie van het onderzoek dat Weiss en Bucuvalas (1980) eind zeventiger jaren hebben uitgevoerd onder beleidsvoerders in de Verenigde Staten.

Centraal uitgangspunt was de veronderstelling dat bij de beoordeling van de bruikbaarheid van een onderzoek niet alleen de kenmerken van het onderzoek zelf maar ook de kenmerken van potentiële gebruikers een rol spelen.

De kenmerken van onderzoek die mogelijk van belang zijn, hebben wij ontleend aan de literatuur, in het bijzonder aan het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980): hun lijst met 'research characteristics' hebben wij, enigszins aangepast en aangevuld, overgenomen in ons onderzoek. De kenmerken van de potentiële gebruikers hebben wij eveneens ontleend aan de

literatuur. Met name de onderzoeken van Caplan e.a. (1975,1976,1977), Patton e.a. (1977) en het literatuuroverzicht van Glaser, Abelson en Garrison (1983) boden in dit opzicht relevante aanknopingspunten. De kenmerken van het onderzoek en de kenmerken van de bestuurders fungeren in ons onderzoek als onafhankelijke variabelen; de bruikbaarheid van het onderzoek als de afhankelijke variabele.

Om onze vraagstelling te beantwoorden, hebben wij een onderzoek, dat wij in opdracht van de landelijke artsenorganisatie in Nederland, de KNMG, hebben uitgevoerd, door de potentiële gebruikers laten beoordelen. Als potentiële gebruikers beschouwen wij de bestuurders van de KNMG. Zij zijn gevraagd het onderzoek dat betrekking had op de dalende organisatiegraad, te beoordelen op bruikbaarheid voor verschillende geledingen binnen de organisatie. Bij de beoordeling van het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen bruikbaarheid in de betekenis van geschiktheid tot gebruik en bruikbaarheid in de betekenis van het te verwachten feitelijk gebruik.* Daarnaast hebben de bestuurders van de KNMG het onderzoek beoordeeld op de reeds genoemde 'research characteristics'; deze bleken in onze analyse gereduceerd te kunnen worden tot zes algemene kenmerken van onderzoek: de prioriteit van het onderzochte beleidsvraagstuk, de toepassingsmogelijkheden van de resultaten (actieoriëntatie), de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, de nieuwsaarde, de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten en de mate waarin de resultaten een bedreiging vormen voor de status quo ('challenge'). Bovendien hebben de bestuurders informatie verschaft over hun betrokkenheid bij de KNMG, hun houding ten aanzien van onderzoek in het algemeen, hun houding ten aanzien van veranderingen en enige sociaal-structurele kenmerken: leeftijd, geslacht, beroepspositie en politieke voorkeur.

Om inzicht te krijgen in de vraag welke kenmerken van het onderzoek en welke kenmerken van de bestuurders vooral belangrijk blijken te zijn voor het oordeel over de bruikbaarheid en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik, hebben wij eerst op basis van bivariate en multiple regressie analyses de belangrijkste determinanten geselecteerd. Deze hebben wij vervolgens in simultane causale modelanalyses getoetst op hun bijdrage aan de verklaring van bruikbaarheid en verwacht feitelijk gebruik.

Uit de bivariate en multiple regressie analyses blijkt dat het oordeel over de bruikbaarheid in veel grotere mate dan het verwachte feitelijk gebruik te verklaren is vanuit de beoordelingen van de bestuurders over de kenmerken van onderzoek en vanuit hun eigen kenmerken. De verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik bleek wel relatief sterk samen te hangen met de beoordeling van de bruikbaarheid. Op grond hiervan en op

* In overeenstemming met het voorafgaande reserveren wij ook nu de term bruikbaarheid voor bruikbaarheid in de betekenis van geschiktheid tot gebruik. Daarnaast onderscheiden wij de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik.

grond van theoretische overwegingen hebben wij de volgende twee causale modelanalyses uitgevoerd:

In het eerste model is de bruikbaarheid van het onderzoek de te verklaren variabele. Het verwachte feitelijk gebruik is, naast kenmerken van onderzoek en kenmerken van bestuurders, opgenomen als één van de verklarende variabelen; aan dit model ligt de veronderstelling ten grondslag dat bestuurders bij hun oordeel over de bruikbaarheid al impliciet rekening houden met het door hen verwachte feitelijk gebruik binnen de KNMG. Wij hebben dit de politieke benadering genoemd.

In het tweede model is het verwachte feitelijk gebruik de te verklaren variabele; de veronderstelling die aan dit model ten grondslag ligt is dat bestuurders hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik (ten dele) baseren op hun oordeel over de bruikbaarheid, dat weer op zijn beurt bepaald wordt door de kenmerken van het onderzoek en de kenmerken van de bestuurders. Wij hebben dit de rationele benadering genoemd. De beide modellen onderscheiden zich alleen ten aanzien van de plaats die wordt toegekend aan het verwachte feitelijk gebruik in relatie tot bruikbaarheid. Wat betreft de kenmerken van onderzoek en de kenmerken van bestuurders die zijn opgenomen, zijn beide modellen identiek.

Resultaten

Kenmerken van onderzoek

De mate waarin de bestuurders het onderzoek als bruikbaar beoordelen, blijkt direct samen te hangen met hun beoordeling van het onderzoek op drie van de zes kenmerken van onderzoek. Het zijn in volgorde van belangrijkheid de actie-oriëntatie van de resultaten, de prioriteit van het onderzochte vraagstuk en de nieuwe inzichten die het onderzoek bevat. Naarmate bestuurders het onderzoek positiever beoordelen op deze drie dimensies, geven zij een hogere waardering van de bruikbaarheid van het onderzoek voor het beleid van hun organisatie. De overige drie kenmerken van onderzoek die wij hebben onderzocht, te weten de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek, de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten en de mate waarin de resultaten gezien worden als een uitdaging tot verandering van de status quo, verliezen, hoewel ieder afzonderlijk sterk gecorreleerd met het oordeel over de bruikbaarheid, in een causale modelanalyse hun betekenis voor het oordeel over de bruikbaarheid.

Het oordeel van bestuurders over de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek is in sterke mate gerelateerd aan hun oordeel over de actie-oriëntatie. Gezien het feit dat beide kenmerken in de literatuur beschreven worden als complementaire eisen waaraan beleidsgericht onderzoek moet voldoen, zijn wij nagegaan in hoeverre het oordeel over de bruikbaarheid beter te verklaren is wanneer wij deze twee kenmerken gezamenlijk opnemen

als indicatoren voor de kwaliteit van beleidsonderzoek in brede zin. Dit leidde inderdaad tot een aanzienlijke verhoging van de verklaarde variantie.

Het voorafgaande samengevat betekent dit dat van de kenmerken van onderzoek de volgende bepalend zijn voor het oordeel over de bruikbaarheid: de kwaliteit van het onderzoek in brede zin, bepaald door de actie-oriëntatie en de wetenschappelijke kwaliteit, de prioriteit van het onderzochte beleidsvraagstuk en de nieuwsaarde van de resultaten. De beoordeling van de kwaliteit van het onderzoek blijkt van de drie factoren veruit de meest invloedrijke te zijn.

Van de *kenmerken van de potentiële gebruikers* is alleen hun houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek een belangrijke factor. Deze bepaalt mede het oordeel van de bestuurders over de kwaliteit van het onderzoek in brede zin en over de nieuwsaarde en is bovendien rechtstreeks van invloed op hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Anders geformuleerd, naarmate bestuurders een positievere houding hebben ten aanzien van onderzoek, kennen zij een hogere waardering toe aan de kwaliteit van het onderzoek en de nieuwsaarde, hetgeen leidt tot een positievere beoordeling van de bruikbaarheid; daarnaast leidt een positieve houding ten aanzien van onderzoek tot een hogere verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. Onze veronderstelling (zie conceptueel model, hfdst. 3) dat bestuurders die positiever staan ten opzichte van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, ook een grotere bruikbaarheid toeschrijven aan een concreet voorbeeld van onderzoek, blijkt ondersteund te worden.

De overige door ons onderzochte kenmerken van bestuurders – hun betrokkenheid bij de KNMG, hun houding ten aanzien van veranderingen en de sociaal-structurele variabelen leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging en politieke voorkeur – zijn niet van invloed op het uiteindelijk oordeel over de bruikbaarheid: het leek ons aannemelijk, en in overeenstemming met de literatuur, dat bestuurders, afhankelijk van hun eigen betrokkenheid bij de KNMG en bij het onderzochte beleidsvraagstuk, de bruikbaarheid van het onderzoek verschillend zouden beoordelen. Deze veronderstelling krijgt geen ondersteuning. Wel blijkt uit de analyses op bivaariaat niveau dat de verschillen in betrokkenheid ten dele tot uitdrukking komen in de beoordeling van de prioriteit van het onderzochte vraagstuk. Naarmate de betrokkenheid bij de KNMG groter is, wordt aan het onderzochte vraagstuk een hogere prioriteit toegekend.

Andere veronderstellingen uit ons conceptueel model die geen ondersteuning krijgen, betreffen de vermoedelijke samenhangen inzake de sociaal-structurele variabelen leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging en politieke voorkeur. Als indicatoren voor de verschillende belangengroepen waarvan de bestuurders deel uitmaken, verwachtten wij dat deze variabelen rechtstreeks van invloed zouden zijn op hun oordeel over de bruikbaarheid. Dit bleek niet het geval te zijn. Wij verklaren deze uitkomst als volgt. De bestuurders van de KNMG zijn gevraagd in hun hoedanigheid van bestuurslid

de resultaten van het onderzoek te beoordelen. Hierdoor ligt de nadruk op een rationele en professionele benadering, waarin het belang van de organisatie centraal staat en bestuurders ertoe gebracht worden afstand te nemen van individuele en persoonlijke belangen. Bovendien blijken de bestuurders van de KNMG een betrekkelijk homogene groep te vormen. Het zijn voornamelijk mannelijke, vrijgevestigde huisartsen en specialisten, voor het merendeel in de leeftijd van 35 tot 45 jaar en met een duidelijke voorkeur voor de meer rechtse politieke partijen. Op grond van deze kenmerken is de differentiatie in beantwoording geringer dan verwacht.

Wat het verwachte feitelijk gebruik betreft, hebben wij, zoals vermeld, twee modellen getoetst. In het eerste model is het verwachte feitelijk gebruik opgenomen als verklarende variabele. Deze factor blijkt inderdaad rechtstreeks van invloed te zijn op het oordeel over de bruikbaarheid, zij het dat zijn invloed veel minder groot is dan die van de overige in het model opgenomen variabelen. In het tweede model is het verwachte feitelijk gebruik opgenomen als te verklaren variabele. Zowel het oordeel over de bruikbaarheid als de houding van bestuurders ten aanzien van onderzoek blijken rechtstreeks van invloed te zijn op de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik. De twee modellen verklaren 67% resp. 65% van de variantie in het oordeel over de bruikbaarheid. De verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik als afhankelijke variabele is in veel mindere mate te verklaren vanuit de in de modellen opgenomen variabelen (17%). Dit wijst erop dat bij de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik het oordeel over de bruikbaarheid slechts van beperkte betekenis is. De relatie tussen het oordeel dat bestuurders geven over de bruikbaarheid van het onderzoek en het feitelijk gebruik dat zij verwachten, is hiermee niet echt verduidelijkt. Ook uit de literatuur is geen keuze af te leiden voor één van beide modellen. Wel weten wij dat beleidsvoerders verschillen in het belang dat zij hechten aan wetenschappelijke informatie enerzijds en overwegingen van ideologische, politieke en economische aard anderzijds (Caplan c.s., 1975, 1976, 1977). Op grond hiervan zouden beide benaderingen kunnen voorkomen, afhankelijk van de mate waarin beleidsvoerders onderscheid maken tussen het belang van de wetenschappelijke informatie enerzijds en de concrete beleidspraktijk anderzijds. Beleidsvoerders met een pragmatische instelling zullen hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik laten doorspelen in hun oordeel over de bruikbaarheid. Beleidsvoerders met een analytische instelling zullen daarentegen wel expliciet onderscheid maken tussen bruikbaarheid en verwacht feitelijk gebruik.

Beschouwen wij de besproken resultaten nu in het licht van de centrale veronderstelling, zoals weergegeven aan het begin van deze paragraaf, dan kunnen wij concluderen dat het oordeel van de bestuurders over de bruikbaarheid van het onderzoek in belangrijke mate te voorspellen is op grond van hun beoordeling van de kwaliteit van het onderzoek in brede zin, de nieuwswaarde, de prioriteit van het onderzochte vraagstuk en op grond van

hun houding ten aanzien van onderzoek (65% c.q. 67%). Het door hen verwachte feitelijk gebruik daarentegen is slechts in geringe mate te voorspellen op grond van de genoemde factoren (17%).

Ten aanzien van de door ons onderzochte kenmerken van de bestuurders kunnen wij het volgende stellen: hoewel bestuurders van de KNMG verschillen in hun oordeel over de bruikbaarheid en in hun beoordeling van het onderzoek op de onderscheiden onderzoekskenmerken, zijn deze verschillen in beoordeling slechts in geringe mate toe te schrijven aan kenmerken van de bestuurders zelf. Alleen de houding van bestuurders ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek leidt tot systematische verschillen in beoordeling.

Tot slot vermelden wij de uitkomsten uit de meer gedetailleerde, beschrijvende analyses.

In het voorafgaande hebben wij erop gewezen dat wij bestuurders van de KNMG hebben gevraagd afzonderlijk voor verschillende organisatieniveau's de bruikbaarheid te beoordelen en hun verwachting te geven ten aanzien van het feitelijk gebruik. Gezien de organisatiestructuur van de KNMG hebben wij daarbij onderscheid gemaakt tussen de KNMG, als overkoepelende organisatie die de algemene en ideële belangen behartigt van alle artsen, en de Maatschappelijke Verenigingen binnen de KNMG, die de materiële en sociaal-economische belangen behartigen van categorieën artsen. De beoordeling van de bruikbaarheid en het verwachte feitelijk gebruik blijken sterk te verschillen afhankelijk van het organisatieniveau dat men daarbij voor ogen heeft. De resultaten worden het meest bruikbaar geacht voor de KNMG op centraal niveau, veel minder bruikbaar voor de plaatselijke afdelingen en het minst bruikbaar voor individuele bestuurders; binnen de Maatschappelijke Verenigingen worden de resultaten vooral bruikbaar geacht voor de artsen in dienstverband (LAD) en de sociaal-geneeskundigen (LVSG), veel minder bruikbaar voor de specialisten (LSV) en de huisartsen (LHV). Het door hen verwachte feitelijk gebruik verschilt voor de organisatieniveau's op overeenkomstige wijze. Opmerkelijk hierbij is dat bestuurders van de KNMG, ongeacht hun eigen positie binnen de KNMG, hierover niet van mening verschillen.

Deze beantwoording hebben wij als volgt geïnterpreteerd: dat de resultaten het meest bruikbaar geacht worden voor het centraal bestuursniveau van de KNMG, wijst erop dat de bestuurders zowel het onderzoek als het beleidsprobleem dat daarin centraal staat, i.c. de dalende organisatiegraad van de KNMG, primair beschouwen als de verantwoordelijkheid van de KNMG op centraal niveau; dat binnen de Maatschappelijke Verenigingen de resultaten bruikbaarder geacht worden voor de LAD en de LVSG dan voor de LSV en de LHV schrijven wij toe aan het feit dat vooral deze twee verenigingen met het onderzochte beleidsprobleem geconfronteerd worden. De dalende organisatiegraad van de KNMG is vrijwel uitsluitend toe te schrijven aan het relatief afnemen van het ledental binnen de LAD en de LVSG.

Naast de reeds genoemde kenmerken van onderzoek, de kwaliteit van het onderzoek, de nieuws waarde en de prioriteit, en de houding van bestuurders ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek hebben wij, wanneer het gaat om verschillende gebruikerscategorieën binnen één organisatie, hiermee twee andere, min of meer objectieve, factoren opgespoord die relevant zijn voor de bruikbaarheid van onderzoek en voor de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik: de mate waarin men formeel verantwoordelijkheid draagt voor het beleid ten aanzien van het onderzochte probleem en de mate waarin men zelf met het onderzochte probleem geconfronteerd wordt. Deze twee factoren kunnen maar hoeven, zoals blijkt, niet samen te vallen.

Door de bestuurders te vragen hun verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik door de verschillende organisatieniveaus nader toe te lichten, hebben wij inzicht verkregen in de overwegingen die hierbij een rol spelen en in de gebruiksmogelijkheden die hen voor ogen staan. Hieruit blijkt dat slechts een minderheid van de bestuurders het feitelijk gebruik van het onderzoek in een directe relatie ziet met de inhoud van het onderzoek of, zo men wil, in relatie met de bruikbaarheid van het onderzoek zelf. Veel meer nadruk krijgen overwegingen met betrekking tot de taakverdeling binnen de KNMG, de interne machtsverhoudingen, de belangen die de verschillende categorieën artsen hebben bij verandering van de bestaande situatie en de waardenoriëntaties die men binnen (geledingen van) de KNMG overheersend acht. Over de interpretatie van de resultaten en het te volgen beleid lopen de meningen sterk uiteen. Een belangrijke functie van het onderzoek blijkt gelegen te zijn in de bijdrage die het levert aan de oordeels- en meningsvorming over het onderzochte beleidsvraagstuk. In de literatuur wordt deze vorm van gebruik vaak aangeduid als conceptueel gebruik van onderzoek.

Bestuurders van de KNMG hebben overall genomen een positieve houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Ruim de helft van de bestuurders is van mening dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen een positief effect heeft op de beleidsvorming en de rationaliteit van beleid bevordert. Slechts een kleine minderheid vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek geen functie heeft voor beleid of nauwelijks van invloed is op het denken over bepaalde vraagstukken. Bijna driekwart van de bestuurders is van mening dat de KNMG zelf vaker onderzoek zou moeten laten verrichten ter ondersteuning van beleid; bijna 50% van de bestuurders vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek hierbij enigszins, ruim 40% vindt dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek hierbij in grote mate van belang kan zijn.

Wij hebben getracht na te gaan door welke factoren verschillen in houding ten aanzien van onderzoek worden bepaald. Opmerkelijk is dat de opvattingen van de bestuurders van de KNMG over het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek niet samenhangen met hun leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging, werksituatie en politieke voorkeur. Hun houding ten aanzien van onderzoek houdt daarentegen wel verband met hun houding

ten aanzien van veranderingen. Naarmate bestuurders meer open staan voor veranderingen, blijken zij positiever te denken over het belang van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

7.2 VERGELIJKING VAN DE RESULTATEN MET DE UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK VAN WEISS EN BUCUVALAS (1980)

Ons onderzoek is op essentiële punten opgezet als een replicatie van het onderzoek van Weiss en Bucuvalas (1980). Evenals in hun onderzoek hebben wij ons de vraag gesteld welke kenmerken van onderzoek door beleidsvoerders van belang geacht worden voor de bruikbaarheid van onderzoek voor beleid. Voor de uitwerking van ons conceptueel model en voor de operationalisatie van de kenmerken van onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten en de meetinstrumenten van hun onderzoek.

Ons onderzoek onderscheidt zich op de volgende punten:

- Het onderzoek van Weiss en Bucuvalas heeft betrekking op een hypothetische situatie. Beleidsvoerders worden gevraagd te doen alsof zij in werkelijkheid geconfronteerd worden met de resultaten van de onderzoeken die aan hen zijn voorgelegd. In ons onderzoek betreft het een reële situatie. Beleidsvoerders beoordelen het onderzoek naar de dalende organisatiegraad dat in opdracht van hun eigen organisatie is uitgevoerd.
- Weiss en Bucuvalas baseren hun uitkomsten op uitspraken van 255 beleidsvoerders uit diverse beleidsorganisaties over in totaal 50 verschillende onderzoeken. Elke beleidsvoerder heeft twee van de 50 onderzoeken beoordeeld op bruikbaarheid en op een aantal 'research characteristics'. Omdat wij vooral ook wilden nagaan in welke mate kenmerken van beleidsvoerders zelf van invloed zijn op de beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek, hebben wij ervoor gekozen een groot aantal beleidsvoerders uit dezelfde beleidsorganisatie één onderzoek te laten beoordelen.
- Een laatste verschilpunt betreft de aard van de beleidsorganisatie. De onderzoeken die Weiss en Bucuvalas laten beoordelen, zijn uitgevoerd in opdracht en ten behoeve van overheidsorganisaties. Beleidsfunctionarissen in overheidsdienst vormen de onderzoeksgroep. Het onderzoek dat wij laten beoordelen is uitgevoerd in opdracht en ten behoeve van een particuliere organisatie, nl. de artsenorganisatie in Nederland. De onderzoeksgroep bestaat grotendeels uit artsen die ten tijde van het onderzoek als beleidsvoerders fungeerden binnen de KNMG.

Een vergelijking van de resultaten van ons onderzoek met die van Weiss en Bucuvalas levert het volgende op:

De lijst met 'research characteristics' die Weiss en Bucuvalas hebben opgesteld voor de vaststelling van de onderzoekskenmerken actie-oriëntatie, wetenschappelijke kwaliteit, 'challenge' en verenigbaarheid met bestaande inzichten, bleek, enigszins aangepast, ook in ons onderzoek een bruikbaar instrument te zijn. Ondanks het feit dat het onderzoek is uitgevoerd in

een andere onderzoekscultuur en onder een andere onderzoekspopulatie vertonen de door hen ontwikkelende schalen een grote mate van stabiliteit. Onze uitkomsten verschillen met die van Weiss en Bucuvalas in zoverre dat in ons onderzoek de nieuwswaarde van de resultaten, naast de vier reeds genoemde kenmerken, als een aparte dimensie uit de analyse naar voren komt. Bovendien hebben wij uitvoeriger dan Weiss en Bucuvalas gevraagd naar de prioriteit van het onderzochte beleidsvraagstuk in het beleid van de organisatie. Dit leverde in ons onderzoek een zesde kenmerk van onderzoek op. Enigszins vergelijkbaar hiermee onderscheiden Weiss en Bucuvalas als vijfde kenmerk de relevantie van het onderzochte vraagstuk voor het werkgebied van de ondervraagde.

Ten aanzien van de centrale onderzoeksvraag concluderen Weiss en Bucuvalas dat het oordeel over de bruikbaarheid van onderzoek op grond van de beoordelingen over de vijf kenmerken in belangrijke mate te voorspellen is. In tegenstelling tot hun verwachting en tot die van de sociale wetenschappers die zij hebben ondervraagd, blijkt de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek de belangrijkste factor te zijn. Bovendien stellen zij vast dat naarmate de resultaten meer aansluiten bij bestaande inzichten, de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek een minder belangrijke rol speelt; omgekeerd neemt het belang van de wetenschappelijke kwaliteit toe naarmate de gegevens meer indruisen tegen bestaande inzichten. Eenzelfde verband vinden zij tussen de factoren actie-oriëntatie en 'challenge to the status quo': de eerste factor weegt zwaarder wanneer een onderzoek de bestaande situatie niet ter discussie stelt; daarnaast is 'challenge' belangrijker wanneer het onderzoek geen richtlijnen geeft voor praktische toepassing (actie-oriëntatie).

Voor de beleidsfunctionarissen in ons onderzoek blijken slechts vier van de zes onderscheiden kenmerken van onderzoek belangrijke criteria te zijn voor hun oordeel over de bruikbaarheid. Vooral de actie-oriëntatie van de resultaten in onderlinge samenhang met de wetenschappelijke kwaliteit, maar ook de nieuwswaarde en de prioriteit van het onderzochte vraagstuk blijken bepalend te zijn voor hun oordeel over de bruikbaarheid. De mate waarin de resultaten de bestaande situatie ter discussie stellen en de mate waarin de resultaten verenigbaar zijn met bestaande inzichten, blijken, wanneer de andere onderzoekskenmerken reeds in aanmerking zijn genomen, van ondergeschikt belang te zijn voor het oordeel dat bestuurders geven over de bruikbaarheid van de resultaten.

Dat de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas de beste voorspeller was voor het oordeel over de bruikbaarheid zou naar onze mening verband kunnen houden met het feit dat hun onderzoek betrekking heeft op een hypothetische situatie. De beleidsfunctionarissen in hun onderzoek zijn niet de beoogde en de feitelijke gebruikers van de onderzoeken die zij beoordelen. Hierdoor bestaat het risico dat de beleidsfunctionarissen meer nadruk hebben gelegd op de gangbare wetenschappelijke vereisten waaraan onderzoek moet voldoen dan

zij zouden hebben gedaan wanneer zij onderzoek in een reële situatie zouden hebben beoordeeld. Op logische gronden is het aannemelijk dat beleidsfunctionarissen beleidsgericht onderzoek in eerste instantie zullen beoordelen op de mogelijke bijdrage die het levert aan beleid. Wanneer onderzoek in dit opzicht aan de verwachtingen voldoet, zal men doorgaans, tenzij een onderzoek duidelijke methodologische tekortkomingen bevat, ook de wetenschappelijke kwaliteit voldoende gewaarborgd achten. Twijfel hierover of kritiek hierop zal pas naar voren worden gebracht wanneer de onderzoeksresultaten daar expliciet aanleiding toe geven, bijvoorbeeld omdat zij achterblijven bij de verwachtingen ofwel omdat zij niet de door beleidsfunctionarissen gewenste uitkomsten opleveren. Het feit dat in ons onderzoek de wetenschappelijke kwaliteit slechts in relatie tot de actie-oriëntatie van het onderzoek van invloed is op het oordeel over de bruikbaarheid ondersteunt de zojuist gegeven redenering. De bevindingen van andere auteurs (o.a. Alkin, Daillak en White, 1979; Dunn, 1980; Van Oyen, Snellen en Westeraak, 1984) die in hun onderzoeken geen directe relatie hebben gevonden tussen de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeken en het gebruik dat ervan is gemaakt, lijken in dezelfde richting te wijzen.

Wat betreft de twee andere kenmerken van onderzoek, die uit het onderzoek van Weiss en Bucuvalas naar voren komen, te weten de mate van verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten en 'challenge to the status quo', kunnen wij slechts constateren dat deze in ons onderzoek niet van belang zijn voor de beoordeling van de bruikbaarheid. Wij achten het mogelijk dat onze uitkomsten in dit opzicht situatie-specifiek zijn. Zoals vermeld vonden Weiss en Bucuvalas dat de verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten minder belangrijk was voor de bruikbaarheid van de onderzoeken waarbij de wetenschappelijke kwaliteit hoog gewaardeerd werd; tevens gold dat de 'challenge to the status quo' minder belangrijk was voor de bruikbaarheid van de onderzoeken waarbij de actie-oriëntatie hoog gewaardeerd werd. Aangezien ons onderzoek betrekking heeft op de beoordeling van één onderzoek dat relatief hoog scoort op zowel de wetenschappelijke kwaliteit als de actie-oriëntatie, zou hierin een verklaring kunnen liggen voor het ontbreken van een effect van de verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten en de factor 'challenge' op het oordeel van de bestuurders over de bruikbaarheid.

Wat betreft de kenmerken van beleidsfunctionarissen concluderen Weiss en Bucuvalas dat deze slechts geringe extra voorspellende waarde hebben voor de bruikbaarheid, nadat de beoordelingen van de beleidsfunctionarissen over de kenmerken van onderzoek in aanmerking zijn genomen. Omdat de uitspraken van de beleidsfunctionarissen in hun onderzoek betrekking hebben op verschillende onderzoeken, kunnen zij niet exact nagaan in welke mate de kenmerken van de beleidsfunctionarissen zelf doorspelen in hun beoordelingen van de onderzoekskenmerken en hierdoor ook indirect in hun oordeel over de bruikbaarheid. Onze onderzoekopzet, waarin de beoordeling van één onderzoek centraal staat, leent zich beter voor de beantwoording van deze

vraag. Gebleken is dat de bestuurders inderdaad verschillen in hun beoordeling van de kenmerken van hetzelfde onderzoek. Deze verschillen zijn voor een deel terug te voeren op hun houding ten aanzien van onderzoek. Bestuurders met een positieve houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek waarderen de kenmerken van het onderzoek gemiddeld positiever dan bestuurders die een minder positieve houding hebben ten aanzien van onderzoek. Wat betreft de andere door ons onderzochte kenmerken van de bestuurders konden wij evenwel, evenals Weiss en Bucuvalas, nagenoeg geen systematische verbanden vaststellen met hun beoordelingen van de onderzoekskenmerken. Wij hebben hiervoor in het voorafgaande al enige verklaringen gegeven.

Samenvattend kunnen wij nu concluderen dat de uitkomsten van ons onderzoek op belangrijke punten overeenkomen met de uitkomsten van het onderzoek dat Weiss en Bucuvalas een aantal jaren geleden hebben uitgevoerd in de Verenigde Staten. Bestuurders van de KNMG hanteren bij hun beoordeling van de bruikbaarheid van onderzoek grotendeels dezelfde criteria als beleidsfunctionarissen in Amerikaanse overheidsdiensten. De verschillen die er zijn, zijn voornamelijk accentverschillen. De door ons onderzochte kenmerken van de bestuurders blijken, evenals in het onderzoek van Weiss en Bucuvalas, voor het merendeel niet tot systematische verschillen te leiden in de beoordeling van de bruikbaarheid en van de onderzoekskenmerken. Een uitzondering moet worden gemaakt voor de houding ten aanzien van onderzoek. Naarmate deze positiever is worden enige kenmerken van het onderzoek, en daarmee ook de bruikbaarheid, hoger gewaardeerd. De grote overeenkomst tussen de uitkomsten van ons onderzoek en die van Weiss en Bucuvalas en de bevestiging die deze op een aantal punten vinden in andere literatuur, betekent onzes inziens dat de resultaten een grote mate van betrouwbaarheid bezitten en dat het aannemelijk is dat onder een willekeurige andere groep beleidsfunctionarissen globaal gesproken dezelfde uitkomsten te verwachten zijn.

7.3 VOORWAARDEN VOOR VERGROTING VAN DE BRUIKBAARHEID VAN BELEIDSGERICHT ONDERZOEK

In het voorafgaande zijn de voorwaarden gegeven waaraan beleidsgericht onderzoek op zijn minst moet voldoen wil het als bruikbaar beoordeeld worden door beleidsvoerders. Zij bieden als zodanig aanwijzingen voor zowel beleidsvoerders als onderzoekers bij het initiëren, ontwerpen, uitvoeren en rapporteren van beleidsgericht onderzoek. In dit licht willen wij ze hieronder nogmaals kort bespreken. Voor zover van toepassing, betrekken wij hierbij tevens inzichten uit de literatuur zoals besproken in hoofdstuk 2.

- Houding ten aanzien van onderzoek

Hoe beleidsvoerders de resultaten van een concreet, beleidsgericht sociaal-wetenschappelijk onderzoek zullen beoordelen, wordt ten dele bepaald door

hun houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen.

Voor individuele beleidsonderzoekers is deze factor moeilijk te beïnvloeden. De enige bijdrage die zij kunnen leveren, is ervoor te zorgen dat het onderzoek dat zij verrichten van kwalitatief hoog gehalte is, toegesneden op de problemen waarmee beleidsvoerders te maken hebben, om aldus het vertrouwen in de zeggingskracht van sociaal-wetenschappelijk onderzoek geleidelijk aan te vergroten. Een belangrijker taak lijkt hier te zijn weggelegd voor de beleidsorganisaties zelf. Gezien het belang dat zij hebben bij een groter rendement van de onderzoeken die zij laten verrichten, dienen zij pogingen in het werk te stellen om de ontvankelijkheid voor onderzoek binnen hun organisatie en/of doelgroepen te vergroten. De literatuur wijst op tal van mogelijkheden, die evenwel in hun effecten nog nauwelijks zijn onderzocht. Zo wordt gesuggereerd dat beleidsorganisaties de ontvankelijkheid voor onderzoek kunnen vergroten wanneer zij, alvorens de opdracht tot onderzoek te verstrekken, explicieter aandacht zouden besteden aan de wensen en behoeften en eventuele weerstanden van de beleidsfunctionarissen die als de belangrijkste potentiële gebruikers van het onderzoek te classificeren zijn. Ook aan het instellen van 'transfer-agents', al dan niet in dienst van de beleidsorganisatie, wordt vaker een positieve invloed toegeschreven. Wat betreft de overdracht van de resultaten wordt ook gewezen op het belang van deelrapportages, specifiek gericht op de belangen, taken en bevoegdheden van de resp. doelgroepen en op het gebruik van verschillende communicatiekanalen.

Hoe waardevol deze suggesties op zich zelf ook mogen zijn, feit blijft dat vooralsnog niet echt duidelijk is door welke factoren verschillen in de houding ten aanzien van onderzoek worden bepaald. Ook ons onderzoek heeft in dit opzicht geen helderheid verschaft. Wel lijken er aanwijzingen te zijn dat de houding ten aanzien van onderzoek veeleer verklaard moet worden vanuit sociaal-psychologische mechanismen dan vanuit sociaal-structurele kenmerken. Zoals vermeld, vonden wij geen enkel verband tussen de houding van bestuurders ten aanzien van onderzoek en de sociaal-structurele kenmerken leeftijd, geslacht, medische functie, aard van vestiging en politieke voorkeur. De houding ten aanzien van onderzoek bleek daarentegen wel positief samen te hangen met de mate waarin de bestuurders open staan voor veranderingen.

- Kwaliteit van beleidsgericht onderzoek in brede zin

Bij hun beoordeling van de bruikbaarheid van beleidsgericht onderzoek kijken beleidsfunctionarissen in de eerste plaats en vooral naar de kwaliteit van onderzoek. Deze meten zij af aan de actie-oriëntatie van de resultaten enerzijds en aan de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek anderzijds. Zij beoordelen deze twee dimensies niet onafhankelijk van elkaar. Beide tesamen bepalen in onderlinge samenhang het uiteindelijk oordeel over de kwaliteit van het onderzoek. Deze uitkomst werpt nieuw licht op de vraag in hoeverre de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek, naast

actie-oriëntatie, ook door beleidsfunctionarissen als essentiële voorwaarde voor goed beleidsonderzoek wordt beschouwd. Onze gegevens suggereren dat het onderscheid tussen de beide dimensies vooral een theoretisch onderscheid is dat beleidsfunctionarissen bij hun beoordeling van concreet onderzoek slechts ten dele maken.

- Prioriteit

Een ander aspect dat van belang is voor de bruikbaarheid van beleidsggericht onderzoek, is dat het onderzoek betrekking heeft op een vraagstuk waaraan de potentiële gebruikers van het onderzoek binnen het beleid van de organisatie prioriteit toekennen. Ook in de literatuur wordt deze factor regelmatig benadrukt. Het feit echter dat de prioriteit van het onderzochte vraagstuk in veel mindere mate bepalend is voor het oordeel over de bruikbaarheid dan de kwaliteit van het onderzoek in brede zin, wijst er op dat het belang ervan voor de bruikbaarheid van onderzoek niet overschat moet worden. De meeste beleidsproblemen waarnaar sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt verricht, spelen niet van vandaag op morgen. Of een vraagstuk op een bepaald moment meer of minder aandacht krijgt binnen het beleid, is afhankelijk van tal van redenen die voor een groot deel buiten het gezichtsveld van de onderzoeker vallen. Het beschikbaar komen van onderzoeksresultaten kan zelf één van de redenen zijn om een vraagstuk te prioriteren. Alleen wanneer het eenmalige onderzoeksprojecten betreft naar concrete, afgebakende beleidsproblemen, die op korte termijn om een oplossing vragen, zal het tijdstip waarop de resultaten beschikbaar komen, sterk bepalend zijn voor de bruikbaarheid en het uiteindelijk gebruik dat ervan gemaakt zal worden. Dit geldt ook meer voor beschrijvend onderzoek dat betrekking heeft op situaties die sterk aan verandering onderhevig zijn dan voor verklarend onderzoek. De gegevens die dit type onderzoek oplevert, zullen veel sneller verouderd zijn.

- Nieuwswaarde

De nieuwswaarde van de resultaten levert eveneens een bijdrage aan de bruikbaarheid van onderzoek, zij het dat ook voor deze factor geldt dat hij veel minder belangrijk is dan de kwaliteit van het onderzoek zoals die bepaald wordt door de actieoriëntatie en de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek. Anders dan bij de prioriteit van het onderzochte vraagstuk, hechten wij aan deze factor, uit het oogpunt van de bevordering van de doelmatigheid van onderzoek, groot belang. Een nogal eens gehoord kritiekpunt op sociaal-wetenschappelijk onderzoek is dat het vaak bevestigt wat de gewone leek op grond van persoonlijke intuïtie en ervaring allang dacht en wist. Voor een deel is deze kritiek het gevolg van het feit dat onderzoeksresultaten, wanneer zij eenmaal zijn gepubliceerd, vaak een vanzelfsprekendheid suggereren, die zij in feite niet bezitten. Daarnaast speelt selectieve perceptie een rol. Men heeft vooral oog voor dié uitkomsten, die aansluiten bij eigen inzichten en men negeert, soms onbewust, de uitkomsten die afwijken. Bovendien vergeet men, eenmaal geconfronteerd

met de resultaten, dat er aanvankelijk tal van vaak concurrerende veronderstellingen in omloop waren. Door onderzoek te laten doen, bevestigt men in feite ook dat er twijfels bestaan over de juiste definitie van de situatie. Een belangrijke functie van onderzoek is dan ook gelegen in de opheffing van die onzekerheid.

Het voorafgaande neemt niet weg dat wij van mening zijn dat onderzoekers, vooral met het oog op verbetering van de doelmatigheid van onderzoek het informatiegehalte van hun onderzoeken dienen te optimaliseren. Hiertoe zien wij verschillende mogelijkheden. Om te garanderen dat onderzoek leidt tot nieuwe inzichten en voortbouwt op de reeds aanwezige kennis ten aanzien van het te onderzoeken vraagstuk, achten wij het zinvol deze kennis, voorafgaande aan het onderzoek, te inventariseren en te systematiseren. Afgezien van het feit dat onderzoekers op grond hiervan beter in staat zullen zijn de specifieke informatie-behoefte te peilen, worden beleidsfunctionarissen zich hierdoor ook beter bewust van hun eigen veronderstellingen, vragen en prioriteiten. Deze kunnen in een latere fase geconfronteerd worden met de uitkomsten van het onderzoek, waardoor de kans tevens groter is dat beleidsfunctionarissen oog hebben voor de nieuwe informatie die het onderzoek heeft opgeleverd. Om dit laatste te bevorderen, is het ook van belang bij de rapportage van onderzoek de resultaten als minder vanzelfsprekend te presenteren en meer nadruk te leggen op verrassende uitkomsten.

- Doelgroepen

Een laatste aspect dat wij willen noemen in relatie tot de bruikbaarheid van onderzoek, betreft de verschillende gebruikersgroepen. Uit ons onderzoek is gebleken dat de resultaten vooral bruikbaar geacht worden voor degenen die de eindverantwoordelijkheid dragen voor het beleid ten aanzien van het onderzochte vraagstuk, en voor degenen die zelf heel direct met het onderzochte beleidsprobleem geconfronteerd worden (zie pg. 103). Hoewel deze uitkomst weinig verbazing zal wekken en door veel beleidsonderzoekers uit eigen ervaring kan worden onderschreven, willen wij hem toch vermelden omdat met deze factor vaak onvoldoende rekening gehouden wordt bij de opzet van beleidsonderzoek. Om te kunnen voldoen aan de hierboven beschreven eisen, dienen onderzoekers, voorafgaande aan het onderzoek, een adequaat inzicht te verwerven in de relevante kenmerken van de beleidsorganisatie, in het bijzonder in de wijze waarop de taken en bevoegdheden binnen de organisatie zijn verdeeld; welke plaats de beleidsfunctionarissen met wie zij te maken hebben, innemen in dit geheel; hoe de relevantie beoordeeld wordt van het te onderzoeken beleidsprobleem door de verschillende beleidsgroeperingen binnen de organisatie; op welke punten er behoefte is aan informatie (kennisdoelen); en welke concrete verwachtingen de verschillende categorieën potentiële gebruikers hebben ten aanzien van de opbrengst van het uit te voeren onderzoek (gebruiksdoelen). Om op deze vragen antwoord te kunnen geven, is een actieve inbreng van de beleidsvoerders zelf in de voorfase van het onderzoek onontbeerlijk. De onder-

zoeker moet deze inbreng soms zien te realiseren op het moment dat hij zelf nog over weinig goodwill beschikt bij de opdrachtgever. Afgezien van de extra kosten die met dit vooronderzoek gepaard kunnen gaan, zal de opdrachtgever niet altijd bereid zijn alle benodigde informatie te verstrekken. Naarmate de onderzoeker zelf evenwel meer overtuigd is van het belang van deze informatie voor de uiteindelijke bruikbaarheid van zijn onderzoek, zal hij ook beter in staat zijn de opdrachtgever ervan te overtuigen.

7.4 TOT BESLUIT

De onderzoekstraditie waarvan ons onderzoek deel uitmaakt, is erop gericht meer inzicht te verkrijgen in de mechanismen die werkzaam zijn bij productie, verspreiding en benutting van sociaal-wetenschappelijke kennis. De nadruk ligt op het identificeren van de factoren die van invloed zijn op het uiteindelijk gebruik van onderzoek in beleid. Zoals wij in hoofdstuk twee hebben laten zien, is dit onderzoek op tal van moeilijkheden gestuit die voor een deel het gevolg zijn van de lange tijd gehanteerde optiek op de tot stand koming van beleid en de mogelijke functies die daarin werden toegekend aan (sociaal-) wetenschappelijke onderzoeksinformatie. Wij doelen hiermee op het rationeel-analytisch beleidsmodel dat in de meeste onderzoeken, vaak impliciet, als referentiekader heeft gefungeerd voor de bestudering van de relaties tussen onderzoek en beleid. In dit model paste alleen een opvatting van gebruik als instrumenteel gebruik. Inmiddels zijn de inzichten over de wijze waarop beleid in de praktijk tot stand komt, sterk veranderd, en daarmee ook de plaats die men daarbinnen aan onderzoek toekent. Meer inzicht in de uiteenlopende en vaak gecompliceerde aard van beleidsprocessen en meer realistische verwachtingen ten aanzien van de opbrengst van de verschillende typen beleidsonderzoek en de aard van sociaal-wetenschappelijke kennis hebben geleid tot meer genuanceerde en gedifferentieerde opvattingen over gebruik van onderzoek. Algemeen wordt nu aanvaard dat de processen tussen onderzoek en beleid vaak niet lineair verlopen van research naar beleidsvorming of omgekeerd ('knowledge driven' en 'problem solving' model) maar dat deze relatie in vele gevallen zijn plaats krijgt binnen een complex geheel van interacties tussen de verschillende partijen die erbij betrokken zijn. In dit interactieproces is sociaal-wetenschappelijke informatie slechts één factor, naast andere factoren zoals praktische ervaring, politiek inzicht en macht, en op zich zelf 'not usually powerful enough to drive the decision process' (Weiss en Bucuvalas, 1980). Deze veranderde opvattingen hebben de laatste jaren geleid tot de ontwikkeling en het benadrukken van andere typen van beleidsgericht onderzoek, waarin sterker rekening gehouden wordt met de wisselwerking tussen en de verwevenheid van onderzoek en beleid. Het empirisch onderzoek naar onderzoeksgebruik lijkt, althans in Nederland, mede door het ontbreken van adequate 'research designs' en goede theoretische modellen, enigszins op de achtergrond te raken. Het is de vraag of deze laatste ontwikkeling, als we

die juist inschatten, een gewenste is. Met anderen zijn wij van mening dat aan de behoefte aan brede, vaak kwalitatieve, inventariserende studies, kenmerkend voor een onontgonnen onderzoeksterrein, inmiddels ruimschoots is voldaan. De kans dat zulke studies in de toekomst alleen maar meer van hetzelfde zullen opleveren, is groot. Er is ons inziens wel behoefte aan replicatieonderzoek waarbij getracht wordt de veronderstellingen die uit onderzoek naar voren zijn gekomen, systematisch te onderzoeken op hun geldigheid. Ook is er meer onderzoek gewenst naar de omstandigheden waaronder gebruik is uitgebleven of waaronder 'misutilization' is opgetreden. Daarbij verdient de ontwikkeling van theoretische concepten en nieuwe theoretische modellen, aangepast aan de veranderde inzichten over het gebruik van onderzoek in relatie tot de aard van beleidsprocessen, meer aandacht. In het onderzoek zoals het tot op heden is uitgevoerd, is slechts bij uitzondering uitgegaan van een conceptueel model of een zorgvuldige begripsomschrijving. Dit heeft o.a. tot gevolg dat er zeer uiteenlopende meetprocedures zijn gebruikt voor dezelfde concepten, waardoor vergelijking van onderzoeksresultaten vaak niet mogelijk is; ook ontbreekt het aan toetsbare, nauwkeurig omschreven hypothesen. Het zijn doorgaans meer inventarisaties van meningen dan dat getracht wordt tot empirisch onderbouwde conclusies te komen. Conclusies hebben dan ook vaak de status van veronderstellingen. Empirisch gefundeerde inzichten zijn beperkt (verg. Dunn e.a.,1984; Weiss,1981). Als gevolg van het voorafgaande hebben de onderzoeksresultaten tot op heden nog weinig eenduidigheid opgeleverd over het relatieve belang en het gewicht van en de onderlinge relatie tussen de factoren die met onderzoeksgebruik, of het ontbreken daarvan, in verband worden gebracht. Causale analyses van onderlinge verbanden ontbreken nagenoeg (Dunn e.a.,1984). Een verwant probleem dat aandacht verdient, is de grote discrepantie tussen de theoretische publikaties waarin vaak in abstracte termen modellen worden ontwikkeld en uitspraken worden gedaan over beleid, beleidsgericht onderzoek en de relatie daartussen, en de empirische literatuur die betrekking heeft op concreet onderzoek naar concrete beleidsvraagstukken van concrete beleidsactoren in concrete situaties.

In het voorafgaande hebben wij enige aspecten willen noemen die in toekomstig onderzoek (meer) aandacht verdienen. Om ervoor te zorgen dat het onderzoek een cumulatief karakter draagt, achten wij het van belang dat dit onderzoeksterrein niet, zoals in het verleden vaak gebruikelijk was, wordt overgelaten aan de initiatieven en inspanningen van toevallig geïnteresseerde onderzoekers. Voor een daadwerkelijke ontwikkeling van de 'sociologie van de kennistoepassing' in Nederland achten wij meer gerichte programmering van onderzoek en studie, liefst vanuit één of hooguit enkele gespecialiseerde onderzoekscentra, noodzakelijk (Hutjes en Cuisinier,1982). Hierdoor kunnen wij tevens voorkomen dat de kritiekpunten die vaak naar voren worden gebracht met betrekking tot sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen (zie o.a. Nota Meerjarenplan), in steeds sterkere mate ook van toepassing geacht worden op het onderzoek naar de relatie tussen onderzoek en beleid.

Quality asks for more utilization

Usefulness of social science research according to the board members of the Royal Dutch medical association

RESEARCH QUESTION AND RESEARCH DESIGN

This thesis is concerned with the question how policy-makers assess the usefulness and the expected use of social science research by themselves; on what criteria they base their judgements; and in how far their judgements can also be ascribed to characteristics of the policy-makers themselves.

In the Netherlands it is for the first time that these questions are investigated; in the United States Weiss and Bucuvalas (1980) already did. Their research has been an important source of inspiration. Although we did not completely agree with their research design and some decisions they made, we could replicate their study in essential respects, making comparison of results possible.

Our study was performed among the central and local board members of the KNMG, the Royal Dutch Medical Association. Most of the participants in the study are medical doctors.

The research procedure was as follows. After confronting the interviewees with a summary of the results of an empirical study on a policy problem ordered by their own organization, we asked them to judge this summary on usefulness, on expected use within their organization and on a list of research characteristics. We also asked them questions about their personal background, their position within their professional organization, their attitude towards social science research and its contribution to policy, and their resistance to change. Our conceptual model and the variables we selected in it were based on extensive study of literature regarding the relationship between social science research and policy. The list of research characteristics we mainly derived from the study of Weiss and Bucuvalas (1980). We translated and slightly changed it, added several items and adapted it to our own research design. To collect our data we used a mail questionnaire.

To gain insight into the question which research characteristics and which characteristics of the interviewed policy-makers contribute to the explanation

* Met dank aan Margo van Bolhuis voor het verbeteren van de Engelse tekst.

of the judgement of usefulness and expected use, we first carried out bivariate and multiple regression analyses. After that we did causal analysis (LISREL) on only those characteristics which appeared to be important explanatory variables. The causal order we hypothesized was partly based on literature, partly on the outcome of the analyses we already did.

RESULTS

Effects of research characteristics on usefulness and expected use

In accordance with Weiss and Bucuvalas we distinguished six research factors we expected to influence policy-makers' judgement on usefulness and on expected use. Two factors referred to the timeliness of the policy problem that was investigated: the relevance of the policy problem and the priority it has within the organization. Four factors referred to the research results themselves: the scientific quality of the research, the action orientation of the results, the conformity with users expectation and finally the challenge to the status quo. To measure these four research factors we used the list of research characteristics that was developed by Weiss and Bucuvalas. Factor analyses of the ratings of the policy-makers largely produced the same research factors as were found by Weiss and Bucuvalas. From our analysis one factor has been added: the news value of the results.

In contrast with the results of Weiss and Bucuvalas, however, only four research factors directly affect the judgement of usefulness. Of these the action orientation of the results together with the scientific quality are the most significant factors. Analysis showed that they are highly related to each other: the higher the rate on action orientation, the higher the rate on the scientific quality. In causal analysis we successfully combined the two factors in a single measure of the research quality in a broad sense.

The next best factor in explaining the judgement on usefulness is the news value of the results. Policy-makers for whom the results contained new information or new perspectives, appreciate the usefulness of the research higher than the policy-makers who considered the results as more or less known. Apart from the research quality in a broad sense and the news value of the results, the priority of the policy problem that has been investigated influences the judgement on usefulness. Policy-makers giving a higher priority to the investigated policy problem view the results as more useful. The expectations based on the results of Weiss and Bucuvalas that policy-makers would also take into account the challenging character of the results and their plausibility given prior knowledge, values and experience, are not supported by our data. We explained these differences in outcome by referring to the fact that in our investigation policy-makers only judge one research study while in the investigation of Weiss and Bucuvalas fifty different research studies were evaluated.

Whereas the examined research characteristics showed to be significant predictors of policy-makers' judgements on the usefulness of the study, they are far less important predictors of the expected use. Only the action orientation of the results and the challenge to the status quo appeared to have some significance in this connection.

Effects of policy-makers' characteristics on usefulness and on expected use

The next question to be answered was whether, directly or indirectly, characteristics of the policy-makers themselves influence their judgement on the usefulness and the expected use. Therefore we questioned our respondents about their involvement with their own organization and with the policy problem under study, their attitude towards social science research, their resistance to change and finally the socio-structural variables age, sex, professional status and political preference. Analysis showed that, although policy makers differ in their judgements on usefulness and expected use, these differences can only partly be attributed to the characteristics we examined. The only characteristic that had statistical significance was the attitude towards social science research. Policy-makers having a more positive attitude toward social science research, expected more use of the results and higher appreciated the usefulness of the research and the research characteristics. None of the other variables examined were important factors in connection with usefulness and expected use.

As we mentioned before, the characteristics of the research project had only a slight influence on the judgement of the expected use of the results within the organization. The judgement on expected use, however, appeared to be positively related to the judgement on usefulness. We investigated two theoretical models. First we hypothesized that policy-makers, in judging the usefulness of a research project, would also take into account the use they expect will be made of the results within their organization. We considered this as a political model. Second we hypothesized that policy-makers' judgement on expected use of the results would be partly based on their judgement on the usefulness of the research. We considered this as a rationalistic model. In the first model the expected use is one of the explanatory variables to the usefulness of the research. In the second model the expected use is the final variable that has to be explained. Causal analysis did not show which model is more valid. Future research has to be done on this matter.

CONCLUSIONS

- The results of our research roughly correspond with the results of the research that Weiss and Bucuvalas performed in the United States several years ago. The board members of the Royal Dutch Medical Association employ more or less the same frame of reference in judging the usefulness

of social science research as the American policy-makers in civil service did. The differences that were found are a matter of emphasis, partly due to the fact that our research concerned the judgement of one study, whereas in the research of Weiss and Bucuvalas fifty studies were involved. The type of analysis we used also accounts for some difference. The correspondence between our results and those of Weiss and Bucuvalas, notwithstanding our different populations, points to the conclusion that our results have great reliability and that the same results can be expected when the research is carried out among different groups of policy-makers.

The questionnaire developed by Weiss and Bucuvalas proved to be a valid instrument applicable, when adapted, to different populations.

- From the factors that influence policy-makers in judging social research results we can derive some suggestions to enhance the usefulness and use of this type of research.

Our first suggestion concerns the attitude toward social science research. As shown before policy-makers view research results as more useful and they expect more use within their organization to the extent that they have a positive attitude toward social science research in general. Supposing that policy organizations want to increase the output of the research they ordered, we suggest that they must try themselves to enlarge the receptivity to research within their own organization, especially within the target groups that will have to work with the study results.

Other suggestions concern the importance of specific research characteristics. Whether policy-makers consider social science research as useful depends primarily on the quality of the research, comprising action orientation on the one side and scientific quality on the other side; secondly on the priority of the policy problem under study; and thirdly on the news value of the research results. Although we certainly do not want policy-researchers to give up their independence and to subordinate themselves to the demands and wishes of policy-makers, we would like them to take these results into consideration. If policy-researchers want their studies to have more impact on policy, they first of all must see to it that they provide valid and reliable results that also have practical meaning and relevance. At the same time they have to pay attention to the timeliness of the policy problem they are investigating. This aspect is important when the research is directed on policy problems that are rather concrete and have to be solved in a short time. To assure that the research is built on already existing knowledge and that it will give new insights and new perspectives, researchers carefully have to record the existing knowledge among policy-makers before they make their research design and start the actual investigation. Doing this has another advantage: policy-makers become more conscious of the specific information they need, and of their own presuppositions and priorities. When they finally get the results, they will better realize how these are related to their former ideas and knowledge and what news value they

contain. To advance the last it is also important to present the outcome of the research as less self-evident and to emphasize surprising results.

Although the foregoing seems quite obvious, policy-researchers do not always act according to these principles. They often start their research before they exactly know the informational needs of the potential users within the organization and before they have found out what the policy organization plans to do with the research information. To take these factors into consideration requires that the researcher can assess the significance of the policy problem under study to different groups of policy-makers within the organization. This means that he must start his activities by gaining insight into type and structure of the policy organization that ordered the research, into the internal division of tasks and responsibilities and into the different user groups within the organization. The policy organization must provide this kind of information. To get its cooperation in this stage of the research will not always be easy, especially when the policy organization is not familiar with the researcher and the research institution. The researcher has more chance to convince the policy makers to give their assistance when he himself is convinced of the value of this information for the usefulness of the research.

- Our investigation belongs to a field of study that is known as 'utilization research' or, with a different term, as the 'sociology of knowledge application'. It has come to development during the last twenty years. Compared with the United States and with Great Britain the empirical research on this field of study has not gained much attention in the Netherlands. Up till now only a few studies have been performed.

For a long time all the attention had been addressed to the exploration of the causes of the supposed mis- and underutilization of social science knowledge in policy. Researchers as well as policy makers were dissatisfied about the contribution of social science to the solving of social problems and policy issues. Nowadays it is generally accepted that policy decisions are the outcome of a very complicated process in which social science information is only one input next to others, such as practical experience, ordinary knowledge, political power and vested interests.

Realization of this fact has led to the development of different types of policy research taking into account the interrelationships between social science and policy. At the same time empirical studies of research utilization threaten to fall into the background. We do not approve of this development because of the fact that good theoretical models and proper research designs are still missing. Many theoretical assumptions, partly based on empirical research need further testing and validation. In this connection high priority must be given to the formulation of common definitions of terms and concepts to allow for more comparison of research and data than was possible in the past.

- Adriaansen A., *Over het effect van onderzoek; vier cases*. 's-Gravenhage, ProgrammeringscollegeOnderzoekMaatschappelijkeDienstverlening1985.
- Albinski M., *Survey Research, een methode van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Aula 345, Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1967.
- Albinski M., *Onderzoek en actie: over de relatie tussen sociaal-wetenschappelijk onderzoek en menselijk handelen*. Van Gorcum/Assen, Amsterdam 1978.
- Albinski M., 'Gebruiksdoelen en functies voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek'. In: *Cahiers beleidsonderzoek no.3*, oktober 1983.
- Albinski M., 'Inbreng van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in beleidsvoering'. In: N. Nelissen, J. Geurts, H. de Wit (red), *Het verkennen van beleidsproblemen*. Kerckebosch BV, Zeist 1986.
- Alkin M., R. Daillak, P. White, *Using evaluations: does evaluation make a difference?* Sage Library of Social Research, vol. 76. Sage Publications, Beverly Hills, London 1979.*
- Anderson C., J. Ciarlo, S. Brodie, 'Measuring evaluation-induced change in mental health programs'. In: J. Ciarlo (ed.) *Utilizing evaluation*. Sage Research Progress Series in Evaluation. Sage Publications, Beverly Hills, London 1981.
- Archibald K., 'Alternative orientations to social science utilization'. *Social Science Information*, 9(1970)2:7-34.
- Becker H., 'Consequentie-analyses: kenmerken en ontwikkelingen'. *Beleid en Maatschappij*, 10(1983)11:314-325.
- Becker H.(red), *Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid*. Vakgroep Planning en Beleid, Jan van Arkel, Utrecht 1986.
- Beyer J., H. Trice, 'The utilization process, a conceptual framework and synthesis of empirical findings'. *Administrative Science Quarterly*, 27(1982):591-622.
- Bie S. de, F. Leeuw, E. Maan (red.), *Onderzoeksmanagement in de sociale wetenschappen*. DSWO/Vuga Uitgeverij, Den Haag 1983.
- Boerma L., I. Tijssen, *Artsen over beroep en organisatie*. I.S.G. publicatie nr.6, Katholieke Universiteit Nijmegen 1983.
- Braskamp L., R. Brown, D. Newman, Studying evaluation utilization through simulations. *Evaluation review* 6(1982)1:114-126.*
- Braybrooke D., C. Lindblom, *A strategy of decision*. Free Press, New York 1963.*

- Brederode-Ritter C. Van, A. Vermeul-Van Mullem, G. Calis, *Onderzoek onderzocht: een evaluatie van onderzoeken op het gebied van de justitiële kinderscherming*. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1969.*
- Bressers J., A. Hoogerwerf, 'Inleiding tot de beleidsevaluatie'. In: H. Blommesteijn, J. Bressers, A. Hoogerwerf (red), *Handboek beleidsevaluatie: een multidisciplinaire benadering*. Samsom, Alphen aan den Rijn, Brussel 1984.
- Caplan N., A. Morrison, R. Stambaugh, *The use of social science knowledge in policy decisions at the national level. A report to respondents*. Ann Arbor, Michigan 1975.
- Caplan N., 'Social research and national policy: what gets used, by whom, for what purposes and with what effects?' In: *International social science journal*, 8(1976)1:187-195.
- Caplan N., 'A minimal set of conditions necessary for the utilization of social science knowledge in policy formulation at the national level'. In: Weiss. C.(ed.), *Using social research in public policy making*. Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.
- Caplan N., 'The two communities theory and knowledge utilization'. In: *American Behavioral Scientist*, 22(1979)3:459-471.
- Carley M., *Rational techniques in policy analysis*. Heinemann Educational Books, London 1983.
- Ciarlo J.(ed.), *Utilizing evaluation: Concepts and Measurement Techniques*. Sage Publications, Beverly Hills, London 1981.
- Cherns A., 'Relations between research institutions and users of research'. *International Social Science Journal*, 22(1970):226-242.
- Cherns A., *Using the social sciences*. Routledge and Kegan Paul, London, Boston and Henley 1979.
- Coleman J., *Policy research in the social sciences*. General Learning press, Morristown, N.J. 1972.*
- Creemers B., 'Onderwijsonderzoek in de periode 1975-1985'. In: Becker H. (red.), *Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid: 93-99*. Vakgroep Planning en Beleid, Jan van Arkel, Utrecht 1986
- Denkers F., C. Dessaur, W. Nagel, J. Willemse, M. Zwanenburg, *The impact of criminological research*. Interim Report, no. 2, to UNSDRI. The Universities of Leiden en Nijmegen, Institutes of Criminology, Leiden en Nijmegen 1973.*
- Deshpande R., 'Action and enlightenment functions of research, comparing private- and public-sector perspectives'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 2(1981)3:317-330.
- Dunlop J., 'Policy decisions and research in economics and industrial relations'. In: *Industrial en Labour relations review*, (1977)30:275-283.
- Dunn W., 'The two communities metaphor and models of knowledge use'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 1(1980)1:515-536.
- Dunn W., 'Measuring knowledge use'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 5(1983)1:120-133.

- Dunn W., M. Dukes, A. Cahill, 'Designing Utilization Research'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 5(1984)3:387-404.
- Ellemers J., 'Veel kunnen verklaren of iets kunnen veranderen: krachtige versus manipuleerbare variabelen'. In: *Beleid en Maatschappij*, 3(1976) 11:281-290.
- Etzioni A., *The active society*. The free Press, New York 1968.
- Felling A., *Toepassing van de scalogramanalyse als metingstechniek van latente variabelen*. Sociologisch Instituut, K.U.N., Nijmegen 1962.
- Felling A., J. Peters, O. Schreuder, *Religion in Dutch Society. Documentation of a national survey on religion and secular attitudes in 1979*. Steinmetz Archive, Amsterdam 1986.
- Friedrich H., *Staatliche Verwaltung und Wissenschaft*. Europäische Verlagsanstalt 1970.*
- Gastelaars M., *Een geregeld leven: sociologie en sociale politiek in Nederland 1925-1968*. SUA, Amsterdam 1985.
- Glaser E., *Putting knowledge to use: a distillation of the literature regarding knowledge transfer and change*. Human Interaction Research Institute/ National Institute of Mental Health, Rockville, Maryland 1976.*
- Glaser E., S. Taylor, 'Factors influencing the success of applied research'. In: *American Psychologist*, 1973:140-147.
- Glaser E., H. Abelson, K. Garrison, *Putting knowledge to use*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, Washington, London 1983.
- Grünwald-Schindle C. en A. Kraan-Jetten, 'Evaluatie van en voor overheidsbeleid: een overzicht van vormen en benaderingen'. In: *Beleid en Maatschappij*, 12(1985)5:128-138.
- Hakvoort J., J. Tacq, 'Beleidsgericht en theoriegericht empirisch onderzoek'. In: *Beleid en Maatschappij*, 14(1987)4:127-138.
- Havelock R., *Planning for innovation through dissemination and utilization of knowledge*. Ann Arbor: Center for research on the utilization of scientific knowledge, Institute for social research, University of Michigan 1969.
- Hermann C., *Vrouwelijke artsen in Nederland: een onderzoek naar opleiding en beroepswerkzaamheden van vrouwelijke artsen*. Krips Repro, Meppel 1984.
- Hoeben W., *Praktijkgericht onderzoek en de groei van kennis*. SVO reeks, nr. 46, SVO/Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1981.
- Hoesel P. Van, A. Van Gageldonk, N. Schoemaker, *Programmering van sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek*. Interimrapport 1982, Wetenschapsbeleid Den Haag/LISBON Leiden 1982.*
- Hoesel P. Van (red.), 'Programmering van beleidsonderzoek'. In: *Cahiers Beleidsonderzoek nr. 4*, SISWO publicatie 277, Amsterdam 1984.
- Hoesel P. Van, *Programmering van beleidsonderzoek*. LISBON/ Vuga, Den Haag 1985.
- Hoesel P. Van, M. Van de Vall, *Vergelijkende gevalsanalyse als methode*. LISBON, Leiden 1984.

- Hoesel P. Van, 'Richtlijnen ter bevordering van bruikbaar onderzoek'. In: *Wat is bruikbaar onderzoek?* Verslag van de interprovinciale studiedag 29 mei 1986, Stichting Gelderland, Arnhem 1986.
- Hoesel P. Van, 'De identificatie van beleidsonderzoek'. In: M. Van de Vall en F. Leeuw (red), *Sociaal Beleidsonderzoek: differentiatie en ontwikkeling*, Vuga, 's-Gravenhage 1987.
- Hoogerwerf A., Het ontwerpen van overheidsbeleid: een handleiding met toelichting. *Bestuurswetenschappen* (1984)1:13-23.
- Hoogerwerf A. (red), *Beleid belicht; sociaal-wetenschappelijke beleidsanalyse; twee delen*. Samsom, Alphen aan den Rijn 1972.
- Holzner B., E. Fisher, 'Knowledge in use: considerations in the sociology of knowledge application'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 1(1979)2:219-244.
- Hox J., E. De Leeuw, A. Duijx, 'The postman rings thrice. Een onderzoek naar twee kenmerken van Dillman's total Design Method voor post-enquêtes'. In: *Mens en Maatschappij*, 2(1984)59: 189-195.
- Hutjes J. en M. Cuisinier, *Sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het overheidsbeleid: een analyse van de empirische literatuur*. ITS, Nijmegen 1982.
- Jolles H., 'Beleid en sociaal-wetenschappelijk onderzoek; kanttekeningen bij een meerjarenplan'. In: *Beleid en Maatschappij*, 5(1978)9: 227-235.
- Jöreskog K., D. Sörbom, *LISREL IV, a general computer program for estimation of linear structural equation systems by maximum likelihood methods*. University of Uppsala, Sweden 1978.*
- Knorr K., 'Policymakers' use of social science knowledge: symbolic or instrumental?' In: Weiss C. (ed.), *Using social research in public policy making*. Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.
- Knott J. en Wildavsky A., 'If dissemination is the solution, what is the problem?' In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 1(1980)4: 537-578.
- Korsten A., *Wat is goed genoeg? Benutting van onderzoek in overheidsbeleid*. Kobra, Amsterdam 1983.
- Krogt T. Van der, 'Analyse en evaluatie van de beleidsorganisatie'. In: H. Blommestein, J. Bressers, A. Hoogerwerf (red.), *Handboek Beleidsevaluatie, een multidisciplinaire benadering*. Samsom, Alphen aan den Rijn 1984.
- Larsen J., 'Knowledge Utilization: What is it? Review article'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization*, 1(1980)3:421-442.
- Larsen J., 'Knowledge Utilization'. In: Rich e.a., *The Knowledge Cycle*, 1981.
- Lazarsfeld P., W. Sewell, H. Wilenski (eds.), *The uses of sociology*. Basic Books, New York 1967.
- Lazarsfeld P., J. Reitz, *An introduction to applied sociology*. Elsevier, New York, Oxford. Amsterdam 1975.
- Leeuw E. De, J. Hox, A. Duijx, 'Sociale wenselijkheid bij post-enquêtes; onbedoelde effecten van het Dillman systeem'. In: *Sociale Wetenschappen*, 28(1985)5:151-199.

- Leviton L., E. Hughes, 'Research on the utilization of evaluations'. In: *Evaluation Review*, 5(1981)4:525-548.
- Lindblom C., D. Cohen, *Usable Knowledge*. Yale University Press, New Haven 1979.
- Lohuizen C. Van, 'De vertaling van praktijkproblemen in wetenschappelijke probleemstellingen via het onderkennen van gebruiks-en kennisdoelen'. In: *Cahiers Beleidsonderzoek* 1(1983)1:35-51.
- Mokken R., *A theory and procedure of scale analysis with applications in political research*. Mouton & co, 's-Gravenhage 1970.*
- Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Nota 'Gedrags- en Maatschappijwetenschappen'*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1983.
- Ministerie van Wetenschapsbeleid, *Nota 'Meerjarenplan sociaal onderzoek en beleid'*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1978.
- Mur-Veeman I., 'Beleid en onderzoek in de tweedelijns gezondheidszorg'. In: *Tijdschrift voor sociale gezondheidszorg*, 63(1985) 4:159-163.
- Nagel W., C. Dessaur, F. Denkers, J. Van Dijk, J. Willemse, *The impact of criminological research*. Interim Report, no. 1, to UNSDRI. The Universities of Leiden en Nijmegen, Institutes of Criminology, Leiden en Nijmegen 1972.*
- Oyen P. Van, B. Frijling, I. Snellen, J. Van Westerlaak, *Samenwerking tussen onderzoek en beleid*. Interimrapport ITS, Nijmegen 1982.
- Oyen P. Van, Snellen I., J. Van Westerlaak, *Ambtenaren en Onderzoekers; een vergelijkende studie naar de samenwerking tussen onderzoek en beleid in opdracht van 10 departementen*. Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage, februari 1984.
- Patton M., P. Smith Grimes, K. Guthrie, N. Brennan, B. Dickey French, and D. Blyth, 'In search of impact: an analysis of the utilization of federal health evaluation research'. In: C. Weiss (ed.), *Using social research in public policy making*. Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.
- Pelz D., 'Some expanded perspectives on use of social science in public policy'. In: M. Yinger, S. Cutler (eds.), *Major social issues: a multidisciplinary view*: 346-357, Free Press, New York 1978.
- Persoon J., F. Sturmans, 'Onderzoek naar de meningen van de Nederlandse artsen over abortus provocatus, in het bijzonder over de richtlijnen van de KNMG met betrekking tot abortus provocatus'. In: *Medisch Contact* 31(1973)28:897-901.
- Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, *Prioriteiten in het gezondheidszorgonderzoek*. Den Haag 1983.
- Reacties op de Nota 'Meerjarenplan Sociaal Onderzoek en Beleid'*. Publikatie van de voorlichtingsdienst Wetenschapsbeleid, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1980.
- Rich R., 'Uses of social science information by federal bureaucrats: knowledge for action versus knowledge for understanding'. In: C. Weiss (ed.), *Using social research in public policy making*. Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.

- Rothman J., *Using research in organizations: a guide to succesful application*. Sage Library of Social Research, vol. 101, Sage Publications, Beverly Hills, London 1980.*
- Schuyt C., 'De kloof tussen willen en weten'. In: *Beleid en Maatschappij*, 11(1984)1-2:21-28.
- Seegers J., 'Onderzoeksmethodiek en (beleidsgericht) sociaal-wetenschappelijk onderzoek'. In: Becker H. (red.), *Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en beleid*: 55-67. Vakgroep Planning en Beleid, Jan van Arkel, Utrecht 1986.
- Simonis J., *Uitvoering van beleid als probleem*. Kobra, Amsterdam 1983.
- Simonis J., D. Van Houten, 'Kennis en Macht: de onevenwichtigheid van beleidsmodellen'. In: *Beleid en Maatschappij*, 12(1985)10:243-252.
- Swanborn P., 'Twee methodologieën': naar aanleiding van Van de Vall's 'Sociaal Beleidsonderzoek'. Samsom, Alphen aan den Rijn 1980.*
- Tijssen I., L. Boerma, *Artsen over beroep en organisatie: samenvatting van een onderzoek*. Instituut voor Sociale Geneeskunde, Nijmegen/Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, Utrecht 1983.
- Tijssen I., L. Boerma, 'Kan de KNMG dé organisatie voor alle artsen blijven?' In: *Medisch Contact*, 39(1984)4:107-109.
- Tijssen I., L. Boerma, J. Persoon, 'De medische professie: een heterogene beroepsgroep'. In: *Gezondheid en samenleving*, 6(1985)1:4-12.
- Tijssen I., J. Persoon, N. Peer, 'Besturen in de KNMG: een kwestie van overwicht'. In: *Medisch Contact*, 41(1986)41:1321-1323.
- Vall M. Van de, C. Bolas, 'Applied social discipline research or social policy research: the emergence of a professional paradigm in sociological research'. In: *The American Sociologist*, (1980)15:128-137.
- Vall M. Van de, *Sociaal beleidsonderzoek: een professioneel paradigma*. Samsom, Alphen aan den Rijn 1980.
- Vall M. Van de, C. Bolas, 'External versus internal social policy researchers'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 2(1981)4:461-481.
- Vall M. Van de, *De waardencontext van sociaal beleidsonderzoek: een samenvattend model*. Paper ten behoeve van de sociologendagen, LISBON, Leiden 1985.
- Vleeskens S., 'Impact' als methodologisch criterium; Van de Vall's voorstel voor professioneel beleidsonderzoek'. In: *Methodologie van beleidsonderzoek? Cahiers beleidsonderzoek*, (1983)3:38-52, SISWO publicatie, Amsterdam 1983.
- Weiss C., M. Bucuvalas, 'The challenge of social research to decisionmaking'. In: C. Weiss (ed.), *Using social research in public policy making*: 213-230, Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.
- Weiss C. (ed.), *Using social research in public policy making*. Lexington Books, USA, Toronto Canada 1977.
- Weiss C., 'Improving the linkage between social research and public policy'. In: Laurence E. Lynn jr., *Knowledge and policy: the uncertain connection*. National Academy of Sciences, Washington D.C. 1978.

- Weiss C., 'The many meanings of research utilization'. In: *Public Administration Review* sept/oct. 1979: 426-431.
- Weiss C., M. Bucuvalas, *Social science research and decision-making*. Columbia University Press, New York 1980.
- Weiss C., 'Knowledge creep and decision accretion'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 1(1980a)3:381-404.
- Weiss C., 'Assessing evaluation utilization in human services agencies'. In: James A. Ciarlo (ed.) *Utilizing evaluation, concepts and measurements techniques*. Sage Publications, Beverly Hills, London 1981.
- Weiss C., 'Three terms in search of reconceptualization'. In: Holzner, Knorr, Strasser (ed.), *Realizing Social Science Knowledge*. IHS-studies no 3, Physica-Verlag, Wien-Wurzburg 1983.
- Weterings A., M. Hetebrij, 'Voorwaarde voor praktijkgericht onderzoek: een communicatiemodel'. In: *Cahiers Beleidsonderzoek*, 1(1983)1:723. SISWO publicatie 263, Amsterdam 1983.
- Wippler R., 'Theorieën in beleidsrelevant onderzoek'. In: S. de Bie, F. Leeuw, E. Maan (red.), *Onderzoeksmanagement in de sociale wetenschappen*. DSWO/VUGA, 's-Gravenhage 1983.
- Wittenboer G. Van den, 'De bruikbaarheid van gangbare onderzoeksontwerpen voor beleidsinstanties. In: Methodologie van beleidsonderzoek?, *Cahiers Beleidsonderzoek*, (1983)3:14-38, SISWO publicatie, Amsterdam 1983.
- Yin R., 'The case study as a serious research strategy'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 3(1981)1:97-115.
- Yin R., M. Gwaltney, 'Knowledge utilization as a networking process'. In: *Knowledge: Creation, Diffusion and Utilization*, 2(1981)4:555-580.
- Young C., J. Comptois, 'Increasing congressional utilization of evaluation'. In: F. Zweig (ed.), *Evaluation in legislation*. Sage Publications, Beverly Hills, London 1979.*

De publicaties die van een sterretje (*) zijn voorzien, zijn ontleend aan secundaire bronnen.

Bijlagen

Tabel 5.2

Associatiecoëfficiënten tussen sociaal-structurele kenmerken van de bestuurders^a

	Leef- tijd	Ge- slacht	Medische functie	Aard van vestiging	Werksi- tuatie	Politieke voorkeur
Leeftijd	x					
Geslacht	ns	x				
Medische functie	ns	.41 ^a	x			
Aard van vestiging	ns	.41 ^a	.83 ^a	x		
Werksituatie	ns	.25 ^a	.57 ^a	.61 ^a	x	
Politieke voorkeur	ns	.26 ^a	.30 ^a	.24 ^a	.18 ^a	x

^a V20, V21, V24, NV26, NV27, NV28

a Cramer's V

Tabel 5.4

Associatiecoëfficiënten tussen indicatoren voor 'betrokkenheid bij de KNMG'

	Be- stuurs- niveau	Duur huidige be- stuurs- functie	Voorma- lige be- stuurs- func- tie(s)	Andere functies naast H.B. en A.B.	Toekom- stige functies	Lidmaat- schaps- duur KNMG	Lidmaat- schap M.V.	Be- trok- ken- heid KNMG	Bekend- heid met onder- zoeksre- sultaten	Be- leids- inbreng pl.afd.	Beoor- deling beleids- inbreng pl.afd.
Bestuursniveau	x										
Duur huidige bestuursfunctie	ns	x									
Voormalige bestuursfunctie(s)	.39 ^a	ns	x								
Andere functies naast Hoofdbestuur en Afdelingsbestuur	.17 ^a	-	.29 ^a	x							
Bereidheid toekomstige functies	ns	ns	ns	-	x						
Lidmaatschapsduur KNMG	.22 ^b	.40 ^b	.30 ^b	ns	ns	x					
Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen	.27 ^a	ns	ns	ns	ns	ns	x				
Het zich betrokken voelen bij beleid KNMG	.25 ^a	ns	.20 ^a	.15 ^a	.41 ^a	.18 ^b	ns	x			
Bekendheid met onderzoeksresultaten 1983	.68 ^a	.17 ^b	.20 ^b	.26 ^b	.28 ^a	-.17 ^c	.20 ^a	.25 ^a	x		
Beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	.21 ^a	ns	x	
Beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-	ns	.19 ^a	x

* NVAR3, V18a, V18b, V18c, V18d, NV15, NV16, NV17, V2a1, NV19a, NV19b

a Cramer's V

b Eta

c Pearson-correlatie

Tabel 5.6

Houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, oblique geroteerde factorpatroonmatrix, principale factoranalyse, (NFactors=2, PA2, SPSS)

Uitspraken		Beleids- bevordering f1	Afwijzing legitimering f2
141	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft in het algemeen een positief effect op beleidsvorming	- .79*	- .11
143	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek bevordert in het algemeen de rationaliteit van beleid	- .62*	-.04
144	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft een geringe functie bij het oplossen van beleidsproblemen	.57*	.03
145	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft geen functie voor beleid	.56*	-.03
147	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft nauwelijks invloed op het denken over bepaalde vraagstukken	.46*	.17
146	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt als het reeds ingenomen standpunten bevestigt	.09	.88*
142	Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt ter rechtvaardiging van beleidsbeslissingen	.14	.43*
Verklaarde variantie 56%			
$r_{f1,f2} = .42$			
Cronbach's alpha		.74	.59
f1 Beleidsbevordering: kwaliteit van het beleid bevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek			
f2 Afwijzing van legitimering: afwijzing van legitimeringsfunctie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek			

Tabel 5.9

Associatiecoëfficiënten tussen indicatoren voor 'houding ten aanzien van sociaal-wetenschappelijk onderzoek'*

	Beleids- bevordering	Afwijzing van legitimering	KNMG moet wel/niet vaker onderzoek laten doen	Verwachte on- derzoeksbij- drage aan beleid KNMG	Onderzoek noodzakelijke voorwaarde	Onderzoek is niet geschikt om gestelde beleidsvragen te beantwoorden	Het kost moeite onderzoeksverslag te lezen
Beleidsbevordering	x						
Afwijzing legitimering	.34 ^a	x					
KNMG moet wel/niet vaker onderzoek laten doen	.29 ^b	.15 ^b	x				
Verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG	.53 ^a	.28 ^a	.32 ^b	x			
Onderzoek noodzakelijke voorwaarde om inzicht te krijgen in achtergronden beleidsvraagstukken	.17 ^a	ns	.20 ^b	.18 ^a	x		
Onderzoek is niet geschikt om gestelde beleidsvragen te beantwoorden	-.31 ^a		-.25 ^a	ns	-.24 ^a	ns	x
Het kost moeite onderzoeksverslag te lezen	ns	ns	ns	ns	ns	.26 ^a	x

* KWALB, LEGI, V13a, V13b, V418, V1010, V1012

a Pearson-correlatie

b Eta

Tabel 5.12

Veranderingsgezondheid; gefixeerde principale factoranalyse (NFactors = 1, PA2, SPSS)

Uitspraken	Factor- lading
295 Een evenwichtig bestuur is voor maatschappelijke organisaties zoals de KNMG van groter belang dan het invoeren van allerlei veranderingen en vernieuwingen	.66
296 In de samenleving is op het ogenblik behoefte aan rust en stabiliteit	.62
291 Er hebben in ons land de laatste jaren veel te veel veranderingen plaatsgevonden	.60
298 Mensen moeten leren leven met de wereld zoals die is	.59
292 De meeste veranderingen blijken achteraf geen verbeteringen te zijn	.54
293 Men moet het leven aanvaarden zoals het komt	.46
Verklaarde variantie	44%
Cronbach's alpha	.75

Tabel 5.13 Associatiecoëfficiënten tussen kenmerken van bestuurders*

	Beleidsbe- vordering	Afwijzing legitimering	Verwachte onderzoeks- bijdrage	Veranderings- gezindheid	Bestuurs- niveau	Het zich betrokken voelen bij KNMG	Bereidheid toekomstige functies	Beoordeling beleidsin- breng afde- lingen	Bekendheid onderzoeksre- sultaten 1983
Leeftijd	ns	ns	ns	.28 ^a	.18 ^c	.21 ^c	ns	ns	-.17 ^a
Geslacht	ns	ns	ns	.16 ^c	ns	.19 ^b	ns	ns	ns
Medische functie	ns	ns	ns	.20 ^c	.25 ^b	ns	ns	.22 ^b	.19 ^b
Aard van vestiging	ns	ns	ns	.21 ^c	.18 ^b	.17 ^b	ns	ns	.19 ^b
Werksituatie	ns	ns	ns	.22 ^c	ns	ns	ns	ns	ns
Politieke voorkeur	ns	ns	ns	.20 ^c	ns	.18 ^b	ns	ns	ns
Beleidsbevordering				.19 ^a	ns	ns	ns	ns	ns
Afwijzing legitimering				.16 ^a	ns	ns	ns	-	ns
Verwachte onderzoeksbijdrage aan beleid KNMG				.25 ^a		ns	ns	.18 ^b	ns
Veranderingsgezindheid					ns	ns	ns	ns	ns

* V20, V21, V24, NV26, V27, NV28, KWALB, LEGI, NV13b, VERA, NVAR3, NV17, V18d, NV19b, V2a1

a Pearsoncorrelatie

b Cramer's V

c Eta

Tabel 5 15

Beleidsprioriteit van het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad voor resp LHV, LSV, plaatselijke afdelingen, LAD, LVSG en KNMG, ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970)¹ (N = 235)*

	LHV	LSV	Afd	LAD	LVSG	KNMG	Abs	%
	+	+	+	+	+	+	83	39
	-	+	+	+	+	+	11	5
	-	-	+	+	+	+	38	18
	-	-	-	+	+	+	28	13
	-	-	-	-	+	+	5	2
	-	-	-	-	-	+	22	10
	-	-	-	-	-	-	25	12
Totaal							212	100
Populanteit	39	41	.58	69	69	81		
\hat{H}_i	66	69	.53	66	61	65		

$\hat{H} = 63$

Rho(1) = 90

* V3c2, V3c1, V3b, V3c3, V3c4, V3a

1 De herleiding van de weinige inconsistente naar consistente schaalpatronen is niet in alle gevallen gebeurd volgens gangbare Fordtechnieken (Felling, 1962) Soms is dit gebeurd op grond van een inhoudelijke interpretatie

Tabel 5 16

Prioriteit van het vraagstuk van de afnemende organisatiegraad, gefixeerde principale factoranalyse (NFactors = 1, PA2, SPSS)

	Factorlading
LAD	84
LVSG	78
LSV	63
afdelingen	54
LHV	50
KNMG	44

Verklaarde variantie = 50 %

Cronbach's alpha = 79

Tabel 5.19

Kenmerken van onderzoek; oblique geroteerde factorpatroonmatrix van 25 'research characteristics' in een gefixeerde vijf-dimensionele ruimte (NFactors=5, PA1, SPSS)

Item Label	Actie oriën- tatie	Nieuws- waarde	Chal- lenge	Weten- schappe- lijke kwaliteit	Verenig- baarheid
	f1	f2	f3	f4	f5
416 duidelijke aanwijzingen voor beleid	.62	.10	.28	.03	-.13
411 aanbevelingen niet haalbaar	-.62	.08	.19	-.06	-.16
408 niet te gebruiken binnen bestaande programma's	-.61	-.18	.24	.21	-.15
1011 te beïnvloeden factoren	.57	.04	-.09	.07	-.08
1015 ondersteuning eigen benadering	.54	.01	.13	-.08	-.35
407 geen directe beleidsimplicaties	-.47	.01	-.35	.09	.00
414 verbetering communicatie/voorlichting	.46	.04	.16	.07	-.11
406 onverwachte gezichtspunten	.05	.73	.01	.03	.10
415 geen verandering eigen opvattingen	-.13	-.72	-.01	.05	-.13
412 nieuwe perspectieven	-.11	.67	.25	.15	.18
409 verandering organisatiestructuur	.12	.19	.72	.07	-.03
410 verandering doelstellingen	-.10	.22	.65	-.16	-.10
413 resultaten haaks op heersende opvattingen	-.06	-.11	.57	.02	.27
1002 inconsistente gegevens	.14	.01	.11	.79	-.08
1001 wetenschappelijk uitgevoerd	-.04	-.08	.06	-.63	-.15
405 geen bijdrage aan kennis	-.31	-.27	-.01	.54	-.18
417 geen beantwoording doel onderzoek	-.44	-.06	-.08	.50	-.01
404 voldoende inzicht in oorzaken probleem	.25	.01	.28	-.44	-.14
1005 objectief en onbevooroordeeld	-.04	.12	.14	-.43	-.29
1004 aanbevelingen sluiten niet aan bij gegevens	-.13	.17	.12	.28	.12)
1007 overeenkomst bestaande kennis	.01	-.21	-.10	.09	-.64
1009 geen overeenkomst met eigen visie	-.12	.16	-.17	.06	.57
1008 representativiteit gegevens	.04	.02	.04	-.40	-.49
1013 verenigbaar met waarden ideeën KNMG	.31	.28	-.26	-.01	-.49
1006 niet voor iedereen aanvaardbaar	-.21	-.13	.24	.15	.41
Verklaarde variantie 46 %	de overige factoren hebben een onderlinge correlatie lager dan .20				
$r_{f1,f4} = .23$					
$r_{f4,f5} = .22$					
Betrouwbaarheidscoëfficiënt (α)	.70	.63	.63	.69	.51

Tabel 5.20
Pearson-correlatiematrix van 25 'research characteristics'

[illegible]

Tabel 5.22

Betrouwbaarheidsanalyse over vijf itemsets ontleend aan factoranalyse over 25 'research characteristics'

Actie-oriëntatie	Nieuws-waarde	Challenge	Wetenschappelijke kwaliteit	Verenigbaarheid
416	406	409	1002	1007
411	415	410	1001	1009
408	412	(413)	405	1008
1011			417	(1013)
1015			404	(1006)
407			1005	
(414)			(1004)	
α .70	.63	.63	.69	.51

* ACTIE, NIEUWS, CHAL, ONKW, BENS

N.B. De items tussen haakjes () zijn bij berekening van de definitieve betrouwbaarheidscoëfficiënt buiten beschouwing gebleven vanwege lage item-restsomcorrelaties.

Tabel 5.23

Pearson-correlaties tussen zes kenmerken van onderzoek*

	Prioriteit	Actie-oriëntatie	Nieuws-waarde	Challenge	Wetenschappelijke kwaliteit	Verenigbaarheid
Prioriteit	x					
Actie-oriëntatie	.22	x				
Nieuws-waarde	.01	.19	x			
Challenge	.11	.24	.27	x		
Wetenschappelijke kwaliteit	.17	.48	.20	.20	x	
Verenigbaarheid	.04	.19	-.13	.01	.29	x

* PRIOR, ACTIE, NIEUWS, CHAL, ONKW, BENS

Tabel 5.26

Bruikbaarheid (+) van het KNMG onderzoek 1983 voor resp. individuele bestuurders, afdeling binnen de KNMG en KNMG; ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970)¹ (N=235)*

	Individuele bestuurders	Afdelingen	KNMG	Abs.	%
	+	+	+	96	43
	-	+	+	38	17
	-	-	+	56	25
	-	-	-	33	15
Totaal				223	100
Populariteit	45%	49%	84%		
\hat{H}_i	.42	.48	.62		
$\hat{H} = .48$					
Rho (1) = .65					

* V8a, V6a, V5a

- 1 De herleiding van de weinige inconsistente naar consistente schaalpatronen is niet in alle gevallen gebeurd volgens gangbare Fordtechnieken (Felling, 1962). Soms is dit gebeurd op grond van een inhoudelijke interpretatie.

Tabel 5.27

Bruikbaarheid (+) van het KNMG-onderzoek 1983 voor de vier Maatschappelijke Verenigingen; ordening volgens probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970)¹ (N=235)*¹

	LHV	LSV	LVSG	LAD	Abs.	%
	+	+	+	+	95	49
	-	+	+	+	8	4
	-	-	+	+	40	20
	-	-	-	+	8	4
	-	-	-	-	45	23
Totaal					196	100
Populariteit	47%	49%	61%	70%		
\hat{H}_i	.67	.70	.66	.74		
$\hat{H} = .69$						
Rho (1) = .93						

* V7a2, V7a1, V7a4, V7a3

- 1 De herleiding van de weinige inconsistente naar consistente schaalpatronen is niet in alle gevallen gebeurd volgens gangbare Fordtechnieken (Felling, 1962). Soms is dit gebeurd op grond van een inhoudelijke interpretatie.

Tabel 5.35

Bruikbaarheid van het onderzoek voor de KNMG; principale factoranalyse (NFactors = 1, PA2, SPSS)

Bruikbaarheid voor	factorlading
KNMG	.63
Afdelingen	.75
Individuele bestuurder	.57
Verklaarde variantie	61%
Cronbach's alpha	.69

Tabel 5.36

Bruikbaarheid van het onderzoek voor de Maatschappelijke Verenigingen; principale factoranalyse (NFactors = 1, PA2, SPSS)

Bruikbaarheid voor	factorlading
LSV	.82
LHV	.77
LAD	.76
LVSG	.76
Verklaarde variantie	71%
Cronbach's alpha	.86

Tabel 5.37

Frequentietabel van de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik; aantal keren 'ja' per respondent op de zes vragen naar verwacht feitelijk gebruik, verminderd met het aantal keren 'nee'

Feitelijk gebruik	Abs.	%	Cum%
-6	8	3.4	3.4
-5	1	.4	3.8
-4	9	3.8	7.6
-3	2	.9	8.5
-2	10	4.3	12.8
-1	9	3.8	16.6
0	45	19.1	35.7
1	19	8.1	43.8
2	45	19.1	62.9
3	16	6.9	69.8
4	26	11.1	80.9
5	3	1.3	82.1
6	42	17.9	100.0

Tabel 5.38

Pearson-correlaties tussen de bruikbaarheid voor de KNMG, de bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen en de verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik*

	Bruikbaarheid voor KNMG	Bruikbaarheid voor Maatschappelijke Verenigingen	Verwacht feitelijk gebruik
Bruikbaarheid voor KNMG	x		
Bruikbaarheid voor Maatschappelijke Verenigingen	.61		
Verwacht feitelijk gebruik	.34	.35	x

* BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

Model parameters bij LISREL-ANALYSES

KWALB, NV13b, ACTIE, ONKW, NIEUWS, PRIOR, BRKNMG, BRMV, GEBRUIK

Parameters voor model 2a

N_{obs} = 222

SE 3, 4, 5, 9, 7, 8, 1, 2, 6
 MO NY=6 NX=3 NK=2 NE=5 BE=FU,FI GA=FU,FI PS=DI,FR PH=ST
 LX=FU,FI LY=FU,FI TD=DI,FI TE=DI,FI
 FR BE 5 1 BE 5 3 BE 5 4 BE 2 1
 FR GA 1 1 GA 2 1 GA 3 1 GA 4 1 GA 5 1 GA 5 2
 FR LX 1 1 LX 2 1 LY 6 5
 FR TD 1 1 TD 2 2
 VA 1 LX 3 2 LY 1 1 LY 2 2 LY 3 3 LY 4 4 LY 5 5
 FR TE 5 5 TE 6 6

Parameters voor LISREL-model 2b

N_{obs} = 222

SE 3, 4, 5, 9, 7, 8, 1, 2, 6
 MO NY=6 NX=3 NK=2 NE=5 BE=FU,FI GA=FU,FI PS=DI,FR PH=ST
 LX=FU,FI LY=FU,FI TD=DI,FI TE=DI,FI
 FR BE 5 1 BE 5 3 BE 5 4 BE 2 1
 FR GA 1 1 GA 2 1 GA 3 1 GA 4 1 GA 5 1 GA 5 2
 FR LX 1 1 LX 2 1 LY 6 5
 FR TD 1 1 TD 2 2
 VA 1 LX 3 2 LY 1 1 LY 2 2 LY 3 3 LY 4 4 LY 5 5
 FR TE 6 6 TE 5 5

Parameters voor LISREL-model 3a

N_{obs} = 222

SE 3, 4, 5, 9, 7, 8, 1, 2, 6
 MO NY=6 NX=3 NK=2 NE=4 BE=FU,FI GA=FU,FI PS=DI,FR PH=ST
 LX=FU,FI LY=FU,FI TD=DI,FI TE=DI,FI
 FR BE 4 1 BE 4 2 BE 4 3
 FR GA 1 1 GA 2 1 GA 3 1 GA 4 2
 FR LX 1 1 LX 2 1 LY 2 1 LY 6 4
 FR TD 1 1 TD 2 2
 VA 1 LX 3 2 LY 3 2 LY 4 3 LY 1 1 LY 5 4
 FR TE 1 1 TE 2 2 TE 5 5 TE 6 6

Parameters voor LISREL-model 3b

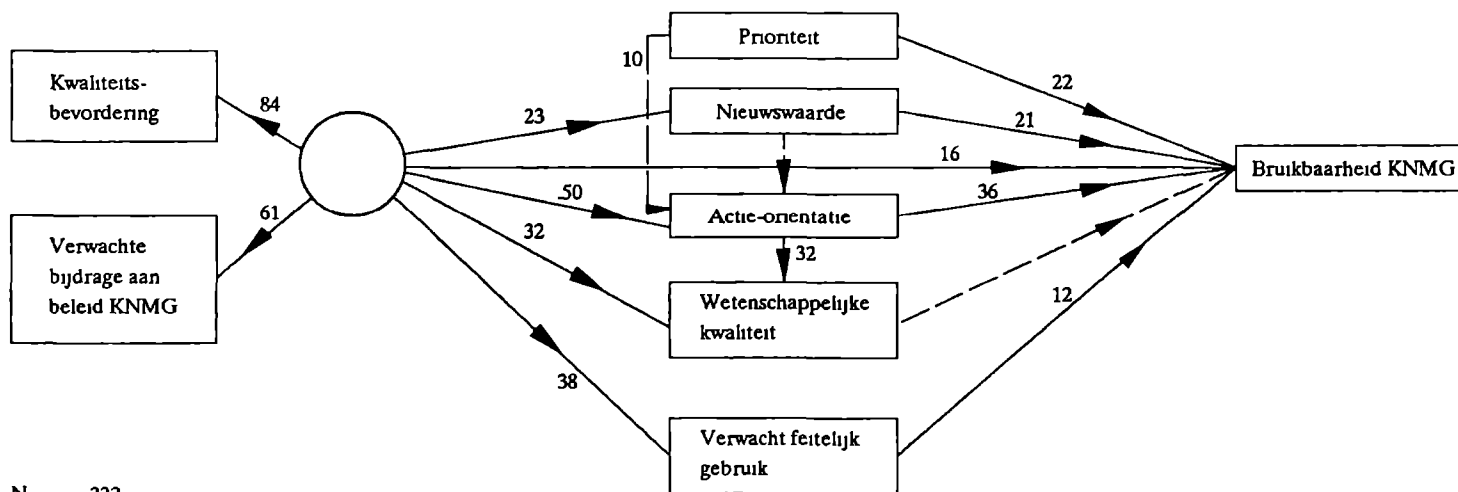
N_{obs} = 222

SE 3, 4, 5, 9, 7, 8, 1, 2, 6
 MO NY=6 NX=3 NK=2 NE=4 BE=FU,FI GA=FU,FI PS=DI,FR PH=ST
 LX=FU,FI LY=FU,FI TD=DI,FI TE=DI,FI
 FR BE 4 1 BE 4 2 BE 3 4
 FR GA 1 1 GA 2 1 GA 3 1 GA 4 2
 FR LX 1 1 LX 2 1 LY 6 4 LY 2 1
 FR TD 1 1 TD 2 2
 VA 1 LX 3 2 LY 1 1 LY 3 2 LY 4 3 LY 5 4
 FR TE 5 5 TE 6 6 TE 1 1 TE 2 2

BIJLAGE 2b. Deelmodellen LISREL-ANALYSES

FIGUUR a

LISREL-ANALYSE ter verklaring van de bruikbaarheid van de resultaten voor de KNMG, de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

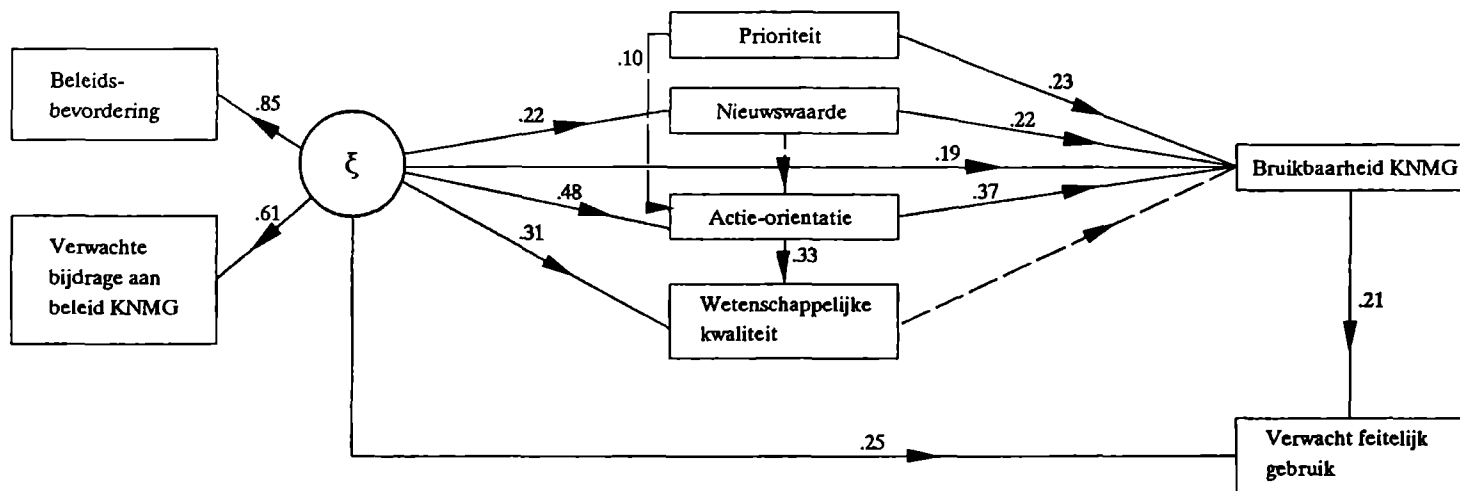

$N_{\text{Obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj Goodness of fit	R^2 Bruikbaarheid
10.39	13	.66	.989	.969	.52

* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

FIGUUR b.
LISREL-ANALYSE ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik door de KNMG; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

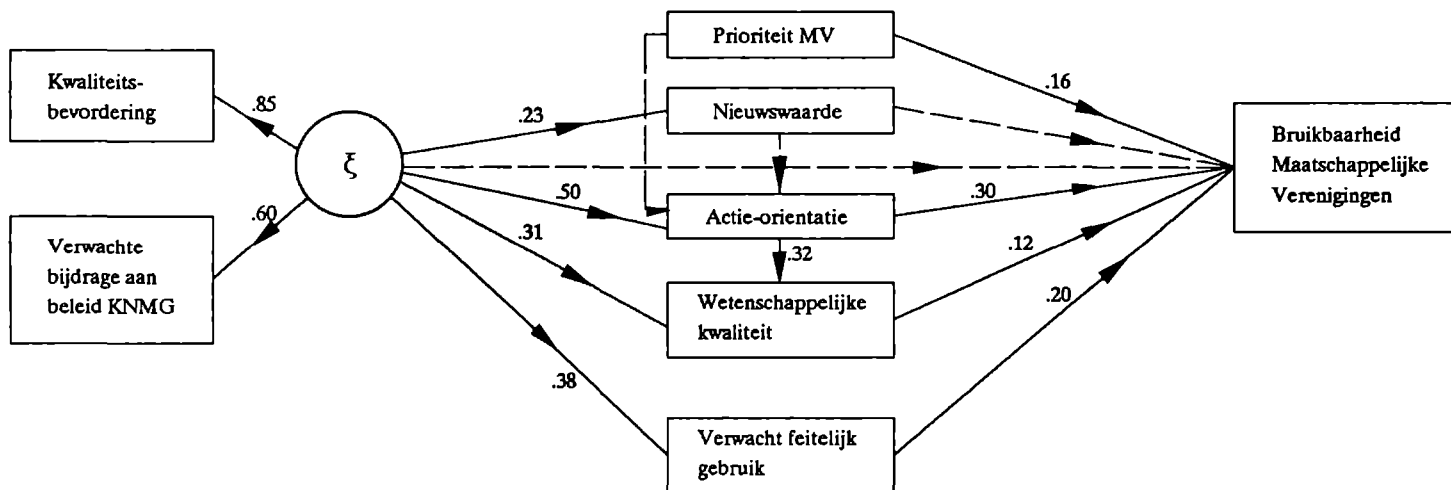

$N_{\text{obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 Verwacht feitelijk gebruik
8.63	13	.80	.990	.973	.16

* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

FIGUUR c.
LISREL-ANALYSE ter verklaring van de bruikbaarheid van de resultaten voor de Maatschappelijke Verenigingen; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

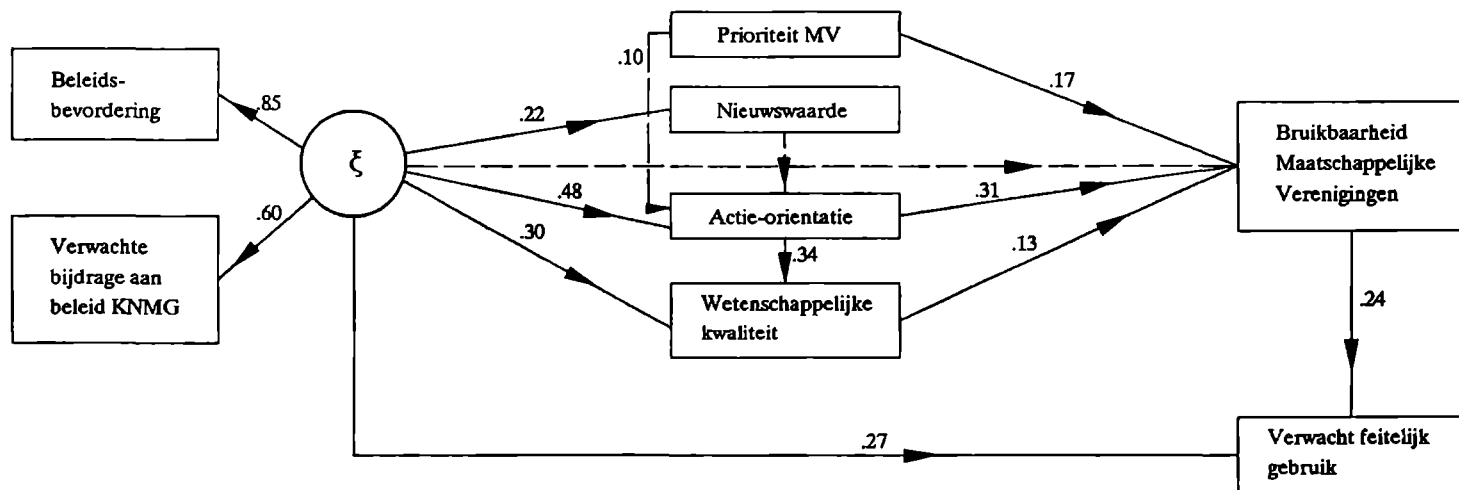
$N_{\text{obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 Bruikbaarheid
8.33	13	.82	.991	.975	.52

* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

FIGUUR d.

LISREL-ANALYSE ter verklaring van het verwacht feitelijk gebruik door de Maatschappelijke Verenigingen; de belangrijkste gestandaardiseerde schattingsresultaten*

$N_{\text{obs}} = 222$

χ^2	df	P	Goodness of fit	Adj. Goodness of fit	R^2 Verwacht feitelijk gebruik
6.59	13	.92	.993	.980	.18

* Terwille van de overzichtelijkheid hebben wij de latente variabelen die samenvallen met de manifeste niet genoteerd

BIJLAGE 3

Oorspronkelijke variabelen (a), hercoderingen (b), schaalconstructies (c) en specificatie afhankelijke en onafhankelijke variabelen

- 2a Overzicht variabelen*
- 2b Hercoderingen
- 2c Schaalconstructies
- 2d Afhankelijke en onafhankelijke variabelen

BIJLAGE 3a
Overzicht van variabelen*

Variabele	Omschrijving	Code
VAR1	Datum binnenkomst	
VAR2	Verzoek om toezending rapportage	1-2
VAR3	Naam plaatselijke afdeling	1-72
VAR4	Bestuursfunctie	
1a	Betrokkenheid bij besluitvorming KNMG-onderzoek, 1983	1-2
1b	Respondent KNMG-onderzoek 1983	1-3
1c	Anderzins betrokken bij KNMG-onderzoek 1983	1-2
2a1	Bekendheid onderzoeksresultaten 1983	1-4
2a2	Resultaten gelezen	1-2
2a3	Resultaten besproken	1-2
2a4	Resultaten uit andere bron bekend	1-2
2b1	Kennis uit oorspronkelijke rapport	1-2
2b2	Kennis uit oorspronkelijke samenvatting	1-2
2b3	Kennis uit infobrieven KNMG	1-2
2b4	Kennis uit notities KNMG	1-2
2b5	Kennis uit artikelen Medisch Contact	1-2
2b7	Mededelingen jaarverslagen	1-2
2b8	Informatie gesprekken	1-2
2b9	Vergaderingen	1-2
2b10	Anders	1-2
3a	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor KNMG	1-4
3b	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor plaatselijke afdelingen	1-4
3c1	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor LSV	1-4
3c2	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor LHV	1-4
3c3	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor LAD	1-4
3c4	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor LVSG	1-4
401	Relevantie van het onderzochte vraagstuk voor plaatselijke afdelingen	1-5
402	Relevantie van het onderzochte vraagstuk voor KNMG	1-5
403	Timing resultaten	1-5
404	Inzicht in onderzochte vraagstuk	1-5
405	Bijdrage aan kennis over KNMG	1-5
406	Onverwachte of nieuwe gezichtspunten	1-5
407	Directe implicaties	1-5
408	Inpassing bestaande kaders/programma's	1-5
409	Verandering structuur KNMG	1-5
410	Wijziging doelstellingen KNMG	1-5
411	Haalbaarheid aanbevelingen	1-5
412	Nieuwe vraagstukken	1-5
413	Haaks op heersende opvattingen	1-5
414	Verbetering voorlichting	1-5
415	Verandering opvattingen	1-5
416	Aanwijzingen voor beleid	1-5
417	Beantwoording doel	1-5
418	Onderzoek noodzakelijk	1-5
5a	Bruikbaarheid van de resultaten KNMG	1-5
5b	Feitelijke gebruik van de resultaten door KNMG	1-2
6a	Bruikbaarheid van de resultaten voor de plaatselijke afdelingen	1-5
6b	Feitelijke gebruik van de resultaten door de plaatselijke afdelingen	1-2
7a1	Bruikbaarheid van de resultaten voor de LSV	1-5
7a2	Bruikbaarheid van de resultaten voor de LHV	1-5
7a3	Bruikbaarheid van de resultaten voor de LAD	1-5

* De nummers van de variabelen vanaf 1a tot en met 30 corresponderen met de nummers in de vragenlijst (Bijlage 3). Daarin is tevens de exacte en volledige formulering van de vragen te vinden.

7a4	Bruikbaarheid van de resultaten voor de LVSG	1-5
7b1	Feitelijk gebruik van de resultaten door LSV	1-2
7b2	Feitelijk gebruik van de resultaten door LHV	1-2
7b3	Feitelijk gebruik van de resultaten door LAD	1-2
7b4	Feitelijk gebruik van de resultaten door LVSG	1-2
8a	Bruikbaarheid van de resultaten voor respondent persoonlijk	1-2
9	Meest aangewezen categorieën gebruikers	
1001	Onderzoek wetenschappelijk verantwoord	1-5
1002	Consistentie resultaten	1-5
1003	Begrijpelijke taal	1-5
1004	Aansluitende aanbevelingen	1-5
1005	Objectief en onbevooroordeeld	1-5
1006	Wisselend aanvaardbaar	1-5
1007	Overeenkomst bestaande kennis	1-5
1008	Representativiteit artsen	1-5
1009	Overeenkomst eigen visie	1-5
1010	Geschiktheid onderzoek	1-5
1011	Invloed mogelijke beleidsmakers	1-5
1012	Moeite met lezen	1-5
1013	Verenigbaarheid ideeën KNMG	1-5
1014	Informatiewaarde	1-5
1015	Ondersteuning eigen benadering	1-5
11	Betrokkenheid afdeling door KNMG	1-3
12	Informatievoorziening KNMG	1-3
13a	Mate van onderzoek KNMG	1-2
13b	Verwachte bijdrage onderzoek aan beleid KNMG	1-4
141	Positief effect beleidsvorming	1-5
142	Rechtvaardiging beleid	1-5
143	Bevordering rationaliteit	1-5
144	Oplossing beleidsproblemen	1-5
145	Functie voor beleid	1-5
146	Bevestiging ingenomen standpunt	1-5
147	Invloed op denken	1-5
15	Jaar lidmaatschap KNMG	19
16	Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen	1-6
17	Zich betrokken voelen bij KNMG	1-3
18a	Functie in bestuur	1-2
18b	Voormalige functie(s)	1-2
18c	Andere functies	1-2
18d	Bereidheid toekomstige functies	1-2
19a	Inbreng plaatselijke afdelingen	1-6
19b	Beoordeling inbreng	1-3
20	Geboortejaar	19
21	Geslacht	1-2
22	Jaar artsexamen	1-2
23	Werkomvang	1-3
24	Medische functie	1-4
25a	Erkend specialisme	1-5
25b	Inschrijving sociale geneeskunde	1-5
26	Aard van vestiging	1-3
27	Werksituatie	1-4
28	Politieke partij	1-5
191	Te veel veranderingen	1-5
292	Veranderingen geen verbeteringen	1-5
293	Aanvaarden leven zoals het komt	1-5
294	Meer ruimte voor veranderingen	1-5
295	Evenwichtig bestuur van groot belang	1-5
296	Behoeftte aan rust en stabiliteit	1-5
297	Meer invloed van (groepen) mensen noodzakelijk	1-5
298	Leven met de wereld zoals die is	1-5
30	Opmerkingen	1-5

Varabele	Omschrijving	Code	
NVAR3	Bestuursniveau	1 Hoofdbestuurslid	(1,68)
		2 Afdelingsbestuurslid	(69,72)
NV2b	Kennisbron	0 Geen	
		1 Mondeling	
		2 Secundair	
		3 Mondeling en secundair	
		4 Origineel	
		5 Origineel en mondeling	
		6 Origineel en secundair	
		7 Overige secundair en mondeling	
NNV2b	Mate van geïnformeerdeheid	0 Geen informatie	
		1 Informatie uit 1 bron	
		2 Informatie uit 2 bronnen	
		3 Informatie uit 3 bronnen	
		4 Informatie uit 4 bronnen	
		5 Informatie uit 5 bronnen	
		6 Informatie uit 6 bronnen	
		7 Informatie uit 7 bronnen	
		8 Informatie uit 8 bronnen	
NV11	Mate waarin Hoofdbestuur, plaatselijke afdelingen bij onderzoeksactiviteiten betreft	1 Zou meer moeten zijn	
		2 Kan gelijk blijven/zou minder moeten zijn	(2,3)
NV138	Verwachte bijdrage sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan beleid KNMG	1 Helemaal niet of in geringe mate	(1,2)
		3 Enigszins	
		4 In grote mate	
NV15	Lidmaatschapsduur KNMG	1 < 5 jaar	
		2 5 - 9 jaar	
		3 10 - 14 jaar	
		4 15 - 19 jaar	
		5 20 jaar of meer	
NV16	Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen	1 LSV (+ LAD)	(1,2)
		2 LHV (+ LAD)	(3,4)
		3 LAD	(5)
		4 LVSG + LAD	(6)
NNV16	Lidmaatschap Maatschappelijke Verenigingen	1 LSV (+ LAD)	
		2 LHV (+ LAD)	
		3 LVSG + LAD	(3,4)
NV17	Zich betrokken voelen bij de KNMG	1 Ja	
		2 Enigszins/nee	
NV18a	Duur functie in bestuur	1 < 4 jaar kort	(1,2)
		3 ≥ 4 jaar lang	(3,4)
NV19a	Beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	1 (Ze)er gering	(4,5)
		2 Wisselend	
		3 (Ze)er groot	(1,2)

NV19b	Beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen	1 Kan gelijk blijven/ zou minder moeten zijn	(2,3)
NV20	Indeling in vier leeftijdsklassen	1 25 - 34 jaar 2 35 - 49 jaar 3 50 - 65 jaar 4 > 65 jaar	
NNV20	Indeling in leeftijdsklassen van vijf jaren	1 tot 30 jaar 2 31 - 35 jaar 3 36 - 40 jaar 4 41 - 45 jaar 5 46 - 50 jaar 6 51 - 55 jaar 7 56 - 60 jaar 8 61 - 65 jaar 9 > 65 jaar	
NV26	Aard van vestiging	1 Vrijgevestigd 3 Dienstverband	
NV27	Werksituatie	1 Solist 2 Samenwerkingsverband met collegae 3 Samenwerkingsverband met collegae en andere disciplines	(3,4)
NV28	Politieke voorkeur	1 PvdA 2 D'66 3 CDA 4 VVD	

KWALB	Kwaliteitsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van beleid, gemiddelde standaardscores over variabelen 141, 143, 144, 145, 147.
LEGI	Legitimeringsfunctie van onderzoek, gemiddelde standaardscores over variabelen 142, 146.
VERA	Veranderingsgezindheid, gemiddelde standaardscores over variabelen 291, 292, 293, 295, 296, 298.
PRIOR	Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor de KNMG, gemiddelde standaardscores over variabelen 3a, 3b, 3c1, 3c2, 3c3, 3c4.
ONKW	Wetenschappelijke kwaliteit, gemiddelde standaardscores over variabelen 404, 405, 417, 1001, 1002, 1005.
ACTIE	Actie-oriëntatie, gemiddelde standaardscores over variabelen 407, 408, 411, 416, 1011, 1015.
NIEUWS	Nieuwswaarde, gemiddelde standaardscores over variabelen 406, 412, 415.
CHAL	Challenge, gemiddelde standaardscores over variabelen 409, 410.
EENS	Verenigbaarheid met bestaande inzichten, gemiddelde standaardscores over variabelen 1007, 1008, 1009.
BRKNMG	Bruikbaarheid voor de KNMG, gemiddelde standaardscores over variabelen 5a, 6a, 8a.
BRMV	Bruikbaarheid voor de Maatschappelijke Verenigingen, gemiddelde standaardscores over variabelen 7a1, 7a2, 7a3, 7a4.
GEBRUIK	Verwachting ten aanzien van feitelijk gebruik, aantal keren 'ja' per respondent verminderd met aantal keren 'nee' op variabelen 5b, 6b, 7b1, 7b2, 7b3, 7b4.

Afhankelijke variabelen

- 1 BRKNMG Bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten voor de KNMG, gemiddelde standaardcores over variabelen 5a, 6a, 8a
- 2 BRMV Bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten voor de Maatschappelijke Verenigingen, gemiddelde standaardcores over variabelen 7a1, 7a2, 7a3, 7a4
- 3 GEBRUIK Verwachting ten aanzien van het feitelijk gebruik van de onderzoeksresultaten, aantal keren "ja" verminderd met aantal keren "nec" op variabelen 5b, 6b, 7b1, 7b2, 7b3, 7b4.

Onafhankelijke variabelen

Kenmerken onderzoek

- 1 PRIOR Prioriteit van het onderzochte vraagstuk voor de KNMG, gemiddelde standaardcores over variabelen 3a, 3b, 3c1, 3c2, 3c3, 3c4 (prioriteit).
- 2 ONKW Wetenschappelijke kwaliteit, gemiddelde standaardcores over variabelen 404, 405, 417, 1001, 1002, 1005.
- 3 ACTIE Gerichtheid op praktische toepassing, gemiddelde standaardcores over variabelen 407, 408, 411, 416, 1011, 1015 (actie-orientatie)
- 4 EENS Verenigbaarheid van de resultaten met bestaande inzichten, gemiddelde standaardcores over variabelen 1007, 1008, 1009 (verenigbaarheid).
- 5 CHAL Mate waarin de bestaande situatie ter discussie staat, gemiddelde standaardcores over variabelen 409, 140 (challenge).
- 6 NIEUWS Nieuwswaarde onderzoek, gemiddelde standaardcores over variabelen 406, 412, 415 (nieuwswaarde).

Kenmerken bestuurders

Houdingen

Houding ten aanzien van onderzoek

- 1 KWALB Kwaliteitsbevorderende functie van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van beleid, gemiddelde standaardcores over variabelen 141, 143, 144, 145, 147 (beleidsbevordering).
- 2 LEGI Legitimeringsfunctie van onderzoek, gemiddelde standaardcores over variabelen 142, 146 (legitimeringsfunctie).
- 3 V13a Mate waarin KNMG onderzoek laat doen, dichotoom
- 4 NV13b Verwachte bijdrage sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan beleid KNMG, ordinaal
- 5 V1010 Geschiktheid onderzoek voor beantwoording beleidsvraag, vijfpuntsschaal, ordinaal.
- 6 V1012 Lezen van onderzoeksverslag, vijfpuntsschaal, ordinaal.
- 7 V418 Belang onderzoek voor vaststelling van beleid, vijfpuntsschaal, ordinaal.

Veranderingsgezindheid

- 1 VERA Veranderingsgezindheid, gemiddelde standaardcores over variabelen 291, 292, 293, 295, 296, 298
- 2 V294 Vervalt.
- 3 V297 Vervalt.

Betrokkenheid bij de KNMG

- 1 V15 Lidmaatschapsduur van de KNMG, continu.
- 2 NV16 Lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen, nominaal.
- 3 NV17 Voelt u zich in het algemeen betrokken bij het beleid van de KNMG, dichotoom.

* Tussen haakjes () staat weergegeven hoe de variabelen verkort worden aangeduid

- 4 V18a Duur huidige functie in bestuur, ordinaal.
- 5 V18b Voormalige bestuursfuncties, dichotoom
- 6 V18c tot V18c6 Andere bestuursfuncties, dichotoom, 6x
- 7 V18d Bereidheid toekomstige bestuursfuncties, dichotoom.
- 8 V19a Beleidsinbreng plaatselijke afdelingen, ordinaal.
- 9 NV19b Beoordeling beleidsinbreng plaatselijke afdelingen, dichotoom.
- 10 V2a1 Bekendheid met de onderzoeksresultaten 1983, ordinaal.
- 11 NVAR3 Bestuursniveau, dichotoom

Sociaal-structurele kenmerken

- 1 V20 Geboortejaar, continu.
- 2 V21 Geslacht, dichotoom.
- 3 V22 Jaar artsexamen, continu.
- 4 V23 Omvang functie, nominaal.
- 5 V24 Medische functie, nominaal.
- 6 V25 Specifieke medische functie, nominaal.
- 7 NV26 Aard van vestiging, dichotoom.
- 8 V27 Werksituatie, nominaal.
- 9 NV28 Politieke voorkeur, nominaal.

Evaluatievragenlijst

Onderzoek: **Artsen** over **Beroep en Organisatie**

INSTITUUT VOOR SOCIALE GENEESKUNDE
Verlengde Groenestraat 75
6525 EJ Nijmegen

TOELICHTING

Zoals in de brief staat vermeld, heeft de vragenlijst die nu voor u ligt, grotendeels betrekking op de samenvatting van het KNMG-onderzoek "ARTSEN OVER BEROEP EN ORGANISATIE". Wij willen er bij deze nogmaals op wijzen dat het van belang is eerst de samenvatting te lezen om de vragenlijst goed te kunnen invullen.

De meeste vragen kunt u beantwoorden door een kruisje in te vullen in het hokje dat voor u van toepassing is. Bij sommige vragen wordt een korte toelichting van u gevraagd.

Als u opmerkingen heeft over onderzoek of vragenlijst, kunt u deze bij de tekst aangeven of gebruik maken van de ruimte die hiervoor achterin de vragenlijst is gereserveerd.

VRAGEN MET BETREKKING TOT HET KNMG-ONDERZOEK:
"ARTSEN OVER BEROEP EN ORGANISATIE".

1 a. Bent u op enigerlei wijze betrokken geweest bij de
besluitvorming tot het doen van bovengenoemd onderzoek?

ja

☐

nee

☐

b. Bent u indertijd benaderd om mee te werken aan het
onderzoek als respondent?

ja

☐

nee

☐

weet niet meer

☐

c. Bent u op andere wijze betrokken geweest bij de opzet
of de uitvoering van het genoemde onderzoek?

ja

☐

nee

☐

2a. Kunt u aangeven in welke mate u al op de hoogte was van de onderzoeksresultaten voordat u de samenvatting van ons kreeg toegezonden? (meer antwoorden mogelijk)

- de resultaten waren mij niet bekend ☐
- de resultaten waren mij al enigszins bekend ☐
- de resultaten waren mij al grotendeels bekend ☐
- de resultaten waren mij al volledig bekend ☐
- ik had de resultaten al gelezen ☐
- ik had de resultaten al met anderen besproken ☐
- anders, nl. ☐

.b. Waaraan heeft u destijds uw kennis over het onderzoek ontleend? (meer antwoorden mogelijk)

- oorspronkelijke rapport ☐
- de oorspronkelijke samenvatting (groene boekje) ☐
- infobrieven van het hoofdbestuur van de KNMG ☐
- notities van de KNMG ☐
- notities van de maatschappelijke verenigingen ☐
- artikelen in Medisch Contact ☐
- mededelingen in jaarverslagen ☐
- informele gesprekken ☐
- vergaderingen ☐
- anders, nl. ☐
- niet van toepassing ☐

3 Het onderzoek heeft betrekking op de afnemende
organisatiegraad van de KNMG.

a. In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u
prioriteit in het beleid van de KNMG?

geen prioriteit

☐

lage prioriteit

☐

enige prioriteit

☐

hoge prioriteit

☐

b. In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u prioriteit
in het beleid van de plaatselijke afdelingen van de KNMG?

geen prioriteit

☐

lage prioriteit

☐

enige prioriteit

☐

hoge prioriteit

☐

c. In welke mate verdient dit vraagstuk volgens u prioriteit
in het beleid van de verschillende maatschappelijke
verenigingen?

lage prioriteit

hoge prioriteit

LSV

☐ ☐ ☐ ☐

LHV

☐ ☐ ☐ ☐

LAD

☐ ☐ ☐ ☐

LVSG

☐ ☐ ☐ ☐

- 4** Hieronder volgt een lijst met uitspraken aan de hand waarvan u kunt aangeven hoe u op basis van de samenvatting de relevantie van het onderzoek "Artsen over beroep en organisatie" beoordeelt. Wilt u a.u.b. bij elke uitspraak aangeven in hoeverre u het ermee eens bent. U kunt hierbij kiezen uit de volgende antwoord-categorieën:

1. geheel oneens
2. grotendeels oneens
3. moeilijk te zeggen
4. grotendeels mee eens
5. geheel mee eens

	1	2	3	4	5
1. Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de plaatselijke afdelingen van de KNMG te maken hebben	☐	☐	☐	☐	☐
2. Het onderwerp van het onderzoek is relevant voor de zaken waarmee de KNMG als geheel te maken heeft	☐	☐	☐	☐	☐
3. De onderzoeksresultaten komen op een tijdstip dat deze problematiek niet aan de orde is binnen de KNMG	☐	☐	☐	☐	☐
4. Het onderzoek geeft voldoende inzicht in de factoren die de afnemende organisatiegraad van de KNMG veroorzaken	☐	☐	☐	☐	☐
5. Het onderzoek draagt niet bij aan de kennis over beleid en functioneren van de KNMG	☐	☐	☐	☐	☐
6. Het onderzoek levert onverwachte of nieuwe gezichtspunten op	☐	☐	☐	☐	☐
7. Het onderzoek heeft geen directe implicaties voor het te voeren KNMG-beleid	☐	☐	☐	☐	☐
8. De onderzoeksresultaten kunnen niet gebruikt worden binnen de bestaande kaders en programma's van de KNMG	☐	☐	☐	☐	☐
9. De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de organisatiestructuur van de KNMG te veranderen	☐	☐	☐	☐	☐

10. De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om de doelstellingen van de KNMG of de prioriteiten van doelstellingen te wijzigen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
11. De aanbevelingen bij de resultaten zijn niet haalbaar	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
12. De onderzoeksresultaten vestigen de aandacht op nieuwe vraagstukken of bieden nieuwe perspectieven	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
13. De onderzoeksresultaten staan haaks op de heersende opvattingen binnen de KNMG	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
14. De onderzoeksresultaten bieden voldoende argumenten om verbetering aan te brengen in de voorlichting en de communicatie naar de potentiële leden toe	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
15. De onderzoeksresultaten hebben mijn opvattingen over de achtergronden van het onderzochte vraagstuk niet veranderd	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
16. Het onderzoek bevat duidelijke aanwijzingen voor beleid	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
17. De resultaten beantwoorden niet aan het doel van het onderzoek	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
18. Om het beleid ten aanzien van een vraagstuk vast te stellen, is het nodig via onderzoek inzicht te krijgen in de achtergronden ervan	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

- 5 a. Uitgaande van de samenvatting, in welke mate bevat het onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de KNMG?

goed bruikbaar						helemaal niet bruikbaar
	☐	☐	☐	☐	☐	

- b. Denkt u dat de KNMG de resultaten ook daadwerkelijk bij haar beleidsbepaling zal betrekken?

ja

☐

nee

☐

Toelichting:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 6a. In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de plaatselijke afdelingen van de KNMG?

goed bruikbaar	←		→	helemaal niet bruikbaar
		☐	☐	☐

- b. Denkt u dat de plaatselijke afdelingen van de KNMG de resultaten ook daadwerkelijk zullen gebruiken?

ja

☐

nee

☐

Toelichting

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- a. In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die u bruikbaar acht voor de verschillende maatschappelijke verenigingen?

	goed bruikbaar					helemaal niet bruikbaar
LSV	☐	☐	☐	☐	☐	
LHV	☐	☐	☐	☐	☐	
LAD	☐	☐	☐	☐	☐	
LVSG	☐	☐	☐	☐	☐	

- b. Denkt u dat de verschillende maatschappelijke verenigingen de resultaten ook daadwerkelijk zullen gebruiken?

LSV

LHV

LAD

LVSG

Ja Nee

☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

Toelichting:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 8 In welke mate bevat dit onderzoek ideeën of informatie die bruikbaar zijn voor uzelf?

goed
bruikbaar ←————→ helemaal niet
bruikbaar

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Toelichting:

.....

.....

.....

.....

.....

- 9 Wij verzoeken u aan te geven wie volgens u, in volgorde van belangrijkheid, de drie meest aangewezen categorieën van personen zijn om deze onderzoeksresultaten te gebruiken. U kunt dit doen door in de betreffende hokjes de nummers 1, 2 en 3 in te vullen.

arts-bestuurders binnen de KNMG	☐
arts-bestuurders binnen de maatschappelijke verenigingen	☐
bureaumedewerkers KNMG	☐
bureaumedewerkers maatschappelijke verenigingen	☐
arts-bestuurders plaatselijke afdelingen	☐
leden van de KNMG	☐
anderen,	☐

- 10** Hieronder volgt weer een lijst met uitspraken. Deze hebben betrekking op de wetenschappelijke kwaliteit en de aanvaardbaarheid van het onderzoek "Artsen over Beroep en Organisatie". Wilt u wederom bij iedere uitspraak aangeven in hoeverre u het ermee eens bent. U kunt hierbij kiezen uit de volgende antwoordcategorieën:

-
1. geheel oneens
 2. grotendeels oneens
 3. moeilijk te zeggen
 4. grotendeels mee eens
 5. geheel mee eens
-

	1	2	3	4	5
1. Het onderzoek lijkt op wetenschappelijk verantwoorde manier uitgevoerd	☐	☐	☐	☐	☐
2. De gepresenteerde resultaten zijn niet consistent	☐	☐	☐	☐	☐
3. De onderzoeksresultaten zijn in begrijpelijke taal geschreven	☐	☐	☐	☐	☐
4. De aanbevelingen sluiten niet aan bij de gegevens	☐	☐	☐	☐	☐
5. De onderzoeksresultaten zijn objectief en onbevooroordeeld	☐	☐	☐	☐	☐
6. De onderzoeksresultaten zullen niet voor alle groeperingen binnen de KNMG aanvaardbaar zijn	☐	☐	☐	☐	☐
7. De gegevens komen overeen met bestaande kennis binnen de KNMG	☐	☐	☐	☐	☐
8. De gegevens van het onderzoek zijn representatief voor de artsenpopulatie in Nederland	☐	☐	☐	☐	☐
9. De gegevens komen niet overeen met mijn eigen visie op de situatie	☐	☐	☐	☐	☐
10. Een dergelijk onderzoek is niet geschikt om antwoord te geven op de gestelde vraag	☐	☐	☐	☐	☐

-
11. Het onderzoek analyseert factoren waarop beleidsmakers invloed kunnen uitoefenen	☐	☐	☐	☐	☐
12. Het kost mij moeite om een dergelijk onderzoeksverslag te lezen	☐	☐	☐	☐	☐
13. De onderzoeksresultaten zijn verenigbaar met de ideeën en de waarden van de KNMG	☐	☐	☐	☐	☐
14. De informatiewaarde van het onderzoek is gering	☐	☐	☐	☐	☐
15. De onderzoeksresultaten ondersteunen mijn eigen benadering van het probleem	☐	☐	☐	☐	☐

1 Wat vindt u van de mate waarin het KNMG-hoofdbestuur de plaatselijke afdelingen betreft bij onderzoeksactiviteiten zoals de hier besprokene?

zou meer moeten zijn

☐

kan gelijk blijven

☐

zou minder moeten zijn

☐

2 Vindt u dat het KNMG-hoofdbestuur de plaatselijke afdelingen voldoende heeft geïnformeerd over de resultaten van het onderzoek?

ja, voldoende

☐

nee, onvoldoende

☐

3a. Vindt u dat de KNMG vaker onderzoek zou moeten laten verrichten ter ondersteuning van beleid?

ja

☐

nee

☐

b. In welke mate denkt u dat sociaal wetenschappelijk onderzoek hierbij behulpzaam kan zijn?

helemaal niet

☐

in geringe mate

☐

enigszins

☐

in grote mate

☐

- 14** De volgende uitspraken hebben meer in het algemeen betrekking op de functies van sociaal wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van beleid. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende uitspraken eens bent?

-
1. geheel oneens
 2. grotendeels oneens
 3. moeilijk te zeggen
 4. grotendeels mee eens
 5. geheel mee eens
-

	1	2	3	4	5
1. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft in het algemeen een positief effect op beleidsvorming	☐	☐	☐	☐	☐
2. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt ter rechtvaardiging van beleidsbeslissingen	☐	☐	☐	☐	☐
3. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek bevordert in het algemeen de rationaliteit van beleid	☐	☐	☐	☐	☐
4. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft een geringe functie bij het oplossen van beleidsproblemen	☐	☐	☐	☐	☐
5. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft geen functie voor beleid	☐	☐	☐	☐	☐
6. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt vooral gebruikt als het reeds ingenomen standpunten bevestigt	☐	☐	☐	☐	☐
7. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek heeft nauwelijks invloed op het denken over bepaalde vraagstukken	☐	☐	☐	☐	☐

ENKELE VRAGEN MET BETREKKING TOT UW POSITIE BINNEN DE KNMG

15 Wanneer bent u lid geworden van de KNMG?

1	9		
---	---	--	--

16 Van welke maatschappelijke vereniging(en) bent u lid?

LSV

☐

LSV + LAD

☐

LHV

☐

LHV + LAD

☐

LAD

☐

LVSG + LAD

☐

17 Voelt u zich in het algemeen betrokken bij het beleid van de KNMG?

ja

☐

enigszins

☐

nee

☐

18 a. Hoelang vervult u een functie in het afdelingsbestuur of hoofdbestuur van de KNMG?

2 jaar

☐

2 - 4 jaar

☐

4 - 10 jaar

☐

10 jaar

☐

b. Heeft u vóór uw huidige functie in het verleden al andere functies vervult in commissies of besturen van de KNMG en/of de maatschappelijke verenigingen?

ja

☐

nee

☐

c. Vervult u binnen de KNMG of binnen de maatschappelijke verenigingen van de KNMG, landelijk of plaatselijk, naast uw huidige bestuursfunctie, nog andere functies? (meer antwoorden mogelijk)

geen andere functie

☐

andere bestuursfunctie

☐

lid van een commissie

☐

afgevaardigde naar de algemene vergadering van de KNMG

☐

afgevaardigde naar de ledenvergadering maatschappelijke verenigingen

☐

anders,

☐

d. Bent u bereid in de toekomst bestuursfuncties binnen de KNMG te blijven vervullen?

ja

☐

nee

☐

- 19 a. Hoe beoordeelt u de inbreng van de plaatselijke afdelingen bij het bepalen van het beleid van de KNMG?

zeer groot

☐

groot

☐

wisselend

☐

gering

☐

zeer gering

☐

daar heb ik geen mening over

☐

- b. Wat vindt u van de mate waarin de plaatselijke KNMG-afdelingen inbreng hebben bij het bepalen van het beleid van de KNMG?

zou meer moeten zijn

☐

kan gelijk blijven

☐

zou minder moeten zijn

☐

20 Wat is uw geboortejaar?

1	9		
---	---	--	--

21 Wat is uw geslacht?

mannelijk

☐

vrouwelijk

☐

22 In welk jaar deed u artsexamen?

1	9		
---	---	--	--

23 Bent u momenteel als arts werkzaam?

ja, full-time

☐

ja, part-time

☐

nee

☐

(indien nee, doorgaan naar vraag 28)

24 Welke functie verricht u als arts?

huisarts of huisarts in opleiding
(naar vraag 26)

☐

specialist of als specialist in opleiding

☐

sociaal geneeskundige, ingeschreven of
in opleiding

☐

in andere functie, nl.
(naar vraag 26)

☐

25 Binnen welke erkend specialisme (A) of tak van de sociale geneeskunde (B) bent u werkzaam?

A	intern specialisme	☐
	heelkundig specialisme	☐
	zenuw- en zielsziekten	☐
	"klein" specialisme	☐
	ondersteunend specialisme	☐
B	bedrijfsgezondheidszorg	☐
	jeugdgezondheidszorg	☐
	verzekeringsgeneeskunde	☐
	algemene gezondheidszorg	☐
	vijfde tak	☐

26 Op welke basis bent u nu werkzaam?

(overwegend) vrijgevestigd

☐

ongeveer half om half
vrijgevestigd/in dienstverband

☐

(overwegend) in dienstverband

☐

27 Welke van de volgende omschrijvingen typeert uw werksituatie?

solist

☐

samenwerkingsverband met collegae

☐

samenwerkingsverband met collegae en
andere disciplines

☐

samenwerkingsverband met andere disciplines

☐

28 Welke politieke partij heeft op dit moment uw voorkeur?

CDA

☐

PvdA

☐

VVD

☐

D'66

☐

andere, nl.

☐

29 Tot slot volgen nog enige uitspraken met betrekking tot uw oriëntatie op de samenleving. Wij verzoeken u ook hier weer aan te geven in hoeverre u het met de uitspraken eens bent.

-
1. geheel oneens
 2. grotendeels oneens
 3. moeilijk te zeggen
 4. grotendeels mee eens
 5. geheel mee eens
-

	1	2	3	4	5
1. Er hebben in ons land de laatste jaren veel te veel veranderingen plaatsgevonden	☐	☐	☐	☐	☐
2. De meeste veranderingen blijken achteraf geen verbeteringen te zijn	☐	☐	☐	☐	☐
3. Men moet het leven aanvaarden zoals het komt	☐	☐	☐	☐	☐
4. Er moet in Nederland veel meer ruimte gegeven worden aan mensen en groepen mensen die iets willen veranderen	☐	☐	☐	☐	☐
5. Een evenwichtig bestuur is voor maatschappelijke organisaties zoals de KNMG van groter belang dan het invoeren van allerlei veranderingen en vernieuwingen	☐	☐	☐	☐	☐
6. In de samenleving is op het ogenblik behoefte aan rust en stabiliteit	☐	☐	☐	☐	☐
7. Veel meer mensen en groepen mensen dan nu het geval is moeten invloed kunnen uitoefenen op de dagelijkse gang van zaken in de gezondheidszorg	☐	☐	☐	☐	☐
8. Mensen moeten leren leven met de wereld zoals die is	☐	☐	☐	☐	☐

30 Heeft u opmerkingen naar aanleiding van deze vragenlijst?

.....
.....
.....
.....

Hartelijk dank voor uw medewerking.

no
datum 6 mei 1985

Geachte collega,

Bij deze vragen wij uw medewerking voor het volgende.

De KNMG heeft in 1981 onderzoek laten doen onder de artsen in Nederland naar aanleiding van de vermindering van het percentage artsen dat lid is van de KNMG. Doel van dit onderzoek was meer inzicht te verwerven in factoren die van invloed zijn op de organisatiegraad van artsen binnen de KNMG. Artsen zijn gevraagd naar hun motieven om al dan niet lid te zijn en naar hun mening over nut, noodzaak en functioneren van de KNMG. Het onderzoek is in 1983 gerapporteerd onder de titel "Artsen over beroep en organisatie". In 1975 is een gelijksoortig onderzoek gedaan. Beide onderzoeken zijn uitgevoerd door het Instituut voor Sociale Geneeskunde te Nijmegen.

In het kader van het streven de aansluiting tussen onderzoek en beleid te bevorderen, willen wij graag bij u, als bestuursleden van de KNMG, nagaan hoe u de bruikbaarheid van dergelijk onderzoek beoordeelt. Voor de KNMG is uw oordeel over de bruikbaarheid van belang om haar beleid te kunnen bepalen ten aanzien van toekomstig onderzoek.

Wij sturen u hierbij een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het onderzoek uit 1981. Ons verzoek aan u is eerst de samenvatting te willen lezen en vervolgens op grond daarvan de bijgaande vragenlijst in te vullen. U kunt de vragenlijst retourneren in bijgesloten antwoordenveloppe, bij voorkeur binnen twee weken.

bijlage(n)

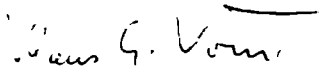
Het lezen van de samenvatting en het invullen van de vragenlijst zal ongeveer een half uur van uw tijd in beslag nemen.

De verwerking van de gegevens van het onderzoek gebeurt geheel anoniem. De resultaten worden te zijner tijd in Medisch Contact gepubliceerd. Indien u dit wenst, kunnen wij u bovendien een samenvatting van de resultaten toezenden; in dat geval verzoeken wij u gebruik te maken van de antwoordstrook in de vragenlijst. Ter wille van de anonimiteit kunt u deze strook in een aparte enveloppe opsturen.

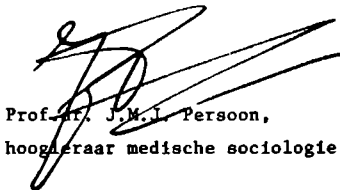
Voor nadere informatie over het onderzoek kunt u zich wenden tot de onderzoeker, mw. drs. I.M.J.G. Tijssen, 'smorgens te bereiken via telefoonnummer 080 - 513785.

Graag willen wij u op voorhand danken voor de te nemen moeite.

Met de meeste hoogachting,

Prof.dr. K.G. König,
voorzitter vakgroep sociale geneeskunde

Prof. dr. J.M.L. Persoon,
hoogleraar medische sociologie.

Bijlagen: Samenvatting van het onderzoeksrapport "Artsen over Beroep en Organisatie".

Vragenlijst
Retourenveloppe
Antwoordstrook

no
datum 10 juni 1985

Geacht bestuurslid,

Aan ons verzoek van enige weken geleden een vragenlijst in te vullen over het KNMG-onderzoek "Artsen over Beroep en Organisatie" heeft inmiddels een aantal van Uw collegae-bestuursleden voldaan. Niettemin, om tot een representatief resultaat te komen, is het zeer gewenst dat ook Uw mening kan worden opgenomen.

Wij willen U derhalve nog eens verzoeken, zelfs bij dit zomerse weer-type, de vragenlijst in te vullen en aan ons te retourneren. Een nieuw exemplaar is hierbij ingesloten. Mocht U de vragenlijst reeds hebben ingestuurd, dan geldt dit verzoek uiteraard niet voor U.

Mogelijk ten overvloede: het belang van het onderzoek bestaat erin dat vastgesteld wordt of wetenschappelijk onderzoek betekenis kan hebben voor het bepalen van het beleid.

Voor de KNMG is Uw oordeel van belang om te kunnen bepalen of het wel zinvol is wetenschappelijk onderzoek ter onderbouwing van het beleid te laten verrichten. De KNMG ondersteunt dit onderzoek dan ook ten volle.

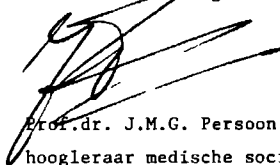
-2-

bijlage(n)

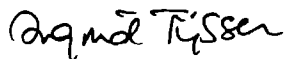
Voor nadere informatie kunt U zich wenden tot de onderzoeker, mw.drs.
I. Tijssen, 's-morgens te bereiken via tel. 080 - 513785.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Met de meeste hoogachting,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'J.M.G. Persoon', written over a horizontal line.

Prof.dr. J.M.G. Persoon,
hoogleraar medische sociologie

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'I.M.J.G. Tijssen', written in a cursive style.

Mw.drs. I.M.J.G. Tijssen.

Bijlagen: - Samenvatting van het onderzoeksrapport
 "Artsen over Beroep en Organisatie"
 - Vragenlijst
 - Retourenvelope
 - Antwoordstrook

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT NIJMEGEN
FACULTEIT DER GENEESKUNDE EN
TANDHEELKUNDE

Vakgroep Sociale Geneeskunde

Verlengde Groenestraat 75
6525 EJ NIJMEGEN
Tel 080 51 92 22
Doorkiesnummer 080 513785

no
datum 26 juni 1985

Betreft: Evaluatie-onderzoek "Artsen over Beroep en Organisatie"
onder bestuursleden van de KNMG

Geacht bestuurslid,

Ongeveer de helft van Uw collegae heeft inmiddels de U eerder toegezonden vragenlijst ten behoeve van bovenvermeld onderzoek ingevuld en teruggestuurd. De mogelijkheid bestaat echter, dat juist diegenen die nog niet gereageerd hebben, daarvoor redenen hebben die samenhangen met het onderzoek. De uitkomsten van het onderzoek zouden dan een vertekend beeld kunnen geven.

Om te bereiken dat alle opvattingen voldoende vertegenwoordigd zijn, hechten wij er groot belang aan dat zoveel mogelijk bestuursleden aan het onderzoek deelnemen. Wij verzoeken U dan ook, indien U dit nog niet gedaan heeft, de vragenlijst alsnog te willen invullen en aan ons te retourneren. Mocht U de vragenlijst niet meer hebben, dan kunt U een nieuw exemplaar opvragen bij mevrouw I. Tijssen, tel.: 080-513785.

Bij voorbaat hartelijk dank,

hoogachtend,

Prof.dr. J.M.G. Persoon,
hoogleraar Medische Sociologie

Mw.drs. I.M.J.G. Tijssen.

bijlage(n)

DE KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST DOELEINDEN, ORGANISATIE EN STRUCTUUR

Inleiding

Eén van de uitgangspunten van ons onderzoek is de veronderstelling dat binnen een organisatie zoals de KNMG, personen en categorieën van personen te onderscheiden zijn die op grond van bepaalde kenmerken, waaronder hun beroepspositie en daaraan gekoppelde belangen, verschillend zullen oordelen over onderzoek dat ten behoeve van de organisatie als geheel is uitgevoerd. Om een beeld te geven van het type organisatie en de belangengroepen die daarbinnen vertegenwoordigd zijn, volgt nu een korte beschrijving van de KNMG. Deze baseren wij op statuten, huishoudelijk reglement en andere schriftelijke bronnen van de KNMG. Het betreft een formele beschrijving van organisatiedoelenden, interne structuur en bestuurlijke organisatie. Kwantitatieve gegevens over lidmaatschap en organisatiegraad zijn opgenomen in het KNMG-onderzoek 1983 (zie hfdst. 4.5). Daarin eveneens meer informatie over meningen van artsen, leden en niet-leden, over functioneren en beleid van de KNMG.

1 Doelstellingen

De KNMG is sinds haar oprichting in 1849 de grootste, algemeen erkende, beroepsorganisatie van artsen in Nederland. Zij stelt zich statutair ten doel "de geneeskunst in haar ruimste omvang in het Koninkrijk der Nederlanden te bevorderen".

Zij tracht dit doel te bereiken door

- a) bevordering van de maatschappelijke belangen van artsen in Nederland voor zover deze belangen niet in strijd zijn met het algemeen belang;
- b) bevordering van de geneeskundige wetenschap en kennis,
- c) bevordering van maatregelen die strekken tot een goede behandeling van ziekten en het voorkomen van ziekten,
- d) toezicht op en medewerking aan de ontwikkeling en de uitvoering van wetten die de belangen der geneeskunde, der geneeskundigen en der volksgezondheid raken,
- e) het aangaan van collectieve arbeidsovereenkomsten,
- f) alle andere wettige middelen.

2 Lidmaatschap en organisatieopbouw

De KNMG is een overkoepelende organisatie van artsen en verenigingen van artsen (schema 1). Zij kent gewone leden, algemene leden, aspirantleden en ereleden. Gewoon lidmaatschap staat open voor iedereen die bevoegd is in Nederland de titel van arts te voeren en die in Nederland woont of werkt.

Voor algemeen lidmaatschap komen in aanmerking artsen die buiten Nederland wonen en werken. Eveneens in aanmerking komen doctoren in de geneeskunde, hoogleraren en lectoren bij de Nederlandse faculteiten die geen arts zijn, en eventueel andere categorieën niet-artsen op voordracht van het Hoofdbestuur. Het aspirant-lidmaatschap is bedoeld voor degenen die het doctoraalexamen geneeskunde hebben behaald en zich voorbereiden op het artsexamen. Erelid kunnen worden personen die zich jegens de maatschappij bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt.

De KNMG is onderverdeeld in 68 plaatselijke afdelingen. Deze hebben geen rechtspersoonlijkheid en geen statuten. Elke afdeling regelt bij eigen huishoudelijk reglement haar inrichting en werkzaamheden en kent diensgevolge een grote autonomie. De gewone leden van de KNMG worden ingeschreven bij de afdeling van het gebied waarbinnen zij wonen of hun functie uitoefenen, afhankelijk van hun eigen voorkeur. Afdelingen kunnen andere personen met een academische titel die binnen het gebied van een afdeling werkzaam zijn op het terrein van de gezondheidszorg als buitengewoon lid aannemen. Binnen afdelingen is het eveneens mogelijk personen te benoemen tot ereleden.

De afdelingen zijn samengevoegd tot 20 districten. Deze hebben tot taak het bevorderen van het onderling overleg tussen de afdelingen die het district vormen en het bevorderen van het wederzijdse contact tussen afdelingen en Hoofdbestuur. De leden van het bestuur van het district worden aangewezen door en uit de besturen van de afdelingen.

Behalve in afdelingen worden de leden van de KNMG nog langs een andere lijn samengebonden. Binnen de KNMG bestaan vier afzonderlijke verenigingen: de landelijke huisartsenvereniging (LHV) en de landelijke specialistenvereniging (LSV), beide opgericht in 1946, de landelijke vereniging van artsen in dienstverband (LAD), opgericht in 1948, en de landelijke vereniging van sociaal-geneeskundigen (LVSG), opgericht in 1982.

De bureau's van de Maatschappelijke Verenigingen zijn gevestigd in het gebouw van de KNMG in Utrecht. De Maatschappelijke Verenigingen vervullen vooral een vakbondsfunctie. Zij hebben tot taak "de bevordering van het goed functioneren van categorieën leden en de behartiging van hun sociaal-economische en van hun overige maatschappelijke belangen". Als vereniging kennen zij een eigen rechtspersoonlijkheid. De statuten en het huishoudelijk reglement van de verenigingen mogen geen bepalingen bevatten welke in strijd zijn met de statuten van de KNMG en moeten dan ook goedgekeurd worden door het Hoofdbestuur van de KNMG. Evenals de KNMG zijn ook de Maatschappelijke Verenigingen onderverdeeld in plaatselijke afdelingen. Lidmaatschap van de Maatschappelijke Verenigingen is gekoppeld aan het lidmaatschap van de KNMG. Dit betekent dat men geen lid kan worden van de Maatschappelijke Vereniging zonder lid te zijn van de KNMG en vice versa. Na aanmelding als lid van de KNMG wordt men automatisch ingeschreven als lid van een of meer Maatschappelijke Verenigingen waartoe men op grond van medische functie of rechtspositie behoort.

3 Bestuurlijke organisatie

De belangrijkste beleidsorganen binnen de KNMG als overkoepelende organisatie zijn de Algemene Vergadering en het Hoofdbestuur, en binnen elk van de vier Maatschappelijke Verenigingen de Ledenvergadering en het Centrale Bestuur.

De Algemene Vergadering bestaat uit afgevaardigden en plaatsvervangend afgevaardigden. De afgevaardigden worden gekozen uit de gewone (bestuurs)leden van de afdeling voor een termijn van vier jaar. Zij worden door het Afdelingsbestuur kandidaat gesteld. Ook de leden van de afdeling hebben het recht kandidaten voor te dragen. Hiervoor zijn de handtekeningen van tenminste vijf leden vereist.

Iedere afdeling heeft tenminste recht op één afgevaardigde en één plaatsvervangend afgevaardigde. Elk ledental boven de tweehonderd en boven een veelvoud van tweehonderd geeft recht op nog een afgevaardigde en plaatsvervangend afgevaardigde. De afgevaardigden hebben vrij mandaat. Dat wil zeggen dat de afdelingen geen bindende opdracht kunnen meegeven. De status van afgevaardigde en plaatsvervangend afgevaardigde is onverenigbaar met het lidmaatschap van Hoofdbestuur, Raad van Beroep en van de Centrale Besturen van de LHV, LSV, LAD en LVSG.

Het Hoofdbestuur heeft zijn zetel te Utrecht en bestaat uit gewone leden en toegevoegde leden. De samenstelling is als volgt:

- 15 gewone leden met stemrecht onder wie de voorzitter en ondervoorzitter. Deze worden op voordracht van de afdeling waar zij lid van zijn, van tenminste vijf afgevaardigden, of van het Hoofdbestuur, door de Algemene Vergadering gekozen voor een termijn van ten hoogste zes achtereenvolgende jaren,
- 8 leden met een adviserende stem, die aangewezen worden door de besturen van de Maatschappelijke Verenigingen (2 vertegenwoordigers per Maatschappelijke Vereniging),
- de voorzitter van de Raad van Beroep met adviserende stem,
- de secretaris-generaal van de KNMG met adviserende stem. Deze is belast met de leiding van het secretariaat en de administratie van de KNMG,
- 1 lid van het bestuur van Medisch Contact en de hoofdredacteur van Medisch Contact als waarnemers,
- de secretarissen van de KNMG.

Het Hoofdbestuur kiest jaarlijks uit zijn gewone leden een voorzitter, ondervoorzitter en drie leden, resp. drie plaatsvervangende leden. Zij vormen samen het Dagelijks Bestuur. Naast deze vijf leden hebben in het Dagelijks Bestuur zitting vier leden met adviserende stem vanuit de Maatschappelijke Verenigingen, doorgaans de voorzitters van deze verenigingen, de secretaris-generaal en plaatsvervangend secretaris-generaal met adviserende stem, de secretarissen van de KNMG.

De functies die de Algemene Vergadering vervult zijn door het Hoofdbestuur als volgt samengevat

- wetgevend orgaan stelt statuten en huishoudelijk reglement vast, neemt voor de leden bindende besluiten, keurt de begroting goed en stelt de contributie vast,
- kiesorgaan voor de benoeming van bestuurs- en commissieleden,
- algemeen toetsend orgaan waartegenover het Hoofdbestuur en andere organen binnen de KNMG verantwoording dienen af te leggen over het gevoerde en, ten aanzien van fundamentele zaken, te voeren beleid en over het zakelijke beheer,
- orgaan dat ook op initiatief van zijn leden-afgevaardigden onderwerpen aangeeft, voorstellen of amendementen indient, commissies instelt en dergelijke en zo beleidsstimulerend en -ondersteunend werkzaam is,
- ledenvergadering voor het geven en ontvangen van informatie, het aandragen van ideeën en het uitwisselen van standpunten

Het Hoofdbestuur is statutair verplicht jaarlijks tenminste één Algemene Vergadering van afgevaardigden bijeen te roepen. In de praktijk zijn er doorgaans twee bijeenkomsten, één in het voorjaar en één in het najaar. Alle KNMG leden hebben toegang tot de vergadering en mogen aan de beraadslagingen deelnemen. Alleen afgevaardigden hebben stemrecht. Behalve het Hoofdbestuur kunnen ook vijf afdelingen of tien afgevaardigden een Algemene Vergadering bijeenroepen. Dit gebeurt in principe met bemiddeling van het Hoofdbestuur. De door de Algemene Vergadering te behandelen onderwerpen en voorstellen kunnen worden ingebracht door a) het Hoofdbestuur; b) een afdeling, tenminste vijf afgevaardigden, de centrale besturen van de LHV, LSV, LAD en LVSG en het bestuur van Medisch Contact; c) onder bepaalde voorwaarden het bestuur van een vereniging van artsen en eventueel andere werkers op het terrein van gezondheidszorg. De onderwerpen en voorstellen worden door het Hoofdbestuur tijdig vóór de Algemene Vergadering in Medisch Contact gepubliceerd.

Het Hoofdbestuur stippelt de grote lijnen van het beleid uit. Het houdt jaarlijks tenminste zes vergaderingen, handhaaft de statuten en reglementen, vertegenwoordigt de KNMG naar buiten, behartigt haar belangen o.a. door vertegenwoordigingen binnen adviesorganen, geeft leiding aan haar werkzaamheden, doet voorstellen aan de Algemene Vergadering, en voert de besluiten uit die deze heeft genomen. Het Hoofdbestuur is verantwoording verschuldigd aan de Algemene Vergadering.

Het Dagelijks Bestuur heeft het dagelijks beheer binnen de organisatie. Het komt wekelijks bijeen en bereidt de beslissingen van het Hoofdbestuur voor, met recht en plicht tot initiatief. Het Dagelijks Bestuur vertegenwoordigt de KNMG in rechte en beslist omtrent alle zaken behalve die waarvoor het Hoofdbestuur zich uitdrukkelijk de beslissingen heeft voorbehouden. Elk voorstel in het Dagelijks Bestuur wordt aan de beslissing van het Hoofdbestuur onderworpen indien één der gewone leden of een van de toegevoegde leden van het Hoofdbestuur dit verlangt. Het Dagelijks Bestuur is belast met de voorbereiding van de werkzaamheden van het Hoofdbestuur en is bevoegd onderwerpen bij het Hoofdbestuur aan de orde te stellen en deskundigen uit te nodigen tot het bijwonen van een vergadering van Hoofdbestuur of Dagelijks Bestuur. Het verricht alle werkzaamheden die door het Hoofdbestuur worden opgedragen. Het Dagelijks Bestuur is verantwoording verschuldigd aan het Hoofdbestuur, niet aan de Algemene Vergadering.

De besturen van de KNMG op centraal niveau worden bij voorbereiding en uitvoering van het beleid bijgestaan door een vaste staf van bureaumedewerkers.

Een groot aantal werkzaamheden in de KNMG wordt ter bestudering en rapportering opgedragen aan permanente of tijdelijke commissies van Hoofdbestuur of Algemene Vergadering, alsook aan werkgroepen, die uitsluitend uit leden van het Hoofdbestuur worden samengesteld. Men streeft bij de samenstelling van commissies naar een voorzitterschap van een Hoofdbestuurslid en benoeming van ter zake speciaal geïnteresseerden of deskundigen tot leden.

Binnen de Maatschappelijke Verenigingen zijn het Centrale Bestuur en de Ledenvergadering de belangrijkste beleidsorganen. In de Centrale Besturen van de Maatschappelijke Verenigingen hebben een vertegenwoordiger van het Hoofdbestuur en een vertegenwoordiger van het bestuur van elk der andere Maatschappelijke Verenigingen zitting als adviserend lid.

Besluiten van het Centrale Bestuur en van de Ledenvergadering van de Maatschappelijke Verenigingen moeten binnen een termijn van 14 dagen schriftelijk (notulen) ter kennis van het Hoofdbestuur worden gebracht. De Centrale Besturen zijn verplicht indien de vertegenwoordiger van het Hoofdbestuur dit vraagt, advies af te wachten van het Hoofdbestuur alvorens een besluit te nemen. Hierbij moeten de vastgestelde regels t a v termijn e d in aanmerking worden genomen. Evenzo is het Hoofdbestuur verplicht indien een vertegenwoordiger van een der Maatschappelijke Verenigingen dit vraagt, advies in te winnen van het Centrale Bestuur van de betreffende vereniging.

Het Hoofdbestuur beschikt over een vetorecht op alle besluiten van de Centrale Besturen en van de Ledenvergaderingen van de Maatschappelijke Verenigingen. Deze kunnen tegen een veto van het Hoofdbestuur in beroep gaan bij de Algemene Vergadering van de KNMG.

5 Andere Organen

Naast beleidsorganen zoals Hoofdbestuur en Algemene Vergadering, kent de KNMG enkele andere belangrijke organen: rechtsprekende organen en opleidingsorganen (organisatieschema). De rechtsprekende organen zijn belast met de tuchtspraak en met de behandeling van geschillen. Ieder gewoon lid van de KNMG is aan deze rechtspraak onderworpen. De rechtsprekende organen zijn volledig onafhankelijk ten opzichte van de beleidsorganen. De tuchtspraak wordt uitgeoefend en de geschillen worden behandeld door de Districtsraden, met hoger beroep op de Raad van Beroep. De tuchtspraak heeft ten doel "het weren en beteugelen van misslagen van leden die daardoor het vertrouwen in de geneeskundige stand ondermijnen of zich gedragen in strijd met de waardigheid of de belangen van die stand dan wel zich schuldig maken aan een der andere in artikel 627 bedoelde misdrijven".

De opleidingsorganen zijn belast met de opleiding na het artsexamen, met name de opleiding tot specialist, tot sociaal-geneeskundige en tot huisarts. Zij hebben tot taak de vaststelling van de eisen waaraan moet worden voldaan om als medisch specialist, sociaal-geneeskundige of huisarts te worden erkend, de toepassing en de uitvoering van de vastgestelde eisen, de behandeling van beroep ingesteld tegen beslissingen bij toepassing en uitvoering van de vastgestelde eisen.

De artikelen van het huishoudelijk reglement die betrekking hebben op erkenning en registratie van medisch specialisten, sociaal-geneeskundigen en huisartsen, kunnen alleen worden gewijzigd in overleg met de ministers onder wier departement het wetenschappelijk onderwijs ressorteert.

Andere organen dan de hiergenoemde kunnen door de KNMG bij huishoudelijk reglement worden ingesteld.

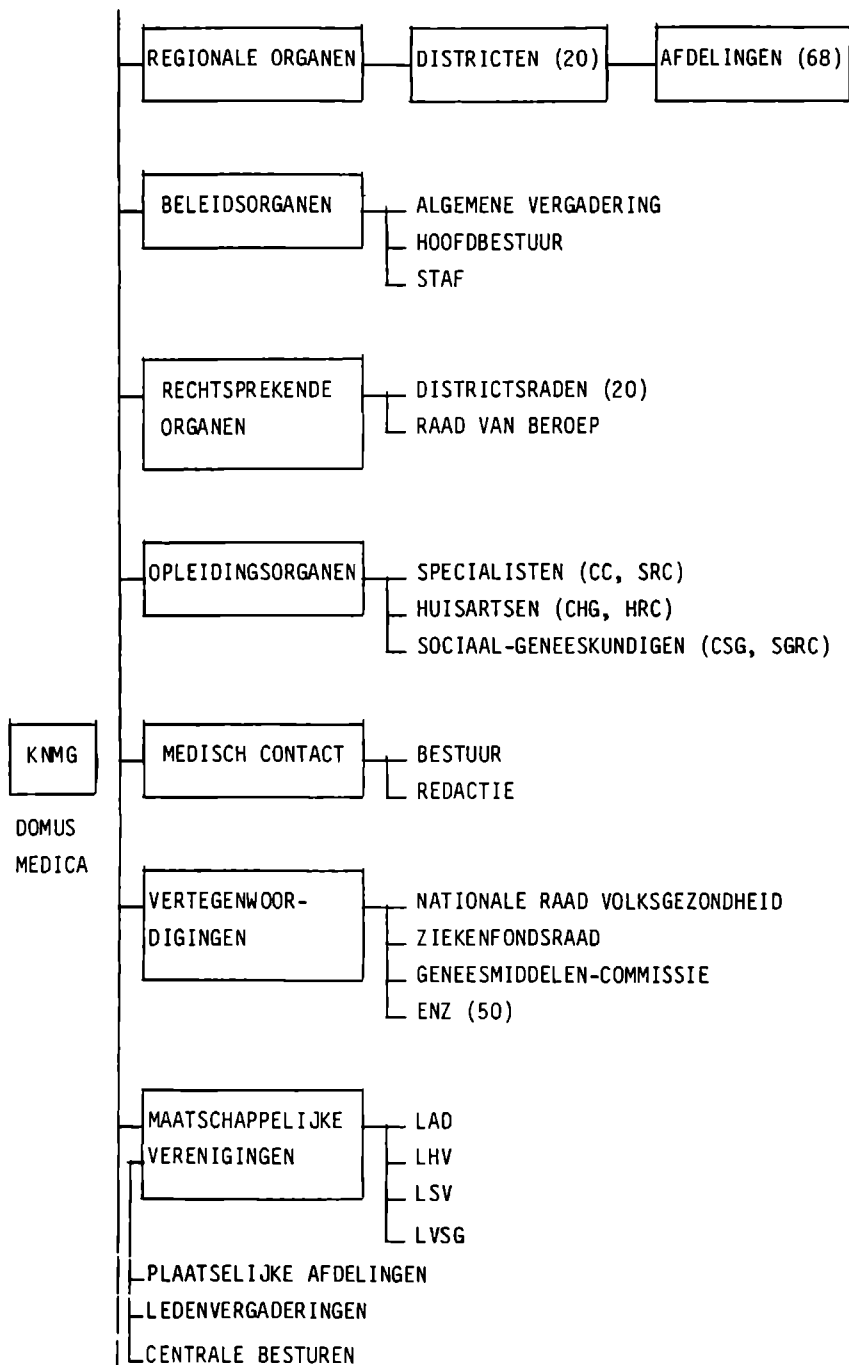
Tot besluit

Tot zover een formele beschrijving van organisatiestructuur en organisatie-opbouw van de KNMG. Om werkelijk inzicht te krijgen in het functioneren van de organisatie en in de processen van beleidsvoorbereiding, -vorming en -uitvoering daarbinnen is het noodzakelijk te analyseren op welke manier en in welke mate formele bevoegdheden in de praktijk worden benut. Een dergelijke analyse valt buiten het bestek van deze samenvatting.

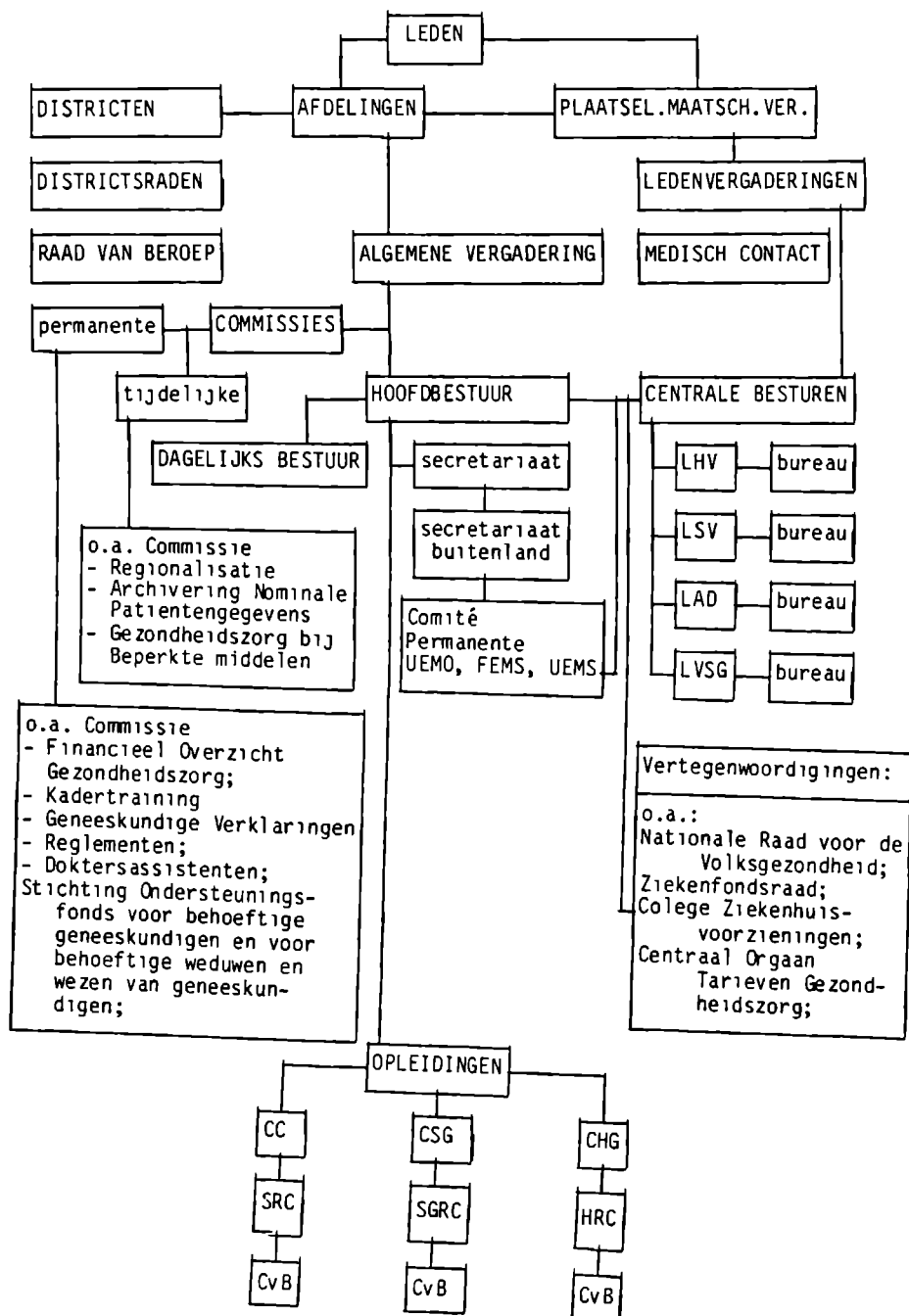
Bronnen

- statuten en huishoudelijk reglement van de KNMG 1978,
- instructies en informatie voor het Hoofdbestuur,
- introductiebrochure ten behoeve van afgevaardigden en plaatsvervangend afgevaardigden

ORGANISATIE

ORGANISATIESCHEMA

Dankwoord

Buiten mijn beide promotoren ben ik ook anderen dank verschuldigd voor hun bijdrage aan mijn proefschrift. Dit geldt in de eerste plaats voor de KNMG en haar bestuurders. Zonder hun medewerking aan het onderzoek, zou het schrijven van dit proefschrift niet mogelijk zijn geweest.

Piet Hermkens was vanaf de start steeds beschikbaar voor kritisch commentaar. De gesprekken met hem zijn voor mij een grote stimulans geweest. Ook de bereidheid van Lucia Boerma, Vera Spronk en andere collegae om desgevraagd concept-teksten van kanttekeningen te voorzien, heb ik zeer op prijs gesteld.

Jan Hutjes heeft mij in de beginfase van het onderzoek waardevolle informatie verschaft over de stand van zaken in Nederland met betrekking tot 'utilization research'.

Bij de statistische verwerking van de gegevens heb ik aanvankelijk deskundige hulp gehad van Nelly Peer, later van Bep van 't Hof-Grootenboer. Het enthousiasme waarmee Bep telkens weer nieuwe analyses uitvoerde, werkte aanstekelijk.

De bibliotheekmedewerkers Rob Windhausen, Roos Schattenberg en Annemiek Goossens hebben door hun plezierige en adequate dienstverlening het literatuuronderzoek vereenvoudigd.

Ria Schel-Van der Noll en Ineke van Crimpen ben ik zeer erkentelijk voor hun uitstekende secretariële ondersteuning.

Onmisbaar in velerlei opzicht waren Ewald en mijn drie kinderen Saskia, Thomas en Marthe.

Tot slot wil ik mijn ouders hier graag vermelden. Het feit dat zij mij van jongs af hebben voorgehouden dat je wat je begint dient af te maken, heeft ook bij het schrijven van dit proefschrift zijn uitwerking niet gemist.

Curriculum Vitae

Ingrid Tijssen werd op 14 augustus 1952 geboren te Roermond, waar zij in 1970 het gymnasium diploma behaalde aan het St. Ursula Lyceum. Van 1970 tot 1972 studeerde zij sociologie aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Na haar kandidaatsexamen zette zij haar sociologieopleiding voort aan de Universiteit van Amsterdam. Tijdens haar studie woonde zij twee jaar in Nkawkaw in Ghana, West-Afrika, waar zij onderzoek deed onder patiënten in een Ghanees missieziekenhuis. In 1978 behaalde zij haar doctoraalexamen.

Van 1978 tot 1987 was zij werkzaam bij het Instituut voor Sociale Geneeskunde van de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Zij deed onderzoek naar de hulpverlening aan gezinnen met Cystische Fibrose kinderen en naar opvattingen van artsen over beroep en organisatie. Daarnaast was zij betrokken bij het onderwijs aan de medische faculteit en aan de beroepsopleidingen voor sociaal-geneeskundigen. Van 1980 tot 1984 was zij bovendien docente sociale geneeskunde aan de hogere beroepsopleiding voor maatschappelijk werk te Nijmegen.

Sinds 1 januari 1988 is zij werkzaam bij de vakgroep Beleidswetenschap van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht.

Zij heeft drie kinderen in de leeftijd van resp. 11, 6 en 4 jaar.

I

De kwaliteit van beleidsgericht onderzoek wordt vaak ten onrechte afgemeten aan het gebruik dat van dat onderzoek wordt gemaakt.

II

Beleidsvoerders maken bij hun beoordeling van een sociaal-wetenschappelijk onderzoek nauwelijks onderscheid tussen toepassingsmogelijkheden en wetenschappelijke kwaliteit.

III

De 'enlightenment' functie van onderzoek, de bijdrage die onderzoek levert aan de oordeels- en meningsvorming over een vraagstuk, wordt door beleidsvoerders als een belangrijke functie van onderzoek gezien.

IV

Gezien het belang dat beleidsorganisaties hebben bij een groter rendement van de onderzoeken die zij laten verrichten, dienen zij er voor te zorgen dat de ontvankelijkheid voor onderzoek binnen hun organisatie en/of doelgroepen toeneemt.

V

In post-enquête onderzoek waarbij niet op voorhand vaststaat welke verzendcondities de hoogste respons opleveren, moet vaker en meer systematisch met verschillende verzendcondities geëxperimenteerd worden.

VI

Het causaal interpreteren van (bivariate) verbanden is een van de meest voorkomende fouten in kwantitatief sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

VII

De dalende organisatiegraad van de KNMG houdt hoofdzakelijk verband met de toename van het aantal artsen in dienstverband en in niet gevestigde-posities en kan door een wijziging van de structuur van de KNMG niet worden tegengehouden.

Tijssen, I. en L. Boerma, kan de KNMG dé organisatie voor alle artsen blijven? *Medisch contact* 39(1984)4: 107-109.

VIII

Bij het meedelen van een ernstige diagnose aan de patiënt verdient het aanbeveling de meest betrokken 'verwanten' aanwezig te laten zijn.

Tijssen, I., G. Heim, A. Brugman-Boezeman, 'Kystische fibrose en gezinsleven: een onderzoek naar problemen en hulpverlening. In: *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 127(1983)5: 188-192.

IX

De voorstellen van de Cie. Dekker met betrekking tot de structuur en financiering van de gezondheidszorg zijn wetenschappelijk niet verantwoord en zijn niet wetenschappelijk verantwoord.

X

Uit het falen van de overheidsplanning volgt nog niet het succes van de markt (prof.dr. J.A.M. Maarse, Rijksuniversiteit Limburg).

XI

Biologisch ouderschap staat niet garant voor verantwoord ouderschap.

XII

Volgens de hondenbezitter zou de jogger allang aan de lijn moeten.

XIII

Het volgende boeiende proefschrift moet nog geschreven worden.

